

การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

กรณีศึกษา : ชุมชนเกาะยาวน้อย จังหวัดพังงา

วิหชุดา ใจเจริญ

สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาชุมชนเกาะขาวน้อย จังหวัดพังงา สำเร็จลงได้ด้วยความสำเร็จและความร่วมมืออันดีจากหน่วยงานและบุคคลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชุติมา แสงเงิน รองศาสตราจารย์จิราพร จักรไพวงศ์ รองศาสตราจารย์พรรณิภา บุรพาชีพ ผู้ช่วยศาสตราจารย์วสิน ปัสสัมเจริญ แห่งมหาวิทยาลัยมหิดล รองศาสตราจารย์ชวณ เพชรแก้ว ประธานอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สำราญ กุรุครรชิต ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาประจำสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี ที่ช่วยให้คำแนะนำให้การสนับสนุนมาโดยตลอด เจ้าหน้าที่ทุกท่านแห่งสำนักงานท่องเที่ยวภาคใต้ เขต 4 ที่คอยดูแลและช่วยประสานงาน อำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วิจัยและสำนักงานท่องเที่ยวภาคใต้

ขอขอบคุณบังอ้ว (ชำนาญ ราชเขต) ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย บังหมี (สำเริง ราชเขต) ที่ปรึกษาสมาคมพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน ป๊ะเคาะห์ (มาห์เร็น อุหลัง) ป๊ะโหรน (โต๊ะอิหม่ามฮาโหรน ช่างเหล็ก) ป๊ะไข่ อุปมา ป๊ะทอก (ทวีป หยั่งทะเล) ที่ช่วยประสานเรื่องการเก็บข้อมูล และดูแลอำนวยความสะดวกตลอดเวลาที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษา ที่สำคัญขอขอบคุณกลุ่มแกนนำ สมาชิกชมรมชาวประมงพื้นบ้าน นักท่องเที่ยว และชาวเกาะขาวน้อยทุกท่านที่กรุณาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัย ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

วิชชุดา ให้เจริญ

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษากระบวนการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะฆวน้อย ผลของการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าวที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวและแนวทางในการดำเนินการแก้ไข ทำการศึกษาโดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อย ผลการศึกษา ชุมชนเกาะฆวน้อยมีกระบวนการจัดการท่องเที่ยวอยู่ 4 ประการ ได้แก่ 1. กระบวนการวางแผน 2. กระบวนการจัดสายงาน 3. กระบวนการดำเนินงาน ซึ่งยึดหลักการสำคัญอยู่ 3 ประการคือ 1) ต้องมีการคัดสรรนักท่องเที่ยวที่จะเข้าร่วมกิจกรรมโฮมสเตย์ 2) ทำกิจกรรมท่องเที่ยวโดยไม่มุ่งหวังรายได้เป็นหลักแต่สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยประสานการประกอบอาชีพ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยวให้เป็นเรื่องเดียวกัน 3) ต้องมีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม และ 4. กระบวนการควบคุมการดำเนินงาน ซึ่งกระบวนการจัดการดังกล่าวสามารถกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนให้หันมาร่วมมือกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนตามแนวทางของการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยชุมชนเกาะฆวน้อยมีปัจจัยเอื้อที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์อยู่ 6 ประการ ได้แก่ ทุนทางบุคคล ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนภายนอก

ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะฆวน้อย มี 2 ลักษณะ คือ 1. ปัจจัยภายใน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการบริหารงานภายในคณะกรรมการเอง 2. ปัญหาภายนอก สำหรับแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ชุมชนเกาะฆวน้อยต้องสร้างความเข้มแข็งขึ้นในชุมชน การดำเนินงานต่าง ๆ ต้องเป็นไปด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้ เมื่อมีปัญหาต้องพูดคุยทำความเข้าใจกัน และทุกคนต้องเชื่อมั่นในแนวทางการทำงานตามเจตนารมณ์ในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนที่ได้ตั้งไว้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ได้แก่ ชุมชนเกาะฆวน้อยควรมีการประชุมเพื่อวางแผนการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในชุมชนร่วมกัน ทั้งในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบล ชมรมชาวประมงพื้นบ้าน และผู้ประกอบการธุรกิจบังกะโล เพื่อให้ชุมชนมีจุดยืนและทิศทางเดียวกันในการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนเกาะฆวน้อยมีสภาพสังคมวัฒนธรรมโดยเฉพาะศาสนาอิสลามที่เอื้อให้เกิดการรวมกลุ่มหรือกิจกรรมรวมหมู่อย่างมาก ดังนั้นการขยายชมรมย่อมกระทำได้โดยเฉพาะการดึงเยาวชนรุ่นใหม่และชาวบ้านที่ยังไม่มีส่วนร่วมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว และชุมชนเกาะฆวน้อยควรให้ภาครัฐเข้ามาหนุนเสริมการทำกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้มากขึ้น เพราะทรัพยากรธรรมชาติเป็นพื้นฐานที่สำคัญของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

ABSTRACT

This was aimed at studying the type of tourist management at the local including the obstacles in handling the tourist management as well as the ways to heal the problems. The data was collected from the concerned information by participation observation, in-depth interview, and small group conversation with the people in the local. It was learned that the Koh Yao Noi community followed 4 procedures in operating the tour. The steps were planning, organizing the working lines, and implementing the activities. All these aimed at selecting the tourists. Profits to gain from the tourist activities were not their main principle; building up of natural conservation consciousness was what emphasized. This had been accomplished through harmoniously making the career, conservation, and tourism into a single matter. So far, the income gained through the tourism had been transparently and justly distributed among the people in the community. The process of working out for the good of all concerned was able to encourage and build up the effective consciousness for both the tourists and the locals. Community members willingly joined hand in environmental conservation and helped better the life of the members as a whole. This went in line with the method of sustainable tourism. The factors contributing the homestay tourist activities were of 6 types of capital. They were human beings, society, culture, natural resources, economic, and outside helps.

The circumstances revealed as obstructions to the organization of the tour at the Koh Yao Noi community. The first was the internal factor. This concerned the methods of management within the local tourist clubs. Generally the problem was a matter of just distribution of income, the distrust arisen among the members, the residence quarters which could not be expanded, and members' potential to develop. The second types of obstacles were of external ones. This involved tourists' adjustability to the available residences and the conflict among members regarding the overlapping tour areas. In way of solving the problems, the community had to build up their own strong points within the community. Any activities had to be carried out clearly and transparently. Should any doubt be raised, fair examination to clear the matter and create confidence and trust had to be carried out. They had to make agreement that should there be misunderstanding, at anything and at any time, they had to come together to clarify the problems. Above all, they had to firmly stick to the spirit of the original—organizing the tour for the community.

Following were some suggestions acquired through this research. The community members should come together in planning appropriate homestay tourism, which will suit the needs of all. This includes all parties concern—members of Tambon Administration Organization, members of the local the fisherman club, and those who own bungalows for rent. Following this method and the community can have the standpoint and directions regarding tourist management of their own. This community has the type of society and culture, particularly Islam, which readily lends itself to group activities. To expand activities of the clubs, hence, is not beyond their reach, especially with the additional help of the community's younger people and those who have not yet join hand in the activities. What is more, the community should allow the government section to take more part in the natural conservation activities. With all these, the resource as the important gift from Mother Nature can be made use of in the tourism forever.

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ.....	ก
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฅ
บทที่ 1 : บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	6
1.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	7
1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	9
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
บทที่ 2 : การทบทวนวรรณกรรม.....	12
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ.....	12
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว.....	15
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบ โฮมสเตย์.....	22
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.....	32
2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว.....	37
บทที่ 3 : วิธีดำเนินการวิจัย.....	42
3.1 การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	42
3.2 การคัดเลือกกรณีศึกษาที่ใช้ในงานวิจัย.....	42
3.3 วิธีการที่ใช้ในการวิจัย.....	43
3.4 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	44
3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	45
3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	46

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

3.7 การตรวจสอบข้อมูล.....	47
3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	47
บทที่ 4 : ผลการศึกษา.....	49
4.1 บริบททั่วไปของชุมชนเกาะฆาญ้อย.....	49
4.2 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกาะฆาญ้อย.....	84
4.3 การปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านชุมชนเกาะฆาญ้อย.....	89
4.4 การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะฆาญ้อย.....	105
บทที่ 5 : การอภิปรายผลการศึกษา.....	140
5.1 การอภิปรายผลด้านการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์.....	140
ของชุมชนเกาะฆาญ้อย	
5.2 การอภิปรายผลด้านการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์.....	150
สิ่งแวดล้อมของชุมชนเกาะฆาญ้อย	
5.3 การอภิปรายผลด้านปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยว.....	156
แบบโฮมสเตย์และแนวทางในการดำเนินการแก้ไข	
บทที่ 6 : สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	163
6.1 สรุปผลการศึกษา.....	163
6.2 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	168
6.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป.....	169
บรรณานุกรม.....	170
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....	174
ภาคผนวก ข ประมวลภาพวิถีชีวิตของชาวเกาะฆาญ้อย.....	178
ภาคผนวก ค ประมวลภาพตัวอย่างกิจกรรมการประมงกลุ่มย่อย.....	186
ภาคผนวก ง ประมวลภาพตัวอย่างกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์.....	192
ประวัติผู้วิจัย.....	196

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 4.1	แสดงจำนวนประชากรของตำบลเกาะขาวน้อย	54
ตารางที่ 4.2	แสดงการแบ่งขอบเขตการปกครองของตำบลเกาะขาวน้อย.....	56
ตารางที่ 4.3	แสดงรายชื่อสถานศึกษาของตำบลเกาะขาวน้อย.....	62
ตารางที่ 4.4	แสดงรายชื่อมัธยมของตำบลเกาะขาวน้อย.....	64
ตารางที่ 4.5	แสดงการใช้ประโยชน์พื้นที่ทำเกษตรกรรมในตำบลเกาะขาวน้อย.....	69
ตารางที่ 4.6	แสดงรายชื่อผู้ประกอบการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะขาวน้อย.....	123

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1.1	แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา.....	8
ภาพที่ 1.2	แผนที่แสดงตำแหน่งพื้นที่ทำการศึกษา.....	10
ภาพที่ 1.3	แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่ทำการศึกษา.....	11
ภาพที่ 2.1	แสดงองค์ประกอบด้านพื้นที่ของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์.....	31
ภาพที่ 3.1	แสดงแผนที่ชุมชนของชุมชนเกาะฆวน้อย.....	48
ภาพที่ 4.1	แผนที่แสดงขอบเขตของอำเภอวังงา.....	52
ภาพที่ 4.2	แสดงเส้นทางการคมนาคมของตำบลเกาะฆวน้อย.....	57
ภาพที่ 4.3	โครงสร้างคณะกรรมการของชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะฆวน้อย.....	100
ภาพที่ 4.4	แสดงเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในอำเภอเกาะยาว.....	101
ภาพที่ 4.5	แสดงเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในกลุ่มสมาชิกชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน.....	102
ภาพที่ 4.6	แสดงการสร้างเครือข่ายของชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะฆวน้อย.....	103
ภาพที่ 4.7	แสดงโครงสร้างการจัดสายงานดำเนินงานท่องเที่ยวของชมรม.....	114

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความอยากรู้อยากเห็นและอยากมีประสบการณ์กับสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซากจำเจ และผ่อนคลายความตึงเครียดจากการทำงาน ทำให้ร่างกาย สมองจิตใจได้พักผ่อน และสามารถทำงานต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นสุข การเดินทางท่องเที่ยวของมนุษย์นั้นปรากฏในหลายรูปแบบ หลายลักษณะ และพัฒนาการไปตามรสนิยมและสภาพแวดล้อมของแต่ละยุคสมัย เช่น การจาริกแสวงบุญ การผจญภัย การรักษาสุขภาพ การท่องเที่ยวตามกลุ่มสนใจเฉพาะด้าน เป็นต้น การท่องเที่ยวนอกจากจะเป็นการพักผ่อนแล้วยังส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและต่อประเทศชาติอีกด้วย เพราะการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสร้างงานและรายได้ให้กับท้องถิ่น เกิดการกระจายรายได้ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการว่างงาน และการอพยพเข้าสู่เมืองหลวง อย่างไรก็ตามแม้ว่าการท่องเที่ยวจะมีความสำคัญและส่งผลด้านดีอย่างไรก็อาจจะมีผลด้านลบตามมาหากขาดการบริหารจัดการที่ดี เช่น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนซึ่งเกิดขึ้นจากการเลียนแบบนักท่องเที่ยว ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

การที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังสถานที่ใด ขึ้นอยู่กับสภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวในสถานที่นั้นเป็นสำคัญ ว่ามีศักยภาพมากน้อยเพียงใดในการดึงดูดความสนใจ ทรัพยากรการท่องเที่ยวในประเทศไทยมีอยู่มากมายหลากหลายประเภท การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2543 : 4) ได้จำแนกทรัพยากรการท่องเที่ยวตามลักษณะความสนใจของนักท่องเที่ยวได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงามตามธรรมชาติซึ่งมีลักษณะเด่น แปลก สวยงาม และมีคุณค่าต่อการเข้าไปศึกษาหรือเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เช่น อุเขา ป่าไม้ น้ำพุร้อน ถ้ำ น้ำตก ชายทะเล หาดทราย เกาะแก่ง สถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติบางแห่งนั้นมนุษย์ได้เข้าไปตัดแปลงเสริมสร้างและทำให้ธรรมชาติที่แท้จริงเปลี่ยนแปลงไป เช่น

อ่างเก็บน้ำหรือทะเลสาบเหนือเขื่อนที่สร้างขึ้นเพื่อเก็บกักน้ำก็จัดว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

2. ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศาสนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นตามความประสงค์หรือประโยชน์ของมนุษย์เองทั้งที่เป็นมรดกในอดีตและได้สร้างเสริมในปัจจุบัน แต่มีผลดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น พระราชวัง ศาสนสถาน ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ กำแพงเมือง อุทยานประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน เป็นต้น

3. ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปแบบของการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งปฏิบัติยึดถือสืบทอดต่อกันมา เช่น สภาพชีวิตในชนบท หมู่บ้านชาวเขา ตลาดน้ำ ศูนย์วัฒนธรรม สวนสนุก การแสดงสินค้าพื้นบ้าน การแข่งขันกีฬา งานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น

จากการที่ประเทศไทยอุดมไปด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ มากมาย จึงทำให้ได้รับความสนใจและเป็นแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก สร้างรายได้เข้าประเทศมีมูลค่านับแสนล้านบาทในแต่ละปี ส่งผลให้การท่องเที่ยวขยายตัวเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะในระหว่างปี พ.ศ. 2539-2543 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสร้างงานและรายได้ให้กับท้องถิ่น กระตุ้นให้เกิดการลงทุนและเกิดการหมุนเวียนทั่วทั้งระบบเศรษฐกิจ โดยสถิติในปี พ.ศ. 2543 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นจำนวนถึง 9.5 ล้านคน ก่อให้เกิดรายได้ทางการท่องเที่ยวรวมกว่า 285,000 ล้านบาท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543 : 1) ซึ่งส่งผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ แต่ในทางตรงกันข้ามการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลับทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง เพราะการดำเนินการในอดีตที่ผ่านมามุ่งเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นหลัก

การจัดการการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่นั้น มักประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาอยู่เสมอจนดูว่าการท่องเที่ยวไม่สามารถประสานกับการอนุรักษ์ได้ แต่ในความเป็นจริงแล้วการท่องเที่ยวต้องพึ่งพาการอนุรักษ์เสมือนหนึ่งทรัพยากรที่มีค่า ในทางกลับกันการท่องเที่ยวสามารถเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการอนุรักษ์ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม หากการท่องเที่ยวนั้นอยู่ภายใต้การจัดการและจิตสำนึกที่ดี

ปัจจุบันได้มีความพยายามในการที่จะสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ เพื่อหารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวใน 3 ด้าน คือ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2543 : 43-44)

1. กระแสความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลกทั้งในแง่การอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่นจนถึงการอนุรักษ์ ป้องกันและแก้ไขวิกฤติการณ์ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ
2. กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษารียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นความต้องการที่มีมากขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยวและในทุกส่วนของสังคม เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมีความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
3. กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มาจากระดับท้องถิ่นอันจะเป็นหลักประกันที่จะให้การพัฒนามีทิศทางที่ถูกต้อง มีการกระจายรายได้ที่เหมาะสม เป็นไปตามความต้องการของผู้อยู่ในพื้นที่มากขึ้น

จากกระแสความต้องการทั้ง 3 ด้าน ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดแนวความคิดในการจัดการท่องเที่ยวแนวใหม่ ในลักษณะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) อาทิ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม (Agrotourism) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ (Homestay) ซึ่งคำนึงถึงชุมชนมากขึ้น โดยเห็นว่าการท่องเที่ยวเข้ามาแบ่งส่วนการใช้ประโยชน์พื้นที่และใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชน ดังนั้น ชุมชนควรได้รับผลประโยชน์ตอบแทนหรือมีส่วนร่วมในการจัดการองค์กรของตนเอง ทั้งนี้อยู่ภายใต้เหตุผลว่า เมื่อชุมชนได้รับประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรงจะทำให้เกิดการดูแล รักษา ทำนุบำรุง นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนสืบไป ลักษณะการจัดการกิจกรรมแบบโฮมสเตย์ในชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยม และมีการกล่าวถึงมากในขณะนี้จากองค์กรท้องถิ่น องค์กรเอกชน และหน่วยงานภาครัฐ

การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเลือกพักกับชุมชนเพื่อเรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะท้องถิ่น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544 : 1) ซึ่งบ้านพักที่ให้บริการต้องมีห้องพักหรือพื้นที่ที่สามารถรองรับและสามารถให้บริการแก่ผู้มาเยือนได้ตามขีดความสามารถ การพักร่วมกับชาวบ้านในชุมชนจะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ร่วมกันระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการสร้างความรู้ (Knowledge) ความเข้าใจ (Understanding) ในวิถีชีวิตชุมชน เกิดทัศนคติ (Attitude)

ที่ดีต่อชุมชน อันเนื่องมาจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน รวมถึงการที่ชุมชนและนักท่องเที่ยวได้รับความประทับใจและพึงพอใจ (Appreciation and Impression) จากวิถีชีวิตชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนอีกด้วย (มธุรส ปราบโพธิ์, 2544 : 28) การมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและความสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมแบบสังคมชนบทจึงเป็นจุดขายสำคัญที่จะเป็นแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจเข้าไปท่องเที่ยว ดังนั้นจึงถือได้ว่าการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ ให้คุณค่าแก่วัฒนธรรมและระบบนิเวศ โดยชุมชนจะมีบทบาทเกี่ยวข้องอย่างชัดเจนตั้งแต่การกำหนดกิจกรรม การควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว การเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวจนถึงการพัฒนาชุมชนในที่สุด

อย่างไรก็ตาม การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์จะยั่งยืนหรือล้มเหลวนั้นขึ้นอยู่กับการจัดการของชุมชนผู้เป็นเจ้าของบ้านเป็นสำคัญ ซึ่งเมื่อใดที่ชุมชนต้องการให้มีการจัดการโฮมสเตย์เพื่อสนองความต้องการ โดยเน้นคุณค่าของรายได้เป็นหลักสำคัญจนยอมแลกกับการสูญเสียความสมดุลทางธรรมชาติและสังคม มีการจัดฉากขึ้นมาเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยือนหรือเพียงเพื่อเอาใจให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ การจัดการดังกล่าวย่อมสร้างความประหลาดแก่ชุมชน ท้ายที่สุดก็ถูกทำลายให้แตกสลายด้วยการท่องเที่ยวที่เข้ามากระตุ้นด้วยเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่ถ้าหากชุมชนสามารถจัดการโฮมสเตย์ให้เป็นการจัดการที่มีการคำนึงถึงคุณค่าของทรัพยากร ที่มีใช้สนองตอบเฉพาะความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน หรือตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก เล็งเห็นผลกระทบที่จะเกิดขึ้นและส่งผลไปยังคนในชุมชนรุ่นอนาคต รวมถึงการจัดสรรผลประโยชน์อย่างยุติธรรม แนวทางการจัดการดังกล่าวก็สามารถนำไปสู่ความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้นได้

ชุมชนเกาะยวน้อย จังหวัดพังงา เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มนาร่องดำเนินกิจกรรมโฮมสเตย์ในรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 จนถึงปัจจุบัน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544 : 15) เป็นพื้นที่ที่องค์กรพัฒนาเอกชนไทยเข้าไปมีบทบาทในการดำเนินการพัฒนา เนื่องจากในอดีตชุมชนเกาะยวน้อยเคยประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรชายฝั่งเสื่อมโทรมจากการจับสัตว์น้ำที่มากเกินไป การทำลายป่าชายเลนเพื่อแปรสภาพพื้นที่เป็นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และนำไปเผาถ่านจำหน่าย ส่งผลวิกฤตต่อทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก ต้องละทิ้งอาชีพดั้งเดิมไปเป็นกรรมกรในเมืองหรือขายแรงงานในตัวเมือง หรือต้องกู้หนี้ยืมสิน จากปัญหาดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนเริ่มปรับตัวเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและจัดทำแผนแม่บทของชุมชนขึ้น โดยปรับเปลี่ยนแบบแผน

การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และร่วมมือกันปกป้อง ฟื้นฟู ทรัพยากรชายฝั่งที่เสื่อมโทรมรวมทั้งกอบกู้อาชีพดั้งเดิมของคน โดยได้รวมตัวกันจัดตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อยขึ้นเพื่อเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน และด้วยศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่ ประกอบกับวิถีชีวิตแบบชาวประมงอันเป็นเสน่ห์ดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวประการหนึ่ง ชุมชนจึงดำเนินการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ขึ้น โดยให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเข้าไปใช้ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกับคนในชุมชน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ปฏิบัติตนเป็นส่วนหนึ่งของคนในท้องถิ่น เช่น เข้าขึ้นทำอาหาร ออกไปทำไร่นา ปลูกผัก ออกเรือจับปลา ผู้หญิงอาจอยู่บ้านทำงานฝีมือ จักสาน ทำผลิตภัณฑ์อาหารจากทะเล เยี่ยมชมกิจกรรมในชุมชน ท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยว ตลอดจนเรียนรู้กิจกรรมพิทักษ์ ฟื้นฟู สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรชายฝั่งเป็นต้น ซึ่งการจัดกิจกรรมโฮมสเตย์ของชุมชนดังกล่าวมีวัตถุประสงค์หลักในการดำเนินงานดังนี้

1. เพื่อเป็นการเผยแพร่กิจกรรมการปกป้อง พิทักษ์ รักษาและฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งของชุมชน
2. เพื่อให้คนในชุมชนได้มีแนวร่วมและผูกมิตรสร้างสัมพันธอันดีกับคนต่างถิ่น ต่างสาขาและอาชีพ ทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ซึ่งกันและกัน
3. เพื่อพัฒนาชมรมประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อยในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ทะเล ป่าชายเลน ตลอดจนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

แนวทางการจัดการ โฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยาวน้อยได้รับการยกย่องและยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นการจัดการที่ส่งเสริมการสร้างความสุขระหว่างการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน อันจะส่งผลถึงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในพื้นที่ในอนาคตต่อไป จนได้รับรางวัลแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดีเด่น (Destination Stewardship Award) ประจำปี 2002 ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว 1 ใน 3 แห่งของโลก จากนิตยสาร เนชั่นแนลจีโอกราฟฟิก แทรฟเวลเลอร์ (National Geographic Traveler Magazine) ในฐานะที่สามารถสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม และธุรกิจ พร้อมกับแหล่งท่องเที่ยวอีก 2 แห่ง คือ โครงการอนุรักษ์ป่าชายเลนแห่งริไวเนียบของแอฟริกาใต้ ที่ได้รับรางวัลแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติยอดเยี่ยม (Nature Travel Award) และเอทิจิฮูเออร์คัล ของประเทศอังกฤษ ได้รับรางวัลท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ดีเด่น (Heritage Tourism Award)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้เลือกชุมชนเกาะขาวน้อยเป็นพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการศึกษาวิจัย เพื่อศึกษาว่าชุมชนมีกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างไร ทั้งนี้ผลที่ได้จากการศึกษาจะได้เสนอเป็นทางเลือกอีกแนวทางการจัดการหนึ่งในขณะที่ประเทศไทยกำลังค้นหาแนวทางในการบริหารและจัดการโฮมสเตย์สำหรับชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่น ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะสม และมีทิศทางที่ถูกต้องเพื่อคงไว้ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะขาวน้อย
- 1.2.2 ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนเกาะขาวน้อย
- 1.2.3 ศึกษาปัญหาอุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะขาวน้อย

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในขอบเขตของชุมชนเกาะขาวน้อย ตำบลเกาะขาวน้อย อำเภอเกาะขาว ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของจังหวัดพังงา

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาด้านการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนเกาะขาวน้อย อำเภอเกาะขาว จังหวัดพังงา มีขอบเขตในด้านเนื้อหาโดยจำแนกเป็นประเด็นต่อไปนี้

- 1.3.2.1 พัฒนาการของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะขาวน้อย
- 1.3.2.2 กระบวนการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะขาวน้อย

1.3.2.3 การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน
เกาะฆาญ้อย

1.3.2.4 ปัญหาอุปสรรค และแนวทางในการดำเนินการแก้ไขในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนเกาะฆาญ้อย

1.3.3 คำถามเพื่อการวิจัย

1.3.3.1 การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะฆาญ้อยมีความเป็นมาอย่างไร

1.3.3.2 ในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ชุมชนเกาะฆาญ้อยมีกระบวนการจัดการอย่างไร

1.3.3.3 การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของชุมชนเกาะฆาญ้อยมีลักษณะอย่างไร

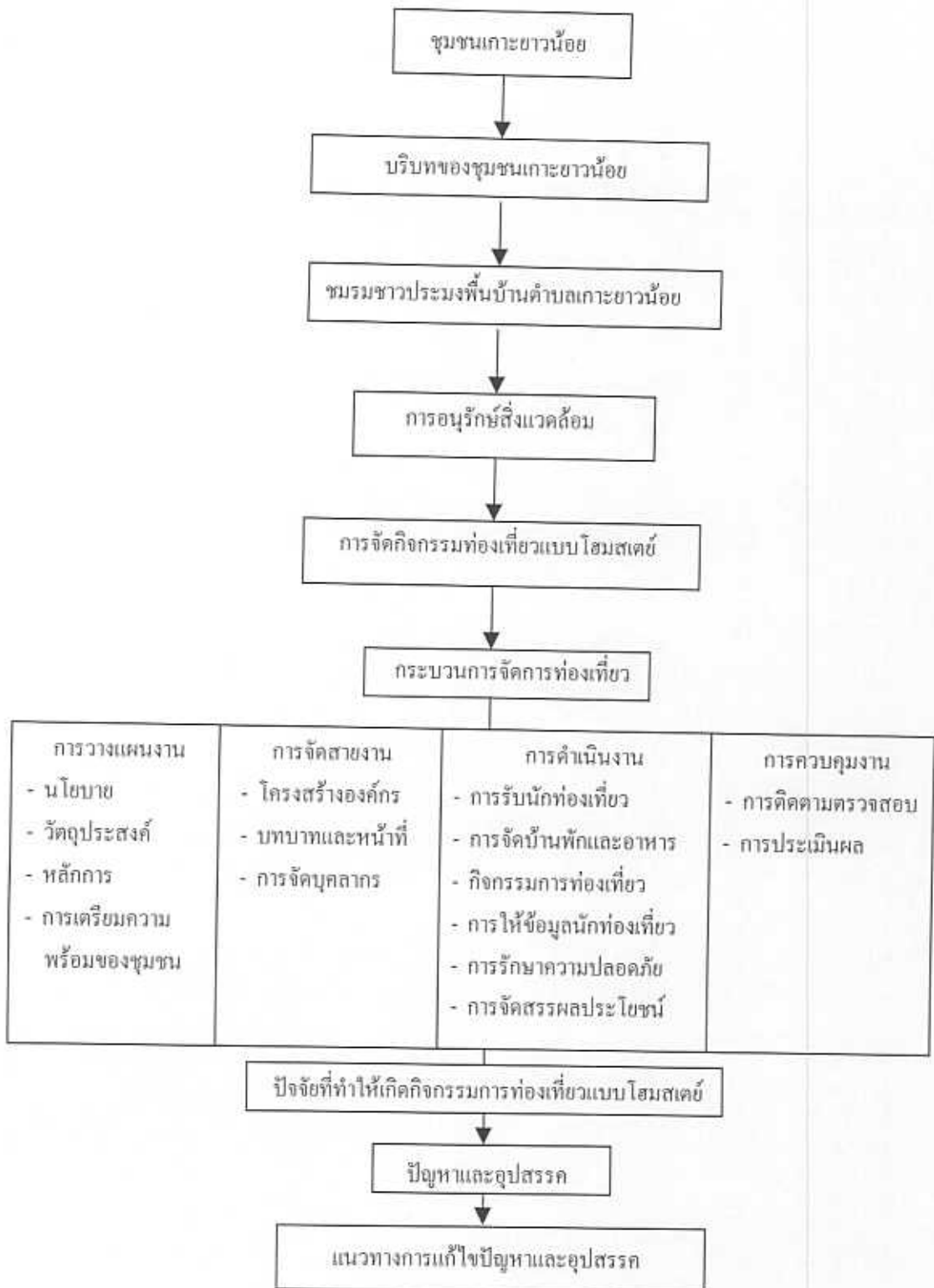
1.3.3.4 ปัจจัยที่นำไปสู่การเกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนเกาะฆาญ้อย

1.3.3.5 การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะฆาญ้อยมีปัญหา และอุปสรรคอะไรบ้าง

1.3.3.6 ชุมชนเกาะฆาญ้อยมีแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหา และอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์อย่างไร

1.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาทำการศึกษาวิเคราะห์จากบริบทของชุมชนเกาะฆาญ้อยนับแต่การก่อเกิดของชุมชน การเปลี่ยนแปลง ปัญหา และการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงการก่อเกิดและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นผลมาจากการแก้ไขปัญหของชุมชน ดังแสดงในภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การจัดการ หมายถึง การทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรที่ได้กำหนดไว้ โดยใช้กระบวนการการวางแผน การจัดสายงาน การดำเนินงาน และการควบคุม

การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในชุมชนเกาะชวาน้อย โดยอาศัยกระบวนการวางแผน การจัดสายงาน การดำเนินงาน และการควบคุม

การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ หมายถึง การท่องเที่ยวแบบพักแรมอยู่กับชุมชนใดชุมชนหนึ่งของนักท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางด้านวิถีการดำเนินชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งชุมชนจะได้รับค่าตอบแทนจากการให้บริการที่พักแรมและอาหาร รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้นักท่องเที่ยวตามความเหมาะสม

การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ หมายถึง การที่ชุมชนเกาะชวาน้อยจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบที่ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาพักค้างคืนเพื่อเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ร่วมกัน ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนชุมชน โดยใช้กระบวนการการวางแผน การจัดสายงาน การดำเนินงาน และการควบคุม เพื่อให้การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้

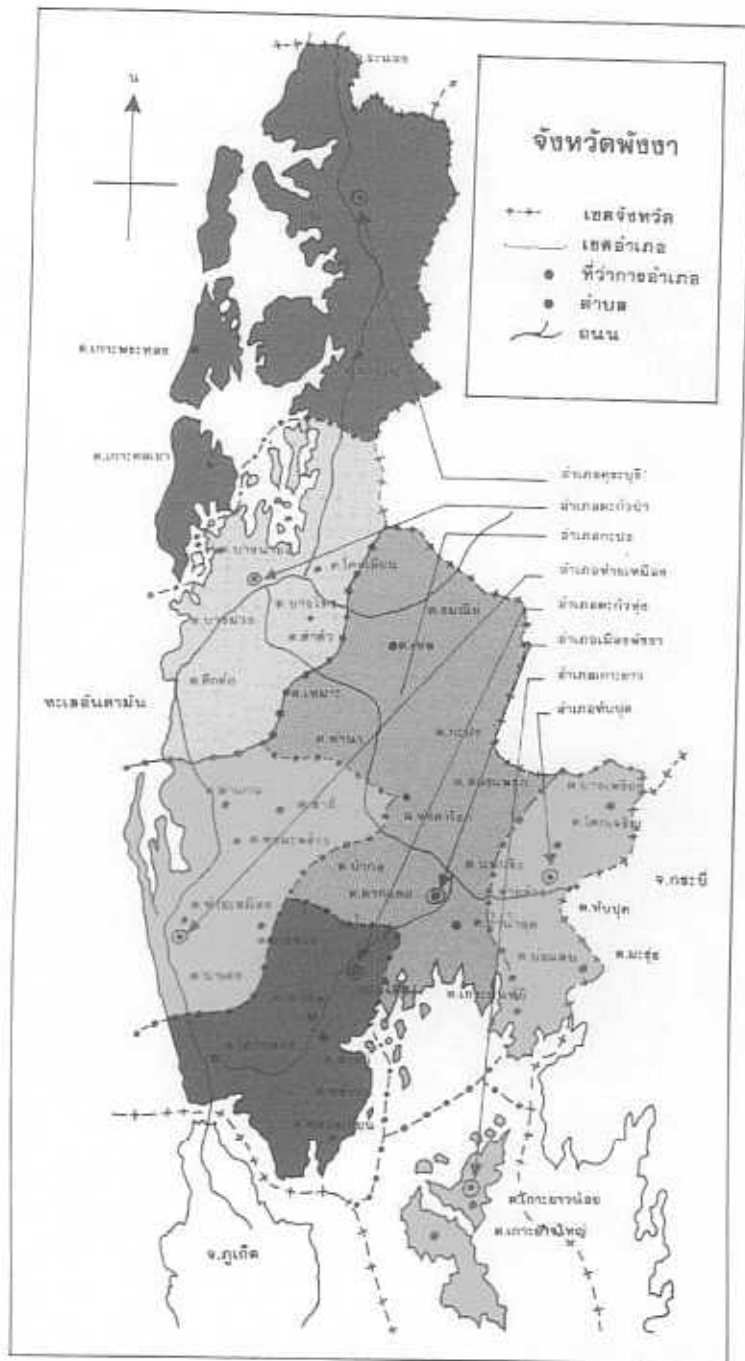
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและยาวนานที่สุด โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบข้อมูล ประวัติความเป็นมา และพัฒนาการของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะชวาน้อย

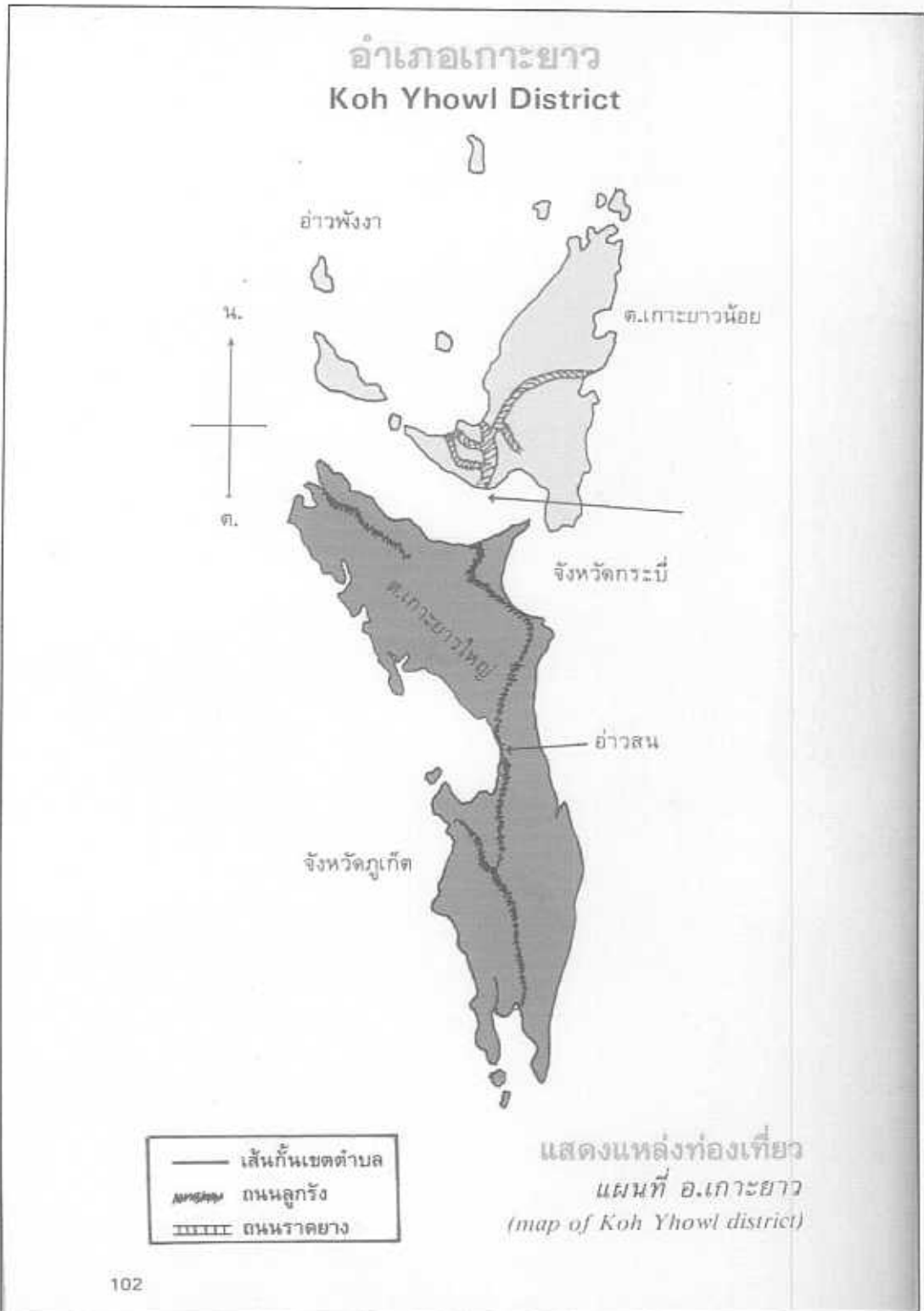
1.6.2 ทำให้ทราบแนวทางการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนเกาะชวาน้อย

1.6.3 ทำให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะชวาน้อย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ แก่ชุมชนหรือพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทของชุมชนใกล้เคียงกับเกาะชวาน้อย อันเป็นส่วนหนึ่งที่จะสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จตามแนวทางการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

แผนที่จังหวัดพังงา
Map of Phang-nga

ภาพที่ 1.2 แผนที่แสดงตำแหน่งพื้นที่ทำการศึกษา

ภาพที่ 1.3 แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่ที่ทำการศึกษา

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาชุมชนเกาะข่าน้อย จังหวัดพังงา ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารต่าง ๆ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานและเป็นแนวทางในการวิจัย โดยมีสาระสำคัญดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- 2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ

2.1.1 ความหมายของการจัดการ ผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายเกี่ยวกับการจัดการดังนี้

คอร์ทแลนด์ แอล โบวี และคนอื่น ๆ (Courtland L.Bovee and other, 1993 : 5) ให้คำจำกัดความของการจัดการว่า หมายถึง กระบวนการที่ทำให้องค์การประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย โดยผ่านกระบวนการวางแผน การจัดองค์การ การสื่อสาร และการควบคุมคนงาน การเงิน สภาพแวดล้อม และข้อมูลสารสนเทศขององค์การเพื่อให้มีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ

เลาวัลซ์ นันทาทิวัฒน์ (2520 : 1) กล่าวถึงความหมายของการจัดการว่า หมายถึง การวางแผน การจัดสายงาน การปฏิบัติขั้นดำเนินการ และการควบคุม เพื่อให้วัตถุประสงค์ขององค์การสามารถกระทำได้สำเร็จอย่างประหยัดและมีประสิทธิผล

ทรงศักดิ์ พิริยะกฤติ (2543 : 5) กล่าวว่า การจัดการ หมายถึง การทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยอาศัยทรัพยากรทางการจัดการที่มีอยู่ จัดสรร จัดลำดับ มอบหมายให้ผู้อื่นทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ จึงมองได้ว่าการจัดการจะต้องมีขั้นตอน มีกระบวนการ มีความต่อเนื่อง มีการติดตามประเมินผล เพื่อให้รู้ว่าได้ผลหรือไม่ได้ผล

ซงชัย สันติวงษ์ (2531 : 1) ได้นิยามว่า การจัดการ คือ ภารกิจของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือหลายคนที่เข้ามาทำหน้าที่ประสานให้การทำงานของบุคคลที่ต่างฝ่ายต่างทำ และไม่อาจประสบผลสำเร็จจากการแยกกันทำให้สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยดี

พะยอม วงศ์สารศรี (2537 : 30) กล่าวว่า การจัดการเป็นกระบวนการที่ใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนโดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การ การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการ และความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่กันไปด้วยจะช่วยให้องค์การสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540 : 13-14) ได้กล่าวถึงศักยภาพของการจัดการว่าประกอบด้วย การให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และองค์การในการจัดการ ที่ให้ความสำคัญต่อการร่วมมือกัน

สมยศ นาวิการ (2537 : 58) ได้อธิบายกรอบแนวคิดว่า การจัดการเป็นกระบวนการของการทำงานให้สำเร็จผ่านบุคคลอื่น ๆ และทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งทางด้านกำลังคนและเทคนิคในแนวทางที่ทำให้เป้าหมายขององค์การประสบความสำเร็จ

แอนดรูว์ เจ ดูบริน (Andrew J. Dubrin, 1994 : 5) ได้ให้ความหมายของการจัดการว่า หมายถึง กระบวนการใช้ทรัพยากรขององค์การให้องค์การมีประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์โดยผ่านโครงสร้างของการวางแผนและการตัดสินใจ การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุม

2.1.2 กระบวนการจัดการ

คอร์ทแลนด์ แอล โบวี และอื่น ๆ (Courtland L. Bovee and others, 1993 : 11-12) ได้กล่าวว่ากระบวนการจัดการ ประกอบด้วย

1. การวางแผน เพื่อเป็นตัวกำหนดเป้าหมายขององค์การ
2. การจัดองค์การ เป็นการพัฒนารูปแบบทีมงานเพื่อบรรลุสู่เป้าหมาย
3. การสั่งการ เป็นกระบวนการที่ใช้การสื่อสารกับงานอื่นเพื่อบรรลุเป้าหมาย
4. การควบคุม เป็นกระบวนการตรวจสอบองค์การตามที่วางแผนไว้

เดาวัลด์ นันทากิวัฒน์ (2520 : 45-46) ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดการว่าประกอบด้วย

1. การวางแผน (Planning) เป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของการจัดการ
2. การจัดสายงาน (Organization) เป็นการแจกจ่ายและจัดมอบหน้าที่ต่าง ๆ ที่จำเป็น

แก่นุเคราะห์

3. การดำเนินการ (Actuating) คือ การลงมือหรือเริ่มทำงานตามมาตรการที่วางไว้
4. การควบคุม (Controlling) เป็นการตรวจสอบและติดตามงานที่กำลังกระทำ

ธงชัย สันติวงษ์ (2531 : 2) กล่าวว่า กระบวนการจัดการ ประกอบด้วย

1. การวางแผน โดยแบ่งเป็นแผนงานประจำและแผนงานเฉพาะครั้ง
2. การจัดองค์การ ประกอบด้วยการจัดโครงสร้างงาน การจัดโครงสร้างอำนาจหน้าที่ และการจัดโครงสร้างองค์การ เพื่อเชื่อมโยงโครงสร้างงานและโครงสร้างหน้าที่เข้าด้วยกัน
3. การสั่งการ เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการปฏิบัติ อาจกระทำได้โดยการจูงใจหรือบังคับตามกฎหมาย ระเบียบ
4. การควบคุม เป็นการกำหนดและตรวจสอบการปฏิบัติงานตามที่วางไว้

สตีเฟน พี โรบบิน (Stephen P. Robbin, 1988 : 7-8) กล่าวถึงกระบวนการจัดการว่าประกอบด้วย

1. การวางแผน เป็นแนวทางที่จะบรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้ รวมทั้งเป็นการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ด้วย
2. การจัดองค์การ เป็นการจัดโครงสร้างบุคคลให้เหมาะสมกับหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ
3. ภาวะผู้นำ รวมถึงการสั่งการและการสื่อสาร
4. การควบคุม เป็นการตรวจสอบกิจกรรมให้แน่ใจว่าเป็นไปตามแผนและถูกต้อง

แอนดรูว์ เจ ดูบริน (Andrew J. Dubrin, 1994 : 13-15) ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดการว่าประกอบด้วย

1. การวางแผน เป็นการตั้งเป้าหมายและหารูปแบบที่ทำให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย
2. การจัดองค์การ เป็นกระบวนการที่ทำให้แน่ใจว่าคนและทรัพยากรสามารถดำเนินไปตามแผนและบรรลุเป้าหมายที่ดี
3. การสั่งการ หรือภาวะผู้นำ เป็นประสิทธิภาพที่ทำให้องค์กรประสบผลสำเร็จซึ่งอาจรวมถึงกระบวนการที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น การติดต่อสื่อสาร เป็นต้น
4. การควบคุม เป็นการทำให้แน่ใจว่าแผนงานที่วางไว้สามารถเปรียบเทียบหรืออยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน

เมื่อพิจารณาคุณลักษณะโดยทั่วไปจะพบว่าการจัดการมีคุณลักษณะโดยทั่วไป ดังนี้

1. เกิดขึ้นในบริบทของกลุ่ม คือ กลุ่มนั้น ๆ ต้องมีสมาชิกอย่างน้อย 2 คน
2. มีลักษณะเป็นศาสตร์และศิลปะ กล่าวคือ ลักษณะเป็นศาสตร์หมายความว่ามีความรู้หลักเกณฑ์ในการจัดการ ส่วนลักษณะเป็นศิลปะหมายความว่าต้องมีเทคนิคที่เหมาะสมในการจัดการ เพื่อจูงใจให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อยู่ร่วมกันในองค์การ ร่วมมือกันดำเนินงานให้สำเร็จลุล่วงด้วยวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
3. มีการผสมผสานทรัพยากรทางการจัดการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ
4. มีลักษณะเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง
5. เน้นงานทางด้านการใช้ความคิด ปฏิภาณ และการตัดสินใจ เพื่อสร้างและรักษาไว้ซึ่งหลักเกณฑ์สำหรับการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปความหมายของการจัดการว่าหมายถึง การทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายขององค์การที่ได้กำหนดไว้ โดยใช้กระบวนการวางแผน การจัดสายงาน การดำเนินงาน และการควบคุม

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว

2.2.1 พัฒนาการของการท่องเที่ยว

การเดินทางท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นมานานแล้ว ในอดีตนั้นการเดินทางส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการเมือง การค้า ศาสนา การผจญภัย การค้นหาสมบัติ หรือไปรักษาสุขภาพ และยังคงสืบต่อเนื่องมาจนถึงยุคปัจจุบัน ในสังคมตะวันตกการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนและเพื่อความเพลิดเพลินมีมาตั้งแต่ยุคจักรวรรดิโรมัน โดยพ่อค้าชั้นสูงและชนชั้นกลางที่มีฐานะมั่งคั่งจากการค้าขายภายในจักรวรรดิและกับดินแดนอื่น จัดเป็นกลุ่มที่มีเวลาหาความเพลิดเพลินจากการท่องเที่ยวเพียงกลุ่มเดียวในสมัยนั้น

ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 การส่งบุตรหลานไปท่องยุโรปเป็นเวลา 1-3 ปี หลังจบการศึกษาของคนชั้นสูง โดยเฉพาะชาวอังกฤษ (grand tour) เพื่อเพิ่มเติมประสบการณ์ชีวิตเริ่มถือเป็นการท่องเที่ยวอย่างหนึ่ง เพราะได้ไปคลุกคลีกับชีวิตคนในประเทศต่าง ๆ ตลอดจนไปชื่นชมกับศิลปะ วัฒนธรรมของประเทศเหล่านั้นด้วย (Leiper อ้างใน พิภูผ สิทธิประเสริฐกุล, 2543 : 15) จนกระทั่งถึงยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถือเป็นยุคเริ่ม

ต้นของการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง เนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการผลิต ทำให้คนมีเวลาว่างมากขึ้นจากการแทนที่แรงงานคนด้วยเครื่องจักร จนชั้นกลางมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น คนเหล่านี้เมื่อมีรายได้เหลือและมีเวลาว่างจากการทำงานประจำจึงหันมาเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น ประกอบกับความตึงเครียดจากสภาพการทำงานจึงทำให้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมการพักผ่อนที่พึงประสงค์ของชาวอังกฤษ

โทมัส กู้ก (Thomas Cook) นักจัดรายการนำเที่ยวชาวอังกฤษ เป็นผู้ให้กำเนิดความคิดเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยวจากการจัดการเดินทางเป็นกลุ่ม (Group Tour) เป็นครั้งแรก ในปี ค.ศ. 1841 โดยการเช่าเหมารถไฟขบวนพิเศษแบบไป-กลับ (Round Trip) สำหรับผู้เดินทาง 540 คน นำเที่ยวจากเลสเตอร์ (Leicester) ไปยังเมืองลอบโบโร (Loughborough) มีบริการคนตรีและอาหารกลางวันในราคาหนึ่งชิลลิง ซึ่งได้รับความสำเร็จมาก จากนั้นเขาก็ได้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างจริงจังทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ส่งผลให้ธุรกิจนำเที่ยวมีความก้าวหน้า มีผู้สนใจเข้ามาดำเนินงานเพิ่มมากขึ้น และมีการพัฒนารูปแบบเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างหลากหลาย

ในส่วนของประเทศไทย การท่องเที่ยวแต่เดิมเป็นกิจกรรมของผู้มีฐานะร่ำรวยหรือของคนในวงสังคมชั้นสูงเท่านั้น และเริ่มขยายตัวลงสู่ชนชั้นกลางเมื่อเกิดการพัฒนาด้านการคมนาคมในสมัยรัชกาลที่ 5 ช่วงเวลาการขยายตัวอย่างรวดเร็วของการท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างแท้จริงในปี พ.ศ. 2503 เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ประกาศตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว (อ.ส.ท.) ขึ้น โดยมี พลโท เฉลิมชัย จารุวัตร เป็นผู้อำนวยการคนแรกขององค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2503-2519 (ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือ ททท. ในปี พ.ศ. 2522) (วรรณ วลัยวานิช, 2539 : 13-14) เท่ากับการส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาทางด้านคมนาคมขนส่งทั้งทางเครื่องบิน และทางถนนโดยเฉพาะทางหลวงต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อเชื่อมต่อภาคต่าง ๆ ของประเทศ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวกลายเป็นกิจกรรมของชนทุกชั้น และขยายออกไปอย่างกว้างขวาง

จากการที่ประเทศไทยยินยอมให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศ มีผลต่อสภาพเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของไทยเป็นอย่างมาก มีการก่อสร้างโรงแรม และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพิ่มมากขึ้น ทำให้การท่องเที่ยวเติบโตอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยได้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในวงการของนักท่องเที่ยวว่ามีสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงาม ตลอดจนมีขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงาม การท่องเที่ยวของประเทศไทยจึงขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถทำรายได้ให้กับประเทศสูงเป็นอันดับ 1 ตั้งแต่ พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา (สมพุทธ ชูระเจน, 2540 : 92) บทบาท

หน้าที่ของการท่องเที่ยวในการเป็นเครื่องมือสร้างรายได้ให้กับประเทศจึงเด่นชัดขึ้นเรื่อย ๆ การส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงได้กระทำกันอย่างค่อเนื่องมา โดยตลอดนับแต่นั้น

2.2.2 ผลกระทบจากการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชม ซึ่งมีทั้งทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและที่เกิดขึ้นเพราะมนุษย์เป็นผู้สร้างรวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงค่านิยมของตัวเอง ฉะนั้นเมื่อการท่องเที่ยวได้เจริญเติบโตมากขึ้นก็ย่อมมีการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น และกระจายการใช้ไปทั่วทุกหนทุกแห่ง ผลกระทบจึงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

วิวัฒน์ชัย บุญภักดี (2531 : 2-3) ได้จำแนกผลกระทบที่อาจพึงมีต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็น 3 ประการ คือ

1. ผลกระทบต่อสภาพกายภาพของสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเกิดกับทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งทีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน ผลกระทบที่เกิดขึ้น คือ การบุกรุกทำลาย และการกระทำให้เกิดความเสื่อมโทรมเสียหาย เป็นต้น

ขณะเดียวกัน การท่องเที่ยวจะทำให้เจ้าของท้องถิ่นหรือผู้เกี่ยวข้องเริ่มตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรของแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิดมาตรการอย่างหนึ่งอย่างใดในการบำรุงรักษา

2. ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ กล่าวคือ เกิดแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากภาคเกษตรกรรมมาสู่ภาคอุตสาหกรรมเพราะหวังรายได้ที่ดีกว่า ทำให้มีปัญหาการโยกย้ายถิ่นฐานจากชนบท เข้ามาแออัดอยู่ในชุมชนเมืองแอ่งกัน ใช้สาธารณูปโภคตามมาในที่สุด

แต่ในอีกทางหนึ่ง การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สามารถให้ผลตอบแทนต่อการลงทุนได้ในระยะเวลาไม่ยาวนาน และทำรายได้เป็นผลกำไรค่อนข้างสูง เกิดธุรกิจต่อเนื่องหลายประการ ทำให้เป็นการกระจายรายได้และการสร้างงานสร้างอาชีพเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจำเป็นต้องใช้แรงงานคนทุกระดับเป็นจำนวนมากในการให้บริการ

3. ผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวจะเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของถิ่น เกิดความเข้าใจอันดี มิตรภาพ และการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนกระตุ้นเตือนให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูผลงานทางศิลปวัฒนธรรมขึ้น ด้วยความภาคภูมิใจและความต้องการให้ก่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอีกทอดหนึ่ง

ส่วนผลกระทบที่ต้องพึงระวังและเตรียมการป้องกันแก้ไขคือ การเอาอย่างวัฒนธรรมที่แข็งแกร่งจากนักท่องเที่ยว ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นที่มีลักษณะอ่อนไหวกว่าเสื่อมสลายไป เกิดค่านิยมเอาอย่างทางการบริโภค และวิถีการดำรงชีวิตอย่างสังคมเมือง ตลอดจนปัญหาสังคมอื่น ๆ เกิดขึ้น เช่น การประพฤติปฏิบัติผิดศีลธรรมและจารีตประเพณีของสังคม หรือแม้กระทั่งทำผิดกฎหมายเพื่อหวังรายได้จากนักท่องเที่ยว

2.2.3 การจัดการการท่องเที่ยว

จากพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า แม้การท่องเที่ยวจะก่อประโยชน์ในส่วนรวมได้มาก แต่ก็มีผลกระทบในทางลบที่ควรตระหนักเช่นกัน ดังนั้นจึงได้เกิดกระแสความคิดที่จะแสวงหาแนวทางใหม่ของการท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนและมีผลกระทบในทางลบให้น้อยที่สุดแก่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนในท้องถิ่น การท่องเที่ยวในแนวใหม่นี้ควรจะเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี และให้ประโยชน์อย่างแท้จริงแก่คนในท้องถิ่น

2.2.3.1 การจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

อาจกล่าวได้ว่า จุดเปลี่ยนการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสร้างความยั่งยืนนี้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนในการประชุมที่นครริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ในปี ค.ศ. 1992 ได้มีการกำหนดแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) โดยกล่าวถึงการท่องเที่ยวว่าควรมีทิศทางในการตัดสินใจพัฒนาและการจัดการอย่างยั่งยืน รวมถึงการเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน (มธุรส ปรานไพรี. 2544 : 49) โดยจะต้องคำนึงถึงความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวได้ของพื้นที่เป็นสำคัญ

เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว แนวความคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงได้รับความนิยมนับและแพร่หลายค่อนข้างมาก คณะกรรมาธิการการท่องเที่ยวและการกีฬา (2540 : 15) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่าหมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยที่มิมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวนี้มีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย ซึ่งประกอบด้วยหลักการดังต่อไปนี้

1. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainable) ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญและเป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว
2. การลดการบริโภคที่มากเกินไปและการลดของเสีย (Reducing Overconsumption and Waste) จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาวและเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยวด้วย
3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม (Main-taining Diversity) มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาวและช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว
4. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติและการพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว
5. การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น (Supporting Local Economics) โดยที่ได้พิจารณาด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัดแต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย
6. การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยว (Involving Local Communities) ซึ่งจะไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชากรและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่จะช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวด้วย
7. การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้ประกอบการ ประชากรท้องถิ่น องค์กร และสถาบันที่เกี่ยวข้อง (Consulting Stakeholders and the Public) มีความจำเป็นในอันที่จะร่วมงานกันไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหาและลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน
8. การฝึกอบรมบุคลากร (Training Staff) โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับของการบริการทางการท่องเที่ยว
9. การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูล (Marketing Tourism Responsibly) จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และจะช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

10. การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ (Undertaking Research) จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และ นักลงทุน

นอกจากนี้ พรหมเมธ นาดมทอง (2539 : 29-31) ได้กล่าวถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า มีหลักการเบื้องต้นเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างกรอบนโยบายและแนวทางการปฏิบัติ ดังนี้

1. มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศก่อน ส่วนการพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างประเทศนั้นจะต้องเหมาะสมกับระบบสาธารณูปโภคที่รองรับเป็นสำคัญ
2. ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ (Local Participation)
3. ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ทุก ๆ ด้านของจำนวนนักท่องเที่ยว ตัวสถานที่ท่องเที่ยว ชุมชน และสภาพแวดล้อมโดยรวม
4. มุ่งใช้วัสดุและผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น (Local Products)
5. เน้นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยมุ่งประโยชน์ในระยะยาวของชุมชน
6. คุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมนั้นเป็นคุณค่าที่มีอยู่ในตัวเอง (Intrinsic Value) จึงมีคุณค่ามากกว่าในฐานะเพียงเป็นแหล่งรองรับการท่องเที่ยวเท่านั้น ความอยู่รอดในระยะยาวจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจละเลยได้
7. การปรับตัวเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นสิ่งจำเป็น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดกับหลักการดังกล่าวข้างต้น
8. ภาครัฐกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐ มีหน้าที่จะต้องทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาค และวางอยู่บนหลักการข้างต้น

2.2.3.2 ความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่

แนวคิดเรื่องความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่ เป็นประเด็นหนึ่งที่ถูกนำมาคำนึงถึงในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งสู่ความยั่งยืน กล่าวคือ เป็นหลักการจัดการที่ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับได้ (Carrying Capacity) หรือขีดจำกัดที่ยอมรับได้เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมมากเกินไป

การจัดการตามขีดความสามารถในการรองรับได้ทางการท่องเที่ยว มีหลักการที่สำคัญดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543 : 7)

๑๑๖
๑๑๐
๐๒๓๒๗
๑๒๐๒

1. ขีดจำกัดทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง การจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสมดุลระหว่างสภาพแวดล้อมทางกายภาพกับประสิทธิภาพของนักท่องเที่ยว ดังนั้นในที่นี้จึงหมายถึงจำนวนคนที่มากที่สุดที่สามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวได้โดยไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และไม่ทำให้ประสิทธิภาพที่นักท่องเที่ยวได้รับมีคุณภาพลดลงจนไม่อาจยอมรับได้

2. ขีดจำกัดทางการตลาด แนวทางนี้เสนอว่าขีดความสามารถในการรองรับตลาดการท่องเที่ยวจะถึงจุดวิกฤตเมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจนถึงระดับที่ไปขัดขวางความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการให้ประสิทธิภาพที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว

3. ขีดจำกัดของชุมชน กล่าวได้ว่าเป็นขีดจำกัดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่ขึ้นอยู่กับความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับการท่องเที่ยว ก่อนที่ชุมชนบริเวณนั้นจะรู้สึกถึงผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้น

เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการดังกล่าว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในฐานะเป็นตัวแทนภาครัฐที่ทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลการท่องเที่ยวของประเทศโดยตรงได้กำหนดข้อกำหนดในการพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวใดก็ตามจะต้องคำนึงถึง (มธุรส ปรานไพรี, 2544 : 27)

1. ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับสภาพทางกายภาพชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต

2. ต้องก่อให้เกิดการกระจายรายได้ (ผลประโยชน์) อย่างเท่าเทียมกันโดยไม่ให้เกิดจากการกระจุกตัวเฉพาะผลประโยชน์ที่เป็นรายได้เพียงแค่อำเภอใดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเท่านั้น

3. ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับชุมชน วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิต

4. การจัดการพื้นที่ต้องเป็นไปด้วยความยินดียใจของประชาชนในชุมชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่นั้น

กล่าวได้ว่า ในขณะที่การท่องเที่ยวได้พัฒนาและเกิดการขยายตัวค่อนข้างสูงเช่นในปัจจุบันนั้น การจัดการการท่องเที่ยวควรจะทำให้เกิดการปฏิบัติต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ทั้งในด้านของการวางแผนและการเป็นตัวตั้งในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของตน เนื่องจากประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวมีวิถีชีวิตอิงอาศัยอยู่กับทรัพยากรเหล่านั้นน่าจะเป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของทรัพยากรได้มากที่สุด อีกทั้งยังรู้ดีมากที่สุดด้วย

เช่นกันว่าคนต้องการสิ่งใด การพัฒนาควรจะมีทิศทางไปในทางใดจึงจะก่อให้เกิดความสมดุล โดยรัฐสามารถใช้ความพร้อมของคนสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพในเชิงการบริหารจัดการของท้องถิ่น เช่น การพัฒนาความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว รวมถึงการสนับสนุนงบประมาณการพัฒนา เพราะในท้ายที่สุดนอกจากท้องถิ่นจะได้รับประโยชน์จากการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและร่วมรับประโยชน์จากการท่องเที่ยวแล้ว แผนการจัดการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นจะทำให้รัฐได้รับประโยชน์ในแง่รายได้ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

2.3.1 ความหมายของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

มีผู้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ไว้หลายความหมายซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันดังนี้

หน่วยงาน HOMESTAY WORLDWIDE : Sydney based agency ให้ความหมายโฮมสเตย์ไว้ว่า (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544 : 2)

“Homestay is where you get to stay with families, in their homes, and experience the joy and richness of other cultures and customs different from your own.” หมายถึง การไปพักกับครอบครัวในบ้านของเขา และร่วมประสบการณ์ทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างออกไปจากผู้เข้าไปพัก

รูปแบบการจัดการนี้เดิมนิยมใช้ในวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา โดยเฉพาะผู้ที่ต้องการเรียนหรือฝึกฝนภาษาอังกฤษ ซึ่งพบมากในออสเตรเลีย และแถบแคทิฟอเรียในสหรัฐอเมริกา เมื่อนำมาใช้ด้านการท่องเที่ยวจึงเป็นรูปแบบการให้บริการที่พักที่แตกต่างไปจากการให้บริการที่พักรทั่วไป โดยนำแบบแผนวิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างออกไปจากผู้เข้าพักมาเป็นจุดขายสำคัญ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544 : 1) กล่าวถึงการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ว่าเป็นรูปแบบการจัดที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชนบท ซึ่งหมายถึงบ้านพักประเภทหนึ่งที่นักท่องเที่ยวร่วมพักกับเจ้าของบ้านและมีวัตถุประสงค์ที่จะเรียนรู้วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของเจ้าของบ้าน ซึ่งเต็มใจที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งจัดที่พักและอาหารรวมถึงการให้

บริการด้านอื่น ๆ อาทิ การนำเที่ยว การศึกษาวิถีชีวิตชุมชน เป็นต้น ให้แก่นักท่องเที่ยวโดยได้รับค่าตอบแทนตามความเหมาะสม

ภราเดช พัญวิเชียร (2544 : 1) กล่าวถึงการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ว่าเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ชุมชนยินดีให้นักท่องเที่ยวเข้าพักค้างแรมในบ้านของตนเอง เพื่อเรียนรู้แบบแผนวิถีชีวิต วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว และอาจมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างนักท่องเที่ยว เจ้าของบ้าน และคนในท้องถิ่น

จากการบรรยายพิเศษเรื่องการท่องเที่ยวชนบทและการจัดโฮมสเตย์ (Homestay and Rural Tourism in other Countries) โดย Mr. Michael Macnulty ที่ปรึกษาองค์การท่องเที่ยวโลก (WTO) เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2544 ณ โรงแรมดิเอมเมอร์ลด์ กรุงเทพมหานคร ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเข้าพักค้างแรมในชุมชน และสามารถสัมผัสกับชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวเจ้าของบ้านและชุมชนในพื้นที่ รวมทั้งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่แตกต่าง ความเจียมสงบ ตลอดจนกิจกรรมเฉพาะท้องถิ่นซึ่งชุมชนมีเวลาที่จะเสนอสิ่งเหล่านี้ให้กับผู้มาพักได้ รวมทั้งความเป็นมิตรที่มีความพร้อมตลอดเวลา ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ นักท่องเที่ยวสามารถได้จากโฮมสเตย์เท่านั้น

จากความหมายการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่กล่าวมาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปความหมายเพื่อใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ว่า การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ หมายถึง การท่องเที่ยวแบบพักแรมอยู่กับชุมชนใดชุมชนหนึ่งของนักท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางด้านวิถีการดำเนินชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งชุมชนจะได้รับค่าตอบแทนจากการให้บริการที่พักแรมและอาหาร รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้นักท่องเที่ยวตามความเหมาะสม

2.3.2 ความเป็นมาของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

แนวความคิดของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ กำเนิดในทวีปยุโรปยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้คนเริ่มแสวงหาความสงบสุขและการพักผ่อนที่เจียมสงบในพื้นที่ชนบทซึ่งห่างไกลจากชุมชนเมือง และความกดดันของสงครามที่เพิ่งผ่านพ้นมา อย่างไรก็ตามในยุคนั้นคนร่ำรวยเท่านั้นที่สามารถเข้าพักในโรงแรมที่หรูหราซึ่งตั้งอยู่ในชนบทที่มีทิวทัศน์งดงาม ดังนั้นแนวความคิดในการพักแรมกับเจ้าของบ้านในพื้นที่ชนบทและเพลิดเพลินกับสภาพธรรมชาติเริ่มก่อตัวขึ้น และได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ประเทศออสเตรียเป็นประเทศแรกในภูมิภาคยุโรปที่มีการเที่ยวและพัก

แรมลักษณะเช่นนี้ ก่อนจะแพร่หลายไปยังประเทศต่าง ๆ อาทิ อังกฤษ เยอรมนี ไอร์แลนด์ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น มาเลเซีย และไทย เป็นต้น โดยมีลักษณะการดำเนินงานที่แตกต่างกันออกไปตามแบบแผนวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละประเทศ

การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในประเทศไทย เกิดขึ้นมานานแต่รูปแบบและกิจกรรมอาจแตกต่างกันออกไป หากจะวิเคราะห์จากอดีตที่ผ่านมาสามารถสรุปได้ตามยุคสมัยดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544 : 14-15)

1) ยุคเริ่มต้น (พ.ศ. 2503 – 2525)

- กระจายอยู่ในกลุ่มนิสิต นักศึกษา กลุ่มออกค่ายอาสาพัฒนาชนบท ต้องเรียนรู้วิถีชีวิต รับทราบปัญหาในชนบทเพื่อนำมาพัฒนาสังคมตามอุดมคติ
- กระจายอยู่ในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่นิยมทัวร์ป่า โดยเฉพาะในแถบภาคเหนือของประเทศไทย นักท่องเที่ยวจะพักตามบ้านชาวเขา โดยจุดพักนั้นจะขึ้นอยู่กับเส้นทางการเดินทาง

2) ยุคกลาง (พ.ศ. 2526 – 2536)

- กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่นิยมทัวร์ป่าเริ่มได้รับความนิยมนมากขึ้น การพักค้างแรมในรูปแบบโฮมสเตย์ได้รับการพัฒนารูปแบบและกิจกรรม โดยกระจายไปยังหมู่บ้านชาวเขาที่กว้างขวางมากขึ้น
- กลุ่มนักพัฒนา นักกิจกรรม ที่เติบโตมาจากการทำกิจกรรมในสมัยนักศึกษา เริ่มทำงานในรูปแบบขององค์กรพัฒนาเอกชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม มีรูปแบบการเดินทางเพื่อศึกษาดูงานด้านการพัฒนา นับเป็นลักษณะหนึ่งของโฮมสเตย์แต่ยังเผยแพร่ในคนเฉพาะกลุ่มเท่านั้น

3) ยุคตั้งแต่ พ.ศ. 2537 – ปัจจุบัน

- ยุคนี้เป็นยุคที่เน้นกระแสการพัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อม ดังที่เจพบได้ว่าการท่องเที่ยวจะมีแนวโน้มที่จะเป็นการท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์
- ในระยะประมาณปี พ.ศ. 2537- 2539 ในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยเริ่มมีการท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ โดยกลุ่มนำร่องก็คือกลุ่มที่เป็นนักกิจกรรมสังคมทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ พื้นที่ที่ดำเนินการเรื่องโฮมสเตย์จะเป็นพื้นที่ที่องค์กรพัฒนาเอกชนไทยเข้าไปดำเนินการ เช่น เกาะยาว จังหวัดพังงา (กลุ่มปัญหาประมงชายฝั่ง / อวนลากอวนรุน) หมู่บ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช บ้านแม่ทา จังหวัดเชียงใหม่ (กลุ่มเกษตรทางเลือก) ผู้ใหญ่วิบูลย์ เซยเฉลิม (เกษตรยั่งยืน)
- จากปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา ได้มีการเคลื่อนไหวขึ้นในกลุ่มนักธุรกิจผู้

ประกอบการด้านการท่องเที่ยว โดยนำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวที่ผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure Ecotourism) และโฮมสเตย์ (Homestay) กลุ่มภาครัฐก็เริ่มมุ่งให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยพยายามแสวงหา รูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นไปได้ในการสร้างสมดุลระหว่างประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนของคน

2.3.3 หลักการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544 : 1-2) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ และข้อควรปฏิบัติระหว่างท่องเที่ยวไว้ดังนี้

ประเทศไทยประกอบด้วยผู้คนหลายเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่บนพื้นฐานของความศรัทธา เป็นแนวทางในการปฏิบัติที่สืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมที่แสดงออกในรูปแบบของพิธีกรรมและพิธีการ รวมไปถึงการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การแต่งกาย การรับประทานอาหาร ภาษาพูด และการประกอบอาชีพที่ส่วนหนึ่งแสดงความสามารถในเชิงช่าง สร้างงานฝีมือที่งดงาม คือหนึ่งในทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าของประเทศ ในอดีตการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศเป็นเพียงการเดินทางไปในที่ต่าง ๆ เพื่อชมธรรมชาติที่บริสุทธิ์สวยงาม เป็นการพักผ่อนหย่อนใจเท่านั้น แต่ปัจจุบันทิศทางการท่องเที่ยวเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในเส้นทางของการศึกษาและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกันควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ รูปแบบหนึ่งที่ได้รับค่านิยม คือ การท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ที่ให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเข้าไปใช้ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกับคนในท้องถิ่น ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น ที่หมู่บ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช บ้านปราสาท จังหวัดนครราชสีมา หมู่บ้านไทยทรงดำ จังหวัดเพชรบุรี ชุมชนเกาะยาว จังหวัดพังงา และหมู่บ้านโคกโค้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น

การท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ นักท่องเที่ยวจะได้ปฏิบัติตนเหมือนกับชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เช่น เข้าใจทำอาหาร เตรียมใส่บาตร สายหน่อยออกไปทำไร่นา ปลูกผัก ผู้หญิงอาจอยู่บ้านทำงานฝีมือ ทอผ้า จักสาน ได้รับประทานอาหารท้องถิ่น ซึ่งอาจเก็บผัก ตกลูกตัวเอง ได้เรียนรู้วิถีชีวิตของผู้คนที่ต่างไปจากที่เราเป็นอยู่

อย่างไรก็ตามในการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์นั้นนักท่องเที่ยวควรปฏิบัติตนดังนี้คือ

1. หากเลือกเดินทางไปท่องเที่ยวในหมู่บ้านที่มีรูปแบบโฮมสเตย์ คือไปพักอาศัยอยู่กับชาวบ้านเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ควรฝึกคนให้เป็นคนอยู่ง่าย รับประทานอาหารง่าย

ปฏิบัติคนตามกฎระเบียบของหมู่บ้าน เคารพในสิทธิของเจ้าของพื้นที่ และไม่ทำในสิ่งที่ขัดแย้งกับข้อปฏิบัติของชุมชน ไม่ลบหลู่ความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่น

2. อาหารของบางท้องถิ่นอาจไม่เหมือนที่เราคุ้นเคย ขอให้เข้าใจว่าเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมอย่างหนึ่ง อย่าพยายามฝืนให้เจ้าของสถานที่ปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงเป็นรสชาติสากล เพราะจะไม่หลงเหลือความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

3. การเข้าไปในแหล่งหัตถกรรมหมู่บ้านที่ผลิตงานหัตถกรรมต่าง ๆ ควรสนใจที่จะเรียนรู้ขั้นตอนการทำงานฝีมือนั้นด้วย เพื่อจะได้ทราบว่างานฝีมือแต่ละชิ้นกว่าจะสำเร็จต้องใช้ความเพียรพยายามเพียงใด เพื่อความภาคภูมิใจที่จะได้เป็นเจ้าของชิ้นงานสักชิ้นหนึ่ง

4. ศึกษาและเรียนรู้เรื่องราวที่พบเห็น เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ภาษาถิ่น การแต่งกาย ซึ่งเป็นความแตกต่างของผู้คนแต่ละเผ่าพันธุ์ เพื่อการท่องเที่ยวจะได้มีคุณค่ามากขึ้น

5. สิ่งของอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไม่ควรนำมาครอบครองเป็นสมบัติส่วนตัว ควรเก็บไว้ในที่เดิมเพื่อให้เป็นสมบัติของส่วนรวมตลอดไป

6. ช่วยกันรักษาวัฒนธรรมอันดีงามของคนในชนบท ด้วยการปฏิบัติตามคำแนะนำต่าง ๆ ที่ได้ศึกษามา อย่าส่งเสริมให้มีการยึดถือวัตถุมามากกว่าน้ำใจเพื่อให้ความมีน้ำใจและความเอื้ออาทรยังคงอยู่เป็นเสน่ห์ของสังคมไทยตลอดไป

นอกจากนี้ยังได้สรุปแนวทางการดำเนินการโฮมสเตย์สำหรับชุมชนไว้ดังนี้

1. ชุมชนที่ต้องการดำเนินการต้องมีความพร้อม มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ

2. มีการดำเนินงานกระจายแบบรากแขนงเป็นโครงข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ระหว่างท้องถิ่น องค์กร บริษัท ห้างร้าน โรงแรม ฯลฯ ที่มีความสามารถด้านการบริหารและยินดีที่จะเข้ามาช่วยเหลือชุมชน เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเข้ามาส่งเสริมให้ความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่ถูกต้องแก่ชุมชน เป็นต้น

3. เน้นจุดขายที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ ซึ่งจะให้ผลได้ในระยะยาวมากกว่าการแก้ไขดัดแปลงวัฒนธรรม หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของวัฒนธรรมเพื่อเอานักท่องเที่ยวหรือเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

4. ชุมชนต้องมีความเข้มแข็ง รู้เท่าทันการไหลบ่าของวัฒนธรรมและเทคโนโลยี เนื่องจากพื้นฐานของความต่างทางวัฒนธรรมเป็นจุดที่อ่อนไหวที่สุดของโฮมสเตย์ ยิ่งนักท่องเที่ยวและชาวบ้านมีความต่างทางวัฒนธรรมมากเท่าใด โอกาสของผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจะยิ่งมี

มากขึ้น ชุมชนต้องมีภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งเพียงพอที่จะไม่ให้วัฒนธรรมต่างถิ่นมากเกินไป วิถีชีวิตที่สืบเนื่องกันมาและดำรงอยู่ให้เปลี่ยนไป

5. รู้จักการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ทั้งทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นและทรัพยากรที่มุ่งเน้นดำเนินการ

6. ชุมชนต้องตระหนักว่า การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์จะเป็นเพียงรายได้เสริมมิใช่รายได้หลักของชุมชน มิฉะนั้นจะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย อาทิ มีการเปลี่ยนแปลงและบิดเบือนขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมบางอย่างของท้องถิ่น เพียงเพื่อวัตถุประสงค์ในการรองรับนักท่องเที่ยว หรือการแก่งแย่งผลประโยชน์ของผู้ประกอบการในพื้นที่ เป็นต้น

กราดิช พัทธวิเชียร (2543 : 1) ได้กล่าวถึงการดำเนินการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ โดยสรุปดังนี้

การท่องเที่ยวเปรียบเสมือนดาบสองคม คือมีทั้งคุณและโทษ ชุมชนควรระลึกเสมอว่า อาชีพหลักของชุมชนคือการกสิกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวในชุมชน ส่วนการท่องเที่ยวเป็นตัวเสริมรายได้เท่านั้น เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนมากขึ้นก็จะถึงจุดที่รายได้เสริมช่วยทำให้มาตรฐานการดำรงชีวิตดีขึ้น หากเกินจุดพอดีนั้นไป การท่องเที่ยวก็จะไม่ได้ช่วยทำให้การดำรงชีวิตดีขึ้น ตัวอย่างเช่นกรุงเทพมหานคร เมื่อบ้านเมืองขยายตัวมากขึ้น มีนักท่องเที่ยวเข้ามาปีละหลายล้านคน รัฐบาลได้สร้างถนน สะพาน ไฟฟ้า น้ำประปา สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งในระยะยาวแล้วก็ไม่ได้ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นแต่กลับแย่ลง เช่น รถติด เกิดมลภาวะ สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ฯลฯ

ทฤษฎีการขยายสมัยใหม่ที่ให้ถือลูก้าเป็นพระเจ้า คือ ลูก้าถูกเสมอ ทำทุกอย่างให้ลูก้าพอใจ แต่การขยายบริการที่หักโฮมสเตย์มิใช่เช่นนั้น เพราะชุมชนต้องมั่นใจว่ามีจุดขายที่น่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความสวยงามของธรรมชาติ อากาศที่บริสุทธิ์ โดยชุมชนต้องมีภูมิคุ้มกันเข้มแข็งพอเพียงที่จะมิให้วัฒนธรรมต่างถิ่นมากเกินไป วิถีชีวิตที่สืบเนื่องกันมาและดำรงอยู่ให้เปลี่ยนไป

เมื่อชุมชนต้องการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ต้องคำนึงถึงประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญดังนี้

1. การกำหนดพื้นที่ใช้สอย หมายถึง ทำอย่างไรที่จะไม่ให้นักท่องเที่ยวและกิจกรรม การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชน เปรียบเสมือนบ้านของเราก็ต้องมีส่วนที่ใช้รับแขกและส่วนหวงห้ามเป็นส่วนตัว ซึ่งสามารถกำหนดพื้นที่ใช้สอยได้ดังนี้ พื้นที่สาธารณะ ได้แก่ พื้นที่ทางหลวงผ่านหมู่บ้าน พื้นที่กิ่งสาธารณะ เช่น โรงเรียน หรือวัดประจำหมู่บ้าน หรือพื้นที่หมู่

บ้านจัดเป็นศูนย์ข่าวสาร ขายผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น พื้นที่กึ่งส่วนตัว คือ ถนนทางเดินภายในหมู่บ้าน หรือพื้นที่ทำกินเรือกสวนไร่นาของชาวบ้าน และพื้นที่ส่วนตัว คือ อาคารบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย

2. พันธมิตรทางธุรกิจ การทำการค้าขณะนี้จำเป็นต้องมีเพื่อนร่วมทางหรือที่เรียกว่า พันธมิตรทางธุรกิจ ได้แก่ องค์กร บริษัท ห้างร้าน โรงแรม ฯลฯ ที่ดำเนินธุรกิจอยู่แล้ว มีชื่อเสียง มีความสามารถด้านการบริหาร ยินดีที่จะช่วยเหลือสังคม หรือชุมชน ตัวอย่างเช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยยินดีที่จะให้ธุรกิจนำฟูร้อนสันกำแพงที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยดำเนินการอยู่ เป็นโครงข่ายพันธมิตรทางธุรกิจของชุมชนใกล้เคียงเช่นบ้านแม่กำปอง เป็นต้น

3. หลักการขาย ต้องหาจุดขายโดยการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของชุมชน เพื่อวางจุดขาย พัฒนาสินค้า แก้ปัญหาอุปสรรค ตัวอย่างเช่น หมู่บ้านแม่กำปอง มีจุดแข็งคือ อากาศดี หนาวเย็นสบายตลอดทั้งปี ชาวบ้านมีความตั้งใจและร่วมมือกันดี จุดอ่อนคือ บุคลากรขาดการจัดการที่ดี ขาดความชำนาญ ห้องพักไม่เพียงพอ โอกาส คือมีโอกาสที่ดี เพราะอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ อยู่ใกล้น้ำฟูร้อน เป็นพันธมิตรทางธุรกิจกับหลายแห่ง อุปสรรค คือชุมชนมีการศึกษาน้อย ซึ่งจำเป็นต้องพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไป

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2540 : 19-20) ได้กล่าวถึงทรัพยากรของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ โดยสรุปดังนี้

1. ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น

- ด้านการตลาด ได้แก่ ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน หรือหมู่บ้านที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

- สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่

ที่พักและอาหาร จะจัดให้นักท่องเที่ยวได้พักค้างคืนในสถานที่ที่จัดไว้ในหมู่บ้านหรือภายในบ้านของชาวบ้าน โดยนักท่องเที่ยวยุคใหม่จะร่วมกิจกรรมและวิถีชีวิตเดียวกับชาวบ้าน ตั้งแต่วัฒนธรรมการบริโภคอาหาร การพักผ่อนนอนหลับ จนถึงการทำมาหากิน

ศูนย์ข่าวสารการท่องเที่ยว จะมีการจัดการผ่านผู้ประกอบการ ที่สามารถอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวได้

ยานพาหนะ นักท่องเที่ยวจะใช้ยานพาหนะต่าง ๆ เช่นเดียวกับชาวบ้านยกเว้นกรณีจำเป็น เช่น การเดินทางมาและจากไปอาจจะจำเป็นต้องใช้ยานพาหนะที่รวดเร็วและสะดวกสบายมากกว่า

- สิ่งดึงดูดเชิงจิตวิทยา ได้แก่ อรรถาสัยไมตรี การต้อนรับอย่างอบอุ่นตามแบบชนบ
ประเพณีของไทย

2. ทรัพยากรที่มุ่งเน้นการดำเนินการ

- การวางแผน และกำหนดกิจกรรม เช่น การเรียนรู้การทำอาหารไทย การเรียนรู้
การทำเกษตรผสมผสาน การเรียนรู้วิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้าน
- ระบบขนส่ง เช่น การปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในหมู่บ้านให้มีความงามอย่าง
ธรรมชาติ ดูแลรักษาความสะอาดของถนนหนทางในหมู่บ้าน จัดระบบการคมนาคมระหว่างตัว
เมืองกับหมู่บ้าน
- ระบบสนับสนุนอุตสาหกรรม เช่น ศูนย์อนามัยมีระบบรักษาความปลอดภัย มี
แหล่งผลิตอาหารตามธรรมชาติของหมู่บ้าน
- ระบบแรงงาน เช่น การฝึกอบรม และฝึกทักษะการบริการเท่าที่จำเป็น
- เงินทุน การจัดการของโฮมสเตย์ไม่จำเป็นต้องใช้เงินทุนในการดำเนินการมากนัก
การจัดฉากหรือสร้างสิ่งแปลกปลอมในวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งที่ไม่พึงกระทำในการท่องเที่ยว
แบบโฮมสเตย์

Mr. Michael Macnulty ที่ปรึกษาองค์การท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้กล่าวถึงหลักการ
สำหรับการพัฒนาโฮมสเตย์ของประเทศไทยไว้ในการบรรยายพิเศษเรื่องการท่องเที่ยวชนบทและการ
จัดโฮมสเตย์ (Homestay and Rural Tourism in other Countries) เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2544
ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร ดังนี้

1. การดำเนินการโฮมสเตย์ จะต้องเป็นไปภายใต้กรอบการพัฒนาการท่องเที่ยวชนบท
(Rural Tourism Development) ทั้งนี้ รัฐบาลจะต้องมีนโยบายการพัฒนาที่ชัดเจน อันจะนำไปสู่
การสร้างงานและการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาโฮมสเตย์แต่
เพียงลำพังโดยไม่พัฒนาการท่องเที่ยวชนบท จะไม่สามารถทำให้การพัฒนาโฮมสเตย์ประสบผล
สำเร็จได้เลย
2. การดำเนินการโฮมสเตย์มิได้หมายความว่า จะกระทำได้ในทุกพื้นที่ ทั้งนี้เนื่องจาก
แต่ละพื้นที่มีความพร้อมและศักยภาพไม่เท่าเทียมกัน จำเป็นต้องมีการเลือกศึกษาพื้นที่ และกำหนด
เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ดำเนินการ หากปล่อยให้มีการขยายตัวแพร่หลายอย่างรวดเร็วอาจจะนำมาซึ่ง
ความล้มเหลวและหายนะทางเศรษฐกิจ รวมทั้งปัญหาด้านสังคมที่จะตามมาอย่างมีอากาหลึกเลี้ยวได้
3. การพัฒนาโฮมสเตย์จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบด้านพื้นที่ทั้ง 3 องค์ประกอบ ทุก

กรณีคือ (1) พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ (2) พื้นที่หลักหรือพื้นที่ชนบท อันเป็นที่ตั้งของโฮมสเตย์มีกิจกรรมพื้นบ้านของชุมชน ประเพณีและขนบธรรมเนียมอันเก่าแก่ สวนผลไม้ สวนเกษตร เป็นต้น และ (3) พื้นที่สนับสนุน อันประกอบด้วยสาธารณูปโภค และสาธารณูปการที่จำเป็น

4. ต้องตระหนักอยู่เสมอว่าการท่องเที่ยวเป็นธุรกิจในอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุด และสำคัญที่สุดของโลก ดังนั้น เจ้าบ้านหรือเจ้าของโฮมสเตย์จำเป็นต้องได้รับการอบรมเพิ่มพูนความรู้ และฝึกฝนทักษะการให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างมืออาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการดูแลนักท่องเที่ยว และคุณภาพการบริการ ที่สามารถสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวหรือแขกผู้มาพัก

5. การดำเนินการโฮมสเตย์และการท่องเที่ยวใด ๆ จะต้องคำนึงถึงกฎสากลของความ ต้องการพื้นฐานของนักท่องเที่ยว 10 ประการ ดังนี้

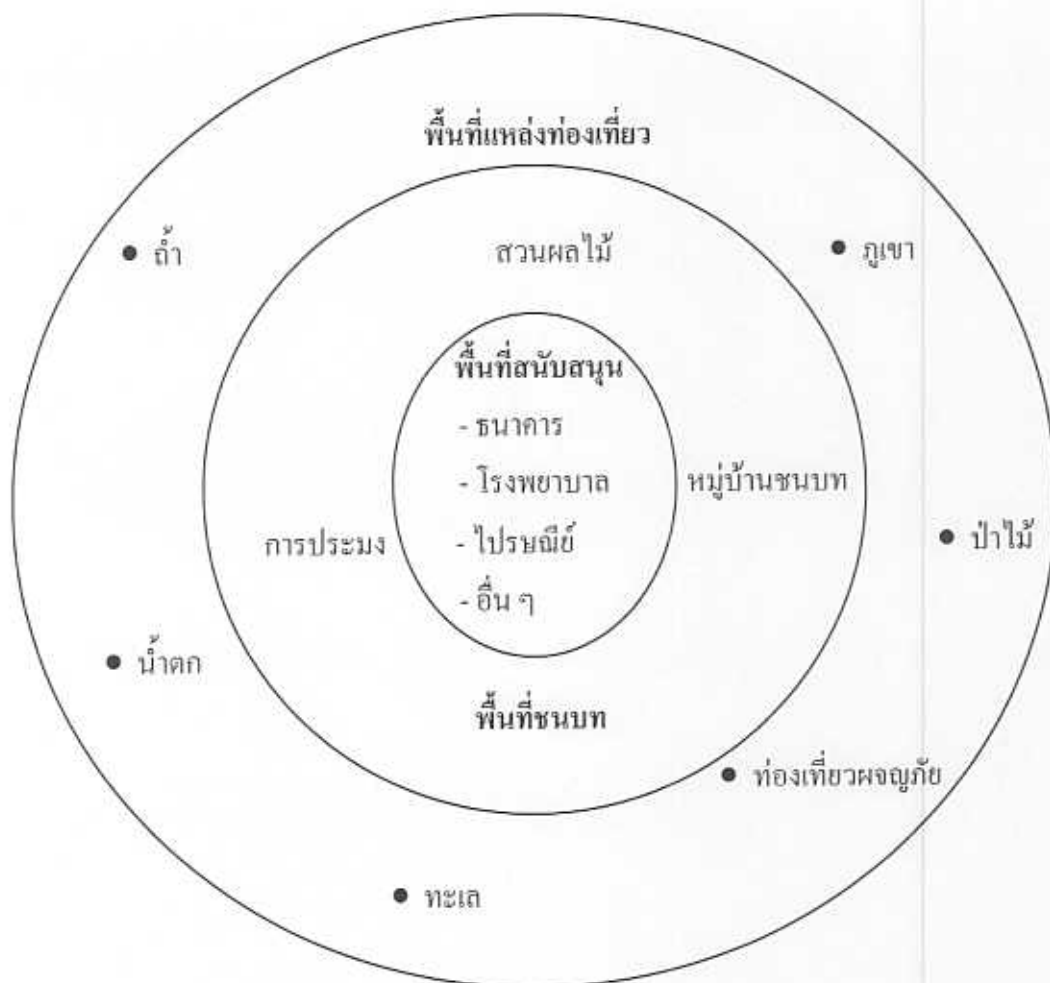
1. เตียงนอนที่สบายในราคาสมเหตุสมผล
2. ห้องอาบน้ำและส้วมที่สะอาด
3. อาหารพื้นบ้านง่าย ๆ แต่ปรุงมาอย่างดี
4. ทิวทัศน์และธรรมชาติของชนบทที่สวยงาม
5. ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น
6. กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่
7. ร้านค้าทั่วไปและร้านจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก
8. ความบันเทิง
9. ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว
10. ความเป็นมิตรและรอยยิ้มของเจ้าบ้าน

6. ในการจัดโฮมสเตย์ในพื้นที่ใด ๆ ชุมชนท้องถิ่นควรจะเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการเอง ภายใต้แนวคิด Bottom up Community Basis มิใช่เกิดจากการสั่งการจากหน่วยงานของรัฐ หรือ Top Down Basis อย่างไรก็ตามหน่วยงานภาครัฐจะต้องให้ความช่วยเหลือสนับสนุนและให้คำแนะนำที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะด้านการตลาดสำหรับเจ้าของโฮมสเตย์

7. รัฐบาลจะต้องให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่เจ้าของโฮมสเตย์ในการปรับปรุงบ้านหรือที่พักแรมให้ได้มาตรฐานและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยว

8. การจัดการชุมชน มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในการจัดโฮมสเตย์ของพื้นที่ ทั้งนี้ชุมชนจะต้องมีความเข้มแข็งและสามารถจัดการชุมชนได้เสียก่อน และผลประโยชน์ที่ได้รับจากการทำโฮมสเตย์ควรจะเกิดแก่สมาชิกชุมชนทุกคนอย่างทั่วถึง มิใช่เกิดแก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

นอกจากนี้การจัดการชุมชนต้องคำนึงถึงความเหมาะสมที่สุดทั้งต่อพื้นที่ สภาพแวดล้อม นักท่องเที่ยว แคนผู้พักแรม และชุมชนเอง

ภาพที่ 2.1 แสดงองค์ประกอบด้านพื้นที่ของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

กล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ดำเนินการบนแนวคิดของการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ (Ecotourism) เพื่อมุ่งสู่ความยั่งยืนทางการท่องเที่ยว เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ ให้คุณค่าแก่วัฒนธรรมและระบบนิเวศในชุมชน โดยชุมชนจะมีบทบาทเกี่ยวข้องอย่างชัดเจนตั้งแต่การกำหนดกิจกรรม การควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว การเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวจนถึงการพัฒนาชุมชนในที่สุด

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการ หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมซึ่งมีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

2.4.1 ความหมายของการอนุรักษ์

จิตรารัตน์ โพธิ์มามกะ (2542 : 200) กล่าวถึงการอนุรักษ์ว่าเป็นการรู้จักใช้อย่างฉลาดประหยัด โดยใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการสูญเปล่าน้อยที่สุดและดูแลรักษาใช้ประโยชน์ให้ได้ยาวนานที่สุดเพื่อการมีใช้ในอนาคตและเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีตลอดไปของมวลมนุษยชาติ นอกจากนี้การอนุรักษ์ยังหมายรวมถึงการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมเหตุสมผลเพื่อการมีใช้ และคุณภาพชีวิตของคนในปัจจุบันและในอนาคต

แนวความคิดดังกล่าวสอดคล้องกับคำนิยามของนิวัตี เรืองพานิช (2542 : 46) ที่กล่าวว่า การอนุรักษ์หมายถึง การรู้จักนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุดโดยสูญเสียน้อยที่สุด ใช้ได้นาน รวมทั้งต้องกระจายการใช้ประโยชน์ให้ทั่วถึงกัน ฉะนั้นการอนุรักษ์จึงไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่จะต้องนำมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกาลเทศะอีกด้วย สำหรับการพัฒนานั้นเป็นการระดมทรัพยากรและวิทยาการสมัยใหม่ ประกอบกันเข้าเพื่อเสริมสร้างปัจจัยและบริการต่าง ๆ แก่สังคมของมนุษย์ให้มีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม จะเห็นว่าแท้จริงแล้วการอนุรักษ์และการพัฒนาไม่ได้ขัดแย้งกัน แต่ต่างก็สนับสนุนและเกื้อกูลกันอยู่ การที่จะอนุรักษ์โดยไม่พัฒนาหรือพัฒนาโดยปราศจากการอนุรักษ์นั้นคงไม่ได้ จุดที่พอเหมาะจะอยู่ที่ตรงไหนนั้นเป็นเรื่องที่แต่ละสังคมจะต้องร่วมกันกำหนดโดยอาศัยประโยชน์สูงสุดของมหาชนเป็นหลัก

เสรีวัฒน์ สมิทธิ์ปัญญา (2539 : 164) กล่าวว่า การอนุรักษ์หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซมปรับปรุง และใช้ประโยชน์ตามความต้องการอย่างมีเหตุผลต่อสิ่งแวดล้อม เพื่ออำนวยให้เกิดคุณภาพสูงสุดในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างถาวรต่อไป

เมื่อพิจารณาความหมายของการอนุรักษ์ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าในปัจจุบันเป็นยุคแห่งการพัฒนาประเทศให้เจริญแต่สิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึงเป็นหลักคือในการพัฒนาจะต้องไม่ทำลายแต่ต้องพยายามที่จะรักษาดุลยภาพระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาให้เหมาะสม โดยเราต้องเข้าใจในหลักการที่ว่า การอนุรักษ์กับการพัฒนานั้น ไม่ใช่สิ่งที่จะต้องแยกออกจากกัน หากแต่ต้องถือว่าการ

อนุรักษกับการพัฒนาเป็นส่วนที่ต้องประสานกันเหมือนเกลียวเชือก ซึ่งหากยอมรับในข้อนี้ได้ย่อมสามารถสรุปเป็นหลักการได้ดังนี้ (นิจ วิทยุธีระนันท์ อังโนชนรรค์ แดงแสง, 2539 : 24)

1. พึงขจัดความเชื่ออย่างผิดเพี้ยนที่ว่าพัฒนามากับการอนุรักษเป็นสิ่งขัดกัน
2. พึงเข้าใจให้ถูกต้องว่า แท้จริงการพัฒนามากับการอนุรักษนั้นเป็นส่วนประกอบของกันและกัน
3. พึงกำหนดว่าไม่มีขบวนการพัฒนาใดที่ถือว่าสมบูรณ์ หากขาดการพิจารณาในด้านการอนุรักษสิ่งแวดล้อมร่วมด้วย

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การอนุรักษสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันมิใช่การอนุรักษในลักษณะที่แคบต้องไม่ได้ หากแต่เป็นการอนุรักษในแนวใหม่ที่เป็นการอนุรักษในลักษณะที่ต้องผสมกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดดุลยภาพระหว่างการอนุรักษกับการพัฒนา

2.4.2 ความหมายของสิ่งแวดล้อม

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2537 : 15) สรุปความหมายของสิ่งแวดล้อมว่า สิ่งแวดล้อม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมจับต้องมองเห็นได้และนามธรรม (วัฒนธรรม แบบแผนประเพณี ความเชื่อ) มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งแวดล้อมเป็นวงจรและวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบ

ประเภทของสิ่งแวดล้อมที่ควรอนุรักษแยกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

1. ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ ทุ่งหญ้า สัตว์ป่า น้ำ ดิน อากาศ มนุษย์ และพื้นที่ธรรมชาติต่าง ๆ เป็นต้น จำแนกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ดังนี้
 - 1.1 ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ไม่รู้จักหมด เป็นทรัพยากรที่มีอยู่มากมายบนพื้นโลก ได้แก่ อากาศ น้ำในวัฏจักร
 - 1.2 ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วนำกลับมาใช้ใหม่ได้ เช่น พื้นที่อยู่ตามแหล่งต่าง ๆ ดิน ป่าไม้ สัตว์ป่า ทุ่งหญ้า ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้เมื่อใช้แล้วเกิดการเสื่อมสภาพไป แต่สามารถที่จะนำมาปรับปรุงให้ดีขึ้นแล้วนำกลับมาใช้ใหม่ได้
 - 1.3 ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วหมดไป เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้หมดเปลืองไปไม่สามารถพัฒนานำมาปรับปรุงแก้ไขใหม่ได้อีก ได้แก่ แร่ธาตุ สัตว์ป่าชนิดที่สูญพันธุ์ไปแล้ว

2. ธรรมชาติที่ควรอนุรักษ์ ธรรมชาติในที่นี้หมายถึง ธรรมชาติที่มีคุณค่าทางวิชาการ และสุนทรียภาพที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐานที่สำคัญทางธรณีวิทยาและภูมิศาสตร์ อันเป็นเอกลักษณ์หรือ สัญลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ มีลักษณะพิเศษเฉพาะคือ เมื่อถูกทำลายก็จะหมดสภาพไปไม่ฟื้นฟู คืนกลับสู่สภาพเดิมเหมือนธรรมชาติอื่น ซึ่งจำแนกลักษณะได้ดังนี้

2.1 เกาะและแก่ง

2.2 ภูเขา ถ้ำ น้ำตก และน้ำพุร้อน

2.3 ทะเลสาบ หนองบึง

2.4 หาดทราย และหาดหิน

2.5 แหล่งที่มีซากดึกดำบรรพ์ (พืชและสัตว์) เช่น สุสานหอย 75 ล้านปี

2.6 ฐานอื่น ๆ ที่มีความสำคัญทางธรณีวิทยา ฐานวิทยา

3. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปกรรม ประเพณี และระบบสังคมต่าง ๆ เป็นต้น

เกษม จันทรแก้ว (2542 : 27) ได้สรุปว่า สิ่งแวดล้อม (Environmental) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เห็นได้ด้วยตาเปล่าและไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่า เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น อาจเป็นรูปธรรมและนามธรรม ตลอดจนสิ่งที่เป็นทั้งคุณและโทษ

นิวัติ เรืองพานิช (2542 : 5) อธิบายว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง วัตถุ พฤติกรรม และสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัวเรา เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ ดิน และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้จะทำปฏิกิริยาร่วมกัน ซึ่งที่สุดสิ่งแวดล้อมเหล่านี้จะมีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดรูปร่าง ความเป็นอยู่ รวมทั้งการอยู่รอดของแต่ละชนิดหรือสังคมของสิ่งมีชีวิตนั้น แบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อมเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (Natural Environmen) ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็น 2 ชนิดได้แก่ สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต ได้แก่ พืช สัตว์ และมนุษย์ สิ่งแวดล้อมไม่มีชีวิตหรือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ สมฟ้าอากาศ ดิน ภูมิประเทศ เป็นต้น

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made Environment) ส่วนใหญ่เป็นแบบแผนหรือวิธีการดำเนินชีวิตของสังคมมนุษย์ ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม สิ่งก่อสร้าง ศาสนา ระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น

ประเวศ วชิ (2535 อ้างใน ปุสดี อากมานนท์, 2543 : 1) กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมในความหมายโดยทั่วไปหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์ ซึ่งมี 3 ประเภท คือ

1. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึง ดิน แร่ธาตุ น้ำ อากาศ บรรยากาศ ที่อยู่อาศัย

2. สิ่งแวดล้อมทางชีววิทยา หมายถึง จุลชีพ ดิน ไม่น้อยใหญ่ และสัตว์ต่าง ๆ
3. สิ่งแวดล้อมทางสังคม หมายถึง ประชากร วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา

เทคโนโลยี เป็นต้น

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 (มาตรา 4) ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมว่า “สิ่งแวดล้อม” หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพมีอยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ทำขึ้น

กล่าวโดยสรุป สิ่งแวดล้อม หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่นอกตัวเราทั้งที่เป็นโดยธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น และที่สำคัญที่สุดมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาและใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมทั้ง 2 ประเภทนี้ หากมนุษย์ขาดการให้คุณค่าในการใช้ประโยชน์นั้นจนทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปอาจต้องประสบปัญหาความขัดแย้งในกลุ่มคนในสังคมต่อการปรับคุณภาพชีวิตที่ต้องดำรงอยู่ และในที่สุดทุกกลุ่มจะต้องเผชิญปัญหาคุณภาพที่เล็ย้อยของสิ่งแวดล้อมที่ใช้ร่วมกันทั้งโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2.4.3 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

เกษม จันทร์แก้ว (2542 : 86) ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ว่า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environmental Conservation) หมายถึง การใช้สิ่งแวดล้อมอย่างมีเหตุผลเพื่อที่จะอำนวยความสะดวกของการมีชีวิตรอบอยู่อย่างดีตลอดไปสำหรับมนุษย์ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีความหมายรวมไปถึงการใช้ทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีเหตุผล และเป็นไปตามหลักอนุรักษ์วิทยา ทั้งนี้เพื่อจะทำให้สิ่งแวดล้อมอยู่ในลักษณะที่ดี มนุษย์ที่อยู่อาศัยจะมีชีวิตรอบอยู่อย่างมีคุณภาพที่ดีตลอดไป เพราะสิ่งแวดล้อมนั้นมีผลต่อสุขภาพและพละนามิขของมนุษย์ ทั้งนี้หลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีหลักการดังนี้

1. ในการที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติในสิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จะให้ผลต่อมนุษย์ทุกแห่งทุกมุม กล่าวคือ ต้องมีความรู้เกี่ยวกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จะมีผลต่อสิ่งแวดล้อม และจะให้ประโยชน์และโทษต่อมนุษย์ ซึ่งอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ อย่างน้อยที่สุดต้องคำนึงถึงการสูญเสียไปอันอาจเกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

2. รักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นและหายากด้วยความระมัดระวัง รวมทั้งต้องใช้ให้เป็นประโยชน์และการทำให้อยู่ในสภาพที่เพิ่มพูนทั้งด้านกายภาพและเศรษฐกิจเท่าที่จะทำได้ รวม

ทั้งต้องตระหนักเสมอว่าการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มากเกินไปจะไม่เป็นการปลอดภัยต่อภาวะแวดล้อม

3. ต้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่ทดแทนได้นั้นให้มีอัตราผลิต (เพิ่มพูน) เท่ากับอัตราใช้หรืออัตราเกิดเท่ากับอัตราตายเป็นอย่างน้อย

4. ประชากรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประมาณอัตราเกิดและการเปลี่ยนแปลงของพลเมืองตลอดเวลา โดยพิจารณาจากความต้องการในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสำคัญ

5. หาทางปรับปรุงวิธีการใหม่ ๆ ในการที่จะผลิตและการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งพยายามค้นคว้าสิ่งใหม่ ๆ เพื่อให้ประชากรได้มีใช้อย่างพอเพียง

6. ให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญในการรักษาความสมดุลตามธรรมชาติ ซึ่งจะมีผลต่อการทำให้สิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาพที่ดี การให้การศึกษาอาจเป็นทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ซึ่งการให้การศึกษาแก่บุคคลเฉพาะท้องถิ่น วัย และคุณวุฒินั้น ต้องอยู่ในสถานะที่เหมาะสม เพื่อจะให้ประชาชนเข้าใจในหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ และผลการเรียนรู้จะเป็นหนทางนำไปสู่ความหวังในอนาคตว่าสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่จะสวยงามและน่าอยู่มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ทวีวงศ์ ศรีนุรี (2540 : 205) ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมว่า ในการที่จะอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีส่วนที่ต้องเก็บรักษาไว้ และบางส่วนของทรัพยากรนำไปใช้ประโยชน์ให้ได้เหมาะสมที่สุด ซึ่งการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับจะต้องอาศัยการผนึกกำลังร่วมกันทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน โดยใช้องค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบในการดำเนินงาน ได้แก่

1. การบริหาร (Administration) หมายถึง การจัดการหรือการบริหารงานตามแผนการดำเนินงาน หรือนโยบายที่กำหนดไว้

2. กฎและระเบียบ (Laws and Regulations) หมายถึง กฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เพื่อการควบคุม ป้องกัน และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

3. โครงการ (Projects) หมายถึง แผนดำเนินการฟื้นฟู ปรับปรุง และส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้ถูกทำลงไป ทั้งโดยธรรมชาติและมนุษย์

แนวความคิดดังกล่าวสอดคล้องกับราตรี ภาวรา (2540 : 18) ซึ่งได้กล่าวถึงการดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมว่าจะสำเร็จเมื่อทุกฝ่ายร่วมมือกันทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน โดยมีแนวทางในการดำเนินงานดังนี้

1. ออกกฎหมายควบคุม เป็นเครื่องมือของรัฐในการนำมาปฏิบัติและจัดการกับผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ
2. การให้การศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งกระทำได้ทั้งในระบบโดยสอดแทรกการสอนหรือหลักสูตรเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในการเรียน และนอกระบบจัดให้มีการอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ในรูปแบบการประชาสัมพันธ์เป็นเอกสารเผยแพร่ แนะนำชี้แจงประชาชน และจัดโครงการให้ประชาชนเข้าร่วม
3. การใช้สื่อมวลชนเป็นสื่อกลาง เป็นสิ่งที่ช่วยให้การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันประสบผลสำเร็จ
4. การจัดตั้งเป็นกลุ่มหรือชมรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากความหมายของการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งมีนิกวิชาการ หน่วยงานหรือองค์กรได้ให้ความหมายดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปความหมายของการอนุรักษ์หมายถึง การใช้ด้วยความชาญฉลาด ถูกวิธี และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติให้มากที่สุดโดยมีระยะเวลาในการใช้งานให้นานที่สุด ส่วนสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งโดยธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ซึ่งอยู่รอบตัวเรา ดังนั้นการที่จะช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประชาชนทุกคนหรือชุมชนจะต้องมีส่วนร่วม โดยต้องเข้าใจถึงหลักการและวิธีการอนุรักษ์ เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้คำจำกัดความการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและยาวนานที่สุด โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านการท่องเที่ยว

ชุติมา จินดาพล (2544 : 58-61) ศึกษาเรื่อง สักยภาพในการพึ่งตนเอง : กรณีศึกษาชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขามน้อย อำเภอกะลา จังหวัดพังงา พบว่า ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านมีทุนทางสังคมที่จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ อันได้แก่ ผู้นำ ภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กรชุมชนและเครือข่าย วัฒนธรรมท้องถิ่น ประชาชนชุมชน สถาบันทางสังคม และเทคโนโลยีท้องถิ่น นอกจากนี้ยังต้องการให้ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรชายฝั่งกลับมาเป็นทุนทางสังคมซึ่งเป็นทุนที่สำคัญและจะนำชุมชนชาวประมงพื้นบ้านให้สามารถพึ่งตนเองได้

ชลิตา บัณฑิตวงศ์ (2543 : 195-198) ศึกษาเรื่อง “ห้วโทง” พัฒนาการ ลักษณะ และ การปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน ใน 4 พื้นที่ ได้แก่ ชุมชนเกาะยวน้อย อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ชุมชนบ้านเกาะปู อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ชุมชนบ้านอ่าวกึ่ง อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต และชุมชนบ้านท่ากลาง กิ่งอำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง พบว่า การรวมตัวกันของ ชาวประมงในระยะแรกเป็นไปเพื่อพยายามแก้ไขปัญหาการลักลอบเข้ามาทำการประมงอย่างผิด กฎหมายของเรือวนลากและเรือวนรุน แต่ในเวลาต่อมากิจกรรมหลักของชุมชนได้รวมเอาการแก้ ปัญหาและฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งเข้าไว้ด้วย เนื่องจากเห็นว่าทรัพยากรชายฝั่งชนิดต่าง ๆ เกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับปริมาณสัตว์น้ำที่พวกตนจับ สำหรับกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งนั้น ขึ้นอยู่กับการจัดการของชุมชนแต่ละชุมชน เช่น การปลูกป่าชายเลน การเฝ้าระวังชายฝั่ง การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นต้น

พิกุล สิทธิประเสริฐกุล (2543 : 129-131) ศึกษาเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการ อนุรักษ์ กรณีศึกษา : อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการ อนุรักษ์นั้นจะต้องคำนึงถึงหลักคิด 3 ประการ คือ 1) เห็นประโยชน์ท้องถิ่นเป็นสำคัญ 2) เพิ่ม พลังการต่อรองให้กับชุมชน และ 3) ไม่ละทิ้งฐานการเกษตร ซึ่งหลักคิด 3 ประการนี้ ใช้เป็นพื้น ฐานในการแสวงหารูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ คือ ต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจเรื่องการ ท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ในทุกภาคที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การร่วมกันกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว เพื่อการอนุรักษ์ โดยต้องมีกระบวนการให้ทุกภาคได้เข้าร่วมในการกำหนดรูปแบบได้อย่างเท่าเทียม และสุดท้าย จึงเป็นการแบ่งบทบาทกันเพื่อเสริมจุดแข็งของแต่ละภาคในการจัดการท่องเที่ยว

ทิวฉวี รัตนเกตุ (2542 : 186-192) ศึกษาเรื่อง ศักยภาพของพื้นที่และความพร้อมของ ชุมชนในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประเภทอ่างเก็บน้ำ กรณีศึกษา : อ่างเก็บ น้ำคลองระโงก จังหวัดระยอง ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องการท่อง เที่ยวเชิงอนุรักษ์ระดับปานกลาง ร้อยละ 55.3 มีทัศนคติต่อการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใน พื้นที่ระดับปานกลาง ร้อยละ 38.0 มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ระดับต่ำร้อยละ 38.7 และจากการวิเคราะห์ความ แปรปรวนทางเดียวพบว่า ความรู้มีผลต่อทัศนคติเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แตกต่างกันอย่างมีนัย สำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 ตัวแปรที่มีผลสูงสุดต่อความรู้และทัศนคติเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือบทบาทหรือตำแหน่งในหมู่บ้าน ข้อเสนอแนะควรมีการฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิง

อนุรักษ์และวางแผนการใช้ประโยชน์พื้นที่ร่วมกัน เพื่อเพิ่มพูนความรู้และบทบาทของประชาชนในพื้นที่

นากม ชีรสวรรณจักร (2541 : ๖) ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา : อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบว่า ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการให้คุณค่าต่อทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือประชาชนไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้โดยใช้สื่อที่พบเห็นโดยง่าย องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ควรสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อให้ประชาชนช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเอง และให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการและจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นิพล เชื้อเมืองพาน (2542 : ๖) ศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา : วนอุทยานภูชี้ฟ้า จังหวัดเชียงราย พบว่า อุทยานยังขาดการบริหารจัดการที่ยั่งยืน ไม่มีการอบรมความรู้แก่คนในท้องถิ่นและมัคคุเทศก์ ขาดการสื่อความหมายแก่นักท่องเที่ยว ขาดการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นในระดับการตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติการ และการร่วมประเมิณผล ลงมีแต่ส่วนร่วมในผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

แนวทางการจัดการในแหล่งท่องเที่ยวคือ ควรมีรูปแบบการบริหารโดยกระจายอำนาจไปในระดับท้องถิ่นและให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ภายใต้หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เน้นทั้งการให้บริการและการทำความเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ รวมทั้งการได้รับผลประโยชน์อย่างเหมาะสม

พีรศิษฐ์ สมแก้ว (2540 : 36) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหัวข้อ “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทำอะไรถึงได้ผล” สรุปไว้ดังนี้คือ ประเทศไทยเรามีทรัพยากรพื้นฐานที่สามารถใช้เป็นปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ดี ทั้งโบราณสถาน ขนบธรรมเนียมประเพณีแบบดั้งเดิม และความเป็นธรรมชาติของสถานที่ได้แก่ เทือกเขาล้านนาไพร รวมทั้งสัตว์ป่า ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สามารถใช้เป็นปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวต่างชาติและชาวไทยได้อย่างดี หากเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ

ที่อยู่ในละแวกของทวีปเดียวกัน ประเทศไทยเรายังอยู่เหนือมาก สิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการนี้ก็คือ การเตรียมตัวเตรียมความเข้าใจของคนไทยเองก่อนว่าจะต้องรู้และเข้าใจในประเด็นของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่าจะต้องทำกันอย่างไรบ้าง การจัดการที่ถูกต้องของสังคมสามารถอยู่ในอาณาบริเวณพื้นที่เดียวกันของคน สัตว์ และป่าไม้ เป็นสิ่งสำคัญที่สุด และผู้ที่มีบทบาทเด่นที่สุดเป็นทรัพยากรที่สำคัญคือเยาวชนซึ่งเป็นความหวังของการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า ตลอดจนผู้ใหญ่ที่เป็นผู้บริหารมีส่วนเกี่ยวข้องไม่ควรจะละเลยปล่อยให้การที่มีความสำคัญอย่างนี้เป็นไปแต่เพียงลำพังของเด็ก ๆ เท่านั้น

มธุรส ปราบไพร (2544 : 53-54) ศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์พบว่ามีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการโฮมสเตย์ที่อยู่ภายใต้พื้นฐานของการคิดที่เข้าใจระบบนิเวศ ความเข้าใจในลักษณะธรรมชาติของพื้นที่ (Nature-Based Tourism) การไม่คิดทำลายสมดุลของธรรมชาติด้วยการคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่และชุมชนเอง การใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวังและรอบคอบ โดยใช้แนวคิดของการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable Managed Tourism) และสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว (Community Participation-Based Tourism) ซึ่งผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับคือ ความยั่งยืนของทรัพยากร การสร้างอาชีพและการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง ในขณะที่เดียวกัน การพักอาศัยอยู่ในชุมชนได้เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนทั้งความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมความเป็นอยู่ การเรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ทำให้ชุมชนสามารถหาทางออกในการจัดการทั้งเชิงรับและเชิงรุกเกี่ยวกับโฮมสเตย์เพื่อปกป้องทรัพยากรและผลประโยชน์ของชุมชนโดยรวม

สุรศักดิ์ ขุนณรงค์ (2540 : 131-139) ทำการศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ศึกษากรณีแหล่งท่องเที่ยวประเภทถ้ำ จังหวัดราชบุรี พบว่า นักท่องเที่ยวเห็นด้วยกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับปานกลาง และมีความพึงพอใจต่อสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานภายนอกถ้ำ การบริการข้อมูล และการจัดการดูแลนักท่องเที่ยวในระดับปานกลาง ปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ นักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เช่น มีการขีดขีด ทำลายผนังถ้ำ หัก ทำลาย จับต้องหินงอกหินย้อย ทิ้งขยะภายในถ้ำ และส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อพึงปฏิบัติขณะเที่ยวชมถ้ำ รวมทั้งขาดความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของถ้ำ และระบบนิเวศภายในถ้ำและรอบ ๆ บริเวณถ้ำ ตลอดจนการขาดการประชาสัมพันธ์และการ

บริการที่น้อยเกินไป รวมถึงความไม่ทั่วถึงในการจัดเวรยามในการรักษาความปลอดภัย และรักษา
กฎระเบียบในขณะเที่ยวชมถ้า ในการให้ประชาชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมยังคงค่อนข้างจำกัด

จากเอกสารงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวต้อง
คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม นอกจากนี้
นี้ชุมชนยังต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน เพื่อสร้างคุณภาพ
ระหว่างการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ตามหลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนเกาะฆวน้อย อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา โดยมีรายละเอียดของวิธีการศึกษาดังนี้

3.1 การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ในขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาข้อมูลของพื้นที่และประชากรเป้าหมาย รวมทั้งแนวคิดที่ใช้ในงานวิจัย จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ คือ เอกสารเผยแพร่ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย แผนการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดพังงา สื่ออิเล็กทรอนิกส์ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ในสาขาที่เกี่ยวข้อง สามารถแบ่งแหล่งที่มาของข้อมูลที่สำคัญได้ดังนี้

3.1.1 การค้นคว้าข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของตำบลเกาะฆวน้อย อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ค้นคว้าจากเอกสารทั่วไปเกี่ยวกับเกาะฆวน้อย รวมถึงการติดต่อขอข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่นโดยตรง ได้แก่ เทศบาลตำบลเกาะฆวน้อย อำเภอเกาะยาว องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะฆวน้อย

3.1.2 การค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะฆวน้อย ค้นคว้าโดยตรงจากชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะฆวน้อยในฐานะเป็นตัวแทนชุมชนดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

3.1.3 การศึกษาแนวทาง และหลักการการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของประเทศไทย รวมทั้งแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ค้นคว้าจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

3.2 การคัดเลือกกรณีศึกษาที่ใช้ในงานวิจัย

คัดเลือกโดยการเจาะจงพื้นที่เป้าหมาย คือ ชุมชนเกาะฆวน้อย ตำบลเกาะฆวน้อย อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ด้วยเหตุผลดังนี้

3.2.1 ชุมชนเกาะขาวน้อยได้รับการยอมรับจากนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศในแง่ของการจัดการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อสมดุลของสิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตชุมชน โดยไม่มุ่งหวังเพียงรายได้ที่เกิดจากกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นหลัก จนได้รับรางวัลแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดีเด่น (Destination Stewardship Award) ประจำปี 2002 จากนิตยสารเนชั่นแนลจีโอกราฟฟิก (National Geographic Traveler Magazine)

3.2.2 กระแสการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์กำลังได้รับความนิยมอย่างสูงจากนักท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากรัฐบาลชุดปัจจุบันเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความอ่อนไหวทางวัฒนธรรมในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ผลที่ได้จากการศึกษาสามารถนำเสนอเป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์สำหรับชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกันกับเกาะขาวน้อย เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวนั้นเป็นไปอย่างยั่งยืน

3.2.3 ผู้วิจัยมีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง คือจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทำให้มีความใกล้ชิดทางวัฒนธรรม การสื่อสารด้วยภาษาถิ่นจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถตีความ เชื่อมโยงเนื้อหา ตลอดจนมีความเข้าใจในบริบทของชุมชนดังกล่าวได้มากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้งานวิจัยมีคุณภาพที่ดี

3.3 วิธีการที่ใช้ในการวิจัย

ขั้นตอนนี้เป็นการลงพื้นที่จริง โดยในครั้งแรกนั้นผู้วิจัยได้เดินทางไปยังเกาะขาวน้อยในฐานะนักท่องเที่ยว และประสานกับผู้นำชุมชน คือ ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้าน และอธิบาชให้ทราบว่าต้องการศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนแห่งนี้ จากนั้นจึงกลับเข้าไปในชุมชนอีกครั้งหนึ่งเพื่อเริ่มต้นดำเนินการวิจัยร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น โดยใช้วิธีการดังนี้

3.3.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

ผู้วิจัยได้เดินทางเข้าไปในชุมชนเกาะขาวน้อยในฐานะนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ และสังเกตสิ่งต่าง ๆ บนเกาะแห่งนี้ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ซึ่งขั้นตอนนี้ทำให้ผู้วิจัยเริ่มเรียนรู้ว่าตนเองจะหาข้อมูลได้จากแหล่งใดบ้าง

3.3.2 การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยได้แบ่งการสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Non-Structural Interview) ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการพูดคุยทักทาย สนทนาเรื่องทั่ว ๆ ไปของชุมชนตามแหล่งต่าง ๆ เช่น ในตลาด ร้านกาแฟ และท่าเรือประมง เป็นต้น

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) เมื่อผู้วิจัยได้ความรู้กว้าง ๆ ของวิถีชีวิตคนบนเกาะจากการพูดคุยเบื้องต้น จากนั้นจึงทำการสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยจะกำหนดประเด็น

ที่จะศึกษา เพื่อเชื่อมโยงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ตั้งแต่เริ่มเข้ามาอยู่อาศัย และเคลื่อนไหวมาตามลำดับจนถึงปัจจุบัน โดยมีประเด็นดังต่อไปนี้

- 1) ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเกาะขาวน้อย
- 2) ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทั้งในทะเลและบนเกาะ
- 3) การเพิ่มของจำนวนประชากรและสาธารณูปโภคพื้นฐาน
- 4) การพัฒนาชุมชนเกาะขาวน้อยตามนโยบายหน่วยงานรัฐ
- 5) วิถีชีวิต ศาสนา อาชีพ และการจ้างงาน
- 6) ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน
- 7) การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน
- 8) อนาคตการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน

3.3.3 การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) การเก็บข้อมูลลักษณะนี้ถือเป็นจุดเด่นของงานวิจัยชิ้นนี้ เพราะข้อมูลส่วนใหญ่มักจะได้จากวงสนทนาเล็ก ๆ 5-7 คน ณ บ้านของประธานชมรมและสมาชิกคนอื่น ๆ การพูดคุยจะเริ่มขึ้นตั้งแต่ 2 ทุ่มถึงเที่ยงคืน โดยมีประเด็นตามที่กำหนดไว้ในแบบสัมภาษณ์เชิงลึก สาเหตุที่ใช้ช่วงเวลากลางคืนเพราะพฤติกรรมของคนบนเกาะแห่งนี้มักจัดวงสนทนากันเป็นประจำ โดยรู้จักกันทั่วไปว่า “การจังกาบ” (ภาษาขาว) ผู้วิจัยจึงเดินทางไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อร่วมพูดคุยสนทนา โดยมีประเด็นของการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นหลัก

3.4 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ก่อนที่จะกำหนดกลุ่มประชากรเป้าหมาย ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะขาวน้อย ทั้งการศึกษาเอกสารและเดินทางไปในฐานะนักท่องเที่ยวทั่วไป ดังนั้นเมื่อได้ข้อมูลว่าการจัดการท่องเที่ยวต้องเชื่อมโยงไปถึงคนกลุ่มใดบ้าง จากนั้นจึงกำหนดกลุ่มประชากรที่จะศึกษาดังต่อไปนี้

3.4.1 กลุ่มผู้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะขาวน้อย ประกอบด้วยประธานกลุ่ม สมาชิกระดับแกนนำ สมาชิกทั่วไป ที่ปรึกษาคนสำคัญ ๆ ที่มีบทบาท เช่น ผู้นำทางศาสนา ผู้นำตามธรรมชาติ ปราชญ์ชาวบ้าน คนกลุ่มนี้จะเป็นกลไกสำคัญที่จะเชื่อมโยงไปสู่บริบทอื่น ๆ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการหลายครั้ง นอกจากนั้นยังได้จัดประชุมกลุ่มย่อยครั้งละ 5-7 คน โดยหมุนเวียนไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ จำนวน 10 ครั้ง

3.4.2 กลุ่มผู้ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์ของเกาะฆวน้อย กลุ่มนี้เป็นสมาชิกของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน มีจำนวนทั้งสิ้น 26 ราย ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ที่มีความหลากหลายครอบคลุมพื้นที่ที่ต้องการจะศึกษา โดยเข้าพักอาศัยในบ้านพักทั้งหมดจำนวน 4 หลัง หลังแรกนั้นตั้งอยู่บริเวณใกล้หาดทราย หลังที่สองในย่านชุมชน (ตลาด) หลังที่สามบริเวณท่าเทียบเรือโดยสารของชุมชน และหลังที่สี่บริเวณป่าชายเลน ทั้งนี้เพื่อศึกษากระบวนการจัดการท่องเที่ยวของบ้านพักหลังต่าง ๆ

3.4.3 กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ของชุมชนเกาะฆวน้อย ผู้วิจัยได้สอบถามนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาพักบ้านพักโฮมสเตย์ ว่ามีความคิดเห็นอย่างไรบ้างทั้งในเรื่องกติกาของชุมชน บ้านพัก อาหาร และกิจกรรมการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะได้พูดคุยในช่วงที่มีการเปิดวงสนทนาในช่วงกลางคืน เพราะกิจกรรมของชุมชนจะจัดให้นักท่องเที่ยวที่พักตามบ้านหลังต่าง ๆ ได้พบปะเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

3.4.4 กลุ่มประชาชนทั่วไปที่ไม่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ แต่อาศัยอยู่ในชุมชนเกาะฆวน้อย ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปว่าการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์นั้นส่งผลต่อชุมชนในด้านใดบ้าง เช่น เศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

3.4.5 กลุ่มประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือมีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนในการดำเนินงานท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะฆวน้อย ได้แก่ เทศบาลตำบลเกาะฆวน้อย องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะฆวน้อย สำนักงานการท่องเที่ยวภาคใต้ เขต 4 ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยว

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.5.1 แบบสัมภาษณ์ ซึ่งใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีประเด็นคำถามดังต่อไปนี้

- 1) ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเกาะฆวน้อย
- 2) ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทั้งในทะเลและบนเกาะ
- 3) การเพิ่มของจำนวนประชากรและสาธารณูปโภคพื้นฐาน
- 4) การพัฒนาชุมชนเกาะฆวน้อยตามนโยบายหน่วยงานรัฐ
- 5) วิถีชีวิต ศาสนา อาชีพ และการจ้างงาน
- 6) ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน
- 7) การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน

8) อนาคตการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน

3.5.2 การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยการนัดหมายกลุ่มตัวอย่างทั้ง 5 กลุ่มที่กำหนดไว้ข้างต้นมาประชุมกลุ่มย่อยคราวละ 5-9 คน ตามประเด็นการศึกษาที่ได้กำหนดไว้

3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การลงพื้นที่เป้าหมายเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามนั้น ผู้วิจัยมีวิธีการดังนี้

3.6.1 การเข้าไปร่วมฟังการประชุมใหญ่ของชมรมชาวบ้านตำบลเกาะยาวน้อย ที่จัดขึ้นเดือนละ 2 ครั้ง ในช่วงขึ้นและแรม 9 ค่ำ และการร่วมวงสนทนากลุ่มย่อยยามค่ำคืนที่ชาวเกาะยาวน้อยกระทำกันเป็นปกติวิสัยตามหมู่บ้านต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ร่วมสนทนาและนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ที่ประชุมอภิปรายอย่างกว้างขวางตามประเด็นที่ต้องการศึกษา

3.6.2 การนัดหมายกลุ่มตัวอย่างทั้ง 5 กลุ่มที่กำหนดไว้ข้างต้นมาประชุมกลุ่มย่อยคราวละ 5-9 คน ทั้งนี้การนัดประชุมดังกล่าวกระทำในลักษณะแยกกลุ่ม แยกสถานที่ แยกเวลา แต่ร่วมประเด็นการศึกษาที่ได้กำหนดไว้แล้วข้างต้น ซึ่งส่วนใหญ่กระทำในช่วงเวลากลางวันเพราะกลุ่มตัวอย่างสามารถมาร่วมพูดคุยด้วยได้โดยไม่ต้องพะวงกับการต้องออกไปประกอบอาชีพของแต่ละคน

3.6.3 การรวบรวมข้อมูลจากวงสนทนาในคืนสุดท้ายที่คนในชุมชนทั้งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรง ได้แก่บ้านพักโฮมสเตย์ คณะกรรมการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว สมาชิกชมรมประมงพื้นบ้าน และชาวเกาะคนอื่น ๆ ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงแต่ปรารถนาที่จะมาร่วมวงสนทนา รวมถึงเยาวชนรุ่นใหม่ที่ชมรมต้องการให้สืบสานเจตนารมณ์ในการทำงานในอนาคต มาประชุมร่วมกันกับนักท่องเที่ยวที่ศาลาแปดเหลี่ยม ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ 5 หมู่บ้านริมทะเล ก่อนที่นักท่องเที่ยวจะกลับออกไปจากชุมชน ถือเป็นเวทีใหญ่ที่ผู้วิจัยจะมีโอกาสได้รับข้อมูลจากทุกฝ่ายพร้อมกันจากการสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และข้อมูลด้านต่าง ๆ จากบุคคลเหล่านี้

หลังจากนั้น ผู้วิจัยจะนำข้อมูลทุกส่วนที่ได้คือ ข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และข้อมูลจากการสนทนากลุ่มมาเรียบเรียงเพื่อจัดหมวดหมู่ ทำการตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูลเป็นลำดับต่อไป

3.7 การตรวจสอบข้อมูล

3.7.1 การตรวจสอบข้อมูลจากคนหลายกลุ่มเพื่อดูว่ามีข้อเท็จจริงตรงกัน หรือต่างกันอย่างไรในประเด็นการศึกษาเรื่องเดียวกัน หากได้ข้อมูลซ้ำ ๆ ในเรื่องเดียวกันจากกลุ่มตัวอย่างต่างกลุ่มกัน ถือว่าข้อมูลนั้นมีความน่าเชื่อถือจึงทำการบันทึกข้อมูล

3.7.2 ชักถามพูดคุยกับผู้อาวุโสที่ได้รับความเคารพนับถือจากคนในชุมชน หรือผู้นำทางศาสนา เพื่อตรวจสอบความแม่นยำของข้อมูลที่ได้รับและทำการบันทึกข้อมูล

3.7.3 ขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ และมีประสบการณ์ในการวิจัยชุมชนเพื่อให้ได้แง่มุมในการกลั่นกรองข้อมูล

3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษา ด้วยการจำแนกประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวการศึกษาที่ตั้งไว้ โดยใช้ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารทั้งแนวคิดเกี่ยวกับหลักการการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แนวคิดด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากแผนแม่บทการพัฒนาประเทศ มาวิเคราะห์ประกอบกันกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่ม การสนทนากลุ่ม และอื่น ๆ ที่ได้ตรวจสอบข้อมูลแล้วเพื่อเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล ซึ่งในท้ายที่สุดก็จะวิเคราะห์ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ก็คือการปรับท่าทีของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตชุมชน และเพื่อเป็นภารกิจตนเองให้ได้นั่นเอง โดยเชื่อมโยงเนื้อหาทั้งหมดเข้าด้วยกันด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ภาพที่ 3.1 แสดงแผนที่ชุมชนเกาะขาวน้อย

แสดงสัญลักษณ์

⊗	ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล	⊙	ที่ทำการกำนัน
○	ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน	P	โรงเรียน
☆	มัสยิด	+	โรงพยาบาล
⊖	อำเภอ	△	สถานีตำรวจ
⊞	เขตเทศบาลตำบลเกาะขาวน้อย		

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ชุมชนเกาะยวน้อยแม้จะเป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่มีสภาพเป็นเพียงหนึ่งในสามตำบลของอำเภอเกาะยว จังหวัดพังงา แต่ด้วยลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเกาะตั้งอยู่ใจกลางอ่าวพังงาทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลอุดมสมบูรณ์ ผู้คนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่บนเกาะยวน้อยได้อาศัยทำการประมงเลี้ยงชีพตลอดมา ในบทนี้จะนำเสนอประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวเกาะยวน้อยตั้งแต่ยุคบุกเบิก จวบจนเมื่อมีปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และอื่น ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน ชาวบ้านจึงได้ปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการรวมตัวกันเพื่อทำการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขึ้นในเวลาต่อมา โดยแบ่งเป็นประเด็น ดังนี้

- 4.1 บริบทของชุมชนเกาะยวน้อย
- 4.2 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกาะยวน้อย
- 4.3 การปรับตัวของชุมชนเกาะยวน้อย
- 4.4 การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย

4.1 บริบททั่วไปของชุมชนเกาะยวน้อย

4.1.1 ประวัติการก่อตั้งชุมชน

ประวัติการตั้งถิ่นฐานของผู้คนบนเกาะยวน้อยนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าเริ่มขึ้นเมื่อใด ข้อสันนิษฐานทางวิชาการระบุว่า การก่อตั้งชุมชนแรกเริ่มนั้นมาจากกลุ่มชาวไทยมุสลิมจากชายฝั่งเมืองตรัง เมืองสตูล และเมืองอื่น ๆ ที่อยู่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของภาคใต้ในแถบทะเลอันดามันที่อพยพหนีภัยสงครามมาทางเรือเมื่อสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์คราวพ่ายกทัพมาตีหัวเมืองต่าง ๆ ทางภาคใต้ของประเทศไทยราวปี พ.ศ. 2328 ผู้อพยพได้ร่อนเร่มาจนพบเกาะยวน้อย และเกาะยวใหญ่จึงได้เลือกเป็นที่ตั้งถิ่นฐาน ด้วยเหตุผลที่พื้นที่ดังกล่าวมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์และสามารถใช้กำบังภัยธรรมชาติจากฤดูลมมรสุมได้ โดยเรียกชื่อเกาะที่ค้นพบตามลักษณะภูมิประเทศและรูปร่างที่แลเห็น กลุ่มผู้อพยพได้ยึดการทำประมงชายฝั่งเป็นอาชีพสืบทอดกันมาจน

พัฒนาเป็นชุมชนใหญ่เช่นในปัจจุบัน จากสำเนียงเสียงที่ใช้พูดสันนิษฐานได้ว่าชาวเกาะข่าน้อยสืบเชื้อสายมาจากชาวเมืองตรง และชาวเกาะข่าน้อยสืบเชื้อสายมาจากชาวเมืองสตูล เนื่องจากสำเนียงเสียงที่ใช้พูดของชาวเกาะข่าน้อยค่อนข้างห้วนกระชับต่างจากชาวเกาะข่าน้อยที่ทอดหางเสียงห้วนยาวมากกว่า

ส่วนข้อสันนิษฐานของชาวบ้านเกี่ยวกับบรรพบุรุษของพวกคนนั้นต่างไปจากนักวิชาการ โดยเชื่อว่าการตั้งถิ่นฐานบนเกาะข่าน้อยน่าจะมีมาก่อนปี พ.ศ. 2328 เนื่องจากมีตำนานเล่าสืบต่อกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษว่ามีชาวมุสลิม 2 ครอบครัวจากจังหวัดศรีอยุธยาบึงกุ่มจัดเก็บเบี้ยภาษีรายหัวของรัฐ ซึ่งตามหลักของศาสนาอิสลามแล้วถือว่าแผ่นดินนี้เป็นของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ สิทธิคำรองอยู่ได้ ทั้ง 2 ครอบครัวอพยพมาพบเกาะข่าน้อยจึงเลือกเอาเป็นที่ตั้งถิ่นฐาน ครอบครัวแรกประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกชาย เลือกตั้งบ้านอยู่ทางฝั่งตะวันตกของเกาะ อีกครอบครัวหนึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกสาว ตั้งบ้านอยู่ทางฝั่งตะวันออกของเกาะ ต่อมาลูกชายและลูกสาวของทั้ง 2 ครอบครัวเกิดรักใคร่ชอบพอกัน พ่อแม่ฝ่ายชายจึงทำการสู่ขอฝ่ายหญิงให้แต่งงานเป็นภรรยาลูกชายคนตามประเพณี ในวันแต่งงานนั้นญาติพี่น้องจากที่ต่าง ๆ บนแผ่นดินใหญ่ทราบข่าวก็เดินทางมาร่วมในพิธีแต่งงานด้วย ระหว่างที่กินเลี้ยงกันอยู่นั้นร้านนั่งเกิดรับน้ำหนักไม้ไผ่ได้พังลงมา ทุกคนจึงเรียกสถานที่แห่งนี้เป็นว่า "หลาโฮ๊ะ" * แต่ฝ่ายชายเกรงว่าจะถูกล้อเลียนให้ได้รับความอับอายในภายหลังจึงคิดหวนคำเสียใหม่ว่า "โฮ๊ะฮัว" ** และเรียกสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ ปัจจุบันสถานที่แห่งนี้ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 4 บ้านท่าเขา จากนั้นกลุ่มผู้อพยพหนีภัยสงครามคราวพม่าบุกตีเมืองถลางและหัวเมืองฝ่ายใต้ของไทยสมัยปี พ.ศ. 2328 จึงอพยพมาสมทบในภายหลัง (มาเหรีณ อุหลัง, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

ผู้อพยพมาตั้งถิ่นฐานรุ่นแรก ๆ ของเกาะข่าน้อยนั้นชาวบ้านสันนิษฐานว่าคงมีทั้งผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและอิสลาม ทั้งนี้จากหลักฐานซากปรักหักพังของสิ่งก่อสร้างคล้ายวัดที่พบในบริเวณหมู่ 1 บ้านท่าค่าย (ชานแง ราเขต, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

บรรพบุรุษยุคบุกเบิกของเกาะข่าน้อยอาศัยความรู้ทางการประมงช่วยในการยังชีพ สัตว์น้ำที่จับได้นั้นเริ่มแรกใช้เป็นเพียงอาหารบริโภคกันในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนสิ่งของอื่นกับเพื่อนบ้านใกล้เคียง ต่อมาเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้สิ่งของอื่นที่ไม่สามารถหาหรือผลิตได้เองในชุมชน อาทิ เกลือ น้ำตาล เข็ม ค้าย ขารักษาโรค เสื้อผ้า ฯลฯ จึงเกิดระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างชุมชนขึ้น เมื่อชุมชนมีการขยายตัวจากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น กลุ่มผู้อพยพที่เลือกตั้งถิ่นฐานอยู่ทางด้านตะวันตกซึ่งโดยสภาพพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขาเหมาะแก่การทำเกษตร ได้

* หลาโฮ๊ะ เป็นภาษาล้านนาภาคใต้หมายถึง ร้านนั่งที่พังลงมา, หลา หมายถึง ร้านนั่ง / ศาลา, โฮ๊ะ หมายถึง ผู, พัง

** เป็นคำพวน ไม่มีความหมาย

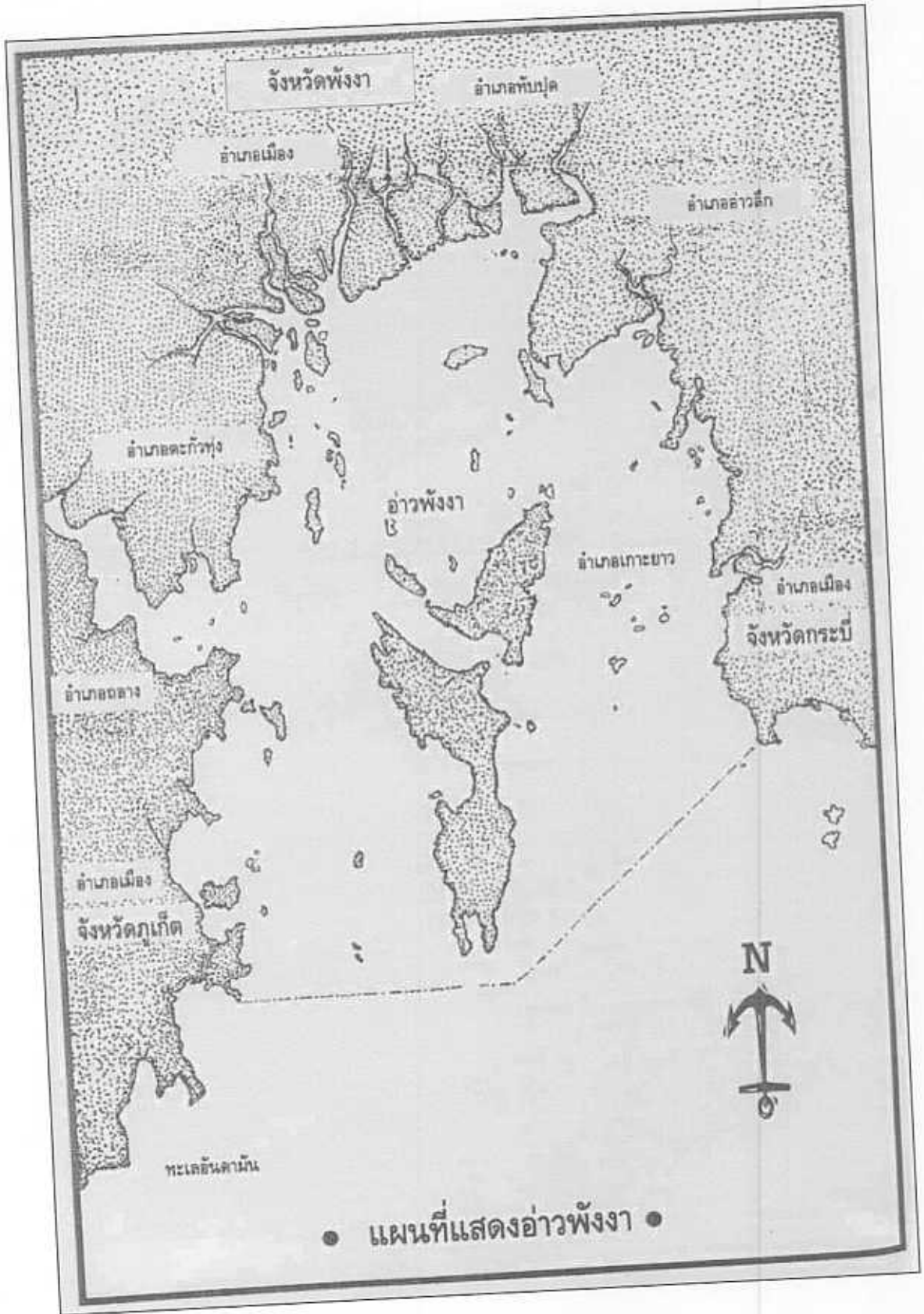
อาศัยความรู้ที่ถ่ายทอดมาพร้อมกับระบบการแลกเปลี่ยนทดลองปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และชุมชนขึ้น ปรากฏว่าข้าวให้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจจึงมีผู้หันมาทำนาข้าวเพิ่มมากขึ้นพร้อมทั้งทดลองปลูกไม้ผลอื่น ๆ เช่น มะพร้าว มะม่วงหิมพานต์ สะตอ เพิ่มขึ้นด้วย เมื่อชุมชนมีผลผลิตส่วนเกินทั้งสัตว์น้ำและพืชผลทางการเกษตร ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่เคยทำกันอยู่ในชุมชน และระหว่างชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงก็ค่อย ๆ ขยายตัวเป็นระหว่างชุมชนกับแผ่นดินใหญ่ และชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ห่างไกลออกไปที่มีความต้องการผลิตผลจากเกาะขาวน้อย ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของแต่เดิมจึงพัฒนากลายเป็นระบบการค้าขายในที่สุด (มาห์เร็น อุหลัง, วงประชุมกลุ่มย่อย 25 มีนาคม 2545)

4.1.2 ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

เกาะขาวน้อย เป็นเกาะที่ตั้งอยู่ในอ่าวพังงาฝั่งทะเลอันดามันหรือคาบสมุทรมังคลาวันตกของประเทศไทย โดยตั้งอยู่บริเวณทางทิศใต้ของจังหวัดพังงา มีระยะทางห่างจากตัวจังหวัด 42 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 46.4 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตคิดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดอ่าวพังงาและฝั่งทะเลจังหวัดกระบี่
ทิศใต้	ติดเกาะยาวใหญ่และทะเลอันดามัน
ทิศตะวันออก	ติดหมู่เกาะและฝั่งทะเลของจังหวัดกระบี่
ทิศตะวันตก	ติดฝั่งทะเลจังหวัดภูเก็ต

นอกจากนี้ยังมีหมู่เกาะเล็กเกาะน้อยตั้งอยู่รอบอีกหลายสิบเกาะ ลักษณะภูมิประเทศของเกาะขาวน้อยนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทิวเขาทอดยาวตามแนวจากด้านเหนือจรดด้านใต้ของเกาะ มีที่ราบเหมาะแก่การทำเกษตรกรรมอยู่ทางด้านตะวันตกซึ่งประชาชนส่วนใหญ่อยู่อาศัยและใช้พื้นที่ทำการเกษตร อาทิ สวนยางพารา สวนมะพร้าว สวนปาล์ม สวนสะตอ สวนมะม่วงหิมพานต์ ส่วนทางด้านตะวันออกเป็นหุบเขาและมีที่ราบชายฝั่ง หาดทราย และธรรมชาติที่สวยงามเหมาะแก่การท่องเที่ยวและพักผ่อนทั่วไป อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากสภาพที่ตั้งของเกาะขาวน้อยที่ตั้งอยู่ในอ่าวพังงาแล้ว กล่าวได้ว่าภูมิประเทศชายฝั่งรอบเกาะมีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง (ประมงพื้นบ้าน) เนื่องจากอ่าวพังงาเป็นอ่าวที่มีขนาดใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่น่านน้ำ ป่าชายเลน และเกาะแก่งต่าง ๆ ในเขตท้องที่ถึง 3 จังหวัดคือ พังงา กระบี่ และภูเก็ต ทำให้บริเวณอ่าวพังงาอุดมไปด้วยสัตว์น้ำน้อยใหญ่นานาชนิด โดยเฉพาะบริเวณปากอ่าวเนื่องจาก

ภาพที่ 4.1 แผนที่แสดงขอบเขตของอำเภอพังงา

กระแสน้ำและคลื่นลมจะพัดพาสัตว์น้ำและและความสะดวกจากท้องทะเลเข้าสู่อ่าว เกาะขาวน้อยที่ตั้งอยู่บริเวณปากอ่าวจึงกลายเป็นแหล่งอยู่อาศัยของสัตว์น้ำและทรัพยากรจากท้องทะเลไปโดยปริยาย

สภาพภูมิอากาศของเกาะขาวน้อยโดยทั่วไปมีฝนตกในปริมาณปานกลาง เฉลี่ยประมาณ 2,379.3 มิลลิเมตรต่อปี ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้มี 2 ฤดูคือ

- ฤดูร้อน เริ่มต้นประมาณเดือนมกราคม-เมษายน เป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพัดผ่านอ่าวไทยมาสู่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกทำให้มีฝนตกน้อย
- ฤดูฝน เริ่มต้นประมาณเดือนพฤษภาคม-ธันวาคม โดยช่วงนี้ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านทะเลตลอดแนว ทำให้อากาศมีความชื้นสูง เกิดฝนตกชุก

4.1.3 ลักษณะทางประชากร

ข้อมูลประชากรตามสถิติการทะเบียนราษฎร ปี พ.ศ. 2544 สํารวจพบว่าชุมชนเกาะขาวน้อยมีจำนวนครัวเรือน 1,198 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 4,509 คน แยกเป็นชาย 1,207 คน หญิง 2,302 คน ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่เฉลี่ย 98.92 คน / ตารางกิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม โดยคิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 98.10 นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 1.90 ภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารเป็นภาษาถิ่นภาคใต้ โดยมีสำเนียงพูดห้วนกระชับคล้ายชาวจังหวัดศรีลังกา

จากตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนประชากรทั้งหมดของเกาะขาวน้อยแยกตามรายหมู่บ้าน จะเห็นได้ว่า ในเขตพื้นที่หมู่ 1 บ้านท่าค่าย มีคนอยู่อาศัยหนาแน่นที่สุด คือ 929 คน หรือร้อยละ 20.60 ในขณะที่หมู่ 7 บ้านอันเป่า เป็นพื้นที่ที่มีคนอยู่อาศัยน้อยที่สุด คือ 330 คน หรือร้อยละ 7.32 ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ เนื่องจากบ้านท่าค่ายเป็นสถานที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอและหน่วยงานราชการสำคัญ ๆ อาทิ สถานีตำรวจ โรงพยาบาล โรงเรียน อีกทั้งยังเป็นหมู่บ้านเดียวที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล พื้นที่จึงมีความเจริญมากกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ ย่อมมีผู้เข้ามาตั้งรกรากอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น ทั้งคนดั้งเดิมบนเกาะ เจ้าหน้าที่รัฐที่เข้ามาปฏิบัติงาน พ่อค้า นักธุรกิจที่เข้ามาลงทุนค้าขายหรือประกอบอาชีพตามความถนัดของตน

ส่วนหมู่บ้านอันเป้า เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ปลายสุดด้านตะวันตกของเกาะ ซึ่งพื้นที่มีลักษณะเป็นป่าเขาสูงชันสลับกับที่ราบชายฝั่งและป่าชายเลน โดยลักษณะทางกายภาพมีความคล้ายคลึงกับหมู่บ้านท่าเขา แต่ด้วยเหตุที่หมู่บ้านท่าเขามีการสร้างท่าเรือเพื่ออำนวยความสะดวกในการคมนาคมจากเกาะขาวน้อยสู่จังหวัดพังงา จึงมีผู้คนเข้ามาตั้งรกรากอยู่อาศัยมากกว่าบ้านอันเป้า เนื่องจากมีช่องทางในการประกอบอาชีพและหารายได้ดีกว่านั่นเอง

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนประชากรของตำบลเกาะขาวน้อย

ชื่อหมู่บ้าน	ชาย		หญิง		รวม		จำนวนครัวเรือน
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
หมู่ 1 บ้านท่าค่าย	393	42.30	536	57.70	929	100	381
หมู่ 2 บ้านใหญ่	238	50.00	238	50.00	476	100	118
หมู่ 3 บ้านน้ำจืด	380	51.00	365	49.00	745	100	177
หมู่ 4 บ้านท่าเขา	227	49.67	230	50.33	457	100	96
หมู่ 5 บ้านริมทะเล	444	72.17	407	47.83	851	100	198
หมู่ 6 บ้านแหลมยาง	355	49.24	366	50.76	721	100	152
หมู่ 7 บ้านอันเป้า	170	51.52	160	48.48	330	100	76
รวม	2,207	48.90	2,302	51.05	4,509	100	1,198

ที่มา : แผนพัฒนาตำบลเกาะขาวน้อย ประจำปี 2545, องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะขาวน้อย

นอกจากจำนวนประชากรตามสถิติในทะเบียนราษฎรแล้ว เกาะขาวน้อยยังมีประชากรแอบแฝงอีกจำนวนหนึ่งเข้ามาใช้แรงงานอยู่ด้วย ซึ่งเป็นคนต่างด้าวเชื้อสายพม่าและคนไทยจากภาคอีสาน จนมีคำพูดติดปากชาวเกาะขาวน้อยทั่วไปว่า “จีนเขมรเจอพม่า ลงเลหาปูปลาจอคนอีสาน” (เล - ทะเล, ผู้วิจัย) ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ว่าชาวพม่าที่เข้ามารับจ้างใช้แรงงานอยู่ในประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นแรงงานพลัดถิ่นที่ลักลอบเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย การเข้าไปรับจ้างกรีดยางอยู่ในสวนซึ่งเป็นพื้นที่ป่าเขาถือเป็นการหลบซ่อนตัวจากเจ้าหน้าที่รัฐไปด้วยในตัว ส่วนชาวอีสานนั้นสามารถทำงานได้อย่างเปิดเผย อีกทั้งคุณสมบัติอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีความขยันอดทน สู้งาน ทำให้ได้กึ่งเรื่อนิยมที่จะจ้างชาวอีสานเหล่านี้ไว้เป็นลูกเรือประมงด้วย (มาเหรี้น อุห์ลั้ง, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

4.1.4 การปกครอง

เกาะขาวน้อย เป็นตำบลที่อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ก่อนปี พ.ศ. 2446 เกาะขาวน้อยขึ้นตรงต่ออำเภอเมืองพังงามีนายบ้านเป็นผู้ดูแล จากนั้นในปี พ.ศ. 2446 ทางราชการได้ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอเกาะยาว ประกอบด้วยเกาะ 2 เกาะ ได้แก่ เกาะขาวน้อย (ตำบลเกาะขาวน้อย) และเกาะยาวใหญ่ (ประกอบด้วย 2 ตำบล คือเกาะยาวใหญ่และตำบลพรุไฉน) โดยเลือกเกาะขาวน้อยเป็นสถานที่ตั้งที่ว่าการอำเภอด้วยเหตุผลหลักทางการคมนาคม เนื่องจากเกาะขาวน้อยมีระยะทางใกล้จังหวัดพังงามากกว่าเกาะยาวใหญ่ อีกทั้งการคมนาคมสู่แผ่นดินใหญ่ก็มีความพร้อมมากกว่าทั้งท่าเทียบเรือและเรือโดยสาร (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 13 ธันวาคม 2545) “สมัยก่อนการติดต่อ การเดินทางขึ้นกับพังงาเป็นหลัก เกาะขาวน้อยเลขดูใกล้กว่า ถ้าเป็นเดี๋ยวนี้เขายึดภูเก็ตเป็นหลัก เกาะยาวใหญ่จะใกล้กว่าเรา” (หรน ปานะ, สัมภาษณ์ 13 ธันวาคม 2545) กิ่งอำเภอเกาะยาวขึ้นการปกครองกับอำเภอเมืองพังงา และสร้างที่ว่าการกิ่งอำเภอหลังแรกขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2463 จากนั้นได้สร้างหลังที่สองขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2508 ซึ่งใช้เป็นที่ทำการมาจนถึงปัจจุบัน มีปลัดอำเภอเป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอรวมทั้งสิ้นจำนวน 29 นาย

บรรดาข้าราชการ และประชาชนชาวกิ่งอำเภอเกาะยาว ตลอดจนทางจังหวัดพังงา ได้มีความเพียรพยายามที่จะให้ทางราชการยกฐานะจากกิ่งอำเภอขึ้นเป็นอำเภอตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา และด้วยการสนับสนุนผลักดันจากหลาย ๆ ฝ่าย ในที่สุดกิ่งอำเภอเกาะยาวก็ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2531 รวมระยะเวลาที่ดำรงสภาพเป็นกิ่งอำเภอนานถึง 85 ปี นับว่านานที่สุดในประเทศไทย มีนายอำเภอทั้งสิ้น 7 นาย โดยมี ว่าที่ ร.ต.จิตวัฒน์ ชาวลิด เป็นนายอำเภอคนแรก และนายสุภชัย โพรณกุล เป็นนายอำเภอคนปัจจุบัน (ธันวาคม พ.ศ. 2545)

ตำบลเกาะขาวน้อยแบ่งการปกครองออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ เทศบาลตำบลเกาะขาวน้อย มีนายก้องสิน กิจประสาน เป็นนายกเทศมนตรี และองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะขาวน้อย มีนายนภดล เปกมะล เป็นประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล และนายบัญญัติ ศรีสมุทร เป็นกำนันตำบลเกาะขาวน้อย ซึ่งประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน ดังแสดงในตาราง 4.2

ตารางที่ 4.2 แสดงการแบ่งขอบเขตการปกครองของตำบลเกาะยวน้อย

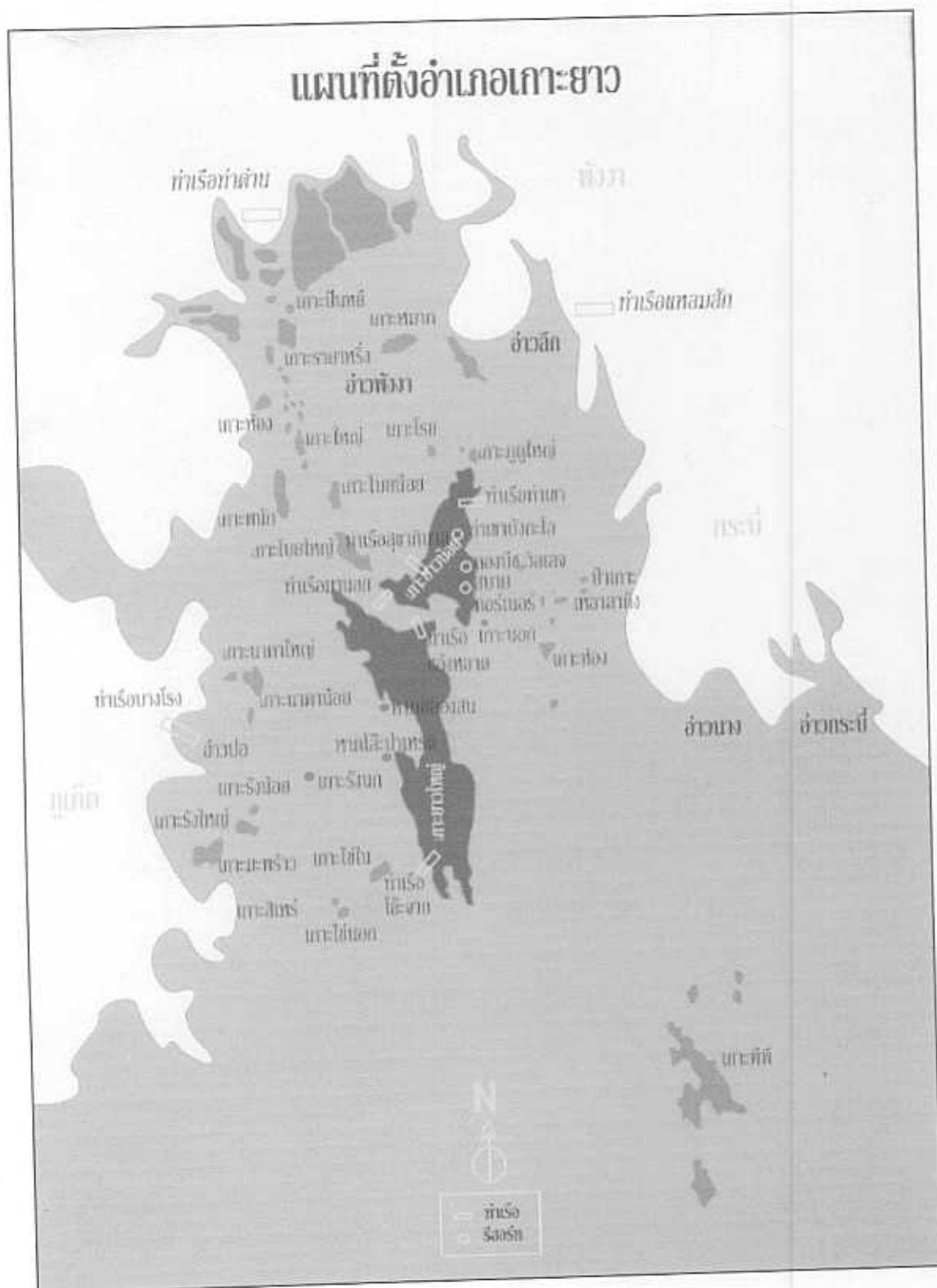
หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ชื่อผู้ใหญ่บ้าน		หมายเหตุ
1	บ้านท่าค่าย	นายเหม	ถิ่นทะเล	กำนัน
2	บ้านใหญ่	นายเดชา	เริงสมุทร	
3	บ้านน้ำจืด	นายบัญญัติ	ศรีสมุทร	
4	บ้านท่าเขา	นายประพันธ์	เบ็ญอ้าหมาด	
5	บ้านริมทะเล	นายเด่น	แสวงผล	
6	บ้านแหลมยาง	นายสุกกิจ	ดาวเรือง	
7	บ้านอินเป้า	นายชัยยุทธ์	หวังจิต	

4.1.5 การคมนาคม

โดยลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเกาะ การคมนาคมระหว่างเกาะยวน้อยกับเกาะอื่น ๆ และแผ่นดินใหญ่ต้องใช้เรือเป็นพาหนะ สามารถจำแนกลักษณะการคมนาคมได้ 3 ลักษณะดังนี้

1) การคมนาคมภายในเกาะ

การคมนาคมภายในเกาะ จะใช้รถจักรยานยนต์เป็นพาหนะหลักในการเดินทางติดต่อกันระหว่างหมู่บ้าน และใช้รถจักรยานยนต์ดัดแปลงเป็นรถสามล้อพ่วงข้าง และรถสี่ล้อเล็กหรือที่ชาวบ้านเรียกกันทั่วไปว่ารถสองแถวเล็ก สำหรับขนผลผลิตหรือสิ่งของจากทุกส่วนของเกาะไปยังท่าเรือหรือขนส่งสินค้าที่จัดซื้อจากตัวตลาดและจากท่าเรือไปยังส่วนต่าง ๆ ของเกาะ นอกจากพาหนะหลักเหล่านี้แล้ว ยังมีผู้ใช้รถจักรยานและรถกระบะในการเดินทางและบรรทุกสินค้าด้วย แต่มีเป็นส่วนน้อย ทั้งนี้ผู้ใช้รถจักรยานมักจำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มของผู้สูงอายุ ส่วนรถกระบะมีผู้ใช้ประมาณ 5-6 รายซึ่งเป็นของส่วนราชการ ผู้มีตำแหน่งทางสังคม และผู้ที่มีฐานะดี ได้แก่ นายกเทศมนตรี สมาชิกเทศบาลตำบล เจ้าแก้วแปปลา และเจ้าของธุรกิจบึงกะโล

ภาพที่ 4.2 แสดงเส้นทางการคมนาคมของตำบลเกาะยาวน้อย

เส้นทางที่ใช้คมนาคมภายในเกาะ ได้แก่

- ถนนสายท่ามาเนาะ – เทศบาลตำบลเกาะขาวน้อย ระยะทาง 1 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนแอสฟัลต์และคอนกรีต
- ถนนสายท่ามาเนาะ – บ้านทอนคลอง ระยะทาง 3 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนคอนกรีตและลูกรังบางส่วน
- ถนนสายเทศบาล – บ้านริมทะเล ระยะทาง 1.5 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนคอนกรีตและลูกรังบางส่วน
- ถนนสายสามแยกเทศบาล – บ้านท่าเขา ระยะทาง 7 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนคอนกรีตและลูกรังบางส่วน
- ถนนสายสามแยกเทศบาล – บ้านป่าทราย ระยะทาง 3.5 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนคอนกรีต
- ถนนสายบ้านท่าค่าย – ท่าตันโต ระยะทาง 3 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนคอนกรีต
- ถนนสายสามแยกนายชู – บ้านอันเป้า ระยะทาง 4 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนคอนกรีตและลูกรังบางส่วน
- ถนนสายบ้านท่าเขา – ป่าทราย ระยะทาง 4 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนลูกรังทั้งหมด

2) การคมนาคมระหว่างเกาะขาวน้อยและเกาะขาวใหญ่

ระหว่างเกาะขาวน้อยและเกาะขาวใหญ่ มีช่องแคบเรียกว่า “ช่องหลาด” กั้นกลางอยู่ มีความกว้างประมาณ 2 กิโลเมตร การเดินทางติดต่อกันใช้เรือหางยาวเป็นพาหนะหลักโดยใช้เวลาเดินทางประมาณ 10-15 นาทีตามแต่ความแรงของคลื่น มีท่าเทียบเรือที่เกาะขาวน้อยคือ “ท่ามาเนาะ” และท่าเทียบเรือที่เกาะขาวใหญ่คือ “ท่าช่องหลาด” และ “ท่าคลองเหียบ” หากใช้บริการ

* หลาด เป็นภาษาถิ่นภาคใต้หมายถึง ตลาดนัด เหตุที่เรียกช่องแคบนี้ว่า “ช่องหลาด” มาจากการที่ชาวเกาะใช้เป็นร่องน้ำในการสัญจรออกไปซื้อขายสินค้า หรือทำธุระในตลาดบนแผ่นดินใหญ่ฝั่งจังหวัดภูเก็ต หรือ “ไปหลาด” ในภาษาพูดของชาวบ้านนั่นเอง ปัจจุบันท่าช่องหลาดถือเป็นท่าเรือประจำตำบลเกาะขาวใหญ่

** เหียบ เป็นชื่อไม้ น้ำประจําถิ่นได้ชนิดหนึ่งซึ่งขึ้นปะปนกับไม้ชนิดอื่น ๆ ในป่าชายเลน ลักษณะคล้ายคันแสด แต่ใบใหญ่กว่า เหตุที่ได้ชื่อคลองเหียบเนื่องจากร่องน้ำบริเวณนี้มีต้นเหียบขึ้นอยู่หนาแน่นนั่นเอง ปัจจุบันถือเป็นท่าเรือประจำตำบลพุน

เรือโดยสารค่าโดยสารอัตราปกติ 10 บาทต่อคน ทั้งนี้ผู้โดยสารสามารถนำรถจักรยานยนต์ลงเรือข้ามฟากไปด้วยได้โดยเสียค่าระวาง 20 บาท

ตามลักษณะการปกครองของอำเภอเกาะยาว ที่ว่าการอำเภอและสถานที่ราชการอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะอยู่ที่เกาะยาวน้อย ประชาชนจากเกาะยาวใหญ่ และพุนใน ต้องเดินทางมาติดต่อราชการ เข็มญาติ และประกอบอาชีพยังเกาะยาวน้อยทุกวัน ในทางกลับกันประชาชนจากเกาะยาวน้อยเป็นจำนวนมากก็ต้องเดินทางไปเกาะยาวใหญ่ และพุนใน เพื่อภารกิจอันเดียวกัน ทำให้เปรียบเรือของทั้ง 2 เกาะ จึงเป็นเส้นทางคมนาคมที่รองรับการสัญจรไปมาของประชาชนเป็นอย่างดี

3) การคมนาคมระหว่างเกาะยาวน้อยกับแผ่นดินใหญ่

คนในชุมชนเกาะยาวน้อยสามารถเดินทางจากเกาะไปสู่ 3 จังหวัดคือ จังหวัดพังงา กระบี่ และภูเก็ตโดยเรือโดยสารประจำเส้นทาง ดังนี้

- เกาะยาวน้อย – ท่าเรือบางโรง จังหวัดภูเก็ต เรือออกจากท่ามานาเาะและท่าสุขาภิบาล ซึ่งตั้งอยู่ในเขตหมู่ 1 บ้านท่าค่าย ทุกวัน ๆ ละ 5 เที่ยว โดยเรือเที่ยวแรกออกเวลา 07.00 น. จากนั้นจะทยอยออกในช่วงเวลา 07.30 น., 10.00 น., 14.00 น. และเที่ยวสุดท้ายในเวลา 15.00 น. ใช้เวลาเดินทาง 1 ชั่วโมง ค่าโดยสารอัตราปกติคนละ 50 บาท

ทั้งนี้การใช้ท่าเรือทั้ง 2 แห่งขึ้นอยู่กับสภาพน้ำเป็นหลัก หากเป็นช่วงน้ำลงจะใช้ท่ามานาเาะ แต่ถ้าเป็นช่วงน้ำขึ้นจะใช้ท่าสุขาภิบาล เนื่องจากท่าสุขาภิบาลนั้นจะมีร่องน้ำแยกจากทะเลเข้าสู่ท่าเรืออีกทอดหนึ่ง ในช่วงน้ำลงน้ำในร่องน้ำจะมีอยู่น้อยทำให้เรือไม่สามารถแล่นเข้าไปถึงท่าได้ (บีติ ราเชต, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

- เกาะยาวน้อย – ท่าเรือท่าด่านสุลกากร จังหวัดพังงา มีเรือโดยสารไป-กลับ วันละ 1 เที่ยว เรียบอกจากท่าสุขาภิบาลเวลา 07.00 น. และกลับในเวลา 12.00 น. ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1.30 ชั่วโมง ค่าโดยสารอัตราปกติคนละ 100 บาท

การเดินทางเรือโดยสารจากท่าสุขาภิบาลขึ้นอยู่กับสภาพน้ำเป็นหลักเช่นกัน “ช่วงน้ำใหญ่ 3-6 คำ เรือจะเปลี่ยนไปใช้ท่ามานาเาะแทนเพราะน้ำแห้งเรือเข้าไม่รอด ถ้าคนน้อยมีไม่ถึง 8 คน เรือจะไม่วิ่งเหมือนกันเพราะไม่คุ้มค่าน้ำมัน ส่วนใหญ่ช่วงที่คนน้อย ๆ มักจะเป็นวันเสาร์กับวันอาทิตย์” (จ่านาญ ราเชต, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545) (เข้าไม่รอด – เข้าไม่ได้, ผู้วิจัย)

- เกาะยาวน้อย – ท่าเรือแหลมสัก จังหวัดกระบี่ มีเรือโดยสาร ไป-กลับ วันละ 1 เที่ยว จากท่าเรือท่าเขา ซึ่งตั้งอยู่ในเขตหมู่ 4 บ้านท่าเขา ในเวลา 07.00 น. ของทุกวัน ใช้เวลาเดินทาง 1 ชั่วโมง ค่าโดยสารอัตราปกติคนละ 50 บาท

สำหรับการคมนาคมระหว่างเกาะขาวน้อยกับชุมชนอื่น ๆ และแผ่นดินใหญ่นั้น ชาวบ้านเล่าว่าในสมัยที่ยังไม่มีรถยนต์ใช้นั้นการเดินทางติดต่อกันใช้เรือแจวหางใบเป็นพาหนะหลัก ใบเรื่อนั้นทำด้วยผ้าขาวดิบชนิดเดียวกับที่ช่างศิลป์ใช้เขียนป้ายผ้าในปัจจุบัน โดยจะนำผ้ามาข้อมกับไม้บูน ซึ่งเป็นไม้ประจำท้องถิ่น หรือข้อมกับไม้โกงกางจะทำให้ได้ผ้าสีออกน้ำตาลหรือน้ำตาลแดง ทั้งนี้เพื่อขี้อายุการใช้งานของผ้านั่นเอง ในการกางใบเรื่อนั้นต้องอาศัยเทคนิคเฉพาะคือกางใบให้ก่อนมาทางท้ายเรือจะทำให้ได้แรงลมมากกว่าปกติช่วยส่งให้เรือแล่นไปได้เร็ว ส่วนระยะเวลาในการเดินทางนั้นขึ้นอยู่กับความใกล้ไกลของสถานที่และกระแสคลื่นลม ตัวอย่างเช่น การเดินทางสู่จังหวัดภูเก็ตปัจจุบันใช้เวลาเดินทางเพียง 1 ชั่วโมงแต่ในสมัยเรือหางใบใช้เวลาเดินทางประมาณ 5-10 วัน (ทวีป หยั่งทะเล, สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2545)

รถยนต์เข้ามามีบทบาทในการคมนาคมของเกาะราวปี พ.ศ. 2500 เมื่อมีการตัดแปลงนำเครื่องยนตร์ขนาดเล็ก ๆ ยี่ห้อฮูลเลอร์จากอเมริกาซึ่งเดิมใช้สำหรับการปั่นไฟใช้มาติดตั้งบนเรือพร้อมหางแจวช่วยอำนวยความสะดวกย่นระยะเวลาเดินทางจาก 5-10 วันลงเหลือ 4-5 ชั่วโมงแทน หางแจวเรือในสมัยก่อนนั้นต้องสั่งทำจากจังหวัดกระบี่ ซึ่งมีคนรับทำอยู่เพียงไม่กี่ราย ต้องเสียเวลาสั่งทำและเสียเวลาคอยกันเป็นเดือน ๆ จึงจะได้ ในช่วงแรก ๆ ชาวประมงนำรถยนต์มาใช้สำหรับการขนส่งสินค้าจำพวกอาหารทะเล และมะพร้าวแห้ง ไปค้าขายกับพ่อค้าแม่ค้าบนฝั่งเกาะภูเก็ตเป็นหลัก ส่วนเครื่องยนตร์ก็ได้พัฒนาจากยี่ห้อฮูลเลอร์เป็น แรบบิน กวา และยันมาร์ ตามลำดับ รถยนต์สำหรับบรรทุกผู้โดยสารประจำเส้นทางเริ่มเข้ามามีบทบาทประมาณ ปี พ.ศ. 2530 (มาห์เร็น อุหลัง, สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2545) ปัจจุบันนอกจากบรรทุกผู้โดยสารแล้วยังสามารถบรรทุกรถจักรยานยนต์ให้กับผู้โดยสารที่มีความประสงค์จะนำรถข้ามฝั่งด้วย

4.1.6 การศึกษา

ชาวเกาะขาวน้อยมีทัศนคติที่ดีต่อการศึกษา พวกเขาเชื่อว่าการศึกษสามารถทำให้คนมีโอกาสที่ดีกว่า รุ่นพ่อแม่จึงพยายามส่งเสริมให้ลูกได้เรียนสูง ๆ ทั้งสถาบันการศึกษาของรัฐและเอกชนตามกำลังความสามารถของแต่ละคน ในชุมชนเองมีโรงเรียนประถมศึกษาอยู่ 4 แห่ง ได้แก่ 1) โรงเรียนเกาะขาว ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 บ้านท่าค่าย มีนายสัมพันธ์ ไอยรา เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน เป็นโรงเรียนเพียงแห่งเดียวที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล อีกทั้งยังมีการเปิดสอนทั้งระดับก่อนประถมศึกษาและระดับประถมศึกษา ทำให้ชาวเกาะขาวน้อยนิยมส่งบุตรหลานมาเข้าเรียนเป็นจำนวนมาก รวมทั้งบุตรหลานของเจ้าหน้าที่และข้าราชการประจำอำเภอที่ย้ายเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ ทำให้มีจำนวนนักเรียนมากถึง 375 คน ซึ่งมากที่สุด ในบรรดาโรงเรียนทั้ง 4 แห่ง 2) โรงเรียนบ้านริมทะเล ตั้ง

อยู่ที่หมู่ 5 บ้านริมทะเล มีนายศุภกิจ ทศพงษ์ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน มีนักเรียนทั้งหมด 230 คน เนื่องจากโรงเรียนตั้งอยู่ไม่ไกลจากย่านชุมชนมากนักทำให้มีเด็กบางส่วนจากบ้านท่าค่าย บ้านใหญ่ และบ้านแหลมยาง มาเข้าเรียนอยู่ด้วยนอกเหนือจากเด็กที่อยู่ในพื้นที่บ้านริมทะเล ทำให้มีจำนวนนักเรียนมากเป็นอันดับสองรองจากโรงเรียนเกาะยาว 3) โรงเรียนบ้านน้ำจืด ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 บ้านน้ำจืด มีนายวิชาญ เก็บทรัพย์ เป็นครูใหญ่ มีนักเรียน จำนวน 185 คน เด็กที่เข้าเรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กที่อยู่ในหมู่บ้านน้ำจืดและหมู่บ้านอันเป้า และ 4) โรงเรียนบ้านท่าเขา ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 บ้านท่าเขา มีนายถนอม เรืองกิจ เป็นครูใหญ่ มีนักเรียนจำนวน 84 คน ซึ่งถือว่านักเรียนเรียนอยู่น้อยที่สุดในบรรดาโรงเรียนทั้งหมด ทั้งนี้จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของบ้านท่าเขาที่ตั้งอยู่ห่างไกลออกไปสุดปลายทางตอนเหนือของเกาะ ทำให้เด็กที่มาเข้าเรียนเป็นเด็กที่อยู่ในหมู่บ้านท่าเขาโดยเฉพาะ

นอกจากโรงเรียนระดับประถมศึกษาทั้ง 4 แห่งแล้ว เกาะยวณ้อยยังมีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำอำเภออีก 1 แห่ง คือ โรงเรียนเกาะยาววิทยาดังอยู่ในเขตรอยต่อระหว่างบ้านท่าค่ายกับบ้านแหลมยาง ทำการเปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 9 ห้องเรียน และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายอีก 6 ห้องเรียน มีนายฮัมมัด เปกะมด เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน ปัจจุบันมีอาจารย์ จำนวน 19 คน นักการ จำนวน 2 คน และนักเรียนจำนวน 432 คน ซึ่งเด็กที่มาเข้าเรียนนอกจากจะเป็นเด็กในเกาะยวณ้อยแล้ว ยังมีเด็กจากเกาะยาวใหญ่และพรุในข้ามฝั่งมาเรียนอยู่ด้วยเช่นกัน

โดยปกติค่านิยมด้านการศึกษาของชาวเกาะยวณ้อยนั้น พ่อแม่มักจะให้ลูกเรียนระดับเบื้องต้นในโรงเรียนของเกาะก่อน หลังจากนั้นจึงจะส่งไปเรียนนอกเกาะในการศึกษาขั้นสูงต่อไป แต่ก็มีพ่อแม่บางรายส่งลูกไปเรียนนอกเกาะตั้งแต่ต้นเนื่องจากเชื่อมั่นว่าคุณภาพด้านการศึกษาของโรงเรียนนอกเกาะมีมากกว่า อย่างไรก็ตามนอกจากวิชาความรู้ที่พ่อแม่ส่งลูกไปแสวงหาจากโรงเรียนแล้ว แต่ละครอบครัวยังมีการถ่ายทอดความรู้ในการประกอบอาชีพแก่ลูก ๆ ของคนด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับการประมงและทะเล เพื่อให้ลูกได้สืบทอดอาชีพที่เป็นมรดกตกทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษต่อไป แต่คนรุ่นใหม่ที่มีโอกาสออกไปศึกษาหาความรู้นอกเกาะ หรือมีโอกาสได้รับการศึกษาขั้นสูงนิยมประกอบอาชีพอื่นนอกเกาะมากกว่าจะกลับมาทำงานอยู่ภายในชุมชนของตน (คูสิต บุตรี, สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2545)

ตารางที่ 4.3 แสดงรายชื่อสถานศึกษาของตำบลเกาะข่าน้อย

ชื่อสถานศึกษา	ระดับการศึกษา	หัวหน้าสถานศึกษา	จำนวนนักเรียน	ที่ตั้ง
โรงเรียนเกาะข่าน้อย	มัธยมศึกษา	นายสมบัติ เปกมะล	432	ท่าค่าย
โรงเรียนเกาะข่าน้อย	ก่อนประถมศึกษา /ประถมศึกษา	นายสัมพันธ์ ไชยรา	375	ท่าค่าย
โรงเรียนบ้านริมทะเล	ประถมศึกษา	นายสุภกิจ ทศพงษ์	230	ริมทะเล
โรงเรียนบ้านน้ำจืด	ประถมศึกษา	นายวิชาญ เก็บทรัพย์	185	น้ำจืด
โรงเรียนบ้านท่าเขา	ประถมศึกษา	นายถนอม เรืองกิจ	84	ท่าเขา

4.1.7 การศาสนา

ชาวเกาะข่าน้อยนับถือศาสนาอิสลามเป็นศาสนาหลัก คิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 98.10 ส่วนอีกร้อยละ 1.90 เป็นชาวไทยพุทธ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการที่ย้ายเข้ามาปฏิบัติงาน และครอบครัวคนไทยเชื้อสายจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่นานแล้ว ชาวไทยมุสลิมในเกาะข่าน้อยก็เหมือนกับชาวมุสลิมโดยทั่วไปที่มีความเคร่งครัดต่อคำสอนและหลักปฏิบัติทางศาสนา คนรุ่นพ่อแม่ก็มีความพยายามที่จะปลูกฝังความรู้ทางศาสนาให้แก่รุ่นลูกหลานด้วยเช่นกัน โดยในช่วงปิดภาคเรียนแต่ละครอบครัวมักจะส่งลูกหลานของตนเข้าเรียนรับบทบัญญัติของอิสลามในโรงเรียนสอนศาสนาที่เรียกว่า “ปอเนาะว์” ซึ่งในเกาะข่าน้อยมีปอเนาะว์อยู่ 1 แห่ง คือ “ปอเนาะว์สันติสุข” ตั้งอยู่ที่ หมู่ 1 บ้านท่าค่าย มีโต๊ะครูทำหน้าที่ให้การอบรมสั่งสอน จำนวน 3 คน ได้แก่ โต๊ะครูหิรรมินทร์ โต๊ะครูอับดุล กุดคุส และโต๊ะครูอิซซี ดิมะ โดยมีโต๊ะครูหิรรมินทร์ เป็นครูใหญ่ของปอเนาะว์ ปัจจุบันมีนักเรียนเข้ามาศึกษาอยู่จำนวน 115 คน

ปอเนาะว์สันติสุข ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าเริ่มตั้งขึ้นและเปิดทำการสอนตั้งแต่เมื่อใด มีแต่เพียงคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมาซึ่งกลายมาเป็นข้อสันนิษฐานในปัจจุบันว่าปอเนาะว์แห่งนี้ น่าจะสร้างขึ้นเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้วโดยกำลังศรัทธาของคนบนเกาะ ที่มีความประสงค์จะให้บุตรหลานของตนได้ศึกษาหาความรู้ทางศาสนา ลักษณะของปอเนาะว์ประกอบด้วยพื้นที่ 2 ส่วน ได้แก่ พื้นที่ส่วนที่เป็นอาคารหลัก ลักษณะเป็นเรือนไม้ยกพื้น สูงจากพื้นดินประมาณ 2 เมตร พื้นปูด้วยฟากไม้ไผ่ ไม้กั้นฝา หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา มีเนื้อที่ประมาณ 6 x 10 เมตร ซึ่งอาคารหลังดัง

กล่าวนอกจากใช้เป็นที่ศึกษาแล้วยังใช้เป็นที่ละหมาดอีกด้วย ถัดมาทางด้านทิศเหนือคือส่วนที่เป็นบ้านพักของผู้เข้าศึกษา โดยก่อสร้างอย่างง่าย ๆ ด้วยวัสดุในท้องถิ่น คือ หลังคามุงด้วยจาก ฝากระดานไม้ไผ่ขัดและ พื้นปูด้วยฟากไม้ไผ่ แยกเป็นหลังเล็ก ๆ ประมาณ 60 หลัง ซึ่งตลอดระยะเวลาการศึกษาผู้เรียนจะต้องอยู่ประจำที่บ้านพักเหล่านี้

ลักษณะการเรียนการสอนในปอเนาะวันนั้นไม่มีการแบ่งแยกชั้นเรียน และอายุของผู้เรียนเหมือนโรงเรียนทั่ว ๆ ไป การผ่านเลื่อนชั้นเป็นไปตามลำดับชั้นความรู้จากพระคัมภีร์อัลกุรอาน เมื่อความรู้ในเรื่องนั้น ๆ หรือบทบัญญัตินั้น ๆ แดกฉาน โต๊ะครูจะอนุญาตให้เรียนรู้ในระดับสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีการจำกัดเวลาของการเรียนรู้แต่อย่างใด ทั้งนี้โต๊ะครูทั้งสามคนปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ได้รับเงินเดือนหรือค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น เงินทุนสนับสนุนการเรียนการสอนส่วนใหญ่ได้มาจากเงินบริจาคของผู้ปกครองที่ส่งลูกหลานมาเข้าเรียน และจากเงินช่วยเหลือของชาวบ้านทั่วไป ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะขาวน้อยเข้ามาช่วยเหลือบางส่วนเกี่ยวกับค่าน้ำค่าไฟฟ้า และการสร้างบ่อบำบัดขยะให้ (โต๊ะครูหลิ รลมินทร์, สัมภาษณ์ 28 พฤศจิกายน 2545)

นอกจากปอเนาะแล้ว มัสยิดยังเป็นสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในการเรียนรู้คำสั่งสอนของพระศาสดาและการปฏิบัติศาสนกิจของอิสลามิกชน ในเกาะขาวน้อยมีมัสยิดอยู่ทั้งสิ้น 6 แห่ง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่หมู่ 2 บ้านใหญ่ จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ มัสยิดดาหรงกาเบคร ถือเป็นมัสยิดกลางของเกาะขาวน้อย มีขนาดใหญ่ที่สุดในบรรดามัสยิดทั้ง 6 แห่ง มีนายโอบ อุปมา เป็นอิหม่าม และมัสยิดเอี้ยะรุดซุนนะะ มีนายเลียม กานเรียบ เป็นอิหม่าม ในพื้นที่หมู่ 4 บ้านท่าเขา มีมัสยิด 1 แห่ง คือ มัสยิดบ้านท่าเขา มีนายรอศักดิ์ สวงนสิน เป็นอิหม่าม ในเขตพื้นที่หมู่ 5 บ้านริมทะเล มีมัสยิดบ้านริมทะเลตั้งอยู่ มีนายโอบ ทองฮ้อย เป็นอิหม่าม มัสยิดอีก 2 แห่งตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 6 บ้านแหลมขาง ประกอบด้วย มัสยิดริยาคุลมุกินิน มีนายฮาโหรน ช่างเหล็ก เป็นอิหม่าม และมัสยิดบ้านแหลมขาง มีนายค้ำหมั้น คงรักษ์ เป็นอิหม่าม

โดยธรรมชาติของชุมชนมุสลิม อิหม่ามและโต๊ะครูถือเป็นผู้นำทางธรรมชาติดที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ และมักมีบทบาทในการเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน นอกเหนือจากภารกิจทางศาสนา เช่นกรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเกาะขาวน้อยระหว่างกลุ่มชาวประมงที่ใช้เรืออวนลากอวนรุนและกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน อิหม่ามฮาโหรน ช่างเหล็ก เข้าามีบทบาทสำคัญในการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และช่วยประนีประนอมปัญหาโดยหาข้อตกลงร่วมกันในการแบ่งเขตจำเพาะสำหรับการใช้เครื่องมือประมงของแต่ละฝ่าย พร้อมกันนี้ยังได้เข้าร่วมเป็นแกนนำคนหนึ่งของชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย เพื่อร่วมฟื้นฟูความเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในอ่าวพังงา

ตาราง 4.4 แสดงรายชื่อมัสดิคของตำบลเกาะขาวน้อย

ลำดับที่	ชื่อมัสดิค	โต๊ะอิหม่าม		ที่ตั้ง	หมายเหตุ
1	คาหรงกาเบตร	โอป	อุปมา	บ้านใหญ่	มัสดิคกลาง
2	เอี้ยะรุลซุนนะ	เจ็ม	กานเรียบ	บ้านใหญ่	
3	บ้านท่าเขา	รอศักดิ์	สงวนสิน	บ้านท่าเขา	
4	บ้านริมทะเล	โกบ	ทองย้อย	บ้านริมทะเล	
5	ริยาคุลมุกิมิน	ฮาโหรน	ช่างเหล็ก	บ้านแหลมยาง	
6	บ้านแหลมยาง	ด้าหมัน	คงรักษ์	บ้านแหลมยาง	

4.1.8 การสาธารณสุข

ระบบสาธารณสุขของเกาะขาวน้อย มีโรงพยาบาลของรัฐขนาด 10 เตียงอยู่ 1 แห่ง คือ โรงพยาบาลเกาะขาว เป็นโรงพยาบาลประจำอำเภอ ตั้งอยู่ในเขตรอยต่อระหว่างบ้านท่าค่ายกับบ้านใหญ่ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2532 มีแพทย์ประจำการ 1 คน คือ นายแพทย์มณิจิต พูลสงวน มีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาล มีนางพยาบาลทั้งหมด 21 คน

โรงพยาบาลเกาะขาว ถือเป็นที่พึ่งสำคัญยามเจ็บป่วยของชาวเกาะขาวน้อย เนื่องจากเป็นสถานพยาบาลเพียงแห่งเดียวบนเกาะ อีกทั้งลักษณะการเดินทางที่ต้องพึ่งเรือโดยสารประจำเส้นทางซึ่งให้บริการเป็นช่วงเวลา และวิงเฉพาเวลากลางวันเท่านั้น กลายเป็นข้อจำกัดทำให้ชาวเกาะนิยมเข้ารับการรักษาพยาบาลจากโรงพยาบาลเกาะขาวก่อนเป็นเบื้องต้น หากอาการเจ็บป่วยรุนแรงจึงจะส่งตัวไปเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลประจำจังหวัดพังงา หรือในบางรายที่อาการเจ็บป่วยรุนแรงจะส่งตัวไปเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลวชิระภูเก็ต ซึ่งเป็นโรงพยาบาลประจำจังหวัดภูเก็ต เนื่องจากมีความพร้อมด้านเครื่องมือแพทย์มากกว่า (สำนักงานเทศบาลตำบลเกาะขาวน้อย, 2545 : 6) สำหรับชาวเกาะที่มีฐานะดีส่วนใหญ่จะเลือกไปใช้บริการของโรงพยาบาลเอกชนหรือคลินิกในตัวจังหวัดพังงาหรือภูเก็ตมากกว่า ทั้งนี้อาจเป็นด้วยเหตุผลของความรวดเร็วในการให้บริการ ความทันสมัยของเครื่องมือทางการแพทย์ และความเชื่อมั่นส่วนบุคคลที่มั่นใจว่าโรงพยาบาลเอกชนหรือคลินิกมีแพทย์วินิจฉัยโรคหรือให้การรักษาที่เก่งกว่าโรงพยาบาลในท้องถิ่น (ชำนาญ ราชเขต, วงประชุมกลุ่มย่อย 26 มีนาคม 2545)

สำหรับการเจ็บป่วยที่ชาวบ้านเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลเกาะชวามากเป็นอันดับหนึ่ง คือ ไข้หวัด รองลงมาคือโรคกระเพาะอาหาร และท้องเสีย (สำนักงานเทศบาลตำบลเกาะชวา, 2545 : 6)

4.1.9 ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

1) ไฟฟ้า

ก่อนวันที่ 18 มกราคม 2545 ชาวเกาะชวามือได้รับกระแสไฟฟ้าจากโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าดิเซล ตั้งอยู่ที่บ้านท่าค่าย ให้บริการไฟฟ้าในวันธรรมดา ตั้งแต่เวลา 18.00 – 06.00 น. ของวันรุ่งขึ้น ส่วนวันเสาร์, วันอาทิตย์ และวันหยุดราชการอื่น ๆ ให้บริการตลอดวัน ปัจจุบันชาวเกาะชวามือสามารถใช้ไฟฟ้าได้ตลอดวัน โดยทางสายเคเบิลเชื่อมโยงจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จังหวัดภูเก็ต ทอดสายเคเบิลจากบริเวณหาดอ่าวปอ ตำบลป่าคลอก และมาขึ้นที่บริเวณหาดแหลมสน ตำบลเกาะชวาใหญ่ และแยกมาตำบลเกาะชวามืออีกทอดหนึ่ง ตั้งแต่วันที่ 18 มกราคม 2545 เป็นต้นมา

2) น้ำประปา

ในอดีตนั้น ชาวเกาะชวามือเฉพาะที่อยู่ในเขตเทศบาลเท่านั้นจึงจะมีน้ำประปาใช้ ส่วนชาวบ้านในเขตพื้นที่อื่น ๆ จะใช้วิธีลงขันกันเพื่อขุดบ่อน้ำบาดาลของหมู่บ้านขึ้น จากนั้นก็จะจัดระบบการจ่ายน้ำสู่ครัวเรือนตามความเหมาะสมของแต่ละหมู่บ้าน ชาวบ้านบางรายที่มีฐานะดีจะทำการขุดบ่อน้ำบาดาลไว้ใช้เอง จนกระทั่งเดือนมกราคม พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ระบบน้ำประปามือเกาะชวามือจึงเข้าถึงครอบคลุมทุกหมู่บ้าน แม้กระนั้นการจ่ายน้ำประปามือเกาะชวามือก็มีกำหนดจ่ายเป็นเวลา คือ ในช่วงเช้า จะจ่ายน้ำในเวลา 05.00 – 09.00 น. และจ่ายอีกครั้งในช่วงเย็น ตั้งแต่เวลา 16.00 – 20.00 น. ทำให้ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนมักจะนิยมขุดบ่อน้ำบาดาลไว้ใช้เอง อีกทั้งชาวบ้านยังยึดติดกับความคิดที่ว่า การใช้น้ำประปาเป็นเรื่องค่อนข้างสิ้นเปลือง ชาวเกาะชวาบางส่วนที่มีฐานะยากจนจะใช้วิธีลงขันกันกับเพื่อนบ้านที่อยู่ในละแวกเดียวกัน 2-3 บ้าน เพื่อขุดบ่อน้ำไว้ใช้เอง (ด้อยเหลบ ศรีเหมาะ, สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2545)

แหล่งน้ำที่สำคัญของชุมชนมาจากลำห้วย 3 แห่ง ในหมู่บ้านน้ำจืด บ้านท่าเขา และบ้านอันเป่า ตามลักษณะทางกายภาพของทั้ง 3 หมู่บ้าน ที่ตั้งอยู่ทางตะวันตกของเกาะซึ่งเป็นป่าเขาสูงชัน ทำให้เกิดแหล่งต้นน้ำสำคัญของชุมชนขึ้น และเพื่อให้มีน้ำใช้ทางการเกษตรได้ตลอดปีชาว

บ้านจึงร่วมกันสร้างฝายกันน้ำขึ้นอีก 2 แห่งในหมู่บ้านน้ำจืด โดยฝายทั้ง 2 แห่งนั้นตั้งอยู่ทางตอนเหนือของหมู่บ้านช่วงที่เป็นรอยต่อกับหมู่บ้านอันเป่าและบ้านท่าเขา

3) การสื่อสาร

ระบบการติดต่อสื่อสารของเกาะชวน้อยนั้น มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 1 แห่ง ตั้งอยู่ที่บ้านท่าค่าย มีชุมสายโทรศัพท์ 1 แห่งตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านท่าค่ายเช่นกัน จำนวนเลขหมายที่เปิดให้บริการแล้วรวม 140 เลขหมาย ในปัจจุบันระบบการสื่อสารแบบไร้สายประเภทมือถือได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชุมชนสูงพอสมควร โดยนิยมใช้กันอยู่ในหน่วยงานราชการ ผู้ประกอบธุรกิจ และกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งกลุ่มหลังนี้ซื้อโทรศัพท์มือถือใช้ตามกระแสแฟชั่นที่รับมาจากสื่อโฆษณา และคำนิยมนจากแผ่นดินใหญ่มากกว่าความจำเป็นในการใช้งานจริง ๆ

4) การรักษาความปลอดภัย

ระบบการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนนั้น สถานีตำรวจภูธรอำเภอเกาะชวเป็นหน่วยงานหลักในการรักษาความปลอดภัย ตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่บนโรงพักนั้นส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของคนเกาะชวที่ขอโอนย้ายกลับมาทำงานที่บ้านเกิด (บัตติ ราเชต, สัมภาษณ์ 13 ธันวาคม 2545) ด้วยลักษณะของชุมชนมุสลิมที่เคร่งครัดต่อหลักปฏิบัติทางศาสนา ทำให้สถิติการเกิดคดีมีน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ดังตัวอย่างสถิติการเกิดและจับกุมคดีของเกาะชวน้อยตั้งแต่เดือนมกราคม - มิถุนายน 2545 (สำนักงานเทศบาลตำบลเกาะชวน้อย, 2545 : 6)

- คดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ ไม่มีเกิดขึ้นในเกาะชวน้อยในรอบปีที่ผ่านมา
- คดีที่รัฐเป็นผู้เสียหาย
 1. ไม่ไปแสดงตนเพื่อรับหมายเรียกที่อำเภอห้องที่ซึ่งเป็นภูมิลำเนาไพรของตนภายในกำหนด มีเกิดขึ้น 1 ราย จับกุม 1 ราย ผู้ต้องหา 1 คน
 2. การพนันทั่วไปมีเกิดขึ้น 2 ราย จับกุม 2 ราย ผู้ต้องหา 8 คน
 3. การพนันฉลากกินรวบมีเกิดขึ้น 1 ราย จับกุม 1 ราย ผู้ต้องหา 1 คน
 4. พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษมีเกิดขึ้น 1 ราย จับกุม 1 ราย ผู้ต้องหา 1 คน
 5. หลีกเลียงจัดจีนไม่มาเข้ารับราชการทหารกองประจำการตามหมายนัดของนายอำเภอมีเกิดขึ้น 1 ราย จับกุม 1 ราย ผู้ต้องหา 1 คน

4.1.10 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพของชาวเกาะขาวน้อยในอดีตนั้น มีเพียงการทำประมง การทำนาข้าว และนำผลผลิตที่ได้ไปค้าขายกับชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง แต่เมื่อเวลาผ่านไปผู้คนมีมากขึ้นแต่ทรัพยากรมีน้อยลง ทางเลือกในการประกอบอาชีพจึงมีความหลากหลายขึ้นตามช่องทางและโอกาสที่เอื้ออำนวยของแต่ละคน อย่างไรก็ตามสามารถจำแนกลักษณะการประกอบอาชีพของชาวเกาะขาวน้อยออกได้ ดังนี้

1) การประมง

เป็นอาชีพดั้งเดิมที่สืบทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ลักษณะการทำประมงเป็นประมงขนาดเล็กชายฝั่งหรือประมงพื้นบ้าน ส่วนใหญ่ใช้เรือหางยาวที่ชาวประมงพื้นบ้านฝั่งอันดามันเรียกว่า “เรือหัวโทง” มีความยาวประมาณ 8 เมตร ติดเครื่องยนต์ยี่ห้อฮันมาร์ ยามาฮ่าหรือคูโบต้าเป็นหลัก กำลัง 10-15 แรงม้า ในการออกทะเลจับสัตว์น้ำปกติกระทำอยู่ในรัศมี 3 กิโลเมตรจากชายฝั่ง ความลึกของทะเลประมาณ 35 เมตร

ชาวประมงเล่าว่าการทำประมงพื้นบ้านเช่นพวกคนนั้นต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ค่อนข้างมาก นับตั้งแต่ความรู้เกี่ยวกับสภาพและลักษณะของน้ำทะเล เนื่องจากสภาพของน้ำทะเลในแต่ละบริเวณ แต่ละช่วงเวลามีความแตกต่างกัน สภาพน้ำทะเลแต่ละแบบจะมีชนิดและปริมาณสัตว์น้ำอยู่อาศัยไม่เหมือนหรือไม่เท่ากัน การใช้เครื่องมือประมงก็จะต่างแบบกันออกไป เช่น น้ำทะเลที่นิ่งและเย็นจะไม่มีปลาหรือมีอยู่น้อยมาก หากต้องการวางอวนปลาหรือตกเบ็ดต้องทำในบริเวณที่น้ำค่อนข้างอุ่น ส่วนช่วงที่น้ำทะเลมีสีขุ่นจะมีปลาจำพวกปลากระบอกมาก เพราะปลานี้จะมากินโคลนและดีโคลนจนน้ำขุ่น ถ้าหากน้ำทะเลใสสัตว์น้ำจะมองเห็นเบ็ดขุ่นได้ง่ายทำให้จับได้น้อย

นอกจากนั้นการขึ้นลงของดวงจันทร์ยังมีความสัมพันธ์กับกระแสน้ำขึ้น-ลงของน้ำทะเลด้วย ชาวประมงจะต้องรู้ช่วงน้ำหรือช่วงคำในรอบ 15 วันอีกด้วย ซึ่งช่วง “น้ำ” ในที่นี้หมายถึงการขึ้นลงและการไหลของน้ำทะเลซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะคือ “น้ำเป็น” และ “น้ำตาย” น้ำเป็นหรือที่ชาวบ้านมักเรียกกันว่าน้ำใหญ่ นั้นหมายถึงช่วงระยะเวลาข้างขึ้นและข้างแรมใน 1 รอบ 15 วัน ที่กระแสน้ำไหลเชี่ยว ความแตกต่างของน้ำทะเลขึ้น-ลงสูงและต่ำมีมาก ได้แก่ช่วง 12-15 คำ และ 1-5 คำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ส่วนน้ำตายหมายถึงช่วงระยะเวลา 15 วันเดียวกันกับน้ำเป็นแต่กระแสน้ำไหลไม่เชี่ยว ความแตกต่างของน้ำทะเลขึ้น-ลงไม่มากนัก ได้แก่ช่วง 6-11 คำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม โดยในรอบ 1 เดือน จะมีน้ำเป็น 2 รอบ น้ำตาย 2 รอบ หรือใน 1 เดือนเท่ากับ 2

น้ำ ซึ่งในช่วงน้ำตายชาวประมงมักจะหยุดออกทะเลเนื่องจากจับสัตว์น้ำได้น้อย นอกจากนี้การขึ้นลงของกระแสน้ำยังมีความสัมพันธ์กับปริมาณและแหล่งที่อยู่ของสัตว์น้ำอีกด้วย เช่น ปลาบางชนิดจะมีมากในช่วงเวลาน้ำลง หมึกและกุ้งมีมากในช่วงเวลาน้ำขึ้น เป็นต้น

ความรู้ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ความรู้เกี่ยวกับลักษณะภูมิประเทศหรือสภาพของท้องทะเล เนื่องจากสภาพท้องทะเลแต่ละลักษณะจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำที่แตกต่างกัน เช่น บริเวณพื้นทะเลที่มีปะการังและหินกองใต้ทะเลจะเป็นแหล่งที่อยู่ของปลาจำพวกปลาเก๋า ปลาจาระเม็ด ปลากระพงแดง และหมึก ชาวประมงต้องอาศัยการสังเกตและจดจำบริเวณที่เคยจับปลา และหมึกเหล่านี้ให้ได้ ชาวประมงเชื่อว่าส่วนใหญ่มักจะจำกันโดยใช้วิธี “หมายเกาะ” หรือสังเกตจากลักษณะของภูมิประเทศบริเวณนั้นนั่นเอง ส่วนท้องทะเลบริเวณที่เป็นร่องน้ำจะมีกุ้งอยู่ชุกชุม การจดจำร่องน้ำได้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ทำอวนกุ้ง

นอกจากนั้น ยังมีความรู้เกี่ยวกับกระแสลมซึ่งมีความสำคัญต่อการทำประมงและความปลอดภัยขณะออกเรือ เนื่องจากกระแสลมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของสัตว์น้ำและสภาพของท้องทะเล เช่น ในช่วงเดือนกันยายนจะมีลมที่เรียกว่า “ลมพัดยา”^{**} ทำให้น้ำทะเลใสและสัตว์น้ำกระจัดกระจายไปอยู่ทะเลนอกอ่าว ส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำน้อยลงและไม่เอื้อต่อการทำประมง ในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์จะมีลมที่เรียกว่า “ลมรวง”^{***} กระแสลมแรงทำให้ชาวประมงออกทะเลลำบากไปข้างแต่ก็ทำให้น้ำทะเลขุ่นและมีสัตว์น้ำมาก

ความรู้เกี่ยวกับกระแสลมที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ความรู้เกี่ยวกับสัญญาณอันตรายต่าง ๆ ที่ทำให้ทราบล่วงหน้าได้ว่ากำลังจะเกิดพายุหรือกระแสลมแรงที่ชาวบ้านเรียกว่า “ลมแข็ง” หรือ “คลื่นใหญ่” ขึ้นหรือไม่ เพื่อที่จะตัดสินใจว่าควรนำเรือออกจากฝั่งหรือไม่ หรือหากกำลังทำประมงอยู่กลางทะเลการสังเกตรู้กระแสลมล่วงหน้าจะช่วยให้เรือกลับเข้าฝั่งหรือหาที่กำบังได้ทันทั่วทั้งซึ่งจะทำให้เกิดความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน

* คือ การที่ชาวประมงพยายามจดจำแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ โดยอาศัยการสังเกตจากลักษณะภูมิประเทศในบริเวณนั้น ซึ่งมักใช้เกาะที่อยู่ใกล้เคียงเป็นหลักในการช่วยจดจำทิศทางต่าง ๆ

** เป็นลมประจำฝ่ายใต้ ที่มีในช่วงเดือนกันยายน ส่งผลให้น้ำทะเลใส สัตว์น้ำกระจัดไปอยู่นอกอ่าว ทำให้ชาวประมงจับสัตว์น้ำต่าง ๆ ได้น้อย

*** เป็นลมค่อนข้างแรง และพัดเป็นครั้งคราวในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ส่งผลให้เกิดคลื่นใต้น้ำ ทำให้สัตว์น้ำมีชุกชุมเนื่องจากถูกพัดให้เข้ามาอยู่ในบริเวณเดียวกัน หากกระแสลมแรงมาก ๆ อาจส่งผลให้เรือประมงอัปปางได้

องค์ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ชาวประมงจะต้องเรียนรู้ และส่งผ่านสืบทอดสู่รุ่นลูกหลานต่อไป

2) การทำเกษตรกรรม

ชุมชนได้อาศัยพื้นที่ราบเชิงเขาด้านตะวันตกของเกาะทำการเกษตรควบคู่กับอาชีพประมงมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งสามารถจำแนกลักษณะการทำเกษตรกรรมได้ ดังนี้

- การทำนาข้าว

การทำนาข้าวของเกาะขาวน้อยกระทำในลักษณะอาศัยน้ำฝนแต่เพียงอย่างเดียว ด้วยสภาพพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขา บางตอนค่อนข้างสูงชันการทำแปลงนาจึงปรากฏภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เห็นในลักษณะนาแบบขั้นบันไดเพื่อชะลอการไหลของน้ำฝน แปลงนาแต่ละแปลงมีขนาดเล็กเพื่อให้ให้น้ำกระจายได้ทั่วทุกแปลง การไถนายังคงใช้แรงงานควายเหมือนสมัยบรรพบุรุษ งานในส่วนใหญ่นั้นชาวบ้านมักจะเอาแรงกันนับตั้งแต่การไถหว่าน ปักดำ เก็บเกี่ยว นวดข้าว จนกระทั่งนำข้าวขึ้นยุ้งฉาง

- การทำสวน

ในอดีตชาวเกาะใช้พื้นที่เพื่อการทำนาปลูกข้าวแต่เพียงอย่างเดียว ครั้นเมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2460 เป็นต้นมา เกิดระบบการค้าขายขึ้น ชุมชนมีการขยายตัว ทำให้มีการริเริ่มทดลองปลูกพืชประเภทอื่น ๆ นอกเหนือไปจากข้าว เช่น มะพร้าว ยางพารา มะม่วงหิมพานต์ ปาล์มน้ำมัน เป็นต้น ซึ่งแต่เดิมคนในครอบครัวนั้น ๆ จะช่วยกันทำงานในสวนเองทุกอย่าง แต่ในปัจจุบันมีการจ้างแรงงานคนจากนอกเกาะเข้ามาทำงานตามกำลังทุนทรัพย์ของเจ้าของสวน ผลผลิตที่ได้นั้นคนในชุมชนจะเก็บไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือนเป็นหลัก ที่เหลือจึงจะส่งขายในชุมชน และขนส่งไปขายบนแผ่นดินใหญ่ต่อไป (มาเหรี้น อุหลัง, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

ตาราง 4.5 แสดงการใช้ประโยชน์พื้นที่ทำเกษตรกรรมในตำบลเกาะยวน้อย

รูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่	จำนวน (ไร่)	ร้อยละ
1. นาข้าว	1,954	14.45
2. สวนมะพร้าว	1,422	10.52
3. สวนยางพารา	8,331	61.60
4. สวนมะม่วงหิมพานต์	1,616	11.95
5. สวนปาล์ม น้ำมัน, สะตอ และอื่น ๆ	200	1.48
รวม	13,523	100

ที่มา : แผนพัฒนาตำบลเกาะยวน้อยประจำปี 2545, องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยวน้อย

3) การเลี้ยงสัตว์ ยังไม่มีการเลี้ยงสัตว์เป็นการแพร่หลายมากนัก ส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงควาย แพะ เป็ด ไก่ เพื่อไว้ใช้งานและเป็นอาหารในครัวเรือนเท่านั้น

4) อาชีพการค้าขาย

ลักษณะการประกอบอาชีพค้าขายของชุมชนเกาะยวน้อย สามารถจำแนกได้ดังนี้

- ร้านขายของชำ สินค้าที่นำมาจำหน่ายเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่ใช้ในชีวิตประจำวันโดยทั่ว ๆ ไป ส่วนใหญ่ผู้ขายจะซื้อมาจากจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ โดยบวกเพิ่มราคาส่งเข้าไปด้วย

- ร้านน้ำชา หรือ "สภากาแฟ" ร้านลักษณะนี้มักจะเป็นที่พบปะสนทนาของผู้คนในชุมชนโดยเฉพาะช่วงเช้าลูกค้าจะคับคั่งมากที่สุด ทั้งนี้ก่อนจะไปทำงาน เดินทาง หรือออกทะเลชาวบ้านมักจะแวะกินกาแฟ หรืออาหารเช้าในร้านเช่นนี้ก่อนเสมอ ซึ่งชาวบ้านแต่ละกลุ่มต่างก็จะมีร้านประจำของตน ในทางกลับกันร้านค้าต่างก็จะมีขาประจำของตนเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่านอกจากนี้แล้วร้านลักษณะนี้เป็นอีกสถานที่หนึ่งในการพบปะและสร้างสัมพันธ์ไมตรีระหว่างกันของผู้คนบนเกาะ ร้านแต่ละร้านมักจะมีรายการอาหารลักษณะเดียวกัน ได้แก่ ข้าวต้ม ข้าวมันไก่ ข้าวหมกไก่ ขนมจีน ห่อหมกปลา เป็นต้น นอกจากนี้แทบทุกร้านจะมีขนมที่ทำเองตามฤดูกาล นอกเหนือจากป่าห้องไว้บริการลูกค้าด้วย เช่น ข้าวต้มมัด ข้าวเหนียวขนุน ข้าวเหนียวปิ้ง

- ร้านขายอาหารสด ผัก และผลไม้ สำหรับอาหารสดนั้นได้แก่สัตว์น้ำที่ซื้อต่อมาจากชาวประมงหรือจากแพปลาในชุมชน ส่วนผักและผลไม้ขนส่งมาจากจังหวัดภูเก็ต พังงาและกระบี่ ส่วนใหญ่ร้านค้ามักจะนำไปส่งให้บังกะโลอีกต่อหนึ่ง

- ร้านขายของที่ระลึก สินค้าที่นำมาจำหน่ายมีทั้งสินค้าพื้นเมืองและขนส่งมาจากแผ่นดินใหญ่ เช่น ผ้าบาติก ดอกไม้เกล็ดปลา เสื้อผ้า เป็นต้น

- แพปลา การประกอบแพปลาในชุมชนเกาะยวน้อยมีอยู่ 2 ลักษณะคือ แพปลาที่มีบทบาทในการรับซื้อสัตว์น้ำจากชาวประมงแต่เพียงอย่างเดียว กับแพปลาที่มีลักษณะเป็นเจ้าแก้วคือออกทุนในด้านปัจจัยการผลิต อาทิ เครื่องมือจับสัตว์น้ำ เครื่องยนต์ น้ำมัน หรือเงินทุนให้แก่ผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพประมง หรือชาวประมงที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ผู้รับทุนจากแพถือเป็นลูกน้องของแพมีหน้าที่นำสัตว์น้ำที่จับได้มาขายให้แก่แพ หากจะนำไปขายให้แก่ผู้อื่น ๆ ต้องได้รับอนุญาตจากแพที่ตนเป็นลูกน้องอยู่เสียก่อน โดยแพจะจดบัญชีไว้และจ่ายเงินให้เมื่อหมดน้ำ และจะทยอยหักหนี้ไปในแต่ละน้ำ จำนวนเงินที่หักในแต่ละครั้งนั้นขึ้นอยู่กับการตกลงกันระหว่างแพปลา กับลูกน้อง

นอกจากการค้าขายในลักษณะดังกล่าวแล้วยังมีบางรายเปิดร้านให้บริการซ่อมรถจักรยานยนต์ บริการเช่าวิดีโอ จำหน่ายโทรศัพท์มือถือ จำหน่ายสินค้าราคาถูกประเภทเครื่องใช้พลาสติก แต่มีจำนวนไม่มากนัก เพียงประเภทละ 2-3 รายเท่านั้น ส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่ในเขตบ้านท่าค่ายซึ่งถือเป็นย่านชุมชนของเกาะ

5) ธุรกิจบังกะโล

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เข้ามากระตุ้นระบบเศรษฐกิจของเกาะยวน้อย มีผู้ประกอบการเอกชนทั้งในและนอกชุมชนเข้ามาลงทุนสร้างบังกะโล โดยเลือกทำเลหาดทรายด้านตะวันออกของเกาะไว้รองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ซึ่งได้แก่

ท่าเขา บังกะโล	ตั้งอยู่ที่ หมู่ 4 บ้านท่าเขา
ลองบีช บังกะโล	ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 บ้านริมทะเล
สบายคอนเนอร์ บังกะโล	ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 บ้านริมทะเล
โคโคเนท์ บังกะโล	ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 บ้านริมทะเล
ป่าทรายคอกทเทจน์	ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 บ้านริมทะเล
ลม ' เล บังกะโล	ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 บ้านริมทะเล
เกาะยาวไอร์แลนด์	ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 บ้านริมทะเล

นอกจากนี้ยังมีเกสเฮาส์อีก 1 แห่งตั้งอยู่ที่หมู่ 1 บ้านท่าค่าย คือ วิลเลจเฮาส์ ซึ่งนักท่องเที่ยวที่ใช้บริการของบังกะโลเหล่านี้มักจะซื้อรายการทัวร์ล่วงหน้ามาจากบริษัทนำเที่ยวในจังหวัดภูเก็ต กระบี่ หรือพังงา นักท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งคือนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ซึ่งมักจะพักค้างคืนและเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนอยู่กับชาวบ้าน การดำเนินงานท่องเที่ยวของเกาะยาวน้อยในปัจจุบันจึงสามารถจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะคือ 1) การท่องเที่ยวที่ดำเนินงานโดยเอกชน การท่องเที่ยวในลักษณะนี้นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในชุมชนจะเข้าพักยังบังกะโลที่บริษัทนำเที่ยวส่งต่อให้ กิจกรรมต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวจึงมักจะถูกกำหนดโดยบังกะโลที่นักท่องเที่ยวเข้าพัก เช่น การพาไปเที่ยวชมวิถีชีวิตของชาวประมง การเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ แต่กิจกรรมเหล่านี้เป็นไปอย่างผิวเผิน การเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวเกาะซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นไม่เกิดขึ้นเท่าที่ควร เพราะกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปในลักษณะเที่ยวชมเสียมากกว่า แม้เจ้าของบังกะโลบางรายจะเป็นคนในท้องถิ่นเอง แต่การให้ข้อมูล ตลอดจนความสัมพันธ์ต่าง ๆ ก็เป็นไปในเชิงธุรกิจ นักท่องเที่ยวบางรายที่สนใจศึกษาเรียนรู้ข้อมูลชุมชนก็อาจได้แต่เพียงข้อมูลพื้น ๆ ทั่วไป เนื่องจากความผูกพัน ความคุ้นเคยระหว่างชาวบ้านกับนักท่องเที่ยวไม่เกิดขึ้นนั่นเอง และ 2) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่ดำเนินงานโดยชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะยาวน้อยซึ่งทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวแทนของชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวโฮมสเตย์เหล่านี้จะมีโอกาสได้พักอยู่กับชาวบ้านเพื่อศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตอันแท้จริงของชาวบ้าน ทั้งการประกอบอาชีพ กิจกรรมทางสังคม หรือกิจวัตรประจำวันอื่น ๆ โดยเฉพาะการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวที่ควบคู่ไปกับการดำเนินกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นของเกาะยาวน้อย ดังนั้นท่องเที่ยวที่จะเข้ามาโฮมสเตย์จะต้องยอมรับเงื่อนไขของชุมชนที่ตั้งเป็นหลักการไว้เพื่อบรรลุสู่ผลสัมฤทธิ์ของการสร้างสมดุลระหว่างการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้ได้เสียก่อนจึงจะได้รับการอนุญาตให้เข้ามาพักอยู่กับชาวบ้านได้

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความแตกต่างสำคัญของการท่องเที่ยวที่ดำเนินงานโดยเอกชนและการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่ดำเนินการโดยชมรมชาวประมงพื้นบ้าน อยู่ที่วิธีการรับนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนและลักษณะของกิจกรรมที่จัดให้แก่นักท่องเที่ยวระหว่างที่เข้ามาท่องเที่ยวอยู่ในชุมชนนั่นเอง

4.1.11 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

1) วิถีชีวิต

วิถีชีวิตอันโดดเด่นของชาวเกาะยาวน้อยแสดงออกใน 2 ลักษณะใหญ่คือ 1) วิถีชีวิต

ของผู้นับถือศาสนาอิสลามหรือไทยมุสลิมที่มีความเคร่งครัดต่อหลักปฏิบัติทางศาสนา 2) วิถีชีวิตแบบชาวประมงพื้นบ้าน

1.1) วิถีชีวิตแบบชาวไทยมุสลิม

อิสลามเป็นศาสนาที่มีคำสอนเคร่งครัดตายตัว มีระเบียบแบบแผนให้ผู้นับถือยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม ความดีงาม ความรักเพื่อนมนุษย์ จันดีธรรม ตลอดจนให้ผู้รู้จักพระเจ้าผู้สร้างโลกและเอกภพ สอนให้ผู้รู้ถึงวิธีที่จะรู้จักพระเจ้าผู้สร้าง สอนให้ผู้รู้ถึงพระวังนะที่จะปลดปล่อยวิญญาณของมนุษย์ให้พ้นจากบาปกรรมทั้งหลายทั้งปวง สอนให้ผู้รู้ถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ดังได้กล่าวมาแล้วนี้เราจะเห็นได้ว่าคำสอนของอิสลามไม่แยกตัวดูกับจิตใจออกจากกัน แต่จะสอนให้มนุษย์มีชีวิตแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สาระสำคัญของคำสอนในอิสลามอาจพิจารณาได้จากหลักการที่เป็นโครงสร้างของศาสนาซึ่งมีอยู่ 2 หลัก คือ (1) หลักศรัทธา 6 ประการ และ (2) หลักปฏิบัติ 5 ประการ (วนิดา ขำเขียว, 2541 : 358-364)

(1) หลักศรัทธา 6 ประการ ซึ่งชาวมุสลิมทุกคนจะต้องมี คือ

1. ศรัทธาในพระอัลเลาะห์

ความศรัทธานี้เป็นหลักสำคัญที่สุดในศรัทธาทั้งหมด เพราะเป็นที่รวมแห่งศรัทธาทั้งหลายและทำให้เกิดศรัทธาในข้ออื่น ๆ ตามมา โดยที่

- เชื่อว่าพระเจ้าที่แท้จริงมีเพียงองค์เดียวเท่านั้น คือ พระอัลเลาะห์ และต้องไม่ตั้งสิ่งอื่นขึ้นมาทำการเคารพสักการะ

- เชื่อว่าพระเจ้าทรงสร้างสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ทรงไว้ซึ่งความเมตตากรุณาและยุติธรรม ทรงรู้เห็นการกระทำและเข้าใจความคิดของมนุษย์ทุกคนทั้งในที่ลับและที่แจ้ง

2. ศรัทธาในมลาอิกะฮ์

มลาอิกะฮ์หรือเทวดาของอิสลามเป็นสิ่งสร้างของอัลเลาะห์ พระองค์ได้มอบหมายหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือพระองค์ ลักษณะของมลาอิกะฮ์นั้นเป็นนามธรรม ไม่มีตัวตน แต่การที่อิสลามยอมรับเช่นนี้ไม่ใช่เคารพสักการะแบบเช่นไหว้เพื่อวิงวอนร้องขอ แต่ยอมรับในฐานะที่เป็นสื่อกลางระหว่างอัลเลาะห์กับศาสนิกชนเท่านั้น

3. ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์

ศาสนาอิสลามยอมรับในคัมภีร์ต่าง ๆ ที่อัลเลาะห์ได้ประทานมา โดยผ่านศาสดาของศาสนา คัมภีร์ที่อัลเลาะห์ประทานนี้มีประมาณ 104 เล่ม ที่สำคัญที่สุดคือคัมภีร์อัลกุรอานเพราะเป็นคัมภีร์ที่อัลลอฮ์ประทานมาโดยผ่านเทวดาผู้รับมีนามว่า (ศอลฮ์) ด้วยการคลงใจในแต่ละครั้งเป็นระยะ ๆ อัลกุรอานจึงเป็นธรรมนูญของชีวิตที่ชี้ทางมนุษย์ให้ประพฤติปฏิบัติเพื่อความ

มนุษย์ที่สมบูรณ์ เนื้อหาในคัมภีร์อัลกุรอานจึงประกอบไปด้วยเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งในด้านศาสนา ศิลปกรรม สังคมวิทยา การเมือง ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย และสุขศึกษา ภาษาที่ใช้มีความไพเราะ ซึ่งเชื่อกันว่าแม้แต่กวีอาหรับชั้นสูงก็ไม่สามารถประพันธ์ได้ดีเท่า อัลกุรอานจึงเป็นคัมภีร์ที่สมบูรณ์แบบที่สุดที่อัลเลาะห์ทรงประทานให้มนุษย์เพื่อปิดฉากคัมภีร์ทั้งหลาย

4. ศรัทธาในบรรดาศาสนทูต

โดยเชื่อว่าศาสนทูตเป็นผู้รับเทวโองการจากพระเจ้ามายังชาวโลกเพื่อตักเตือนสั่งสอนให้เป็นคนดี มี 2 ประเภทคือ

- นบี หมายถึง ผู้ที่ได้รับโองการมาเพื่อปฏิบัติตามที่อัลเลาะห์ทรงใช้และงดเว้นสิ่ง ที่พระองค์ทรงห้ามโดยเฉพาะตนเองเท่านั้น
- รซูล เป็นนบีเช่นกัน แต่มีหน้าที่มากกว่าคือนำโองการที่ได้รับจากอัลเลาะห์ไปเผยแพร่แก่มนุษยชาติ เช่น นบีอิซา (อภัยฯ) นบีมุฮัมมัด (ศอลซ์)

5. ศรัทธาในวันพิพากษา

ศาสนาอิสลามยอมรับในวันอาสานของโลกเช่นเดียวกับศาสนาฮิวและศาสนาคริสต์ ในวันนี้อัลเลาะห์จะเสด็จมายังโลกเพื่อพิพากษาการกระทำของมนุษย์ ความศรัทธาเช่นนี้จะช่วยให้มนุษย์ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท ระวังระวังความชั่วไม่ให้เกิดขึ้นและเพียรพยายามสร้างความดี ให้เกิดขึ้นเรื่อย ๆ แม้จะเหนื่อยยากปานใดต้องอดทนเพื่อโลกหน้าที่สมบูรณ์และดีกว่าโลกนี้โลกหน้าจึงเป็นเป็นผลมาจากการกระทำในโลกปัจจุบัน ชีวิตที่เกิดขึ้นในโลกหน้าหลังจากที่ได้รับการพิพากษาแล้วจะเป็นชีวิตนิรันดร์ ส่วนผู้ที่กระทำความชั่วสิ่งทีตอบแทนคือไฟชำระและนรกภูมิ

ชาวมุสลิมจึงไม่เผาศพแต่นิยมฝังศพ เพื่อรอวันพิพากษาจากอัลเลาะห์และไม่นิยมลงโทษตนเองโดยการเผาตัวตาย เพราะว่าการเผาศพจะเกิดขึ้นครั้งเดียวเท่านั้นในวันพิพากษาโลกหรือวันกิยามะฮ มนุษย์ไม่มีสิทธิที่จะเผาตนเองนอกจากพระเจ้าเท่านั้น เพราะ “การลงโทษมนุษย์ด้วยไฟเป็นหน้าที่ของพระเจ้า มนุษย์ลงโทษมนุษย์ด้วยไฟไม่ได้ เพราะว่าการลงโทษด้วยไฟเป็นหน้าที่ของพระเจ้า”

6. ศรัทธาในกฎกำหนดสภาวะการณ

คือเชื่อว่ากฎธรรมชาติทั้งหลายนั้นล้วนมาจากอัลเลาะห์เป็นผู้กำหนด ทั้งยอมรับสภาพด้วยใจภักดีต่ออัลเลาะห์ หากไม่ยอมรับก็ถือว่าไม่ภักดีต่ออัลเลาะห์อย่างบริสุทธิ์ใจ สภาวะการณที่พระองค์ทรงกำหนดไว้มี 2 ลักษณะคือ

- สภาวะการณที่คงที่ ได้แก่ กฎแห่งธรรมชาติ เช่น ดินฟ้าอากาศ ระบบการโคจรของดวงดาว และชาติพันธุ์ของมนุษย์ ฯลฯ

- สภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ คือ สภาพการณ์ที่ขึ้นกับเหตุและผลที่มนุษย์แต่ละคนจะใช้สติปัญญาเลือกประพฤติปฏิบัติ เช่น พระเจ้าสร้างมนุษย์ให้มีสภาพของความเป็นคนเหมือนกัน พร้อมทั้งทรงประทานแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติเพื่อความดีงามมาให้ ส่วนผู้ใดจะมีสถานภาพอย่างไรในภายหลังกนั้น ต้องสุดแต่การกระทำของแต่ละบุคคล

(2) หลักปฏิบัติ 5 ประการที่มุสลิมทุกคนควรจะได้ปฏิบัติโดยเคร่งครัด เพราะเป็นส่วนสำคัญที่สุดส่วนหนึ่งในชีวิตของมุสลิม บางแห่งเรียกว่า “อิสลามิกวัตร 5” คือ

1. การปฏิญาณตนประกาศศรัทธา

การปฏิบัติตนในข้อนี้เป็นการขำเตือนให้ระลึกถึงอัลเลาะห์และศาสดา และเป็นการขอบคุณที่ทำให้ตนมีชีวิตที่สมบูรณ์ในโลกนี้ ในการปฏิญาณตนนี้จะกล่าวว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นนอกจากอัลเลาะห์ และมุฮัมมัด เป็นศาสนทูตแห่งพระองค์” การปฏิญาณตนเช่นนี้เป็นการประกาศตนยอมรับนับถือศาสนาอิสลามโดยสมบูรณ์

2. การละหมาด

การนบ้นการแสดงความเคารพต่อพระเจ้าเป็นกิจวัตรที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมกับพระเจ้า ทั้งเป็นการขอบคุณ ขอขมา และสรรเสริญพระองค์ โดยปกติของชาวมุสลิมนั้นจะต้องทำการละหมาดวันละ 5 เวลา คือ 1) เวลาขำรุ่ง ประมาณ 04.30 น. เรียกว่า ละหมาดซุบห 2) เวลากลางวัน ประมาณ 12.30 น. เรียกว่า ละหมาดคุดริอ 3) เวลาเย็น ประมาณ 15.30 น. เรียกว่า ละหมาดอัศริอ 4) เวลาพลบค่ำ ประมาณ 18.30 น. เรียกว่า ละหมาดมักริบ และ 5) เวลากลางคืน ประมาณ 20.00 น. เรียกว่า ละหมาดอิชา ในการละหมาดทั้ง 5 เวลา หากมุสลิมคนใดละหมาดไม่ครบจะต้องทำการละหมาดชดเชย ในบางรายที่เคร่งมากมักจะนิยมไปละหมาดที่มัสยิดครบทั้ง 5 เวลา ผู้ปฏิบัติทุกคนจะต้องหันหน้าไปสู่วิศทางเดียวกัน คือ สู่วิศที่ตั้งของวิหารกาบ่าห์ ซึ่งตั้งอยู่บนนครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย การกระทำเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่าพระอัลเลาะห์สถิตอยู่แต่เฉพาะที่วิหารดังกล่าวนั้น พระองค์ทรงสถิตอยู่ทุกแห่งหน แต่หมายถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวมุสลิมทั่วโลก สำหรับประเทศไทยทิสที่ตั้งวิหารกาบ่าห์คือ ทิศตะวันตก

นอกจากการละหมาดทั้ง 5 เวลาแล้ว การทำละหมาดร่วมกันที่มัสยิดในตอนบ่ายของทุกวันศุกร์ เรียกว่า “การละหมาดญุมอะฮ” เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่ออัลเลาะห์ พร้อมกับฟังเทศน์ อันว่าด้วยหลักธรรมคำสอนของอิสลามถือเป็นข้อบังคับสำคัญที่ผู้ชายมุสลิมต้องปฏิบัติ ซึ่งในวันนี้

จะไม่อนุญาตให้ผู้หญิงเข้าร่วมการละหมาดด้วย แต่ถ้าหากเป็นการละหมาดในวันธรรมดาผู้หญิงสามารถเข้าร่วมการละหมาดที่มีสัจด้วยได้ แต่ต้องชิงผ้ามาพันกันแยกไว้เป็นสัดส่วนต่างหาก (ฮาโรน ช่างเหล็ก, สัมภาษณ์ 25 มีนาคม 2545) โดยมีอิหม่ามเป็นผู้นำการละหมาดและผู้เทศน์ก่อนการปฏิบัติละหมาดชาวมุสลิมจะชำระร่างกายให้สะอาด ทำการล้างมือเป็นอย่งน้อย จะสวมเสื้อผ้าที่สะอาดและดีที่สุด จุดมุ่งหมายไม่ใช่เพียงแต่การชำระร่างกายเท่านั้นแต่หมายถึงการทำจิตใจให้สะอาดอีกด้วย เพื่อจะได้พร้อมที่จะเข้าเฝ้ามัสการพระเจ้า

การละหมาดในวันสุกัรนั้นมีลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งคือ ทุกคนจะมีโอกาสได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ นอกเหนือจากเรื่องทางศาสนา เช่น ปัญหาเกี่ยวกับการทำมาหากิน การเมือง เหตุบ้านการเมืองที่เกิดขึ้น อาจกล่าวได้ว่ามีสัจเป็นสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในการสร้างสัมพันธภาพร่วมกันระหว่างผู้คนบนเกาะ

3. การถือศีลอด

การปฏิบัติในข้อนี้เป็นการละเว้นจากการกิน การดื่ม การทำชั่ว นับตั้งแต่เช้าพระอาทิตย์ขึ้นจนถึงเย็นเมื่อพระอาทิตย์ตกดินตลอด 1 เดือน และจะกระทำทุกปีในเดือนที่ 9 ทางจันทร์คติของอิสลามซึ่งเรียกว่าเดือนรอมฎอน

การถือศีลอดนี้เป็นการชำระจิตใจให้สะอาด เป็นการปรับปรุงตนเองและฝึกความอดทน ในขณะที่เดียวกันตนเองได้มีโอกาสตระหนักถึงความยากลำบากของคนยากไร้ จะได้เกิดความเห็นใจในผู้ทุกข์ยาก และเป็นการสร้างความเมตตากรุณาให้เกิดขึ้น การถือศีลอดนี้มีได้บังคับทุกคนแต่กำหนดเฉพาะผู้ที่มีร่างกายที่สามารถกระทำได้ ผู้เจ็บป่วยที่ร่างกายอ่อนแออาจได้รับการผ่อนผัน ส่วนผู้ที่อยู่ในระหว่างการเดินทางเมื่อกลับจากการเดินทางแล้วจะต้องถือศีลอดใช้ตามจำนวนวันที่ขาดไป และสำหรับหญิงที่มีประจำเดือนในช่วงเวลานี้ไม่ต้องถือศีลอดในวันนั้น ๆ แต่ต้องถือศีลอดใช้ตามจำนวนวันที่ขาดหลังจากเดือนรอมฎอนได้ผ่านพ้นไป

ผู้ที่ได้รับการยกเว้นในการถือศีลอด ได้แก่ คนแก่ที่มีสภาพร่างกายไม่อยู่ในสถานะที่จะทนต่อการอดอาหารได้ นอกจากนี้คนป่วยเรื้อรัง หญิงมีครรภ์แก่ แม่ที่ดื่อกให้นมลูก และบุคคลที่ทำงานหนัก บุคคลเหล่านี้อาจใช้วิธีชดใช้ด้วยการบริจาคอาหารแก่คนยากจน 1 วัน ต่อ 1 คน ด้วยอาหารที่มีคุณภาพตามที่คนบริโภคตามจำนวนวันที่ขาดไป หรืออาจใช้วิธีจ่ายเงินเป็นค่าอาหารแก่คนยากไร้ก็ได้

4. การบริจาคทาน

ศาสนาอิสลามเรียกการบริจาคทานนี้ว่า ซากาต (Zakat) ซึ่งเป็นวิธีการที่จะช่วยให้ผู้มีฐานะได้ตระหนักถึงหน้าที่ของคนที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่น โดยเฉพาะคนอนาถา เด็กกำพร้า คนขัดสน ผู้มีหนี้สิน ผู้เผยแพร่ศาสนา ผู้เดินทางที่ขัดสน ทั้งนี้เพื่อเป็นการขัดเกลาจิตใจของผู้บริจาคให้

สะอาดบริสุทธิ์ ลดความตระหนี่ที่เหนียว เห็นแก่ตัว มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นการเตือนการสอน ให้มนุษย์ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่เกิดความละโมภ และให้มนุษย์มีความตระหนักว่าบรรดา ทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ได้มานั้นเป็นของฝากจากพระอัลเลาะห์ มนุษย์เป็นเพียงผู้รักษาและใช้จ่ายใน ทางที่พระองค์กำหนด เช่น ไม่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย และต้องจ่ายส่วนหนึ่งแก่ผู้ยากไร้ขัดสนเพื่อลดช่องว่างระหว่างชนชั้นในสังคม ซึ่งเป็นการเสริมหลักประกันของสังคมให้มั่นคงขึ้น ส่วนอัตราการ บริจากรั้นคิดเป็นร้อยละ 2.5 ต่อปี จากจำนวนทรัพย์สินที่ตนมีอยู่ ซึ่งไม่ได้หมายเฉพาะทรัพย์สิน ที่เป็นธนบัตรเท่านั้น แต่รวมไปถึงพืชผล สินค้า และปศุสัตว์ที่ครอบครองด้วย การบริจาคชะกาต นี้เป็นข้อบังคับ เป็นบัญญัติที่ต้องปฏิบัติ จึงไม่เหมือนกับการบริจาคอื่น ๆ ที่แต่ละคนอาจทำได้ เมื่อเห็นสมควร

5. การประกอบพิธีฮัจญ์

การเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย อันเป็นสถานที่ที่ ท่านนบีมะหมัดประสูติ และได้รับเทวโองการจากพระเจ้าครั้งแรก ถือเป็นบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ สำหรับมุสลิมที่มีความสามารถเดินทางไปร่วมพิธีได้ กล่าวคือ มีกำลังร่างกายแข็งแรง และมีทรัพย์สิน มากพอที่จะเดินทางและใช้จ่ายในการกินอยู่ตลอดการเดินทาง พิธีฮัจญ์กำหนดมีขึ้นในช่วงคืนเดือน ที่ 12 ของศักราชอิสลาม (ซุลฮิจญะห์) ผลที่เกิดจากการทำพิธีฮัจญ์นี้จะช่วยให้บุคคลมีความเห็นใจ ต่อกัน มีความอดทนอย่างแรงกล้า เพราะต้องกินนอนในทะเลทรายจนกว่าจะเสร็จพิธี ในขณะที่ เดียวกันก็เป็นการสร้างความสามัคคีและความเสมอภาคระหว่างมุสลิมทั่วทุกมุมโลกที่มาร่วมกัน ในเกาะขาวน้อยมีผู้ที่เคยเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์มาแล้วประมาณ 130 คน ในปีที่ผ่านมา (ปี พ.ศ. 2545) มีชาวเกาะขาวน้อยเดินทางไปร่วมพิธีด้วยจำนวน 20 คน (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 13 ธันวาคม 2545)

1.2) วิถีชีวิตแบบชาวประมงพื้นบ้าน

ด้วยความที่ทำประมงเป็นอาชีพหลัก วิถีชีวิตอีกลักษณะหนึ่งที่มีความโดดเด่นได้แก่วิถี ชีวิตแบบชาวประมงพื้นบ้านซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ชาวประมงเกาะขาวน้อยก็ เหมือนกับชาวประมงทั่วไปที่ต้องทำความเข้าใจในความสลับซับซ้อนของสภาพแวดล้อม และ ลักษณะภูมิประเทศที่ตนอาศัยอยู่ แม้ว่าตลอดชั่วชีวิตจะไม่เคยได้เรียนรู้วิชาเกี่ยวกับแผนที่เลยก็ตาม แต่ชาวประมงสามารถใช้ชีวิตอยู่กลางทะเลได้โดยไม่หลงทาง พวกเขาเชื่อว่าที่ใดควรจะมีสัตว์น้ำให้ จับ ที่ใดมีปลาชุกชุม พฤติกรรมสัตว์น้ำแต่ละชนิด ความตื้นลึกของทะเล แนวปะการัง หิน โสโครก หรือความแรงของคลื่นลม ความรู้เหล่านี้นับเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการประกอบอาชีพ ความรอบรู้และประสบการณ์เหล่านี้จะส่งผ่านสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นเสมอ ชาวประมงที่เก่งคือชาว

ประมงที่รู้ทั้งวิธีจับสัตว์น้ำและสภาพแวดล้อม เช่น รู้ว่ากลิ่นลมแบบใดอันตรายต้องรีบนำเรือกลับเข้าฝั่งหรือหาที่หลบกำบังภัย รู้ว่าสภาพน้ำแต่ละลักษณะมีความต่างกันอย่างไร สัตว์น้ำประเภทใดอาศัยอยู่ เป็นต้น เครื่องยนต์ที่ใช้เป็นเครื่องยนต์ขนาดเล็ก เครื่องมือที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำชายฝั่งประเภทอวนลอยกึ่ง อวนลอยปู หรืออวนลอยปลา ลักษณะของอวนลอยกึ่งนั้นเป็นตาข่ายในล่อนสีขาว มีความยาวตั้งแต่ 200 เมตรขึ้นไป ในการวางอวนแต่ละครั้งชาวประมงจะค่อย ๆ ปล่อยอวนให้ลอยไปตามกระแสน้ำจนหมดความยาวของอวน หลังจากนั้นจะทิ้งช่วงเวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมง ก่อนจะกู้อวนและหาแหล่งใหม่ในการวางครั้งต่อไป ส่วนอวนลอยปูและอวนลอยปลามีลักษณะและการวางเช่นเดียวกับอวนลอยกึ่งเพียงแต่วัสดุที่ใช้ต่างกันเท่านั้นเอง กล่าวคือ อวนลอยปูและปลาจะใช้ตาข่ายเส้นเอ็นเป็นหลัก

ผู้ชายชาวเกาะชวน้อยค่อนข้างให้ความสนใจในเหตุบ้านการณเมืองที่เกิดขึ้น นอกเหนือจากเรื่องปากท้อง การทำมาหากินของตน โดยจะพบเห็นการจับกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์บ้านเมืองได้ทั่วไปตามร้านน้ำชา โดยเฉพาะช่วงเช้าจะมีความคึกคักของผู้คนมากที่สุด ซึ่งร้านเหล่านี้จะกลายเป็น "สภากาแฟ" สำหรับ "ลือการเมือง" ได้เป็นอย่างดี แต่ละกลุ่มต่างก็จะมีร้านเจ้าประจำของตัวเอง เช่น กลุ่มวินรถรับจ้างแถวท่าเรือก็จะไปสูดคำขาประจำของร้านน้ำชาแถวท่าเรือต่าง ๆ กลุ่มคนทำงานบนอำเภอก็จะไปหาประจำของร้านน้ำชาแถวหน้าอำเภอ กลุ่มชมรมชาวประมงพื้นบ้านก็จะไปหาประจำของร้านน้ำชาของสมาชิกชมรมที่อยู่ใกล้บ้าน เช่น บ้านของสำเร็จ ราเขต บ้านของฮับชะ ราเขต ประเด็นการสนทนาในแต่ละวันนั้นส่วนใหญ่มักหยิบยกมาจากหัวข้อข่าวในหนังสือพิมพ์รายวันซึ่งร้านน้ำชาจะมีไว้ให้ลูกค้าอ่านแทบทุกร้าน หรืออาจเป็นสถานการณ์โลกปัจจุบันที่ชาวเกาะเห็นว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงหรืออาจส่งผลกระทบต่อพวกเขา วิถีชีวิตเหล่านี้หล่อหลอมให้ชุมชนเป็นนักคิด นักวิเคราะห์ จนกลายเป็นพลังในการขับเคลื่อนแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่นในเวลาต่อมา

2) ระบบเครือญาติและความสัมพันธ์ทางสังคม

ด้วยความที่สืบเชื้อสายมาแต่บรรพบุรุษร่วมกัน ผู้คนบนเกาะจึงเป็นเครือญาติโยงถึงกัน

* ชาวเกาะชวน้อยไม่เรียกร้านชงกาแฟว่าร้านกาแฟ แต่จะเรียกว่าร้านน้ำชา สาเหตุที่เป็นเช่นนี้สันนิษฐานว่า อาจจะเป็นเพราะชาวเกาะชวน้อยนิยมดื่มชากันมาก เนื่องจากเป็นชุมชนมุสลิม ในการจัดงานเลี้ยงรื่นเริงหรือกิจกรรมต่าง ๆ จะดื่มชาแทนเหล้า อีกทั้งยังสามารถดื่มได้ทุกเพศ วัย และทุกโอกาส แม้ผู้ที่ดื่มกาแฟก็มักจะดื่มชาคู่กันด้วยเสมอ

ได้เกือบทั้งหมด ในอดีตนั้นคนในชุมชนนิยมแต่งงานกับคนภายในชุมชนด้วยตนเอง หรือกับคนใน
เกาะใกล้เคียง นามสกุลของคนบนเกาะสามารถบ่งบอกความเป็นมาและลักษณะของตระกูลนั้น ๆ
ได้เป็นอย่างดี เช่น ตระกูลของคนเกาะขาวน้อยมักจะเกี่ยวข้องกับทะเล ซึ่งสอดคล้องกับบรรพบุรุษ
รุ่นแรก ๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและทำการประมงเป็นอาชีพหลัก อาทิ ตระกูลเริงสมุทร ตระกูลกล้า
สมุทร ตระกูลศรีสมุทร ส่วนนามสกุลที่บ่งบอกอาชีพด้านการเกษตรได้แก่ ราชเขต ทำนาดี โฉนา
เพ็ชว วงโลกล่อง กองข้าวเรียบ ส่วนอาชีพด้านการต่อเรือปรากฏนามสกุลนาวิว่องไว้เป็นหลัก
ฐาน (คูสิด บุตรี, สัมภาษณ์ 13 ธันวาคม 2545)

ในปัจจุบันแม้เศรษฐกิจทุนนิยมจะเข้ามามีอิทธิพลในชุมชนอยู่บ้าง แต่วัฒนธรรมแบบ
เครือญาติหรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบ “การเอาแรง” หรือการแลกเปลี่ยนการใช้แรงงาน
ระหว่างกันในการทำงาน เช่น การสร้างบ้าน เกี่ยวข้าว สร้างโปิะปลา ก็ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่
และถือเป็นจุดแข็งของเกาะขาวน้อยประการหนึ่งที่ช่วยลดความรุนแรงของปัญหาต่าง ๆ ลง นอก
เหนือจากความเป็นชาวไทยมุสลิมที่มีความเคร่งครัดตามหลักปฏิบัติทางศาสนา ทวีป หยั่งทะเล
(สัมภาษณ์ 25 มีนาคม 2545) เล่าว่าคนประกอบอาชีพทำนาคับคู่กับการทำประมงมาแต่ครั้งสมัย
บรรพบุรุษ เอาแรงทำงานกับเพื่อนบ้านมาตลอด เวลาหน้าเกี่ยวข้าวก็ไปเอาแรงช่วยเพื่อนเกี่ยวข้าว
ถึงคราวคนทำโปิะปลาเพื่อนก็มาใช้แรงคืน ควายของพวกคนไม่เคยต้องทำคอกขังเลยเมื่อเสร็จฤดู
เก็บเกี่ยวก็ปล่อยให้ฝูงควายและเล็มหาหญ้า หาอาหารอยู่กลางทุ่ง เมื่อถึงฤดูทำนาค้างค่อไปจึงจะทำ
การด้อนฝูงควายไปทำงานใหม่ อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นประจักษ์พยานยืนยันค้ำบอกล่าของชาวบ้านได้
เป็นอย่างดีคือพฤติกรรมในการใช้รถของชาวเกาะ ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพเก่าหรือใหม่เจ้าของมักจะ
ดับเครื่องและทิ้งกุญแจไว้ที่รถเช่นนั้นไม่ว่าการทำธุระครั้งนั้น ๆ จะใช้เวลานานเท่าใด ทำธุระอยู่
ภายในเกาะหรือนอกเกาะ ครั้นเมื่อทำธุระเสร็จหรือกลับจากแผ่นดินใหญ่จึงค่อยกลับมาที่รถของตน

3) ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญของชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม อันได้
แก่ (พิทยา บุญยรัตน์, 2543 : 96 - 97)

- วันอิดิลฟิตรี หรือวันฮารีรยอ เป็นวันทำบุญรื่นเริงเนื่องในวาระการเลิกถือศีลอด ตรง
กับวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนเชาว์ลิตามปฏิทินศาสนาอิสลาม ชาวบ้านทั่วไปจะเรียกกันว่า “วันออกบวช”
หมายถึงเป็นวันหลังจากที่ชาวมุสลิมได้ถือศีลอดหรือถือบวชมาครบแล้วในเดือนรอมฎอน ในวันนี้
จะมีการบริจาคทาน หรือ “ซากาดฟิดเราะฮ” แก่บุคคลที่ด้อยโอกาสกว่าแล้วไปละหมาดร่วมกันที่
มัสยิดและเยี่ยมสุสาน หรือ “กูโบร์” กิจกรรมต่อจากนั้นคือการสนุกสนานและรับประทานอาหาร
ร่วมกันระหว่างญาติพี่น้องที่มาด้วยกันพร้อมหน้าพร้อมตา

- วันเมอลิด เป็นวันที่รำลึกถึงวันประสูติของท่านนบีมุฮัมมัด (ศอลซ์) ตรงกับวันที่ 12 เดือน รอบีอุลเอาวัต หรือเดือนที่ 3 ตามปฏิทินของศาสนาอิสลาม คนในชุมชนจะร่วมแรงร่วมใจกันจัดงานพิธีขึ้น ณ มัสยิดประจำหมู่บ้าน ในขณะที่บางครอบครัวอาจจะจัดงานฉลองขึ้นที่บ้าน เรียกว่า “มาโหลด” มีการเชิญเพื่อนบ้านไปร่วมฟังการอ่านคูอา เพื่อสรรเสริญและรำลึกคุณของท่านนบีมุฮัมมัด (ศอลซ์) และสวดขอพร แล้วรับประทานอาหารร่วมกัน

- วันอิดีลฮัจญ์ หรือ “รายอฮัจญ์” ถือเป็นวันออกบวชใหญ่ โดยจะนับค่อเนื่องจากวันอิดีลฟิตรีไป 70 วัน หรือประมาณช่วงเดือน 3 ถึงเดือน 4 ซึ่งจะเป็นเวลาเดียวกับที่ชาวมุสลิมทั่วโลกจะไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่นครเมกกะ กิจกรรมในวันนี้จะมีลักษณะคล้าย ๆ กับวันอิดีลฟิตรี แต่จะมีการกินเลี้ยงที่ใหญ่โตกว่า และมีการเชือดสัตว์พลีเป็นอาหาร และแจกจ่ายให้คนยากจนอนาถาค่าว

- วันอะสุเราะห์ หรือ “วันอาซุรอ” ตรงกับวันที่ 10 เดือนมุฮัรรัม ซึ่งเป็นเดือนแรกทางศักราชอิสลาม เป็นวันที่พระเจ้าเป็นเจ้าได้ประทานสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ชาวโลกหลายประการ โดยเฉพาะในวันนี้ประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่าเป็นวันที่เรื่อของศาสดานูห์ ซึ่งบรรทุกประชาชนของท่านจำนวนหนึ่งได้มาจอด ณ ที่แห่งหนึ่ง ขณะที่มหาอุทกภัยถึงวาระที่สุดและค้างก็พินภัย เสรียงอาหารที่เหลืออยู่นั้น พระศาสดานูห์ได้นำมาปรุงอาหารรับประทาน ดังนั้นมุสลิมจึงรำลึกถึงเหตุการณ์นั้นและได้ปฏิบัติตามอย่าง โดยชาวบ้านนิยมกวนขนมชนิดหนึ่งซึ่งได้มาจากการนำเอาอาหารหลาย ๆ อย่างมารวมกัน แล้วกวนให้เป็นเนื้อเดียวกันคล้ายขนมเปียกปูน เมื่อสุกแล้วก็แจกจ่ายรับประทานกันในหมู่เพื่อนบ้าน แต่ก่อนจะรับประทานเจ้าภาพจะเชิญบุคคลที่เป็นที่นับถือขึ้นมากล่าวขอพร (คูอา) จากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าก่อน ซึ่งปฏิบัติกันเป็นประจำในทุก ๆ ปี

- การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน คือในเดือนที่ 9 ของฮิจเราะศักราช หรือประมาณเดือนพฤศจิกายน-เดือนมกราคม มุสลิมทุกคนจะต้องงดเว้นจากการบริโภคอาหาร เครื่องดื่ม หรือการสังวาส รวมทั้งต้องรักษาอวัยวะให้พ้นจากการทำชั่ว ไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา หรือใจ เริ่มตั้งแต่เห็นแสงอรุณแรกจนกระทั่งหมดแสงอรุณ เป็นเวลา 1 เดือน ทั้งนี้ปฏิทินของศาสนาอิสลามจะนับตามจันทร์คติ ซึ่งจะยังผลให้เดือนรอมฎอนของมุสลิมทั่วโลกหมุนเวียนไปตามฤดูกาลครบทั้ง 3 ฤดู มุสลิมทุกคนจึงมีโอกาสฝึกความอดทนในทุกสภาพการณ์ของแต่ละฤดู (อนุสรณ์ อุณโณ, 2544 : 27)

นอกเหนือจากประเพณีที่เกี่ยวเนื่องกับวันสำคัญทางศาสนาแล้ว งานเลี้ยงและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงวัยชีวิตของแต่ละครัวเรือนก็ถือเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อชุมชนเช่นเดียวกัน เช่น พิธีขึ้นเปลเด็กเกิดใหม่ งานเข้าสู่สังคมของเด็กชาย งานแต่งงาน และงานศพ ซึ่งจะเป็นโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้าร่วมในกิจกรรมเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ “งานเลี้ยงน้ำชา” ยังถือเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อเกาะขาวน้อย และถือเป็นงานประจำปีที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนได้เข้าร่วมนอกเหนือจากกิจกรรมทางศาสนา วัตถุประสงค์หลักของการจัดงานก็คล้ายคลึงกับการลงแขกทำงาน เพียงแต่เปลี่ยนจาก “ลงแรง” เป็น “ลงเงิน” แทน เพื่อหาเงินมาเป็นทุนสำรองใช้จ่ายในโครงการสาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ รูปแบบการจัดเลี้ยงเหมือนกับการเลี้ยงโต๊ะจีนทั่ว ๆ ไป แต่มีการเปลี่ยนแปลงรายการอาหารบางอย่างที่เป็นข้อห้ามของอิสลาม เช่น ใช้น้ำชาแทนเหล้าแกล้มกับขนมพื้นบ้าน จำพวกข้าวต้มมัด ขนมกล้วย ข้าวเหนียวสังขยา ข้าวเหนียวปิ้ง จาโก้ (ปาฟองโก้) เป็นต้น

4) ปัญหาของชุมชน

ปัญหาหลักของเกาะขาวน้อยในปัจจุบันจำแนกออกได้ 2 ประการ ดังนี้

1) ปัญหาการลดน้อยลงของทรัพยากรสัตว์น้ำ อันเกิดจากภาวะความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นในอ่าวพังงาซึ่งถือเป็น “อู่ข้าวอู่น้ำ” หรือ “เส้นเลือดใหญ่” หล่อเลี้ยงชีวิตของชาวเกาะขาวน้อยมาช้านาน อาจกล่าวได้ว่าสาเหตุหลักของปัญหาเป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายของรัฐในการสนับสนุนส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตทางการประมงเพื่อส่งเป็นสินค้าออกสร้างรายได้ให้ประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ทั้งด้วยการแนะนำวิธีการทำประมงสมัยใหม่ การสำรวจค้นคว้าแหล่งประมง การจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและโครงสร้างพื้นฐาน การให้สิทธิทางการลงทุน จนอุตสาหกรรมประมงทะเลไทยขยายตัวอย่างรวดเร็ว (ชลิตา บัณฑิตวงศ์, 2543 : 25-35) เมื่อเรือประมงมีจำนวนมากล้นขึ้น แต่ละลำต่างก็แข่งขันกันเพื่อจับสัตว์น้ำให้ได้มากที่สุดโดยไม่คำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติ เมื่อความเสื่อมโทรมเกิดขึ้นปริมาณสัตว์น้ำจึงค่อย ๆ ลดจำนวนลงเป็นลำดับ แม้ต่อมาชาวประมงพื้นบ้านจะรวมกลุ่มกันเพื่อทำการอนุรักษ์และฟื้นฟูอ่าวพังงา แต่ก็ต้องใช้เวลาานพอสมควรกว่าธรรมชาติที่เสียไปจะกลับคืนสู่สมดุล

2) ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มประมงพื้นบ้านและกลุ่มประมงเรืออวนลากอวนรุน เป็นปัญหาสืบเนื่องมาจากปัญหาแรกเพราะเมื่อปริมาณสัตว์น้ำลดน้อยลงแต่คนกลับมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การแย่งชิงทรัพยากรจึงเกิดขึ้นโดยปริยาย ยังผลให้ชาวประมงในเกาะขาวน้อยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มประมงพื้นบ้านที่ยังคงใช้เครื่องมือประมงขนาดเล็กจับสัตว์น้ำอยู่ในรัศมี 3,000 เมตรจากชายฝั่ง และกลุ่มประมงเรืออวนลากอวนรุนที่จับสัตว์น้ำช้อนทับอยู่ในเขตเดียวกัน โดยทั่วไปแล้วชาวประมงพื้นบ้านเห็นว่าเรืออวนลากอวนรุนเป็นเครื่องมือประมงแบบทำลายล้าง เพราะถ้าเข้ามาทำประมงใกล้ชายฝั่ง แนวเขตหญ้าทะเลและปะการังซึ่งถือเป็นแหล่งเพาะพันธุ์และอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนจะถูกคราดเสียหายไปด้วย ถือเป็นการทำลายพันธุ์สัตว์น้ำอย่างร้ายแรง นอกจากนี้ เครื่องมือประมงของชาวประมงพื้นบ้านมักจะถูกกวาดต้อนคิดดุงอวนไปด้วย หรือไม่ก็เสียหายจน

ใช้การไม่ได้ ชาวประมงพื้นบ้านจึงไม่ต้องการให้กลุ่มอวนลากอวนรุนเข้ามาทำการประมงในเขต 3,000 เมตรอีก แต่กลุ่มอวนลากอวนรุนถือว่าคนก็มีสิทธิอันชอบธรรมในการทำมาหากินในเขตน่านน้ำของชุมชน ความไม่พอใจของทั้ง 2 ฝ่ายจึงลุกลามเป็นความขัดแย้งระดับชุมชน ในอดีตนั้น ปัญหาความขัดแย้งนี้ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้นเมื่อมีเรืออวนลากอวนรุนขนาดใหญ่ของนายทุนต่างถิ่นบุกรุกเข้ามาจับสัตว์น้ำในเขตหวงห้ามด้วย เนื่องจาก “ทะเลนอกนั้นกุ้งปลาเหลือน้อยแล้ว” (มา เหริน อุหลัง, วงประชุมกลุ่มย่อย 25 มีนาคม 2545) จนถึงขั้นเกิดการปะทะยิงต่อสู้กันกลางทะเลมาแล้ว

เพื่อหาทางออกจากปัญหาเหล่านี้ชาวประมงพื้นบ้านจึงรวมกลุ่มกันตั้ง “ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อย” ขึ้นในปี พ.ศ. 2538 โดยได้ส่งตัวแทนเข้าไปพูดคุยทำความเข้าใจกับกลุ่มเรืออวนลากอวนรุนให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ เพื่อให้มีทรัพยากรสัตว์น้ำใช้ไปจนถึงรุ่นลูกหลานของชุมชน จนเรืออวนลากอวนรุนลดน้อยลงและเหลือเพียงไม่กี่รายในปัจจุบัน ส่วนปัญหาระหว่างกลุ่มนายทุนกับชมรมนั้นรัฐบาลได้เข้ามาเป็นตัวกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อหาข้อยุติร่วมกันในการกำหนดเขตน่านน้ำการทำประมงของทั้ง 2 ฝ่าย (ทวีป หยั่งทะเล, สัมภาษณ์ 25 มีนาคม 2545)

4.1.12 ทรัพยากรธรรมชาติ

ด้วยสภาพที่ตั้งเป็นเกาะอยู่กลางอ่าวพังงาหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าทะเลใน ทำให้เกาะยาวน้อยมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเป็นอันมาก ด้านป่าไม้นั้นเกาะยาวน้อยมีป่าไม้และป่าชายเลน โดยเฉพาะป่าแสมและป่าโกงกางซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย ขยายพันธุ์ เพาะฟัก และเป็นแหล่งอนุบาลของสัตว์น้ำนานาชนิดถึง 1,300 ไร่ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ของเกาะยาวน้อยมีหลักฐานแสดงจากอดีตถึงปัจจุบันประการหนึ่งคือการปลูกสร้างบ้านเรือนของชาวเกาะป็นหีบู่บ้านประมงกลางน้ำนั้นได้ขนส่งไม้จากเกาะยาวน้อยไปใช้เป็นส่วนใหญ่ (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 27 มีนาคม 2545) ชาวบ้านเล่าว่าเมื่อ 70 กว่าปีก่อนป่าไม้และต้นไม้ในป่าชายเลนนั้นหนาแน่นมาก หลายต้นมีขนาดใหญ่ราว 3-4 คนโอบ ชาวเกาะเองก็ได้อาศัยไม้เหล่านี้ในการสร้างบ้านพักอาศัยและทำเครื่องมือเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ตอนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นยังคงได้เลือกเกาะยาวน้อยเป็นสถานที่กพลขึ้นบกและตั้งค่ายบัญชาการรบมาแล้วเช่นกัน ซึ่งต่อมาชาวบ้านได้เรียกสถานที่ตั้งศูนย์บัญชาการของญี่ปุ่นนั้นว่าบ้านท่าค่ายสืบมาจนถึงปัจจุบัน (คูสติ

บุตรี, สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2545) นอกจากนี้ยังมีพื้นที่หญ้าทะเลถึง 1,360 ตารางกิโลเมตร* และปะการังอีก 1,400 ไร่** ส่วนทรัพยากรในท้องทะเลนั้นอุดมด้วยสัตว์น้ำนานาพันธุ์โดยเฉพาะ สัตว์น้ำเศรษฐกิจจำพวก กุ้ง หอย ปู ปลา

อย่างไรก็ตามแม้ว่าเกาะยาวน้อยจะมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ แต่ความอุดมสมบูรณ์ในปัจจุบันลดลงมากเมื่อเทียบกับอดีต โดยมีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการ ที่สำคัญคือ 1) จำนวนประชากรของเกาะยาวน้อยเพิ่มสูงขึ้นทำให้ต้องใช้ทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นนั้นมาจากเหตุปัจจัยทั้งภายนอกและภายในชุมชนเอง กล่าวคือ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทำให้คนต่างถิ่นอพยพโยกย้ายเข้ามาจับจองที่ดินทำมาหากิน เข้ามารับจ้างใช้แรงงานทั้งในภาคการประมง เกษตรกรรม หรือการพาณิชย์ รวมถึงบรรดาข้าราชการและครอบครัวที่ย้ายเข้ามาปฏิบัติหน้าที่อยู่ในเกาะยาวน้อย ถือเป็นเหตุปัจจัยภายนอกที่ทำให้จำนวนประชากรของเกาะเพิ่มมากขึ้นจากเดิม ส่วนเหตุปัจจัยภายในนั้นคือการเพิ่มขึ้นคามธรรมชาติ เนื่องจากเกาะยาวน้อยไม่นิยมให้มีการคุมกำเนิดเพราะถือเป็นบาปตามบทบัญญัติทางศาสนา จำนวนสมาชิกของชุมชนที่เพิ่มมากขึ้นย่อมหมายถึงความต้องการใช้ทรัพยากรที่เพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน 2) การขาดจิตสำนึกในการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากร เมื่อผู้คนมีมากขึ้นแต่ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด การแข่งขันเพื่อให้ตนเองได้ทรัพยากรมาใช้ก็มีมากขึ้น เท่ากับเป็นการเปิดช่องว่างความเท่าเทียมในการใช้ทรัพยากรให้กว้างขึ้นไปโดยปริยาย เมื่อเป็นดังนี้ผู้สูญเสียผลประโยชน์ย่อมกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่ตนต้องการ เมื่อการแข่งขันมีมากขึ้น จิตสำนึกรักและห่วงใยธรรมชาติแวดล้อมก็น้อยลงเป็นลำดับ และ 3) การเข้าสู่วังวนแห่งกระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มาในรูปของสิ่งอำนวยความสะดวก โดยเฉพาะรถจักรยานยนต์และเครื่องใช้ไฟฟ้าที่ใช้เป็นตัววัดสถานภาพทางเศรษฐกิจ การผลาญทรัพยากรเพื่อแปรมูลค่าเป็นเงิน และภูหนี่ยืมสินจึงเกิดขึ้นในหมู่ชาวเกาะเพื่อซื้อหาสินค้าเหล่านั้น ท้ายที่สุดทั้งทรัพยากรและคุณภาพชีวิตของผู้คนก็ลดน้อยลง กลายเป็นปัญหาประเด็นสำคัญที่ชาวเกาะยาวน้อยต้องหาทางแก้ไข ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการอนุรักษ์สิ่ง

* จากการสำรวจของอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงาพบหญ้าทะเลหลายพันธุ์กระจายอยู่รอบ ๆ เกาะยาวน้อย เป็นพื้นที่ถึง 1,360 ตารางกิโลเมตร มีความลึกประมาณ 3-3.50 เมตร โดยเฉพาะพื้นที่ที่เป็นป่าโกงกาง และป่าชายเลน ตัวอย่างพันธุ์หญ้าทะเลที่พบ เช่น หญ้าช้อน ดอกไม้ทะเล หญ้าเต่า เป็นต้น (องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยาวน้อย, 2545 : 5)

** สภาพโคจรอบของเกาะยาวน้อยอุดมไปด้วยแนวปะการังถึง 1,400 ไร่ ซึ่งถือเป็นแหล่งเพาะพันธุ์และอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนที่สำคัญของชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่แถวบริเวณเกาะไข่นอก เกาะไข่นอน เกาะห้อง และแนวหินปูนด้านเหนือของเกาะ ปะการังที่พบ เช่น ปะการังสมอง ปะการังเขากวาง เป็นต้น

แนวคิดอ้อมและการจัดการท่องเที่ยวแบบ โฮมสเตย์ของชุมชนในเวลาต่อมา ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอเป็นลำดับต่อไป

4.2 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกาะยาวน้อย

4.2.1 พัฒนาการของชุมชนช่วงเริ่มต้น

ชุมชนเกาะยาวน้อยเริ่มต้นจากการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาวไทยมุสลิมแถบจังหวัดตรังเมื่อราว 200 กว่าปีก่อน ช่วงเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐานนั้นผู้อพยพได้ยึดการทำประมงชายฝั่งเป็นอาชีพหลัก ด้วยความที่ทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์สูง ประกอบกับผู้คนมีอยู่เพียงไม่กี่ครัวเรือนทำให้ชุมชนมีผลิตผลบริโภคอย่างเพียงพอ อีกทั้งยังมีผลิตผลส่วนเกินที่สามารถนำไปแลกเปลี่ยนเป็นอาหาร หรือสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ไม่สามารถผลิตได้เองกับชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง อาทิ เกาะยาวใหญ่ เกาะป็นฮี และชุมชนบนแผ่นดินใหญ่แถบจังหวัดภูเก็ต กระบี่ และพังงา เป็นต้น การจับสัตว์น้ำในช่วงนี้ชาวประมงใช้วิธีการและเครื่องมือที่ไม่สลับซับซ้อนมากนัก ชาวประมงเล่าว่าการจับสัตว์น้ำสมัยก่อนนั้นอาศัยภูมิปัญญามากกว่าเทคโนโลยี ชาวประมงที่เก่งคือชาวประมงที่มีความรอบรู้ทั้งวิธีการจับสัตว์น้ำและความเข้าใจในความสลับซับซ้อนของสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะท้องทะเลซึ่งเปรียบเสมือนบ้านหลังที่สองของพวกเขา เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำอาศัยการคิดแปลหรือประดิษฐ์ขึ้นเองเป็นหลัก เช่น เบ็ดคดปลาในอดีตชาวประมงได้จากการนำลวดขนาดต่าง ๆ มาขดให้เป็นรูปตะขอ จากนั้นใช้ตะไบดูแลเกลี่ยคมตามลักษณะการใช้งาน ถังเบ็ดได้จากไม้ไผ่ที่อาศัยคัดเอาจากท้องถื่น ส่วนแหและอวนนั้นแต่ละครอบครัวจะถักกันขึ้นเองจากป่านศรนารายณ์ซึ่งมีคุณสมบัติความเหนียวตามธรรมชาติ นำมาอบความร้อนด้วยไฟขาวเพื่อให้มีความแข็งแรงทนทาน ยึดอายุการใช้งาน จากนั้นนำมาหมักด้วยขางข้าวซึ่งเป็นไม้ประจำท้องถื่นมีคุณสมบัติคล้ายกับยางของต้นสลัดโคที่ทำให้ปลาหรือสัตว์น้ำที่ติดแห อวน เกิดอาการมึนเมาจะได้ไม่คืนมากมีจะนั้นจะทำให้แห อวนขาดได้ง่าย ครั้นพอมีผู้คนเพิ่มมากขึ้นจึงได้เริ่มทดลองทำการปลุกข้าวเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนนอกเหนือจากการทำประมง ซึ่งก็ให้ผลผลิตได้ดีทำให้ชุมชนมีผลิตผลในการบริโภคและการแลกเปลี่ยนเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามรูปแบบการผลิตส่วนใหญ่ยังคงเป็นไปเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและชุมชนเป็นหลัก

ช่วงปี พ.ศ. 2460 ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ชุมชนคุ้นเคยเริ่มค่อย ๆ เปลี่ยนสู่ระบบการค้าขาย เมื่อผลิตผลจากเกาะยาวน้อยทั้งในส่วนของการประมงและเกษตรกรรมเริ่มเป็นที่ต้องการของชุมชนอื่น ๆ มากขึ้นโดยเฉพาะจากพ่อค้าแม่ค้าบนแผ่นดินใหญ่ เงินที่ได้จากการขายผลผลิต

ถูกนำมาใช้ซื้ออาหาร สิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนและเครื่องใช้อื่น ๆ ที่จำเป็นซึ่งไม่สามารถทำการแลกเปลี่ยนกันดังเช่นในอดีตได้อีก อาทิ เกลือ น้ำมันตะเกียง เข็มเย็บผ้า เลื่อยผ้า ยารักษาโรค เป็นต้น ถือเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญในการเปิดตัวสู่โลกภายนอกของชุมชนเกาะยวน้อย อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมหลักแบบมุสลิมของชุมชนก็ยังคงดำรงอยู่ แม้จะมีความต้องการในสินค้าต่างชุมชนอยู่บ้างแต่ก็อยู่ในระดับต่ำ อีกทั้งทรัพยากรธรรมชาติก็ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์และมีมากเพียงพอสำหรับความต้องการของทุกคนในชุมชน

ช่วงปี พ.ศ. 2472 จำนวนประชากรของเกาะยวน้อยเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากปัจจัยหลัก 2 ประการ คือ ประการแรกมีผู้อพยพจากชุมชนอื่นมาตั้งหลักแหล่งสมทบอีกเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุผลความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรนั่นเอง ประการที่สองการเพิ่มขึ้นตามธรรมชาติเนื่องจากการคุมกำเนิดประชากรยังไม่เป็นที่นิยมในเกาะยวน้อยด้วยเหตุปัจจัยหลักจากความล่าช้าทางเทคโนโลยีและการให้ข้อมูลจากภาครัฐ ประกอบกับหลักปฏิบัติทางศาสนาของชาวมุสลิมที่ถือว่าการคุมกำเนิดมิให้ชีวิตหนึ่งชีวิตใดอุบัติขึ้นเป็นบาป เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นความต้องการใช้ทรัพยากรและสินค้าต่างชุมชนก็เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย เป็นเหตุให้มีความพยายามหลายประการของแต่ละครัวเรือนที่จะทำให้จำนวนผลผลิตของตนเพิ่มสูงขึ้น อาทิ การนำเทคนิคใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการจับสัตว์น้ำ การพัฒนารูปแบบการติดต่อคมนาคมให้สะดวกรวดเร็วขึ้น เป็นต้น

ราวปี พ.ศ. 2500 เรือยนต์เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อชุมชน นอกจากจะช่วยอำนวยความสะดวกในการออกทะเลจับสัตว์น้ำแล้ว ยังช่วยอำนวยความสะดวกในการขนส่งสินค้าและการติดต่อค้าขายกับชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ห่างไกลออกไปมากขึ้น โดยเฉพาะจังหวัดภูเก็ต พังงาและกระบี่ เมื่อการขนส่งสินค้าทำได้สะดวกความต้องการบริโภคสินค้าจากแผ่นดินใหญ่ก็เพิ่มมากขึ้น ไปด้วย อย่างไรก็ตามแม้ว่าในภาพรวมแล้วเรือยนต์จะเข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกในการติดต่อค้าขายและสร้างโอกาสในการจับสัตว์น้ำให้กับชาวประมง แต่เรือยนต์ก็ยังคงถูกมองว่ามีต้นทุนในการใช้สูงเช่นกัน โดยเฉพาะน้ำมันและเครื่องยนต์ที่มีราคานำเข้าสูงมาก

4.2.2 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนช่วงการทำลายทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงา

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา มีการเปลี่ยนแปลงหลายประการเกิดขึ้นในชุมชนเกาะยวน้อย ไม่ว่าจะเป็นจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ความสะดวกรวดเร็วในการติดต่อคมนาคม ระบบการค้าเชิงพาณิชย์ที่เข้ามาแทนที่การผลิตเพื่อยังชีพที่เคยเป็นมาแต่ครั้งอดีตของชุมชน ความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล เมื่อระบบการผลิตเพื่อยังชีพเปลี่ยนเป็นระบบการผลิตเพื่อการค้า ผลผลิตที่มีมากขึ้นย่อมหมายถึงโอกาสในการ

สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจที่แต่ละครัวเรือนจะได้รับมีมากขึ้นด้วย การคิดค้นพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการจับสัตว์น้ำนอกเหนือจากเรือยนต์จึงมีมากขึ้นไปด้วยโดยปริยาย เช่น แหและอวนที่ทำจากไนล่อนเข้ามาแทนที่แหและอวนที่ถักจากป่านสรนารายณ์ เพราะมีความแข็งแรงและมีอายุการใช้งานยาวนานมากกว่า อีกทั้งสะดวกในการซื้อหาไม่ต้องเสียเวลาถักขึ้นเอง มีการใช้เบ็ดราวสำเร็จรูปในการตกปลาแทนที่เบ็ดจากลวดขด รวมทั้งเทคนิคใหม่ ๆ เช่น ใช้ไฟล่อจับหมึก เป็นต้น โดยภาพรวมแล้วแนวโน้มความต้องการใช้ทรัพยากรเพิ่มสูงขึ้นในขณะที่ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด

ปัญหาความสมดุลระหว่างความต้องการและปริมาณทรัพยากรที่มีอยู่เกิดขึ้นอย่างเด่นชัด เมื่อรัฐบาลต้องการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญทัดเทียมนานาชาติโดยเน้นความเติบโตในโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นหลัก มีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ขึ้นเพื่อใช้เป็นกรอบในการพัฒนาประเทศ ผลผลิตภาคการประมงเป็นประเด็นหนึ่งที่รัฐนำมาบรรจุลงในแผนพัฒนาดังกล่าว เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการเพิ่มผลผลิตเพื่อใช้บริโภคภายในประเทศและเพื่อการส่งออก ซึ่งเท่ากับเป็นการสนับสนุนให้มีการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลเพิ่มจากเดิมมากขึ้นในฐานะเป็นปัจจัยหนึ่งของภาคการผลิต นายทุนเริ่มนำเรืออวนลากขนาดใหญ่เข้ามาใช้ในการจับสัตว์น้ำเนื่องจากสามารถจับได้ในปริมาณคราวละเป็นจำนวนมาก ในบริเวณอ่าวพังงาซึ่งทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์สูงก็เริ่มมีนายทุนคนจีนจากจังหวัดภูเก็ตนำเรืออวนลากเข้ามาจับสัตว์น้ำด้วยเช่นกัน แม้เรืออวนลากเหล่านี้จะสามารถจับสัตว์น้ำได้คราวละมาก ๆ แต่ก็ถือว่าเป็นเครื่องมือที่มีการทำลายล้างสูงเช่นกัน เพราะสามารถกวาด ลาก และทำลายแนวปะการัง หินกองใต้ทะเลอีกด้วย ยิ่งถ้ามีการใช้อวนดาดี้มากเท่าใดสัตว์น้ำวัยอ่อนก็มีโอกาสที่จะถูกทำลายมากขึ้นเท่านั้น เมื่อปริมาณเรืออวนลากมีมากขึ้นแต่ปริมาณสัตว์น้ำในเขตน้ำลึกลดลงเรืออวนลากเหล่านี้ก็จะทำการลักลอบเข้ามาทำการประมงอย่างผิดกฎหมายในเขต 3,000 เมตรจากชายฝั่ง ซึ่งถือเป็นเขตที่ทรัพยากรยังคงมีความอุดมสมบูรณ์สูงและเป็นเขตทำการประมงของชาวประมงพื้นบ้าน พร้อมทั้งมีการนำเรืออวนรุนซึ่งอาศัยการรุนเครื่องมือครูดไปกับพื้นดินใต้ท้องทะเลเข้ามาใช้เพื่อเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้อีกด้วย เป็นเหตุให้สัตว์น้ำวัยอ่อน แนวปะการัง หินกอง และแนวหญ้าทะเล ซึ่งเป็นที่เพาะพันธุ์ตามธรรมชาติของสัตว์น้ำถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นเครื่องมือประมงของชาวประมงพื้นบ้านยังถูกทำลายหรือถูกกวาดค้อนเข้าอวนลากไปด้วย การที่ชาวประมงพื้นบ้านจะสามารถซื้อหาเครื่องมือประมงใหม่มาแทนก็ทำได้ลำบากยิ่งเนื่องจากความจำกัดด้านทุนทรัพย์ เมื่อเป็นดังนี้ทางออกของชาวประมงพื้นบ้านก็คือการหาวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในการจับสัตว์น้ำแข่งขันกับกลุ่มนายทุนเรืออวนลากอวนรุน ซึ่งมีแนวโน้มที่จะคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมน้อยลง เช่น เพิ่มขนาดและกำลังของเรือยนต์ การใช้ยาเบื้อ และระเบิด เป็นต้น ทำ

ให้เกิดสภาพปัญหาการทำประมงแบบทำลายล้างในอ่าวพังงาอย่างแพร่หลายส่งผลให้ความอุดมสมบูรณ์ลดลงอย่างรวดเร็ว และนำไปสู่ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อมในอ่าวพังงาอย่างรุนแรง

ในขณะที่เดียวกัน การแข่งขันระหว่างผู้ซื้อสัตว์น้ำมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน พ่อค้าคนกลางใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ชาวประมงนำสินค้ามาขายให้ตน เช่น ออกทุนให้ชาวประมงกู้ยืมไปซื้อเรือ เครื่องยนต์ น้ำมันเรือ หรือเครื่องมือประมงที่ต้องการ เมื่อชาวประมงจับสัตว์น้ำได้ต้องนำมาขายให้พ่อค้าคนกลางที่ตนกู้ยืมเงินไปในราคาที่ต่ำกว่าท้องตลาด หรือใช้วิธีดักลงหกลบหนีสินกันเป็นงวด ๆ ไป ชาวประมงในชุมชนเกาะยวน้อยเป็นจำนวนมากที่ต้องเข้าสู่วังวนของหนี้สินนี้โดยไม่มีทางเลือก

4.2.3 เกาะยวน้อยกับภาวะวิกฤติความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ

การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการจับสัตว์น้ำเพื่อตอบสนองต่อนโยบายภาครัฐด้านการเพิ่มผลผลิตภาคการประมงนั้นส่งผลกระทบต่อชุมชนเกาะยวน้อย 2 ประการสำคัญคือ ประการแรก เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยเพิ่มโอกาสในการจับสัตว์น้ำให้มีมากขึ้นแต่ในขณะที่เดียวกันเทคโนโลยีสมัยใหม่เหล่านี้มักอยู่ในมือของกลุ่มนายทุนซึ่งมีความได้เปรียบด้านกำลังทุนทรัพย์มากกว่าชาวประมงพื้นบ้าน นายทุนเหล่านี้ทำการประมงด้วยวัตถุประสงค์หลักเพื่อการพาณิชย์จึงเลือกที่จะเพิ่มปริมาณในการจับสัตว์น้ำให้ได้คราวละมาก ๆ เพื่อให้คุ้มต้นทุนโดยการใช้อวนลากและอวนรุนซึ่งชาวประมงพื้นบ้านถือว่าเป็นเครื่องมือประมงแบบทำลายล้าง เพราะเมื่อเรืออวนลาก อวนรุน ลักลอบเข้ามาทำการประมงในเขตชายฝั่งไม่เพียงแต่สัตว์น้ำโตเต็มวัยเท่านั้นที่จะถูกกวาดจับ แนวปะการังและหญ้าทะเลซึ่งเป็นแหล่งหากินและเพาะพันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน หรือแม้แต่เครื่องมือประมงของชาวประมงพื้นบ้านก็ถูกทำลายไปพร้อมด้วย เมื่อโอกาสในการได้มาซึ่งทรัพยากรต่างกันผู้เสียเปรียบจำเป็นต้องสรรหาวิธีการต่าง ๆ มาใช้แข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งปริมาณทรัพยากรที่ตนต้องการ เมื่อการแข่งขันช่วงชิงผลประโยชน์จากทรัพยากรอยู่ในอัตราที่สูงความหวังโยในสภาพแวดล้อมก็จะต่ำลงไปโดยปริยาย ชาวประมงบางคนแสดงความคิดเห็นในการจับสัตว์น้ำว่า 'ถ้าเราไม่จับกลุ่มอวนลาก อวนรุนก็จะจับไปหมดไม่เว้นแม้แต่ตัวเล็กตัวน้อย ถึงเราจะไม่ใช้ยาเบื่อ หรือระเบิด ทรัพยากรก็เสียหายจากกลุ่มนายทุนอยู่ดี เพราะฉะนั้นพวกเราทำเองเสียยังดีกว่าบ้านเราเราทำเสียหายเองจะได้ไม่เจ็บใจ'

ประการที่สอง เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทด้านการอำนวยความสะดวกในการเดินทางติดต่อคมนาคม การค้าและการขนส่งระหว่างชุมชนกับแผ่นดินใหญ่ให้มีความรวดเร็วขึ้น

ทำให้ระบบบริโภคนิยมคาโอมเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว ราวปี พ.ศ.2504 เริ่มมีการซื้อรถจักรยานยนต์เข้ามาใช้ในชุมชนเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นค่านิยมในการเลียนแบบก็เกิดขึ้นเมื่อทุกครัวเรือนต่างพยายามแสดงศักยภาพทางเศรษฐกิจโดยการซื้อรถจักรยานยนต์มาใช้งานบ้าง แม้ในปัจจุบันแต่ละครัวเรือนก็ยังคงมีความพยายามที่จะซื้อหารถจักรยานยนต์มาใช้งานไม่ต่ำกว่าบ้านละ 1 คัน จากนั้นราวปี พ.ศ. 2528 สิ่งอำนวยความสะดวกจากแผ่นดินใหญ่ประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าก็เข้ามามีบทบาทในชุมชน เงินที่ได้จากการขายสัตว์น้ำชาวประมงส่วนใหญ่นำมาซื้อโทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องเสียง โดยเฉพาะโทรทัศน์ซึ่งคนในชุมชนถือเป็นเครื่องใช้ไฟฟ้าที่จำเป็นสำหรับทุกบ้าน หากมีเงินไม่พอชาวประมงมักใช้วิธีกู้ยืมจากนายทุนเป็นอันดับแรก ด้วยเหตุปัจจัยเหล่านี้ทำให้ภาระหนี้สินของชาวประมงเพิ่มพูนขึ้นเป็นลำดับ

นอกจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้ง 2 ประการแล้ว ชุมชนเกาะขาวน้อยยังมีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันอีกประการหนึ่งคือ ในช่วงปี พ.ศ. 2522 รัฐได้ส่งเจ้าหน้าที่ออกทำการสำรวจพื้นที่เพื่อออกเอกสารสิทธิ นส. 3 ก ในการครอบครองที่ดินและที่ทำกินแก่ประชาชนทั่วประเทศ เท่ากันเป็นการสนับสนุนให้ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนถูกบุกรุกอย่างถูกกฎหมาย มีนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินล่วงหน้าจากชาวบ้านเพื่อขอรับเอกสารสิทธิ ทวีป หยั่งทะเล (วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545) อดีตผู้ใหญ่บ้านท่าค่ายเล่าว่าการออก นส. 3 ก ของเกาะขาวน้อยในอดีตนั้นเจ้าหน้าที่ไม่ได้เข้มงวดเท่าใดนัก การระบุสิทธิอาศัยแต่เพียงชาวบ้านแต่ละคนมาชี้เขตแดนครอบครองของตน หากไม่มีชาวบ้านรายอื่นออกมาโต้แย้งก็ถือว่าเขตครอบครองของชาวบ้านรายนั้นถูกต้อง จากนั้นเจ้าหน้าที่จะทำการรวบรวมข้อมูลและนำเสนอรายชื่อขอรับเอกสารสิทธิต่อไป ด้วยเหตุนี้ที่ดินบางส่วนที่เป็นป่าชายเลน ป่าโกงกาง และป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ของชุมชนจึงถูกทั้งชาวบ้านและนายทุนบุกรุกแสดงสิทธิครอบครอง รวมทั้งมีการเปลี่ยนมือเป็นของคนนอกชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา

การช่วงชิงและแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงาที่มากเกินไปจนขนาดกลายมาเป็นปัญหาวิกฤตของชุมชน เมื่อทรัพยากรเสื่อมโทรมปริมาณสัตว์น้ำก็ลดลง ปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงพื้นบ้านเคยจับได้ก็ลดลงเช่นกันส่งผลกระทบต่อภาวะทางเศรษฐกิจทั่วทั้งชุมชน แม้ชาวประมงบางส่วนจะหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจประเภทอื่นนอกเหนือจากการปลูกข้าว เช่น มะพร้าว ปาล์มน้ำมัน สะตอ มะม่วงหิมพานต์ ฯลฯ ลวบลู่ไปกับการออกเรือเพื่อเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่งแต่ฐานะทางเศรษฐกิจก็ยังไม่ดีขึ้น ชาวประมงเล่าว่าในสมัยที่ทะเลยังมีสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์นั้นอยากได้สัตว์น้ำประเภทใดก็สามารถเลือกได้ ประเภทใดไม่อยากจะหากคิดแห อวน ขึ้นมาก็โยนทิ้งคืนทะเลไป เดียวนี้หากมีแต่เลือกอยู่แบบนั้นก็อดตาย สัตว์น้ำบางประเภท เช่น กุ้งมังกร ในอดีตนั้นไม่มีราคาต่ำวอดอะไรแต่เดี๋ยวนี้ใครได้มาแต่ละตัวต้องประคบประหงม ทะนุถนอมกัน

อย่างดี เพราะราคาตกก็โลกรั้มละ 200 กว่าบาทแล้ว (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 27 พฤษภาคม 2545) ชาวประมงพื้นบ้านบางคนแก้ปัญหาความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจด้วยการหันไปทำเรืออวนลากอวนรุนเสียเอง บางส่วนขายเรือทิ้งหันไปรับจ้างเป็นลูกเรืออวนลาก อวนรุนแทนเนื่องจากมีรายได้ดีกว่านำเรือออกทะเลเอง บางส่วนละทิ้งอาชีพดั้งเดิมของตนหันไปทำงานรับจ้างเป็นแรงงานเหมืองแร่ในอำเภอโลกกลอยและอำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา มีชาวประมงพื้นบ้านอยู่เพียงบางส่วนที่ยังคงออกเรือจับสัตว์น้ำตามปกติแต่ก็หันไปตามฤดูกาล บางคนยอมกู้ยืมเงินโดยเสียดอกเบี้ยถึงร้อยละ 20 จากนายทุนเพื่อนำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน นำมาซื้อน้ำมันเชื้อเพลิง จ่ายค่าเครื่องใช้ไฟฟ้า ผ่อนรถจักรยานยนต์ เป็นต้น ชาวประมงที่ประสบปัญหาหนี้สินทับถมหันมาตัดไม้ในป่าโกงกางและป่าชายเลนนำไปเผาถ่านส่งขาย โดยภาพรวมแล้วทรัพยากรทั้งทางทะเลและบนฝั่งของเกาะข่าน้อยถูกทำลายอย่างกว้างขวางทั้งจากคนภายในชุมชนและนอกชุมชน แต่ชุมชนเกาะข่าน้อยคือผู้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงและไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เลย

ด้วยความตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ชาวประมงพื้นบ้านกลุ่มหนึ่งเริ่มรวมตัวกันเพื่อหาทางออกจากภาวะวิกฤตนี้ ซึ่งพวกเขามองว่าต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งหมดมาจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติจนเกิดความเสื่อมโทรมนั่นเอง ชุมชนต้องมีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตให้มีความตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และหันมาร่วมมือกันปกป้องฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งที่เสื่อมโทรมรวมทั้งกอบกู้อาชีพดั้งเดิมของพวกเขา โดยได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะข่าน้อยขึ้นในปี พ.ศ. 2537 เพื่อเป็นแกนนำในการดำเนินงานดังกล่าว

4.3 การปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านชุมชนเกาะข่าน้อย

ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะทรัพยากรทางทะเลในอ่าวพังงา เป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดการรวมตัวกันของชาวประมงพื้นบ้านในตำบลเกาะข่าน้อย ชาวประมงเหล่านี้ต่างได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง ทำให้ประสบปัญหาความเดือดร้อนหลายประการโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิตต่ำลงตามลำดับ ชาวประมงหลายครอบครัวไม่สามารถส่งบุตรหลานเข้าเรียนตามเกณฑ์บังคับได้ และอีกหลายครอบครัวที่ปล่อยให้บุตรหลานของตนออกจากโรงเรียนกลางคัน แม้จะกู้ยืมเงินจากนายทุนมาพ่วงฐานะทางเศรษฐกิจของคนก็ไม่ได้ช่วยให้อะไรดีขึ้นมากนัก ตรงข้ามกลับทำให้ภาระหนี้สินเพิ่มพูนทับถมขึ้นทุกขณะเท่ากับชุมชนอยู่ในสภาพสิ้นไร้ความหวังผู้คนดำรงชีวิตกันไปตามฤดูกาล

ขณะที่กำลังเผชิญกับภาวะวิกฤตของชุมชนอยู่นั้น ชาวการรวมกลุ่มดำเนินงานอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนแหลมสัก ตำบลแหลมสัก อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ซึ่งเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ประสบปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติได้แพร่กระจายมาสู่ชุมชนเกาะยาวน้อย ชาวประมงพื้นบ้านจำนวน 5 คน ได้แก่ ชำนาญ ราชเขต, สำเร็จ ราชเขต, สำราญ ราชเขต, พิน เริงกิจ และวีระชัย ชำนินา จึงทำหน้าที่เป็นตัวแทนไปศึกษางานอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรกับชุมชนแหลมสัก เพื่อจะได้นำข้อมูลมาประยุกต์หาแนวทางในการจัดการและดูแลทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งพลิกฟื้นชะตากรรมของทุกคนในชุมชนจากภาวะวิกฤติ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการศึกษางานจากชุมชนดังกล่าวก็ได้ถูกนำกลับมาทำให้บังเกิดผลในรูปของการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มสมาชิกในครอบครัวของตัวแทนที่ไปศึกษางานทั้ง 5 คนเป็นเบื้องต้น จากนั้นจึงขยายกลุ่มด้วยการรับสมาชิกจากครอบครัวที่เป็นเครือญาติ และครอบครัวชาวประมงพื้นบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชนที่ประสบปัญหาและต้องการเข้าร่วมเป็นสมาชิก ทั้งนี้ด้วยความช่วยเหลือจากมูลนิธิธิดาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีหน้าที่หลักในการดูแลการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อ่าวพังงาเข้ามาให้คำปรึกษา กลุ่มที่รวมตัวกันแต่แรกจึงได้ก่อตั้งเป็น *"ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อย"* ขึ้นในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2537 โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการก่อตั้งชมรมดังนี้ (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

- 1) เพื่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรในอ่าวพังงาอย่างยั่งยืน
- 2) เพื่อสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจของชุมชน และ
- 3) เพื่ออนุรักษ์วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านของชุมชน

ในช่วงเริ่มต้นก่อตั้งชมรมนั้น การดำเนินงานฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามปณิธานที่ตั้งไว้แต่แรกทำได้ค่อนข้างลำบาก ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการทั้งภายในและภายนอก ได้แก่

- 1) ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวประมงพื้นบ้านที่ใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำต่างชนิดกัน ในชุมชน ดังได้กล่าวแล้วว่าภายหลังจากทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงาเสื่อมโทรมลงเป็นเหตุให้ปริมาณสัตว์น้ำลดน้อยลงตามลำดับ ชาวประมงพื้นบ้านบางกลุ่มต้องหันไปใช้เครื่องมือประเภท อวนลาก อวนรุน หรือเครื่องมือประมงประเภทอื่น ๆ ที่ชาวประมงส่วนที่เชื่อถือว่า เป็นเครื่องมือประมงแบบทำลายล้าง ทำให้ภายในชุมชนเกิดปัญหาการแบ่งแยกกันของชาวประมงออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือกลุ่มชาวประมงพาณิชย์ซึ่งใช้อวนลาก อวนรุน ในการจับสัตว์น้ำและกลุ่มของชมรมชาวประมงพื้นบ้านที่เน้นการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร รวมถึงการต่อต้านการใช้เครื่อง

มือประมงประเภทผิดกฎหมายหรือทำสายลั้งในการจับสัตว์น้ำ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชาวประมงทั้งสองกลุ่มค่อนข้างรุนแรงและส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดความขัดแย้งนั้นสู่รุ่นลูกหลานด้วย ซึ่งเด็ก ๆ จะถูกแบ่งแยกออกเป็น 2 ฝ่ายเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ เล็ก ๆ จะไม่พูดคุย ทักทาย หรือเล่นกันตามปกติวิสัยทั้งที่บ้านหรือที่โรงเรียน

ภายหลังความขัดแย้งนี้ได้คลี่คลายลงเมื่อชมรมได้ส่งตัวแทน โดยเฉพาะ โต๊ะอิหม่ามฮาโรน ช่างเหล็ก หนึ่งในแกนนำสำคัญที่ชาวเกาะให้ความเคารพนับถือ เข้าไปช่วยเจรจาไกล่เกลี่ยให้ทุกคนเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องร่วมมือกันในการพลิกฟื้นความวิกฤติของทะเลให้กลับคืนความสมบูรณ์ ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพื่อประโยชน์ของชาวเกาะทุกคนที่จะได้มีทรัพยากรใช้กันต่อไปทั้งในรุ่นปัจจุบันและอนาคต

2) ปัญหาความขัดแย้งกับหน่วยงานและเจ้าหน้าที่รัฐทั้งในและนอกชุมชน

ชาวประมงพื้นบ้านมองว่าเจ้าหน้าที่รัฐส่วนใหญ่ที่มาปฏิบัติหน้าที่อยู่ที่ชุมชนเกาะชวน้อยมีอยู่ 3 ประเภทคือ 1. ข้าราชการที่เพิ่งจะบรรจุใหม่ ยังไม่สามารถเลือกสถานที่ที่จะไปปฏิบัติงานได้ เมื่อได้รับคำสั่งให้ไปบรรจุที่ใดก็ต้องไปลงบรรจุยังสถานที่แห่งนั้นและรอโอกาสที่จะขอย้ายไปลงพื้นที่ใหม่ที่ดีกว่า 2. ข้าราชการที่กำลังจะเกษียณหรือเหลืออายุราชการปีถึงสองปีจึงจะเกษียณ ข้าราชการในกลุ่มนี้มักจะขอย้ายตัวเองมาเกษียณที่บ้านเกิด หรือในพื้นที่ที่ใกล้ภูมิลำเนาของตน และ 3. ข้าราชการที่ถูกคำสั่งย้ายมาปฏิบัติงานจากการกระทำความคิด หรือศึกระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ข้อบังคับของหน่วยงาน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ตำรวจ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่รัฐเหล่านี้ยังมีความคิดค่อนข้างยึดติดอยู่กับระบบขนานในสังคมส่งผลให้เกิดความแปลกแยกระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐเป็นอย่างมาก มีเจ้าหน้าที่รัฐเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานพัฒนาท้องถิ่นและสามารถเข้ากับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี การทำงานในภาพรวมของหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ภาครัฐจึงดูคล้ายประสิทธิภาพและเป็นไปแบบลอยตัวอยู่เหนือปัญหา นอกจากนี้การที่มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมไทย ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา และให้งบประมาณสนับสนุนในกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร นั้น ทำให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐค่อนข้างมีอคติกับชมรมชาวประมงว่าหัวแข็ง ชอบใช้กำลังในการตัดสินใจ และชอบเรียกร้องมากกว่าช่วยเหลือตัวเอง ให้ความร่วมมือกันในการทำงานไม่เกิดขึ้นเท่าที่ควร

นโยบายของรัฐบางนโยบายยังก่อให้เกิดกระแสความขัดแย้งระหว่างชมรมชาวประมงพื้นบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย เช่น นโยบายการเพิ่มผลผลิตทางการประมงที่สนับสนุนการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ เท่ากับเป็นการสนับสนุนให้มีการทำลายทรัพยากรทางทะเลอย่างรวดเร็ว หรือนโยบายสิทธิและอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ชมรมชาวประมงพื้นบ้านในฐานะเป็นตัวแทนของชุมชนพยายามเรียกร้องสิทธินี้มาโดยตลอด เนื่องจากพวกเขามองว่า

หากทรัพยากรในชุมชนถูกบุกรุกทำลายจากบุคคลภายนอก พวกคนก็น่าจะมีสิทธิในการดูแลและยับยั้งการบุกรุกเหล่านั้น แต่ก็ไม่ได้ได้รับการสนองตอบจากภาครัฐเท่าที่ควร ไม่ว่าจะเป็นในอดีตที่ผ่านมาหรือแม้กระทั่งในปัจจุบัน

3) ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวประมงพื้นบ้านและกลุ่มนายทุน

ชาวประมงพื้นบ้านมีทัศนคติต่อเรื่องนี้ว่า กลุ่มนายทุนเกือบทั้งหมดรู้จักมักคุ้นกับเจ้าหน้าที่รัฐเป็นอย่างดี บางคนมีความสนิทสนมเป็นการส่วนตัว ทำให้มีการเอื้อผลประโยชน์ระหว่างกันเกิดขึ้น กลุ่มนายทุนโดยเฉพาะนายทุนอวนลาก อวนรุน สามารถเล่นเรือเข้ามาจับสัตว์น้ำในอ่าวพังงา หรือในระยะ 3,000 เมตรจากชายฝั่งซึ่งถือเป็นเขตกำหนดสำหรับการทำประมงพื้นบ้านได้โดยไม่ถูกจับกุม แกนนำชมรมชาวประมงพื้นบ้านคนหนึ่งเล่าว่าชมรมเคยยึดเรือและเครื่องมือของนายทุนอวนลากที่ลักลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำในเขตห้ามจับได้และส่งเรื่องให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการต่อ แต่วันต่อมานายทุนก็ได้ของกลางเหล่านั้นคืนโดยไม่มีอะไรเกิดขึ้น ทำให้ชาวประมงรวมตัวกันไปล้อมโรงพักและขอคำตอบต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จนเจ้าหน้าที่ระดับสูงต้องเข้ามาคลี่คลายปัญหาให้ (หรณ ปานะ, วงประชุมกลุ่มย่อย 27 กรกฎาคม 2545) ความขัดแย้งระหว่างชมรมกับกลุ่มนายทุนจึงเป็นไปในลักษณะรุนแรงจนถึงขั้นมีการปะทะและยิงต่อสู้กันกลางทะเลมาแล้ว ในปี พ.ศ. 2541 ชาวประมงพื้นบ้านจากเกาะขาน้อยและจากชุมชนอื่น ๆ ในกลุ่มสมาชิกอันดามันที่ประสบปัญหาเรื่องเรืออวนลาก อวนรุน เข้ามาลักลอบกวาดจับสัตว์น้ำและทำลายเครื่องมือประมงได้รวมตัวกันไปชุมนุมเรียกร้องให้ภาครัฐเข้ามาดำเนินการจัดการแก้ไขปัญหาโดยการออกนโยบาย มาตรการ หรือกฎหมายที่เหมาะสมออกมาควบคุมดูแล โดยเฉพาะการกำหนดเขตสงวนในการทำประมงที่หน้าศาลากลางจังหวัดพังงาและจังหวัดกระบี่ แม้ภายหลังจะมีการออกข้อกำหนดหรือมาตรการต่าง ๆ ออกมาแต่ชมรมมีความเห็นว่านโยบายหรือมาตรการต่าง ๆ เหล่านี้แก้ไขปัญหาได้ไม่ตรงจุดนัก ทั้งนี้เป็นผลจากการที่รัฐไม่ได้ให้ชาวบ้านซึ่งเป็นเจ้าของปัญหาเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางด้วย

โตะอิหม่ามฮาโหรณ ช่างเหล็ก (สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545) หนึ่งในแกนนำชมรมเล่าว่า รัฐบาลเคยเชิญพวกตนไปให้ข้อมูลและร่วมประชุมในการกำหนดร่างนโยบายด้านการประมงด้วยก็จริง แต่ก็เข้าไปในลักษณะผู้เข้าฟังการประชุม เพราะรัฐบาลมีนโยบายสำเร็จรูปที่ทำไว้แล้วล่วงหน้าจากนั้นก็ให้พวกตนลงลายเซ็นรับทราบ เมื่อเปิดการประชุมก็ถือเป็นอันเสร็จสิ้นการมีส่วนร่วมของชาวประมง จากนั้นเป็นต้นมาพวกตนก็ไม่เคยเดินทางข้ามน้ำข้ามทะเลไปลงลายเซ็นรับทราบเพื่อให้ใครนำไปอ้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายนั้น ๆ ของพวกตนอีกเลย

ในอดีตที่ผ่านมาชมรมค่อนข้างใช้ความรุนแรงเข้าช่วยใน การแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เกิดขึ้น ด้วยหวังว่าจะทำให้ปัญหาดัง ๆ คลี่คลายลง แต่ดูเหมือนจะได้ผลในทางตรงกันข้ามเพราะยังใช้ความรุนแรงความขัดแย้งที่ตามมาที่ยิ่งทวีมากขึ้น การเลือกที่จะเผชิญหน้าโดยการลงพื้นที่เพื่อให้ข้อมูลและทำความเข้าใจถึงแนวทางการทำงานของชมรมในความต้องการที่จะฟื้นฟูทรัพยากรที่เสื่อมโทรมซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดน้อยลง และอนุรักษ์ดูแลให้คงอยู่ถึงรุ่นลูกหลาน จะเป็นทางเลือกที่ค่อนข้างประสบความสำเร็จมากกว่าวิธีการใช้ความรุนแรงที่เป็นมาในอดีต อาศัยความเป็นเครือญาติที่นับสวาทถึงกันได้ ประกอบกับผู้อาวุโสและผู้นำทางศาสนาเช่น โต๊ะอิหม่ามที่ชุมชนให้ความเคารพศรัทธามาร่วมปรึกษาหารือด้วย ทำให้ความขัดแย้งภายในชุมชนเริ่มลดลง นอกจากนี้การทำงานที่เป็นไปเพื่อชุมชนโดยไม่ได้มีการแสวงหาผลประโยชน์ หรือหาความดีความชอบใส่ตนของชมรมช่วยให้ทั้งสองฝ่ายมีความรอมชอมกันมากขึ้น แม้กลุ่มประมงพาณิชย์จะยังไม่เลิกทำทั้งหมดแต่ก็เหลืออยู่เพียงส่วนน้อยเท่านั้น มีชาวประมงเข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อยเพิ่มมากขึ้น จนถึงปัจจุบันชมรมมีสมาชิกอยู่ทั้งสิ้นจำนวน 500 คน โดยทางชมรมจะจัดทำทะเบียนประวัติและออกบัตรสมาชิกให้แก่ทุกคน

4.3.1 กิจกรรมของชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย

ปัจจุบันกิจกรรมหลักของชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะขาวน้อยที่ได้ดำเนินการอยู่ มีทั้งสิ้น 5 กิจกรรม ดังนี้

1) กิจกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง

เป็นกิจกรรมที่ให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง เช่น ป่าชายเลน หนองทะเล แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นต้น โดยชมรมจะมีการปรึกษาหารือและนัดประชุมวางแผนร่วมกันกับชาวบ้านในแต่ละชุมชนเพื่อกำหนดแนวเขตพื้นที่ที่ต้องการอนุรักษ์ จากนั้นจะมีการปักป้ายชื่อเป็นการประกาศให้ทราบทั่วกันว่าเขตดังกล่าวได้รับการดูแลจากกลุ่มหรือชุมชนใด ซึ่งจะเรียกชื่อต่างกันไปตามประเภทของทรัพยากรชายฝั่งที่ได้รับการกำหนดเขตอนุรักษ์นั้น เช่น เขตอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชน เขตอนุรักษ์แหล่งหนองทะเล เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เขตทะเลชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการร่วมกันฟื้นฟูทรัพยากรในแต่ละชุมชนด้วย เช่น การปลูกป่าชายเลน การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นต้น

2) กิจกรรมลาดตระเวนตรวจการณ์และเฝ้าระวังชายฝั่ง

กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงา จากการใช้เครื่องมือประมงประเภททำลายล้าง ที่ผ่านมามีการลักลอบนำเรืออวนลาก อวนรุน หรือเครื่องมือประมงประเภททำลายล้างผิดกฎหมายเข้ามาจับสัตว์น้ำในอ่าวพังงาอยู่อย่างเสรี ทั้ง ๆ ที่อ่าวพังงาได้รับการประกาศให้เป็นเขตอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงไม่สามารถจัดการปัญหาเหล่านี้ได้สัมฤทธิ์ผลเท่าใดนัก ทั้งนี้ด้วยเหตุผลหลายประการ อาทิ ขาดเรือที่จะใช้เป็นพาหนะในการออกตรวจการณ์ ไม่มีงบประมาณสนับสนุนที่จะนำมาซื้อน้ำมันเรือในการออกลาดตระเวน หรือพวกเขาไม่มีอำนาจเพียงพอที่จะเข้ามาจัดการปัญหาเหล่านี้ได้ ชุมชนจึงคิดจัดการและพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนด้วยตนเองโดยการออกลาดตระเวนตรวจการณ์ และเฝ้าระวังชายฝั่งเพื่อป้องกันการลักลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำของเรืออวนลาก อวนรุน โดยชมรมมีเรือชื่อ “พะยูนทอง”^{*} ไว้ใช้ในกิจกรรม โดยกำหนดวัตถุประสงค์หลักในการใช้ไว้เพื่อ

1. ลาดตระเวนและตรวจการณ์การลักลอบใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายหรือทำลายล้างในอ่าวพังงา
2. ช่วยเหลือผู้ที่เกิดอุบัติเหตุในทะเล
3. นำคนป่วยส่งโรงพยาบาลในกรณีฉุกเฉิน
4. นำนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ท่องเที่ยว

ผลการดำเนินงานจากกิจกรรมนี้ สามารถลดปริมาณเครื่องมือประมงผิดกฎหมายในอ่าวพังงาลงได้ แต่ก็ได้สร้างความไม่พอใจและต่อต้านจากกลุ่มนายทุนประมงพาณิชย์นอกชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มนายทุนอวนลาก อวนรุนที่สูญเสียผลประโยชน์ อีกทั้งในอดีตชมรมชาวประมงพื้นบ้านได้ใช้มาตรการที่เข้มงวดในการจัดการปัญหา มีการยึดเรือและเครื่องมือทำการประมงของผู้ลักลอบ

* เรือ “พะยูนทอง” เป็นเรือที่ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อย ร่วมกันผลักดันให้จัดซื้อจากงบประมาณของ ส.ส. และงบประมาณของสภาตำบล หลังจากสภาตำบลเปลี่ยนรูปแบบการบริหารมาเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ชมรมประมงพื้นบ้านมีมติไม่ยกเรือพะยูนทองให้เป็นสมบัติของ อบต. แม้จะได้งบประมาณสนับสนุนค่าน้ำมัน ค่าซ่อมบำรุง จาก อบต. ก็ตาม เพราะเห็นว่าจะทำให้ชมรมขาดความคล่องตัวในการทำงาน เนื่องจากการจะนำเรือออกไปลาดตระเวนตรวจการณ์ในแต่ละครั้งจะต้องให้กำนันหรือคณะกรรมการเซ็นค่อนุมัติเสียก่อน ในขณะที่ อบต. ก็กล่าวหาชมรมว่าที่ไม่ยอมยกเรือให้เพราะกลัวรายได้จากการทำทัวร์ซึ่งต้องใช้เรือพะยูนทองเป็นพาหนะรับนักท่องเที่ยวจะตกเป็นของ อบต. ต่อมาความขัดแย้งในเรื่องนี้กลายเป็นข้ออ้างให้ อบต. ไม่จัดสรรงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานของชมรม (ชานาญ ราชเขต, วงประชุมกลุ่มย่อย 27 กรกฎาคม 2545)

ไว้ยังสร้างความไม่พอใจให้แก่กลุ่มนายทุนมากยิ่งขึ้น จนบานปลายถึงขั้นมีการปะทะและยิงต่อสู้กันของทั้ง 2 ฝ่ายกลางอ่าวพังงา แม้เหตุการณ์ในการครั้งนั้นจะไม่มี การเสียชีวิตเกิดขึ้นแต่ต่อมาในวันที่ 20 เดือนพฤษภาคม 2540 ผู้ใหญ่บ้านท่าเขาสมาชิกคนสำคัญของชมรมได้ถูกลอบยิงเสียชีวิต จากนั้นในวันที่ 9 มีนาคม 2543 เรือพะยูนทองของชมรมถูกลอบนำไปเผาทิ้งกลางทะเล จนถึงปัจจุบันเจ้าหน้าที่ตำรวจก็ยังไม่สามารถหาตัวผู้กระทำความผิดทั้งสองเหตุการณ์มาดำเนินคดีได้

หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2544 ชมรมชาวประมงพื้นบ้านได้รวบรวมเงินจากสมาชิกชมรม และขอความช่วยเหลือด้านเงินทุนจากโครงการความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากร ธรรมชาติอันค้ำ (DANCED : Danish Cooperation for Environment and Development) และโครงการลงทุนเพื่อสังคม (SIP : Social Investment Project) ดำเนินการจัดซื้อเรือพะยูนทองลำใหม่มาใช้ในกิจกรรมแทนเรือพะยูนทองลำเดิมจนถึงปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2545) ทั้งนี้เรือลำดังกล่าวอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย

3) กิจกรรมรวมกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน กระทำใน 4 ลักษณะได้แก่

3.1) การจัดตั้งกองทุนน้ำมัน

กิจกรรมนี้ เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาในชุมชนภายใต้ความคิดอันชาวไกลของมาเหริน อุหลัง หรือปิยะเดาะห์ ผู้อาวุโสที่ถือเป็นปราชญ์คนหนึ่งของชุมชนและเป็นพี่ปรักษาอาวุโสของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ทั้งนี้เนื่องมาจากเกาะขาวน้อยได้นำเข้าน้ำมันเชื้อเพลิงจากแผ่นดินใหญ่โดยเฉพาะจากจังหวัดภูเก็ตผ่านพ่อค้าคนกลางในราคาแพงมาเป็นเวลานาน และมีแนวโน้มว่าพ่อค้าคนกลางจะขึ้นราคาน้ำมันตามค่าขนส่งที่แพงขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดก็จะกลายเป็นปัญหาที่กระทบถึงความเป็นอยู่ของชาวประมงอีกปัญหาหนึ่งในไม่ช้า ความตระหนักรู้ถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นทำให้ปิยะเดาะห์เสนอให้ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตั้งกองทุนน้ำมันขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เป็นคนกลางในการขายน้ำมันแก่สมาชิกเสียเอง นอกจากนี้ยังสามารถช่วยคานพ่อค้าคนกลางไม่ให้ขึ้นราคาน้ำมันได้ตามใจชอบอีกด้วย โดยปิยะเดาะห์ได้บริจาคเงินส่วนตัวจำนวน 1,000 บาท เป็นทุนในการจัดตั้งและต่อมาชมรมได้นำเงินจำนวน 5,000 บาท มาสมทบจัดตั้งเป็นกองทุนน้ำมันขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2542 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) แก้ไขปัญหาน้ำมันราคาแพง และเพิ่มความสามารถในการต่อรองราคาน้ำมันในชุมชนกับพ่อค้าคนกลาง และ 2) เพื่อหาเงินทุนไว้ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชมรม ในการบริหารงานนั้นชมรมจะให้ที่ประชุมของสมาชิกทั้งหมดช่วยกันเลือกคณะ

* เป็นคำสรรพนามที่ชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ใช้เรียก พ่อ บางกรณีใช้เรียกผู้อาวุโสในชุมชนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ

กรรมการเข้ามารับผิดชอบการดำเนินงาน 4-5 คน นับตั้งแต่การซื้อน้ำมัน การเก็บรักษาน้ำมัน การจ่ายน้ำมัน การควบคุมรายรับรายจ่าย จนถึงการติดตามหนี้จากสมาชิกที่ผิดนัดชำระเงิน กองทุนจะใช้จ่ายเงินตัวเองซื้อน้ำมันจากแผ่นดินใหญ่เข้ามาเก็บไว้เป็นกองกลางก่อนที่จะจำหน่ายต่อในราคาทุนให้แก่สมาชิก ในการให้บริการนั้นกองทุนน้ำมันให้บริการทั้งสมาชิกของชมรมและชาวบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชน โดยมีกว่ากองทุนน้ำมันจะให้สมาชิกเชื่อน้ำมันไปใช้ได้ 1 ถึง / 10 วัน ถ้าสมาชิกคนใดต้องการจะเชื่อน้ำมันดังต่อไปนี้ต้องชำระหนี้เก่าให้หมดเสียก่อนกองทุนจึงจะอนุญาตให้เชื่อน้ำมันได้

3.2) กลุ่มออมทรัพย์

กิจกรรมนี้เกิดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อ 1. ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 2. เพื่อเป็นการพึ่งตนเอง และ 3. เพื่อให้สมาชิกได้ออมเงิน โดยชมรมจะมอบหมายให้ในแต่ละหมู่บ้านคัดเลือกบุคคลเข้ามาเป็นคณะกรรมการควบคุมดูแลกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนคน ซึ่งกฎระเบียบการบริหารงานจะอยู่ในรูปแบบเดียวกัน

- สมาชิกจะต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ
- ไม่เป็นผู้ทำการประมงแบบทำลายล้าง
- ราคาหุ้น ๆ ละ 10 บาท
- สมาชิกแต่ละคนลงหุ้นได้ไม่ต่ำกว่า 1 หุ้นแต่ไม่เกิน 10 หุ้น
- การกู้ยืมเงินนั้นสมาชิกเก่ากู้ได้ 6,000 บาท สมาชิกใหม่กู้ได้ 4,000 บาท
- การหมดสภาพจากการเป็นสมาชิกคือตาย ลาออก หรือกรรมการพิจารณาให้ออก

ในการดำเนินงานนั้นกลุ่มออมทรัพย์แต่ละกลุ่มจะนัดประชุมกันเดือนละ 2 ครั้งในช่วงน้ำตาย คือ ทุก 8 คำทั้งข้างขึ้นและข้างแรม เพื่อติดตามผลการดำเนินงาน รับคืนเงินกู้ พิจารณาผู้ขอกู้รายใหม่ รวมถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน โดยส่วนใหญ่แล้วกลุ่มออมทรัพย์แต่ละกลุ่มมักประสบปัญหาลักษณะเดียวกันคือ ผู้กู้มักผิดกำหนดชำระหนี้ ซึ่งในกรณีเช่นนี้กลุ่มออมทรัพย์ก็จะตัดสิทธิ์ในการกู้ครั้งใหม่ หรือมีผู้ขอกู้มากกว่าจำนวนเงินกองกลางที่มีอยู่ ในกรณีเช่นนี้คณะกรรมการจะพิจารณาตามความจำเป็นมากน้อย หรือความเดือดร้อนต้องใช้เงินในครั้งนั้น ๆ

3.3) กองทุนอวน

กองทุนอวน เกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์ที่ชมรมชาวประมงพื้นบ้านต้องการให้สมาชิกซื้ออวนจับสัตว์น้ำได้ในราคาถูก ซึ่งแต่เดิมการซื้ออวนของชาวประมงกระทำโดยผ่านกลุ่มพ่อค้า

คนกลางทำให้อวนมีราคาแพง ยิ่งเมื่อชมรมสามารถควบคุมปัญหาการลักลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำของกลุ่มอวนลาก อวนรุนลงได้ ทรัพยากรในอ่าวพังงาที่เคยเสื่อมโทรมได้รับการฟื้นฟูดูแล สัตว์น้ำวัยอ่อนมีโอกาสได้เจริญพันธุ์ตามวงจรชีวิต ทำให้ชาวประมงสามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้นและต้องการเครื่องมือประมงโดยเฉพาะอวนเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน เมื่อชาวประมงต้องการอวนมากกลุ่มพ่อค้าคนกลางที่ทำหน้าที่ซื้อขายอวนจึงได้รับผลประโยชน์จากกลไกตลาดเป็นอันมาก ชมรมจึงเข้ามาทำหน้าที่คนกลางในการซื้อขายอวนแก่สมาชิกเพื่อตัดปัญหาพ่อค้าคนกลาง โดยจัดตั้งเป็นกองทุนอวนขึ้นและได้รับงบประมาณสนับสนุนในการจัดตั้งกองทุนอวนจาก 2 แหล่งใหญ่ คือ 1. การจำหน่ายหุ้นแก่สมาชิกในอัตราหุ้นละ 10 บาท ทั้งนี้สมาชิกแต่ละคนเข้าหุ้นได้ไม่เกินคนละ 10 หุ้น และ 2. เงินสนับสนุนจากโครงการความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน ซึ่งจัดสรรให้จำนวน 30,000 บาท

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน กิจกรรมนี้ประสบปัญหาจนต้องหยุดกิจกรรมไว้ชั่วคราว เนื่องจากสมาชิกที่ซื้ออวนไปไม่นำเงินมาชำระตามกำหนด จากจำนวนผู้ซื้ออวนไป 30 รายมีเพียง 3 รายเท่านั้นที่ชำระเงินเรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการกองทุนอวนเองก็ไม่สามารถติดตามลูกหนี้ที่เหลือให้มาชำระหนี้ได้ จากปัญหานี้ทำให้สมาชิกและคนนอกที่จับตาความโปร่งใสในกระบวนการทำงานของชมรมมีทัศนคติไปในแง่ลบ แม้แต่โครงการความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งกองทุนตั้งแต่แรกก็ไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้และต้องการคำอธิบายจากชมรมด้วยเช่นกัน

3.4) กองทุนกุ้ง

เนื่องจากปริมาณกุ้งที่ชาวประมงจับได้ในแต่ละวันนั้นมีจำนวนมาก ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจึงคิดตั้งกองทุนกุ้งขึ้นมาโดยขอรับบริจาคกุ้งจากชาวประมงคนละ 1 ตัวในแต่ละวัน กุ้งที่ได้รับในแต่ละวันนั้นชมรมจะขายให้แก่พ่อค้าแม่ค้าหรือแปปลาในชุมชนเพื่อหาทุนไว้ดำเนินงานในกิจกรรมอื่น ๆ ในอนาคตต่อไป ปัจจุบันกิจกรรมนี้ได้ล้มเลิกไปแล้วทั้งนี้สาเหตุหลักมาจากปริมาณกุ้งที่ชาวประมงจับได้เริ่มน้อยลง ชมรมจึงคิดโครงการที่จะทำการเพาะเลี้ยงปลาเก๋าในกระชังขึ้นมาแทนกองทุนกุ้ง

4) กิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนและสตรี

การปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกโดยเฉพาะแกนนำของชมรมนั้น ต้องอาศัยการทุ่มเทและอุทิศตนมากพอสมควร ทั้งร่างกาย แรงใจและกำลังทุนทรัพย์ เนื่องจากชมรมชาวประมงพื้นบ้านเป็นองค์กรที่ตั้งขึ้นมาเพื่อทำประโยชน์แก่ชุมชนเป็นหลัก งบประมาณได้จากการสนับสนุนจาก

องค์กรพัฒนาเอกชน (เอ็นจีโอ) และหน่วยงานภาครัฐ ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เงินส่วนหนึ่งจึงต้องเก็บสมทบจากสมาชิกอยู่เสมอ นอกจากนี้การเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ นั้นทำให้สมาชิกไม่มีเวลาออกเรือจับสัตว์น้ำได้ตามปกติส่งผลกระทบต่อรายได้ประจำที่จะนำมาใช้จ่าย เพราะชาวประมงถือว่าเงินของพวกเขาอยู่ในทะเลถ้าไม่ออกเรือก็ไม่ได้เงินมา บางครั้งสมาชิกต้องมีการเดินทางไปสัมมนาหรือศึกษาดูงานเครือข่ายนอกชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ใกล้เคียงไกลบ้างตามแต่กำหนดการ อาจทำให้ภรรยาเกิดความระแวงสงสัยจนถึงขั้นทะเลาะเบาะแว้งกลายเป็นปัญหาครอบครัวในที่สุด ชุมรมจึงมีแนวคิดที่จะเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชมรมทั้งในและนอกพื้นที่เพื่อลดปัญหาความไม่เข้าใจกันในครอบครัว อีกทั้งยังเป็นการขยายแนวร่วมในการทำงานเพิ่มมากขึ้นด้วย

นอกจากนี้ ชมรมยังคิดที่จะทำการปลูกฝังเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และให้ความสำคัญต่อทรัพยากรธรรมชาติด้วยการดึงเยาวชนในชุมชนให้เข้าร่วมทำกิจกรรมและเรียนรู้กระบวนการทำงานของชมรม ดังนี้ 1) การคัดเลือกเยาวชนที่มีความสนใจด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเข้ามาศึกษางานด้านต่าง ๆ ของชมรม โดยสนับสนุนให้เยาวชนเหล่านี้มีโอกาสเข้าร่วมฟังการประชุมใหญ่ของชมรม การร่วมคณะเดินทางไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่ การเปิดโอกาสให้เยาวชนเหล่านี้แสดงความคิดเห็นในเวทีสาธารณะในฐานะตัวแทนเยาวชน 2) ชมรมทำโครงการร่วมกับโรงเรียนในพื้นที่เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น กิจกรรมการศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน การปลูกป่าชายเลน การกำหนดแนวเขตการอนุรักษ์ทรัพยากร การสำรวจทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงา เพื่อให้เยาวชนเหล่านี้เข้ามาสืบทอดสานเจตนารมณ์การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรในอ่าวพังงาในอนาคตต่อไป

5) กิจกรรมรณรงค์เผยแพร่

การดำเนินงานของชมรมต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน แต่ในบางครั้งปัญหานี้ก็ไม่ได้ได้รับความใส่ใจจากเจ้าหน้าที่รัฐเท่าที่ควรเพราะมองเหมือนว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความขัดแย้งที่มาจากการแข่งขันกันของคนสองกลุ่ม หากคนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอาจจะถูกมองว่าเป็นการเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือมีผลประโยชน์ต่างตอบแทนกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งชาวประมงมองว่าเจ้าหน้าที่รัฐเหล่านี้ทำงานแบบลอยตัวอยู่เหนือปัญหา ทางออกที่ดีคือการพูดคุยและกำหนดแนวการใช้ทรัพยากรร่วมกัน การให้ข้อมูลถึงเจตนารมณ์และกระบวนการทำงานของชมรม รณรงค์ให้ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะช่วยลดการทำลายล้างทรัพยากรลงได้ ด้วยเหตุนี้ชมรมจึงจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชนขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลภายใน

นอกจากนี้เข้ามาเรียนรู้การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ ชุมชนเองก็จะได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์จากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักในชุมชนด้วย โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวที่อยู่นั้นอยู่ในรูปแบบของโฮมสเตย์

4.3.2 การสร้างเครือข่ายของชมรม

การดำเนินงานต่าง ๆ ของชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขามน้อยกระทำภายใต้การตัดสินใจของคณะกรรมการซึ่งคัดเลือกจากสมาชิกชมรมทั้ง 7 หมู่บ้าน ๆ ละ 5 คน เข้ามาเป็นตัวแทนในการดำเนินงาน จากนั้นตัวแทนทั้ง 35 คนจะทำการเลือกสรรบุคคลที่จะมาทำหน้าที่ประธานชมรมและตำแหน่งงานอื่น ๆ ต่อไป ซึ่งมีโครงสร้างองค์กรดังนี้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

1. นายมาห์เร็น อุหลัง		ที่ปรึกษาอาวุโส / ตรวจสอบบัญชี / ประเมินผล
2. โค๊ะอิหม่ามฮาโหรน ช่างเหล็ก		กรรมการที่ปรึกษา / ตรวจสอบบัญชี / ประเมินผล
3. นายทวีป หยั่งทะเล		กรรมการที่ปรึกษา / ตรวจสอบบัญชี / ประเมินผล
4. นายไข่ อุปมา		กรรมการที่ปรึกษา / ตรวจสอบบัญชี / ประเมินผล
5. นายสำเร็จ ราชด		กรรมการที่ปรึกษา (ที่ปรึกษาสัมพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้)
6. นายวิเชียร ภาณุวงศ์		กรรมการที่ปรึกษา
7. นายสุภกิจ ทศพงษ์		กรรมการที่ปรึกษา
8. นายวิษณุ สุวรรณภิเษพงษ์		กรรมการที่ปรึกษา (อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเกาะขาม)
9. นายเดชา เรืองสมุทร		กรรมการที่ปรึกษา (กำนันตำบลเกาะขามน้อย)
10. นายนิเวศน์ กล้าสมุทร		กรรมการที่ปรึกษา
11. นายสมาน เรืองสมุทร		กรรมการที่ปรึกษา
12. นายประเวศน์ กล้าสมุทร		กรรมการที่ปรึกษา

คณะกรรมการดำเนินงาน

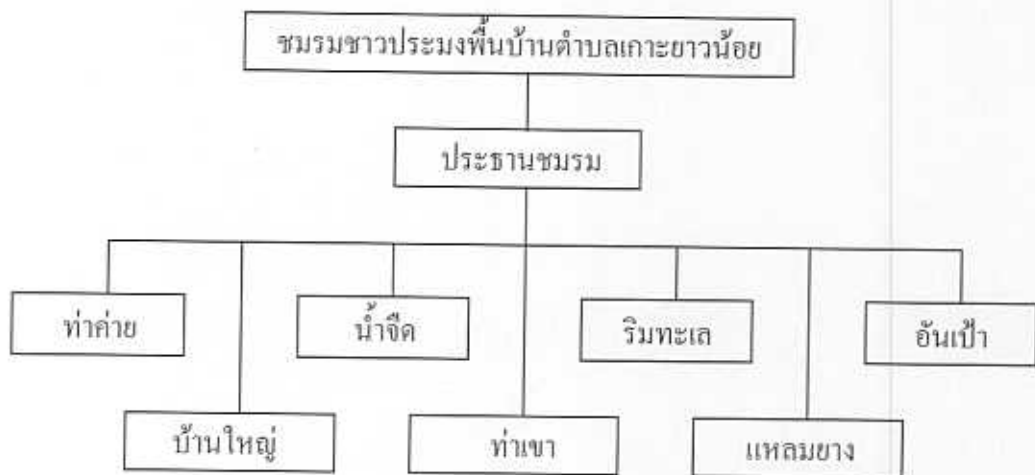
1. นายชำนาญ ราชด		ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขามน้อย
------------------	--	---

2. นายอคุลย์	เรียงสมุทร	รองประธาน
3. นายคูเส็ด	บุตรี	เลขานุการ
4. นายอาหมัด	บ้านนบ	ผู้ช่วยเลขานุการ
5. นายสำราญ	ราเขต	ฝ่ายการเงินและบัญชี
6. นายถนัด	ศรีสมุทร	ฝ่ายประชาสัมพันธ์
7. นายค้อเหลบ	ศรีเหมาะ	ฝ่ายประชาสัมพันธ์
8. นายอ้อด	เอกคณะ	ฝ่ายต้อนรับ
9. นายอาร์คนชามา	เรียงสมุทร	ฝ่ายต้อนรับ
10. นางจันจิรา	ราเขต	ฝ่ายต้อนรับ
11. นายโสภณ	เรียงสมุทร	ฝ่ายข้อมูลและติดตามนโยบาย
12. นายไสว	กล้าสมุทร	ฝ่ายข้อมูลและติดตามนโยบาย
13. นายประเสริฐ	ศรีเหมาะ	ฝ่ายข้อมูลและติดตามนโยบาย / ประสานงาน
14. นายทรน	ปานะ	ฝ่ายปราบปราม / รักษาความปลอดภัย
15. นายพิน	เรียงกิจ	ฝ่ายปราบปราม / รักษาความปลอดภัย
16. นายจำรัส	หยั่งทะเล	ประธานกองทุนอวน
17. นางบุษบา	บุตรี	ฝ่ายการตลาดกองทุนอวน
18. นางสุจิตรา	ราเขต	ฝ่ายการตลาดกองทุนอวน
19. นางวรฉัตร	วิบูลย์	ฝ่ายบัญชีกองทุนอวน
20. นางฮีบชะ	ราเขต	ฝ่ายสินเชื่อกองทุนอวน
21. นางวิมล	ราเขต	ฝ่ายสินเชื่อกองทุนอวน
22. นายรุณี	อุหลัง	ประธานกองทุนน้ำมัน
23. นายอ้านวย	ภัทรกมลสุรกุล	กรรมการดำเนินงานกองทุนน้ำมัน
24. นางมลชยา	หยั่งทะเล	กรรมการดำเนินงานกองทุนน้ำมัน
25. นายจำรูญ	หยั่งทะเล	กรรมการดำเนินงานกองทุนน้ำมัน
26. นายจรูญ	เรียงสมุทร	กรรมการดำเนินงานกองทุนกุ้ง
27. นายชุมพล	ราชรักษ์	กรรมการดำเนินงานกองทุนกุ้ง
28. นายณรงค์	ดาวเรือง	กรรมการดำเนินงานกองทุนกุ้ง

ในการเลือกคณะกรรมการเข้ามาทำงานนั้น สมาชิกจะใช้วิธีช่วยกันพิจารณาคุณสมบัติของผู้นั้น ๆ เป็นเบื้องต้นว่ามีความใกล้เคียงกับหน้าที่งานมากน้อยเพียงใด จากนั้นให้เสนอชื่อและ

ลงเสียงเลือกกันในที่ประชุมใหญ่ สำหรับวาระการทำงานนั้น ไม่ได้กำหนดเป็นเกณฑ์ตายตัวไว้แล้วแต่ความสมัครใจของผู้ที่ทำหน้าที่ว่ามีความพร้อม และได้รับการยอมรับจากสมาชิกมากน้อยเพียงใด หากตำแหน่งใดว่างลงที่ประชุมใหญ่สมาชิกก็จะทำการเลือกสรรคนใหม่เข้ามาทำงานแทน

สำหรับกำหนดนัดการประชุมนั้น สมาชิกลงมติให้มีการประชุมใหญ่กันทุก 9 คำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม เนื่องจากวันดังกล่าวอยู่ในช่วงน้ำตาย ชาวประมงจะหยุดออกเรือจับสัตว์น้ำกัน เพราะมีสัตว์น้ำให้จับน้อย ไม่คุ้มค่าน้ำมันเรือ นอกจากนี้ยังมีการประชุมแบบไม่เป็นทางการในลักษณะวงสนทนากลุ่มย่อย 5-8 คน โดยทั่วไปแล้วการประชุมในลักษณะนี้มักจะใช้บ้านประจําชนรมเป็นที่สนทนา สมาชิกคนใดว่างก็สามารถมาวงสนทนาด้วยได้ หัวข้อสนทนานั้นมีทั้งในส่วนที่เป็นการดำเนินงานของชมรม และเรื่องอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เรื่องใดเป็นประเด็นสำคัญก็จะนำไปปรึกษาหารือสมาชิกในที่ประชุมใหญ่ต่อไป

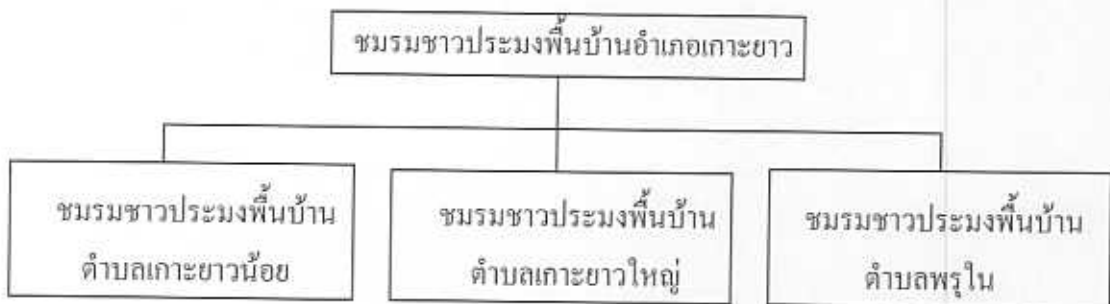
ภาพที่ 4.3 แสดงโครงสร้างคณะกรรมการของชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อย

เพื่อให้การดำเนินงานของชมรมมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ทั้งทางด้านนโยบายและการปฏิบัติ ชมรมจึงได้เข้าร่วมเครือข่ายกับองค์กรอื่น ๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนทั้งนี้ถือเป็นการเพิ่มพลังในการต่อรองขามเกิดปัญหาความเดือดร้อนอีกด้วย โดยเริ่มจากระดับชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด จนถึงระดับภาค

การรวมตัวกันทำงานในระดับพื้นที่ ก็คือโครงสร้างการทำงานของชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อยนั่นเอง กล่าวคือหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านคัดเลือกตัวแทนหมู่บ้านละ 5 คน มาเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินงาน ซึ่งตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านมีหน้าที่หลัก ๆ ในการนำเสนอปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการทำประมงในชุมชนของคนเพื่อหาแนวทางแก้ไข

ร่วมกัน พร้อมกันนั้นก็รับนโยบายของชมรมไปปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การกำหนดแนวเขตป่าชายเลนของแต่ละชุมชน การเฝ้าระวังการทำประมงผิดกฎหมาย การปลูกป่าชายเลน เป็นต้น

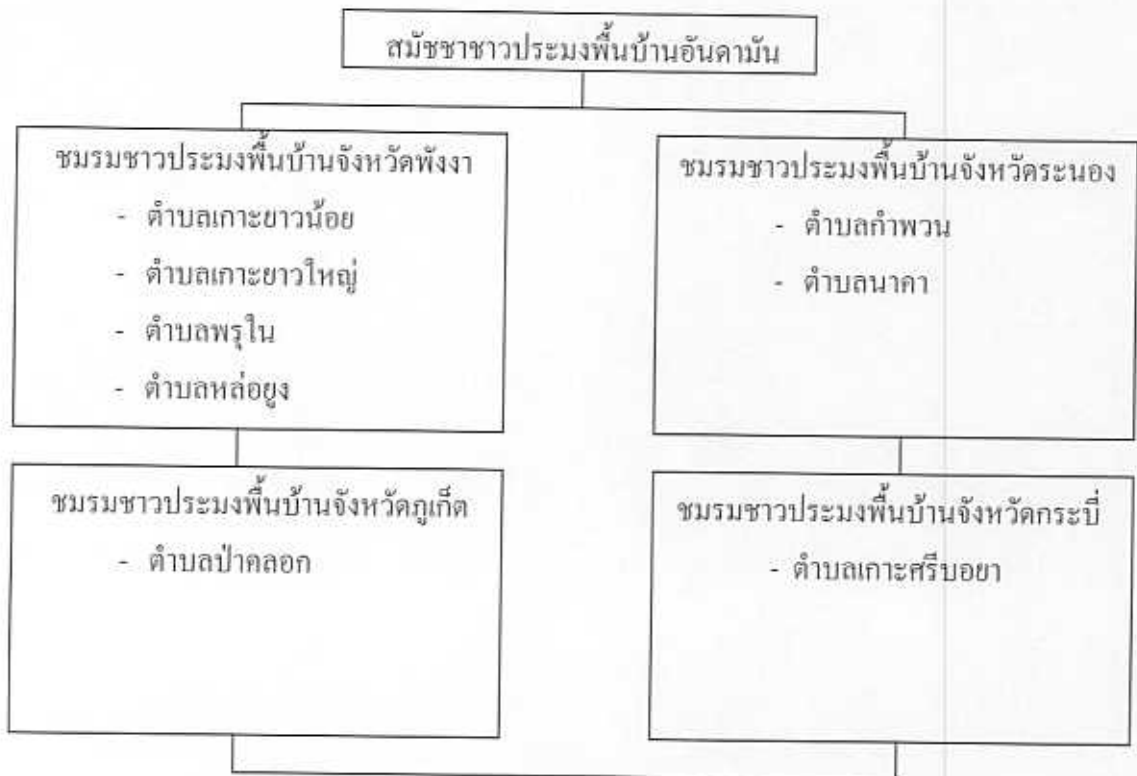
ความร่วมมือในระดับชุมชนนั้น มีเครือข่ายอยู่ 3 ชมรม ได้แก่ ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะข่าน้อย ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะข่าน้อย และชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลพรุไฉ เพื่อแก้ปัญหาการประมงในอ่าวพังงาร่วมกัน การดำเนินงานส่วนใหญ่จะเป็นการร่วมกันผลักดันแผนปฏิบัติการเฝ้าระวังชายฝั่ง รวมถึงผลักดัน / กดดันการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐในการเข้ามาแก้ไขปัญหาทรัพยากรชายฝั่ง นอกจากนี้กิจกรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งของทั้ง 3 ชมรมคือการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานร่วมกัน ถือเป็นกรมองต่างมุมมองเพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปปรับหรือประยุกต์ใช้ในกระบวนการทำงานของแต่ละชมรม

ภาพที่ 4.4 แสดงเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในอำเภอเกาะข่าน้อย

ในระดับจังหวัดนั้น ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะข่าน้อยสามารถสร้างเครือข่ายได้ในรูปของสมาชิกชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นตัวแทนชาวประมงพื้นบ้านจาก 4 จังหวัดฝั่งทะเลอันดามัน ได้แก่ จังหวัดพังงา ภูเก็ต กระบี่ และระนอง จำนวน 8 ตำบลที่มีกลุ่ม/องค์กรระดับพื้นที่ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรชายฝั่งอยู่แล้ว ประกอบด้วย (ชลิตา บัณจุวงศ์, 2543 : 190) จังหวัดพังงา ได้แก่ ตำบลเกาะข่าน้อย ตำบลเกาะข่าน้อย ตำบลพรุไฉ อำเภอเกาะข่าน้อย และตำบลห่อขง อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดภูเก็ต ได้แก่ ตำบลป่าคลอก อำเภอถลาง จังหวัดกระบี่ ได้แก่ ตำบลเกาะศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง และจังหวัดระนอง ได้แก่ ตำบลกำพวน ตำบลนาตา กิ่งอำเภอสุขสำราญ โดยแต่ละตำบลจะส่งตัวแทนตำบลละ 2 คนไปเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินงาน วัตถุประสงค์หลักของสมาชิกชาวประมงพื้นบ้านอันดามันตั้งขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาการรุกล้ำเข้ามาทำประมงอย่างผิดกฎหมายของเรือประมงที่ใช้เครื่องมือทำลาย

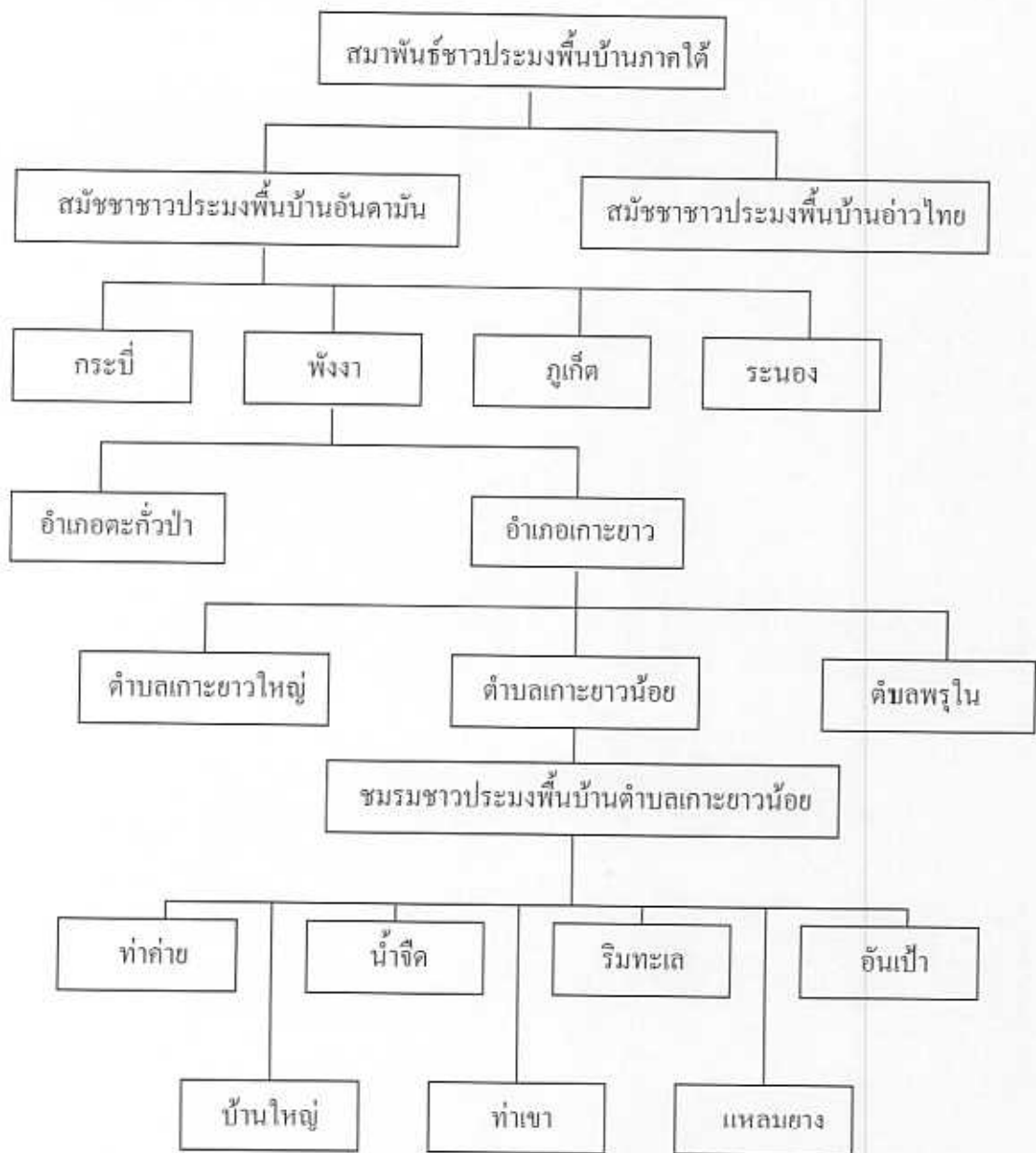
ล่าง โดยเฉพาะกลุ่มอวนลาก อวนรุนให้หมดหรือออกไปจากเขตกำหนด ไม่ว่าจะเป็นเขต 3,000 เมตร หรือบริเวณอ่าวพังงา

ภาพที่ 4.5 แสดงเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในกลุ่มสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน

นอกจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านอันดามันแล้ว ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะข่าน้อยยังเข้าร่วมเครือข่ายเป็นสมาชิกสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของชาวประมงพื้นบ้าน 13 จังหวัดภาคใต้ทั้งฝั่งอันดามันและฝั่งอ่าวไทย ได้แก่ จังหวัดพังงา ตรัง ภูเก็ต สตูล กระบี่ ระนอง ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา นราธิวาส ปัตตานี และพัทลุง เพื่อรวมกลุ่มรณรงค์และผลักดันเชิงนโยบาย / กฎหมายเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชาวประมงพื้นบ้าน

นอกจากนี้ ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะข่าน้อยยังได้เข้าร่วมเครือข่ายกับองค์กรอื่น ๆ อีก เช่น สมาชิตนงน กลุ่มเกษตรกรทางเลือกใหม่ภาคใต้ กลุ่มชาวเขา สมาชิสมาชิกแรงงานในการเป็นแนวร่วมเรียกร้องให้ภาครัฐบาลลงมาช่วยแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน โดยเฉพาะปัญหาความยากจน ทั้งนี้ในแต่ละปีกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ เหล่านี้จะมีการสัญจรไปเยี่ยมชมเพื่อปรึกษาหารือ ศึกษาดูงาน และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของแต่ละกลุ่มอยู่เสมอ

ภาพที่ 4.6 แสดงการสร้างเครือข่ายของชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อย

โดยภาพรวมแล้ว ชุมชนเกาะยาวน้อยก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับชุมชนประมงพื้นบ้านในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของประเทศไทย ที่ต้องประสบกับปัญหาความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจอันมีสาเหตุหลักมาจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรทางทะเลซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการดำรงชีพของชุมชนชาวประมงทั่วไป ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นนโยบายของภาครัฐ การเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรของกลุ่มนายทุนและชาวประมง

นอกพื้นที่ ตลอดจนการแข่งขันของชาวประมงในชุมชนด้วยกันเองที่เพิ่มสูงขึ้นตามจำนวนประชากร แต่สิ่งที่น่าสนใจคือพัฒนาการการปรับตัวเพื่อต่อสู้และหาทางออกจากปัญหาของชุมชนเกาะขาวน้อยที่สังเกตเห็นว่าการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมคือทางออกจากปัญหาที่สำคัญที่สุด การรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรท้องถิ่นของคนเป็นชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย แสดงให้เห็นถึงพลังและความตั้งใจในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามการรณรงค์ให้คนทั่วไปมีจิตสำนึกรัก ห่วงใย และเห็นคุณค่าในความสำคัญของสิ่งแวดล้อมก็ถือเป็นปัจจัยหลักประการหนึ่งที่จะช่วยลดปัญหาการทำลายล้างทรัพยากรในพื้นที่อื่น ๆ ได้ด้วยเช่นเดียวกัน การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์และเรียนรู้บทเรียนจากชุมชนในรูปแบบของโฮมสเตย์จึงเกิดขึ้นในเวลาต่อมา ซึ่งจะได้นำกล่าวถึงโดยละเอียดในลำดับต่อไป

4.4 การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะขาวน้อย

กิจกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นกระแสที่ได้รับความนิยมอย่างสูง มีการดำเนินงานหลากหลายรูปแบบ ได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางทั้งจากภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้ด้วยเหตุผลหลักในการสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นเงินจำนวนมหาศาลในแต่ละปี จนการท่องเที่ยวกระจายครอบคลุมลงสู่ทุกพื้นที่ ส่งผลกระทบให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งสิ่งแวดล้อมและสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่ท่องเที่ยวที่ขาดการจัดการที่ดี จนกลายเป็นปัญหาเรื้อรังที่รัฐและเอกชนต้องคืนเงินรายได้จำนวนมหาศาลที่ได้มานั้นลงมาจัดการแก้ไขปัญหา แต่จากการที่ต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนในอดีตที่ผ่านมา ถือเป็นบทเรียนล้ำค่าที่ชุมชนเกาะขาวน้อยนำมาปรับใช้เป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว

4.4.1 พัฒนาการของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะขาวน้อย

การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะขาวน้อย มีพัฒนาการสืบเนื่องมาจากการก่อตั้ง “ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย” ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันของชาวประมงพื้นบ้านเพื่อปรับตัวต่อปัญหาความวิกฤติเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงา ที่มีลักษณะเป็นปัญหาถูกไล่ต้อนเนื่องกันมานับแต่รัฐออกนโยบายส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตทางการประมง เพื่อตอบสนองนโยบายในแผนพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก จนทำให้อุตสาหกรรมประมงทะเลขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อทรัพยากรทะเลและทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างกว้างขวาง นำมาซึ่งการรวมกลุ่มกันในลักษณะต่าง ๆ ของชาวประมงพื้นบ้านเพื่อทำการ

อนุรักษ์และหาทางฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของทรัพยากรคิงเช่นที่ชาวประมงพื้นบ้านในเกาะขาวน้อย กระทำอยู่ ซึ่งเมื่อก่อนตั้งชมรมขึ้นแล้วชาวประมงพื้นบ้านเหล่านี้ต้องการให้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมในการรณรงค์ให้คนทั่วไปมีจิตสำนึกรักและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญนำไปสู่การช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรในอนาคต โดยเริ่มจัดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2538 จากคำแนะนำของเจ้าหน้าที่มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนอีกองค์กรหนึ่งที่เข้ามาทำหน้าที่ให้คำปรึกษาในการดำเนินงานของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ได้เห็นศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชนอันประกอบด้วยวัฒนธรรมหลักแบบชาวไทยมุสลิม และการประกอบอาชีพแบบชาวประมงพื้นบ้าน ที่ถือเป็นเสน่ห์ดึงดูดใจสำคัญทางการท่องเที่ยวจึงเสนอแนะให้จัดกิจกรรมท่องเที่ยวขึ้น ทั้งนี้โดยความเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกชมรมและชาวบ้านในชุมชนจึงได้ลงมติจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบของโฮมสเตย์ขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าไปใช้ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกับคนในชุมชน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ปฏิบัติตนเป็นส่วนหนึ่งของคนในท้องถิ่น เช่น เข้าชั้นทำอาหาร ออกไปปลูกผัก ทำสวน ทำนาตามฤดูกาล ออกเรือจับสัตว์น้ำ ทำงานฝีมือ จักสาน ช่อมเครื่องมือประมง แปรรูปอาหารทะเล ร่วมกิจกรรมทางสังคมของชุมชน ท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยว ตลอดจนเรียนรู้กิจกรรม พิทักษ์ ฟื้นฟู สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรชายฝั่ง เป็นต้น

ชำนาญ ราชเขต (สัมภาษณ์ 27 พฤษภาคม 2545) ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะขาวน้อย กล่าวถึงแนวคิดเริ่มต้นที่ชมรมหันมาทำการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ว่า “เมื่อก่อนเราเสี่ยงขายสูรคบมือกับอวนลากอวนรุนมานานแล้ว ตอนนี้ให้ตำรวจกับประมงเขารับช่วงต่อ เราหันมารณรงค์เรื่องการอนุรักษ์แทน ใช้ประสบการณ์จริงของพวกบ๊อง นี่แหละเป็นบทเรียนบอกต่อ จากหนึ่งเป็นสอง เป็นสี่ เป็นแปดไปเรื่อย ๆ อยากให้คนที่เข้ามาเที่ยวที่เราช่วยเขาไปบอกต่อกันเยอะ ๆ ว่าเราอนุรักษ์กันยังไง อนุรักษ์อะไรกันบ้าง อีกหน่อยพอคนเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ ปัญหาทำลายทรัพยากรจะได้ลด ๆ ลง”

“ถึงจะทำท่องเที่ยวเราก็ออยู่กันไม่บายนักหรอก ต้องจัดการให้ดีเพราะถ้าจัดการไม่ดีกลุ่มไม่เข้มแข็ง เห็นแก่ธุรกิจ เห็นแก่เม็ดเงิน อีกหน่อยเราก็คงเป็นแบบภูเก็ต สมุย นั่นแหละ” (มาเหรีน อุห์ถ้ง, สัมภาษณ์ 26 พฤษภาคม 2545) (อยู่กันไม่บาย – ลำบาก ไม่มีความสุข, ผู้วิจัย)

กิจกรรมการท่องเที่ยวของเกาะขาวน้อยจึงต้องการผสมผสานกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ชุมชนได้ทำอยู่เดิม ผนวกกับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ต้องการให้บุคคลภายนอกได้เข้ามาเรียนรู้ความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชาวเกาะ โดยยึดหลัก

* เป็นคำสรรพนามที่ชาวไทยมุสลิมทางภาคใต้นิยมใช้เรียกเพศชายในความหมายของพี่, พี่ชาย

การว่า การท่องเที่ยวที่ดำเนินการนั้นจะต้องสร้างจิตสำนึกให้ทั้งนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน โดยผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ซึ่งจะได้นำเสนอเป็นลำดับต่อไป

4.4.2 กระบวนการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย

ในการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อยนั้น จำแนกการศึกษาเป็น 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

- 4.4.2.1 การวางแผน
- 4.4.2.2 การจัดสายงาน
- 4.4.2.3 การดำเนินงาน
- 4.4.2.4 การควบคุม

4.4.2.1 การวางแผนงาน

แม้การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยวน้อยจะเริ่มดำเนินการมาเพียง 7 ปี แต่ก็เป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเชิงวัฒนธรรมทั้งในและต่างประเทศในแง่ของการจัดการท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้ความสำคัญต่อทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งในการดำเนินงานนั้นชุมชนวางกรอบเป็นแนวทางไว้ดังนี้

- 1) นโยบายการดำเนินงานท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย
 1. เผยแพร่กิจกรรมการปกป้อง พิทักษ์ รักษา และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนเกาะยวน้อย
 2. สร้างแนวร่วมและผูกมิตรสร้างสัมพันธ์อันดีกับคนต่างถิ่น ต่างสาขา และอาชีพ ทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ซึ่งกันและกัน
 3. พัฒนาชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อยในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรชายฝั่ง
 4. บูรณาการการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์เข้าด้วยกัน เพื่อให้การท่องเที่ยวและทรัพยากรธรรมชาติเดินไปด้วยกันได้อย่างยั่งยืน

2) วัตถุประสงค์หลักในการดำเนินงาน

1. เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่คนในชุมชน และบุคคลภายนอกที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในเกาะยวน้อย
2. เพื่อให้ชาวประมงพื้นบ้านมีรายได้เสริมนอกเหนือจากการทำประมง
3. เพื่อให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของตน
4. เพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กับ บุคคลองค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อประสิทธิผลของการอนุรักษ์

3) หลักการในการทำงาน

บริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ให้เป็นกิจกรรมหนึ่ง ที่ช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่นช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มุ่งเน้นไปที่การเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งชาวบ้าน หน่วยงานรัฐ นักท่องเที่ยว และองค์กรอิสระ เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีหลักการสำคัญเพื่อให้บรรลุสู่เป้าหมายดังกล่าว 3 ประการ ดังนี้ (ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อย, 2540 : 2)

1. ควรมีการคัดสรรนักท่องเที่ยวที่เคารพต่อธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชน
2. ต้องถือว่าการท่องเที่ยวไม่ควรมุ่งหวังรายได้เป็นหลัก แต่ควรเป็นกิจกรรมที่สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยผสมผสานให้การประกอบอาชีพ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเป็นเรื่องเดียวกัน
3. มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม

4) การเตรียมความพร้อมของชุมชน

เพื่อให้การดำเนินงานมีความคล่องตัว ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อยจึงรับหน้าที่เป็นตัวแทนของคนในชุมชนบริหารจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวที่จัดตั้งขึ้นมา ซึ่งชมรมชาวประมงได้วางแผนเตรียมความพร้อมของชุมชนในด้านต่างๆ ประกอบด้วย

- ความพร้อมด้านพื้นที่ดำเนินการ
- ความพร้อมด้านบุคลากร
- ความพร้อมด้านการตลาด

1. ความพร้อมด้านพื้นที่ดำเนินการ

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบด้านความพร้อมของพื้นที่แล้ว ชาวเกาะชวน้อยเห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงและแก้ไขตรงจุดใด เพราะชุมชนต้องการนำเสนอความเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ ทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีแบบวัฒนธรรมมุสลิม วิธีการประกอบอาชีพทั้งด้านการประมงและการเกษตร หาดทราย ทะเล ชายหาด ความเป็นสังคมชนบทที่มีวิถีชีวิตเป็นของตนเองแบบเรียบง่าย เหล่านี้คือเสน่ห์ตามธรรมชาติที่สำคัญโดยไม่ต้องจัดฉากมานำเสนอ ดังเช่นที่สำเร็จ ราชเขต (สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2545) กล่าวถึงไว้ว่า “กิจกรรมท่องเที่ยวก็คือวิถีการยังชีพของชาวเกาะชวน้อยทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นการทำประมงวางอวนปู อวนกุ้ง จับปลาจิ้งจั้ง กริดยาง ทำนา เกี่ยวข้าว เลี้ยงควาย สถานที่ท่องเที่ยวที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นหาดท่าเขา หาดป่าทราย หาดคลองจาก เกาะไข่ เกาะริงนก”

2. ความพร้อมด้านบุคลากร

บุคลากรถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการจัดการท่องเที่ยว การสร้างความพร้อมในการดำเนินงานแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องถือเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะในส่วนของคณะกรรมการ ผู้ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์ รวมถึงชาวเกาะที่อยู่ในฐานะเจ้าบ้านที่จะต้องมีจุดยืนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานเดียวกันในการจัดการให้การท่องเที่ยวนั้นไม่ทำลายทรัพยากรแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สั่งสมเป็นวิถีชีวิตชุมชนสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน หากมุ่งเน้นแต่เฉพาะรายได้ทางเศรษฐกิจผู้ดำเนินงานอาจใช้วิธีการหลากหลายรูปแบบเพียงเพื่อดึงนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน การจัดฉากเพื่อกระตุ้นกระแสการท่องเที่ยวก็เกิดตามมา แนวทางการดำเนินงานอาจจะไม่เป็นไปตามที่เคยตั้งปณิธานไว้ ท้ายที่สุดความล้มเหลวทางสังคมรอบใหม่ก็จะหวนกลับมาสู่ชุมชนอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่เคยต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤตด้านคุณภาพชีวิตขาดความเชื่อมโยงโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงามาแล้วเมื่อครั้งอดีต

การเตรียมความพร้อมของบุคลากรกระทำผ่านกิจกรรม 2 ลักษณะ ได้แก่ การประชุมกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน และการเข้ารับการอบรมจากวิทยากร หรือสัญจรไปศึกษาดูงานจากชุมชนอื่น ๆ ซึ่งในส่วนของการประชุมนั้นมีทั้งการประชุมแบบเป็นทางการได้แก่การประชุมใหญ่สมาชิกของชมรมชาวประมงพื้นบ้านทั้งหมด และการประชุมแบบไม่เป็นทางการได้แก่การประชุมกลุ่มย่อยในระดับแกนนำ การประชุมใหญ่สมาชิกทั้งหมดนั้นกำหนดจัดขึ้นเดือนละ 2 ครั้ง ในช่วงขึ้นและแรม 9 ค่ำ ซึ่งเป็นช่วงที่คลื่นลมสงบไม่เหมาะแก่การออกเรือ ชาวประมงเรียกช่วงนี้ว่า “ช่วงน้ำตาย” หากจะออกเรือก็สามารถทำได้แค่ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้จะมีน้อย ไม่คุ้มกับเวลา และน้ำมันเรือที่ใช้ไป ชาวประมงส่วนใหญ่ถือโอกาสหยุดพักผ่อนทำการซ่อมแซม

เครื่องมือประมงหรือตกแต่งเครื่องยนต์เรือ สมาชิกจึงมีมติให้ถือเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการจัดประชุมใหญ่เพราะสมาชิกสามารถมาเข้าร่วมประชุมได้โดยไม่ต้องทิ้งรายได้ของแต่ละคนไปนั่นเอง โดยปกติมักเริ่มต้นการประชุมในเวลา 2 ทุ่มถึงเที่ยงคืน หัวข้อการประชุมจะเป็นการปรึกษาหารือและตัดสินใจร่วมกันเกี่ยวกับการกำหนดแผนงานต่าง ๆ ทั้งการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อม การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงการวิเคราะห์ปัญหาในการดำเนินงานของชมรม และการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ส่วนการประชุมกลุ่มย่อยของแกนนำนั้นมักจะรวมกลุ่มมาประชุมกันที่บ้าน ชำนาญ ราเขต ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านคนปัจจุบันและกำกับดูแลการจัดการท่องเที่ยวของชมรมโดยตำแหน่ง ชำนาญเล่าว่าตั้งแต่ตั้งชมรมมาเปิดปีสมาชิกรวมตัวมาจังกาบ กันที่บ้าน คนทุกวันช้าบ้างเร็วบ้างแล้วแต่ว่าใครจะมีภาระมากน้อยแค่ไหน บางวันคนก็มามากบางวันก็น้อยแล้วแต่จะว่างกันแต่มาทุกวันไม่เคยขาด ส่วนใหญ่จะจังกาบกันตั้งแต่ 2 ทุ่มจนถึงเที่ยงคืน พยายามจะไม่ให้ดึกกว่านี้เพราะหลายคนต้องไปออกเรือตอนหัวรุ่ง” เรื่องที่พูดคุยกันมีทั้งในส่วนที่เป็นการทำงานของชมรม เช่น หลักการและทิศทางการทำงาน ปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงานและวิธีการแก้ไข เรื่องใดต้องให้สมาชิกร่วมตัดสินใจก็จะนำเสนอเข้าเป็นวาระในที่ประชุมใหญ่ต่อไป รวมถึงเหตุบ้านการณเมืองทั่ว ๆ ไปที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกชุมชนที่อาจส่งผลกระทบต่อการทำงานของชมรมและความเป็นอยู่ของคนเกาะชวน้อย เพื่อดังรับและหาแนวทางแก้ไขไว้ล่วงหน้า เช่น ภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ปัญหาเสพติด นโยบายของรัฐบาล เป็นต้น (ชำนาญ ราเขต, สัมภาษณ์ 27 มีนาคม 2545) (จังกาบ – จับกลุ่มพูดคุยสนทนา / ปรึกษาหารือร่วมกัน, “หัวรุ่ง – ตอนเช้าตรู่, ผู้วิจัย)

การสร้างความพร้อมให้บุคลากรอีกประการหนึ่งก็คือการส่งเข้ารับการอบรมหรือประชุมสัมมนาที่จัดขึ้นในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ซึ่งส่วนใหญ่แล้วได้แก่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานการท่องเที่ยวภาคใต้ เขต 4 ที่ดูแลรับผิดชอบการจัดการท่องเที่ยวในเขตจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ หรือในสถาบันการศึกษาอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีการส่งไปศึกษาดูงานในพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีการจัดการท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน และนำประสบการณ์ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานท่องเที่ยวในชุมชนของตนให้มีประสิทธิภาพ เช่น ชุมชนบ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

3. ความพร้อมด้านการตลาด

การตลาดของธุรกิจใด ๆ ก็ตาม ก็คือการทำให้สินค้าของคนเป็นที่นิยมของผู้บริโภค เพราะเมื่อสินค้าเป็นที่นิยมการซื้อหาและอัตราส่วนครองตลาดก็จะเพิ่มสูงตามมา เราจึงมัก

พบเห็นหลากหลายวิธีการที่ธุรกิจนำมาใช้เพื่อกระจายสินค้าของตนไปสู่ผู้บริโภค หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการทำให้สินค้าของตนเดินทางไปหาผู้ซื้อให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ แต่ธุรกิจท่องเที่ยวมีลักษณะพิเศษตรงกันข้ามกับธุรกิจประเภทอื่น ๆ ตรงที่ผู้ซื้อจะต้องเดินทางมาหาสินค้าหรือมาซื้อสินค้า ณ แหล่งกำเนิดด้วยตัวของผู้ซื้อเอง สินค้าของธุรกิจท่องเที่ยวก็คือทรัพยากรท่องเที่ยว ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งทีมนุชย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ กิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ส่วนผู้ซื้อก็คือนักท่องเที่ยวนั่นเอง

แกนนำชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย ให้ทัศนะต่อประเด็นการเตรียมความพร้อมด้านการตลาดของการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวว่า “กลุ่มไม่ได้คำนึงถึงการตลาดมากนัก เพราะไม่ได้ทำท่องเที่ยวเป็นธุรกิจหลัก เราเปิดกว้างให้ทุกคนเข้ามาศึกษาเรียนรู้ เพียงแต่ต้องทำตามกฎ กติกา ของชุมชนด้วย เช่น เราเป็นมุสลิมคุณก็ควรเคารพวัฒนธรรมมุสลิมของเรา ไม่มาเรียกร้องโวยวายให้เราหาหน้า หาเบียร์ให้กิน นักท่องเที่ยวผู้หญิงก็ควรแต่งตัวมิดชิดหน่อย จะมานุ่งเกาะอก สายเดี่ยว เดินเที่ยวทั่วหมู่บ้านมันก็ไม่งาม เพราะฉะนั้นกติกาสังคมของชุมชนจะเป็นเหมือนกลไกช่วยกวดขันนักท่องเที่ยวให้เราได้ระดับหนึ่ง เพราะคนที่ต้องการความสุขสบายก็คงไม่ชอบใจ เราก็จะได้นักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพเข้ามา” (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 27 พฤษภาคม 2545)

“เจตนาหลักของเราที่ทำท่องเที่ยวก็คือ หนึ่ง : อยากให้นักท่องเที่ยวเข้ามาดูเข้ามาเห็นงานอนุรักษ์ของเรา อย่างน้อยถึงไม่ไปบอกต่อกลับออกไปเขาไปเริ่มที่บ้านของเขาเองเราก็ดีใจแล้ว มากันหลาย ๆ คนกลับไปทำกันหลาย ๆ คน เครื่องขายก็จะเกิด สอง : จะได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน บางทีนักท่องเที่ยวอาจจะมีประสบการณ์ดี ๆ มาเล่าสู่กันฟังจะได้มีแนวทางใหม่ ๆ มาปรับใช้กับงานของเรา ส่วนเรื่องรายได้จากทัวร์ตกลงกันไว้ว่าจะให้เป็นรายได้เสริมเวลา น้ำตาขออกเรือไม่ได้กัน” (มาห์เรีน อุห์ลิ่ง, สัมภาษณ์ 26 พฤษภาคม 2545)

“เราตั้งเป้าไว้ตอนแรกว่าเดือนหนึ่ง ๆ จะจำกัดนักท่องเที่ยวเข้ามาโฮมสเตย์กันสัก 20 คนต่อเดือน ไม่มากไม่น้อยเกินไป ส่วนใหญ่เป็นคนที่อยากเรียนรู้จริง ๆ เท่านั้นแหละที่เข้ามา อย่างในอดีตฝรั่งคิดต่อว่าจะมาเที่ยวกันกลุ่มหนึ่ง 10 คน แต่ถึงเวลาจริง ๆ มากัน 7 คน เพราะอีก 3 คนที่เหลือคิดเหาะเหิดคิดเบียร์เลยไม่เข้ามา เราก็ไม่ได้เสียค่ายรายได้อะไรเพราะไม่ได้ทำธุรกิจ ถ้าทำทัวร์แล้วเราต้องเปลี่ยนวิถีชีวิต เปลี่ยนวัฒนธรรม ต้องลุกขึ้นมากรีดขางกันวันละหลาย ๆ รอบ เอาเรือออกเสียบปลากันทุกเวลาที่นักท่องเที่ยวอยากดูก็ผิดเป้าหมายของเราแล้ว” (ฮาโหรน ช่างเหล็ก, สัมภาษณ์ 26 พฤษภาคม 2545)

อย่างไรก็ตาม แม้ชุมชนจะไม่ได้วางแผนพัฒนาด้านการตลาดไว้เป็นรูปธรรมชัดเจนเช่น การทำธุรกิจโดยทั่ว ๆ ไป แต่ถือได้ว่าเป็นจุดแข็งอีกประการหนึ่งของเกาะชวน้อยเพราะการที่นักท่องเที่ยวคนใดจะเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนต้องพร้อมที่จะยอมรับความต่างทางวัฒนธรรม และพร้อมที่จะปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับที่ชุมชนมี ซึ่งเท่ากับเป็นกลไกทางธรรมชาติในการคัดสรรนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เข้ามา

ถึงกระนั้นเกาะชวน้อยก็ไม่ได้เป็นชุมชนปิดจากสังคมภายนอก เนื่องจากชุมชนมีแกนนำคนสำคัญคือ สำเริง ราเขต ซึ่งปัจจุบันมีตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนทั้งกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ การประมง และการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นวิทยากรรับเชิญในการบรรยายเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งให้กับหลายหน่วยงาน เช่น สถาบันการศึกษา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นต้น ทำหน้าที่เป็นฝ่ายการตลาดเผยแพร่ข้อมูลกิจกรรมไฮมสเดย์ของชุมชนไปโดยปริยาย นอกจากนี้มูลนิธิธิดาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) ซึ่งเข้ามามีส่วนช่วยเหลือผลักดันให้ชุมชนจัดกิจกรรมไฮมสเดย์มาตั้งแต่ต้นก็ได้ช่วยคิดต่อประสานงาน นำนักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาดูงานในรูปแบบไฮมสเดย์ด้วยอีกทางหนึ่ง จากการศึกษาพบว่านักท่องเที่ยวที่ผ่านการประสานงานจากมูลนิธิธิดาสาสมัครเพื่อสังคมส่วนใหญ่เป็นนักเรียน นักศึกษา นักอนุรักษ์ กลุ่มอาสาสมัครเพื่อการพัฒนาชนบทจากมหาวิทยาลัยต่างประเทศ หรือนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชาวต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากเครือข่ายการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่อยู่ในต่างประเทศนั่นเอง “นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่รู้จักไฮมสเดย์ของเกาะชวน้อยผ่านการบอกเล่าปากต่อปากมากที่สุด รองลงมาคือข่าวสารจากหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บริษัทนำเที่ยว” (บุษบา บุตรี, สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2545)

ชมรมชาวประมงพื้นบ้านได้กำหนดค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาพักไฮมสเดย์ไว้ดังนี้

- ค่าที่พัก	100 บาท / คน / คืน
- ค่าอาหาร	70 บาท / คน / คืน
- ค่ากิจกรรม	200 บาท / คน
- ค่าประสานงานและวิทยากรชาวบ้าน	500 บาท
- บริจาคสมทบองค์กรชาวบ้าน	100 บาท / คน

4.4.2.2 การจัดสายงาน

การจัดสายงาน ก็คือการกำหนดโครงสร้างให้คนหรือกลุ่มคนหลายๆ ฝ่าย ทำงานร่วมกัน ซึ่งจะต้องประกอบด้วยอำนาจหน้าที่ ขอบข่ายความรับผิดชอบ รวมทั้งความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่ทำงานร่วมกันเหล่านั้นเพื่อให้เอื้อต่อการดำเนินงานและบรรลุสู่เป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ในการดำเนินงานท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะขาวน้อยนั้นดำเนินงานโดยชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ดังนั้นเพื่อให้มีความคล่องตัวจึงใช้คณะกรรมการชุดเดียวกันดำเนินงาน

1) บทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการดำเนินงาน

การเลือกคณะกรรมการเข้ามาทำงานนั้น ชำนาญ ราชเขต (สัมภาษณ์ 27 มีนาคม 2545) ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านและกำกับดูแลกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะขาวน้อยในปัจจุบัน ให้รายละเอียดว่า “ก่อนหน้าที่เราจะเริ่มลงมือทำทัวร์ จะให้สมาชิกทุกคนช่วยกันคิดก่อนว่าในการทำโฮมสเตย์นั้นมีงานอะไรบ้างที่จะต้องทำ โดยให้ช่วยกันเสนอในที่ประชุมใหญ่ จากนั้นจะนำงานมาแบ่งหมวดหมู่เพื่อกำหนดหน้าที่หรือตำแหน่ง พร้อมทั้งช่วยกันคิดว่าหน้าที่นั้น ๆ มีขอบเขตทำงานมากน้อยแค่ไหน จะต้องทำอะไรบ้าง มีคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งอย่างไร พอถึงขั้นตอนสุดท้ายจะให้สมาชิกทุกคนช่วยกันเสนอชื่อสมาชิกที่คิดว่ามีคุณสมบัติเหมือนหรือใกล้เคียงกับหน้าที่งานหรือตำแหน่งนั้น ๆ ส่วนการคัดเลือกก็จะใช้วิธียกมือนับคะแนนเป็นรายคนไป” ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่หรือตำแหน่งต่อไปนี้

1. ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้าน / การท่องเที่ยว

คุณสมบัติ : เป็นตัวของตัวเอง มีประสบการณ์ มีความจริงจังต่อการบริหาร มีความคิดสร้างสรรค์ ทนต่อเหตุการณ์ พุดจริงทำจริง ไม่ทิ้งสมาชิก มีสัจจะ เสียสละ ไม่มีปัญหาครอบครัว อดทน มีความรับผิดชอบ

หน้าที่ : กำกับดูแลงานทั้งหมดของชมรม ติดตามแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เกิดขึ้น

2. รองประธาน

คุณสมบัติ : ไม่ขี้โมโห ไม่เรื่องมาก มีประสบการณ์ มีความพร้อม เป็นคนใจเย็น สุขุม รอบคอบ มีมนุษยสัมพันธ์ดี ทำงานแทนประธานได้ ติดต่อประสานงานได้

หน้าที่ : ช่วยกำกับดูแลงานของชมรม รับผิดชอบงานตามที่ประธานมอบหมายให้ และทำหน้าที่กำกับดูแลงานทั้งหมดของชมรมแทนเมื่อประธานไม่อยู่

3. เลขานุการ

คุณสมบัติ : ขยันหาข้อมูล ใฝ่รู้ ช่วยประสานได้ เขียนหนังสือสวยเข้าใจง่าย จดและเขียนเก่ง เสียสละได้ เข้าใจคำและความหมาย เขียนหนังสือคล่อง

หน้าที่ : จัดเตรียมงานด้านเอกสารทั้งหมด เช่น จดและจัดทำบันทึกการประชุมทุกครั้ง ทำเอกสารติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอก รวมทั้งการประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ

4. ฝ่ายการเงินและบัญชี

คุณสมบัติ : มีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถตรวจสอบงานได้ ใฝ่ใจได้ มีความรู้เรื่องบัญชี เขียนหนังสือสวย ชัดตรง ไม่บิดพลิ้ว โปร่งใส รับผิดชอบต่อหน้าที่

หน้าที่ : ควบคุมด้านการเงินที่เกิดขึ้นทั้งหมดของชมรมทั้งรายรับ-รายจ่าย จัดทำระบบบัญชี

5. ฝ่ายประชาสัมพันธ์

คุณสมบัติ : พูดโน้มน้าวคนได้ดี อารมณ์ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นคนมีอารมณ์ขัน กล้าพูด ปฏิภาณไหวพริบดี คุยเก่ง แต่มีข้อมูลเชื่อถือได้

หน้าที่ : จัดทำข้อมูลและเอกสารเผยแพร่ เช่น บอร์ดประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ของชมรม ถ่ายภาพ รวมทั้งให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกิจกรรมของชมรม

6. ฝ่ายต้อนรับ

คุณสมบัติ : ยิ้มแย้ม คุยเก่ง มีมนุษยสัมพันธ์ บุคลิกภาพดี เข้าใจงานของชมรม กิริยามารยาทดี

หน้าที่ : ต้อนรับนักท่องเที่ยว ประสานงานกับบ้านพักโฮมสเตย์ นำนักท่องเที่ยวไปส่งยังบ้านพัก

7. ฝ่ายประสานงาน

คุณสมบัติ : ยิ้มแย้ม มีมนุษยสัมพันธ์ดี บุคลิกดี ขยันใฝ่รู้ ค้นคว้าหาข้อมูล มีความคล่องแคล่วกระฉับกระเฉง มีปฏิภาณไหวพริบดี

หน้าที่ : ประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ ทั้งภายในและหน่วยงานภายนอกชมรม ติดต่อบริหารส่วนร่วมจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของชมรม

8. ฝ่ายข้อมูลและติดตามนโยบาย

คุณสมบัติ : ซื่อสัตย์ รอบคอบ เป็นกลาง ใจกว้าง เข้าได้กับทุกชนชั้น ไม่หวั่นไหวในการทำงาน ขยันหาข้อมูล

หน้าที่ : เก็บรวบรวมข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อันจะเกิดประโยชน์แก่สมาชิกและชมรมในด้านต่าง ๆ รวมทั้งติดตามสถานการณ์ภายนอกเพื่อปรับนโยบายการทำงานของชมรมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงคามสถานการณ์นั้น ๆ

ภาพที่ 4.7 แสดงโครงสร้างการจัดสายงานดำเนินงานท่องเที่ยวของชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะยวน้อย

9. ฝ่ายปราบปราม / รักษาความปลอดภัย

คุณสมบัติ : ใจถึง ไม่กลัวตาย อดทน ตั้งใจทำงาน ทำงานจริงไม่รับสินบน ยังไม่มีครอบครัว อดทน

หน้าที่ : ดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว และเฝ้าระวังสถานการณ์การจับสัตว์น้ำโดยเครื่องมือประมงผิดกฎหมาย

10. ฝ่ายตรวจสอบบัญชีและติดตามประเมินผล

คุณสมบัติ : มีความรอบรู้ พุศแก่่ง มีมนุษยสัมพันธ์ บุคลิกภาพดี เข้าใจงานของชมรม กิริยามารยาทดี

หน้าที่ : ตรวจสอบด้านการเงินที่เป็นรายรับ-รายจ่ายของชมรม การจัดสรรผลประโยชน์จากรายได้แก่สมาชิก ประเมินสถานการณ์ด้านการเงินโดยรวมของชมรม รวมถึงการติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวของบ้านพักโฮมสเตย์และของชมรม

11. ฝ่ายกิจกรรม สมาชิกทุกคนร่วมกันปฏิบัติ

2) จรรยาบรรณในการทำงานของคณะกรรมการ

1. ไม่มีการแบ่งพรรค แบ่งพวก ทุกคนจะต้องทำงานภายใต้ข้อตกลงร่วมกันของกลุ่ม และเคารพในข้อตกลงนั้นเพื่อความสำเร็จในงาน

2. ไม่นำผลงานของผู้อื่นมาแอบอ้างหาความดีความชอบใส่ตัว

3. ไม่ใช้อำนาจบังคับ ข่มขู่ให้ผู้อื่นทำงานให้ตน

4. ไม่มีใครคนหนึ่งคนใดมีอภิสิทธิ์เหนือผู้อื่น

5. ไม่สร้าง ความขุ่นข้องหมองใจ หรือทะเลาะทู่ตีบุตรและภรรยา

6. ไม่หยิ่งยโส จองหอง

7. ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน

8. ไม่ให้อารมณ์อยู่เหนือเหตุผล

9. ไม่ก้าวร้าวต่อผู้อื่น

10. มีความโปร่งใสในการทำงาน สามารถตรวจสอบได้

3) การจัดคนเข้าทำงาน

บุคคลที่สมาชิกคัดเลือกให้เข้ามาทำหน้าที่คณะกรรมการเพื่อเป็นตัวแทนในการดำเนินงานนั้น ประกอบด้วยคณะกรรมการ 2 ชุด คือ 1. คณะกรรมการที่ปรึกษา มีหน้าที่หลักในการให้คำปรึกษาหารือ เสนอแนะ รวมถึงช่วยในการตรวจสอบและประเมินผลการปฏิบัติงานด้าน

ต่าง ๆ ของการจัดการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ด้วย และ 2. คณะกรรมการดำเนินงาน ทำหน้าที่ตามตำแหน่งที่แต่ละคนได้รับการคัดเลือกเข้ามา ประกอบด้วย (ชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะฆวาน้อย, 2540 : 16-17)

คณะกรรมการที่ปรึกษา

นายมาเหรีน	อุหลัง	ที่ปรึกษาอาวุโส / ตรวจสอบบัญชี / ติดตามประเมิน
โด้ะอิหม่ามฮาโหรน	ช่างเหล็ก	กรรมการที่ปรึกษา/ตรวจสอบบัญชี/ติดตามประเมินผล
นายทวีป	หยั่งทะเล	กรรมการที่ปรึกษา/ตรวจสอบบัญชี/ประเมินผล
นายไข่	อุปมา	กรรมการที่ปรึกษา/ตรวจสอบบัญชี/ประเมินผล
นายสำเร็จ	ราเขต	กรรมการที่ปรึกษา (ที่ปรึกษาสัมพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้)
นายวิเชียร	ภาณุวงศ์	กรรมการที่ปรึกษา
นายสุภกิจ	ทศพงษ์	กรรมการที่ปรึกษา
นายวิษณุ	สุวรรณปิยะพงษ์	กรรมการที่ปรึกษา (อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเกาะยาว)
นายเดชา	เรืองสมุทร	กรรมการที่ปรึกษา (กำนันตำบลเกาะฆวาน้อย)
นายนิเวศน์	กล้าสมุทร	กรรมการที่ปรึกษา
นายสมาน	เรืองสมุทร	กรรมการที่ปรึกษา
นายประเวศน์	กล้าสมุทร	กรรมการที่ปรึกษา

คณะกรรมการดำเนินงาน

นายชำนาญ	ราเขต	ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะฆวาน้อย/ กำกับดูแลการจัดการท่องเที่ยว
นายอดุลย์	เรืองสมุทร	รองประธาน
นายดุสิต	บุตรี	เลขานุการ
นายอาหมีด	บ้านนบ	ผู้ช่วยเลขานุการ
นายสำราญ	ราเขต	ฝ่ายการเงินและบัญชี
นายถนัด	ศรีสมุทร	ฝ่ายประชาสัมพันธ์
นายด้อเหลบ	ศรีเหมาะ	ฝ่ายประชาสัมพันธ์
นายอ้อด	เอกคณะ	ฝ่ายต้อนรับ

นายอาร์ตันชามา	เริงสมุทร	ฝ่ายต้อนรับ
นางจันจิรา	ราชเขต	ฝ่ายต้อนรับ
นายโสภณ	เริงสมุทร	ฝ่ายข้อมูลและติดตามนโยบาย
นายไสว	กล้าสมุทร	ฝ่ายข้อมูลและติดตามนโยบาย
นายประเสริฐ	ศรีเหมาะ	ฝ่ายข้อมูลและติดตามนโยบาย / ประสานงาน
นายहन	ปานะ	ฝ่ายปราบปราม / รักษาความปลอดภัย
นายพิน	เริงกิจ	ฝ่ายปราบปราม / รักษาความปลอดภัย
นายจรัส	หยั่งทะเล	กรรมการดำเนินงาน
นางบุษบา	บุตรี	กรรมการดำเนินงาน
นางสุจิตรา	ราชเขต	กรรมการดำเนินงาน
นางวรรณิ์	วิยวุฒิ	กรรมการดำเนินงาน
นางอัษะ	ราชเขต	กรรมการดำเนินงาน
นางวิมล	ราชเขต	กรรมการดำเนินงาน
นายรุณี	อุหลัง	กรรมการดำเนินงาน
นายอำนาจ	ภัทรกมลสุรกุล	กรรมการดำเนินงาน
นางมลชยา	หยั่งทะเล	กรรมการดำเนินงาน
นายจรัส	หยั่งทะเล	กรรมการดำเนินงาน
นายจรัส	เริงสมุทร	กรรมการดำเนินงาน
นายชุมพล	ราชรักษ์	กรรมการดำเนินงาน
นายณรงค์	ดาวเรือง	กรรมการดำเนินงาน

จากโครงสร้างการทำงานดังกล่าว จะเห็นว่าการจัดตั้งคณะกรรมการ 2 ชุด ได้แก่ คณะกรรมการที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและคณะกรรมการดำเนินงาน โดยการทำงานของคณะกรรมการทั้งหมดนั้นเน้นความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้เป็นหลัก เนื่องจากจะทำให้ได้รับความไว้วางใจจากสมาชิก ส่วนการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการไม่ได้กำหนดวาระไว้แน่นอน ขึ้นอยู่กับความเห็นชอบของสมาชิกในที่ประชุมใหญ่ว่าจะมีมติให้สรรหาผู้มาทำหน้าที่ในตำแหน่งนั้น ๆ ใหม่หรือไม่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความด้อยประสิทธิภาพในการทำงาน ความไม่โปร่งใส หรือความบกพร่องอื่น ๆ หรือกรรมการแต่ละคนมีความประสงค์จะให้มีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของตัวเอง อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นสิ่งสำคัญที่ชมรมคำนึงถึงจึงเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนมีสิทธิที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน อาทิ ร่วมปฏิบัติกิจกรรม ร่วมตัดสินใจ

ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่ความรักความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจกันส่งผลให้เกิดความสำเร็จในที่สุด

4.4.2.3 การดำเนินงานท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะฆวน้อย ดำเนินงานโดยยึดหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ 1) มีการคัดสรรนักท่องเที่ยวที่จะเข้าร่วมกิจกรรมโฮมสเตย์ 2) เป็นกิจกรรมที่ไม่มุ่งหวังรายได้เป็นหลักแต่สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยผสมผสานการประกอบอาชีพ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเป็นเรื่องเดียวกัน และ 3) มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม

1) มีการคัดสรรนักท่องเที่ยวที่จะเข้าร่วมกิจกรรมโฮมสเตย์

1.1) การรับนักท่องเที่ยว

- หลักการในการรับนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวโฮมสเตย์ของเกาะฆวน้อยมี 2 ลักษณะ คือ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเพียงเพื่อหาสถานที่อันเงียบสงบในการพักผ่อน ครั้นพอเห็นวิถีชีวิตของชุมชนเข้าจึงเกิดความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้จึงเข้าร่วมโฮมสเตย์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นนักท่องเที่ยวที่ตั้งใจไว้ล่วงหน้าแล้วว่าจะมาโฮมสเตย์ จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่านักท่องเที่ยวในกลุ่มแรกมักเป็นคนไทย ส่วนกลุ่มที่สองเป็นชาวต่างประเทศมากกว่า นักท่องเที่ยวรุ่นแรก ๆ ที่เดินทางเข้ามาเกาะฆวน้อยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนิสิต นักศึกษา กลุ่มออกค่ายอาสาพัฒนาชนบททั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาเรียนรู้ปัญหาของชุมชนและศึกษาแนวทางงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจุบันชุมชนยังต้องการที่จะรักษาเอกลักษณ์เช่นนี้ไว้เนื่องจากไม่ต้องการให้การท่องเที่ยวจากภายนอกเข้ามาทำลายชุมชนดังที่กำลังเกิดขึ้นในพื้นที่เกาะต่าง ๆ ที่รัฐสนับสนุนให้เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว เช่น เกาะสมุย เกาะเต่า เกาะช้าง หรือเกาะปันหยี ชุมชนจึงกำหนดหลักการไว้สำหรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ จะต้องปฏิบัติดังนี้

1. นักท่องเที่ยวต้องแจ้งการเดินทางล่วงหน้า 1 สัปดาห์

2. นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากกรุงเทพฯ จะต้องผ่านการประสานงานจากมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) หรือติดต่อกับชมรมประมงพื้นบ้านได้โดยตรง

3. การติดต่อเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่นั้น ทางชมรมชาวประมงพื้นบ้าน มีสิทธิ์ที่จะต้อนรับหรือปฏิเสธให้เข้ามาเที่ยวหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของนักท่องเที่ยว เป็นสำคัญว่าตรงตามหลักการการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนหรือไม่

4. นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนควรสวมใส่ชุดที่สุภาพ เช่น ไม่ควรสวมกางเกงขาสั้นเหนือเข่า หรือไม่ควรสวมเสื้อเปิดไหล่ เป็นต้น

5. ห้ามนักท่องเที่ยวนำสุราหรือของมีเนมา และอาหารประเภทหมูเข้ามาในชุมชน เนื่องจากเกาะขาวน้อยเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลาม

6. ห้ามนักท่องเที่ยวเก็บเปลือกหอยและหินสีบริเวณชายหาดกลับไปเป็นสมบัติส่วนตัวเพื่อสร้างจิตสำนึกสาธารณะ

จากหลักการข้างต้นแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของชุมชนที่ต้องการคัดสรรนักท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมซึ่งถือเป็นประเด็นที่สำคัญสำหรับชุมชน เพราะการลั่งไหลเข้ามาของนักท่องเที่ยวในปริมาณมาก ๆ แต่ไร้คุณภาพจะทำให้อัตราการใช้จ่ายทรัพยากรธรรมชาติแบบสูญเปล่ามีมากขึ้นอีกทั้งยังอาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอีกไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องขยะ น้ำเสีย หรือการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนบนเกาะ แต่ด้วยบทเรียนจากความวิกฤติของสิ่งแวดล้อมในอดีตและบทเรียนจากเกาะต่าง ๆ ที่มีปัญหาด้านการท่องเที่ยวกับสภาพแวดล้อมทำให้เกาะขาวน้อยไม่เลือกแนวทางที่จะได้เงินมาก ๆ แต่เลือกทรัพยากรให้มีความสมบูรณ์เอาไว้ก่อนเพราะเงินจำนวนมากไม่อาจซื้อทรัพยากรที่เสียหายให้กลับคืนมาได้ดังเดิม นักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาที่เกาะขาวน้อยจึงต้องยอมรับข้อตกลงของคนท้องถิ่นเรื่องพฤติกรรมแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติให้ได้เสียก่อนเป็นเบื้องต้นตามหลักการและข้อควรปฏิบัติที่กำหนดไว้ เช่น ห้ามเก็บเปลือกหอยหรือหินสีบริเวณชายหาดติดตัวกลับออกมา คือหลบ ศรีเหมาะ (สัมภาษณ์ 27 มีนาคม 2546) แสดงทัศนคติว่า ถ้านักท่องเที่ยวเก็บเปลือกหอยกันคนละไม่กี่ชิ้นอีกไม่นานชายหาดก็จะมีสภาพผิดธรรมชาติคือมีแต่ทรายหรือโคลนเลน ไม่มีซากเปลือกหอยที่ถูกคลื่นซัดมาตามธรรมชาติระดับหาดอีกต่อไป นอกจากนั้นการเก็บเปลือกหอยยังถือเป็นการทำร้ายอีกชีวิตหนึ่งที่ใช้เปลือกหอยเป็นบ้าน ซึ่งได้แก่ปูเสฉวนนั่นเองเพราะถ้าหาบ้านอยู่ไม่ได้ไม่นานก็ต้องตายตามวัฏจักรไป

- การเดินทางสู่เกาะขาวน้อยของนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวสามารถเลือกเส้นทางการเดินทางสู่เกาะขาวน้อย ได้ 3 เส้นทาง

ดังนี้

1) เดินทางจากจังหวัดภูเก็ต โดยใช้ท่าเรือบางโรงซึ่งตั้งอยู่ในเขตตำบลป่าคลอก

อำเภอกลาง จังหวัดภูเก็ต - ท่าเรือมานะ / ท่าเรือสุขาภิบาล เกาะยาวน้อย ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง ค่าโดยสารคนละ 50 บาท

2) เส้นทางจากจังหวัดพังงาโดยใช้ท่าเรือท่าด่านศุลกากร - ท่าเรือมานะ / ท่าเรือสุขาภิบาล เกาะยาวน้อย ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1.30 ชั่วโมง ค่าโดยสารคนละ 100 บาท

3) เส้นทางจากจังหวัดกระบี่ โดยใช้ท่าเรือแหลมสัก อำเภอคลองลึก จังหวัดกระบี่ - ท่าเรือท่าเขา เกาะยาวน้อย ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง ค่าโดยสารคนละ 50 บาท

จากการศึกษาพบว่า โดยทั่วไปแล้วนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางสู่เกาะยาวน้อยโดยใช้เส้นทางเดินทางจากฝั่งจังหวัดภูเก็ตมากกว่าฝั่งของจังหวัดพังงาและกระบี่ ด้วยเหตุผลประการแรก การเดินทางจากฝั่งภูเก็ตมีความสะดวกมากกว่า ด้วยจำนวนของเที่ยวเรือโดยสารที่มีถึงวันละ 5 เที่ยวคือเที่ยวแรกตั้งแต่เวลาเจ็ดโมงเช้า เจ็ดโมงครึ่ง สิบโมงเช้า บ่ายสองโมง และเที่ยวสุดท้ายในเวลาบ่ายสามโมง เมื่อเปรียบเทียบกับการเดินทางจากท่าเรือท่าด่านศุลกากร จังหวัดพังงา และท่าเรือแหลมสัก จังหวัดกระบี่ ที่มีเรือโดยสารแล่นเพียงวันละหนึ่งเที่ยวในเวลาเจ็ดโมงเช้า นอกจากนี้ในกรณีที่มีผู้โดยสารน้อยคน เรือโดยสารอาจจะหยุดให้บริการเนื่องจากไม่คุ้มต้นทุน โดยเฉพาะค่าน้ำมันที่ถีบราคาสูงขึ้นทุกวัน หากต้องการเดินทางจริง ๆ นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปเกาะยาวน้อยได้แต่ต้องใช้วิธีเช่าเหมาลำแทน ซึ่งจะทำให้เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นกว่าเดิมหลายเท่าตัว ประการที่สอง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ถือโอกาสท่องเที่ยวและพักผ่อนอยู่ในตัวจังหวัดภูเก็ตซึ่งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของภาคใต้ก่อนหน้าที่จะเดินทางเข้าไปโฮมสเตย์ที่เกาะยาวน้อย นักท่องเที่ยวประเภทนี้มักมีวันหยุดระยะยาว และใช้วันหยุดของคนท่องเที่ยวแบบหลากหลายรายการทั้งเที่ยวชมสถานที่ ศึกษาวิถีชีวิตชุมชน หรือแม้แต่การผจญภัยแบบเดินป่า พายเรือแคนู และเมื่อกลับออกมาจากชุมชนก็ยังสามารถท่องเที่ยวไปที่ต่าง ๆ ตลอดช่วงวันหยุดของคนอีกด้วย และประการสุดท้าย จังหวัดภูเก็ตถือเป็นศูนย์กลางทางคมนาคมทางอากาศจังหวัดหนึ่งของภาคใต้ โดยเฉพาะการคมนาคมทางอากาศที่มีท่าอากาศยานนานาชาติรองรับทำให้การเดินทางมีความสะดวกรวดเร็ว นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะจากต่างประเทศจึงนิยมเดินทางเข้าและออกทางจังหวัดภูเก็ตมากกว่าฝั่งจังหวัดกระบี่และพังงา

- การต้อนรับนักท่องเที่ยว

ในกรณีที่นักท่องเที่ยวติดต่อประสานงานแจ้งกำหนดการเดินทางของตน ให้ชมรมชาวประมงพื้นบ้านรู้ล่วงหน้าแล้วว่าจะเดินทางมาเกาะยาวน้อยในวันเวลาใด และจากฝั่งจังหวัดใด เมื่อเดินทางมาถึงเกาะยาวน้อยจะมีตัวแทนของชมรมมารอรับอยู่ที่ท่าเรือที่โดยสารมา

ก่อนจะเดินทางไปยังศูนย์ประสานงานต้อนรับนักท่องเที่ยวเพื่อประสานเรื่องบ้านพักที่จะโฮมสเตย์ต่อไป ซึ่งแม้จะมีการตั้งฝ่ายต้อนรับไว้ทำหน้าที่นี้โดยเฉพาะแล้วก็ตาม แต่ทุกคนในชมรมก็สามารถทำหน้าที่แทนกันได้หากใครไม่อยู่หรือติดธุระ “ถ้าบังว้างบังก็จะไปปรับด้วย ถ้าไม่ได้ไปปรับก็จะต้องไปเยี่ยมในตอนเย็นรวมทั้งแกนนำคนอื่น ๆ ด้วย” (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 27 มีนาคม 2546)

ส่วนนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้แจ้งกำหนดการเดินทางไว้ล่วงหน้าสามารถใช้บริการรถ 2 แถวเล็กรับจ้างหรือมอเตอร์ไซด์รับจ้างจากท่าเรือไปยังศูนย์ประสานงานได้เช่นกัน โดยชมรมชาวประมงพื้นบ้านมีมติเลือกบ้านของสำโรง ราชเขต เป็นที่ทำการ ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ 1 บ้านท่าค่าย ด้วยเหตุผลที่บ้านตั้งอยู่ใกล้ท่าเรือถึง 2 ท่า ได้แก่ ท่าเรือมาเนาะ และท่าเรือสุขาภิบาล นอกจากนั้นบ้านของสำโรงยังเปิดเป็นร้านขายของชำ ขายอาหาร และเครื่องคั้ม นักท่องเที่ยวสามารถซื้อของใช้ส่วนตัวเพิ่มเติม หรือสั่งอาหารเครื่องคั้มรับประทานได้ตามอัธยาศัย และประการสำคัญที่นี่ยังถือเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารด้านงานวิชาการของชมรมชาวประมงพื้นบ้านอีกด้วย เนื่องจากสำโรงทำหน้าที่ด้านงานวิชาการต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกให้แก่ชมรมนั่นเอง นักท่องเที่ยวจะได้รับรู้ถึงหลักการ ข้อควรปฏิบัติ กิจกรรมการท่องเที่ยวระหว่างโฮมสเตย์ ค่าใช้จ่าย และข้อมูลอื่น ๆ เป็นเบื้องต้น นักท่องเที่ยวที่แจ้งการเดินทางไว้ล่วงหน้าแล้วศูนย์ประสานงานสามารถแจ้งให้เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ที่มีหน้าที่จะต้องรับนักท่องเที่ยวกลุ่มหรือคณะนั้น ๆ ทราบ และมารับเข้าบ้านพักได้เลย แต่ถ้าไม่ได้แจ้งไว้ล่วงหน้า นักท่องเที่ยวอาจต้องเสียเวลารอและอาจถูกปฏิเสธให้เข้าพักได้ เนื่องจากบ้านพักเต็มหรือไม่พร้อมที่จะให้บริการ

“ที่กำหนดให้นักท่องเที่ยวบอกล่วงหน้าว่าจะมาพักเมื่อไหร่ เพราะเราจะได้เตรียมบ้านพักไว้ให้ ถ้าเป็นช่วงน้ำเป็นบ้านพักจะไม่ค่อยพร้อม ส่วนใหญ่จะเอาเรือออกเล่นกัน” (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2545) (เล - ทะเล, ผู้วิจัย)

“นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเกาะขาวน้อยจะมาพักกับชมรมหรือพักกับบังกะโลกก็ได้ เพราะธุรกิจบังกะโลกเขาก็มีอยู่ เราไม่ได้ปิดกัน แต่ถ้าอยากดูว่าชาวประมงอยู่กับยังไง หาปลาวิธีไหน เอาเรือออกเส เมื่อไหร่ก็ต้องมาพักอยู่กับเรา อยากได้ข้อมูลอยากเรียนรู้ชีวิตชาวประมงแต่กลับไปนอนสบายอยู่ในบังกะโลกมันจะขัด ๆ กัน อยากรู้จักชาวประมงต้องใช้ชีวิตกินนอนอยู่กับชาวประมงถึงจะรู้ซึ่ง” (มาเหรินทร์ อุหลัง, สัมภาษณ์ 27 มีนาคม 2545)

ทั้งนี้ จากข้อเท็จจริงของการศึกษาพบว่า หากตรงกับช่วงน้ำเป็นบ้านพักโฮมสเตย์มักปฏิเสธไม่รับนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้แจ้งกำหนดการเดินทางล่วงหน้าไว้ก่อน เนื่องจากเป็นช่วงที่สามารถสร้างรายได้จากการนำเรือออกทะเลมากกว่ารายรับจากการท่องเที่ยว

1.2) การจัดบ้านพักและอาหาร

- การจัดบ้านพัก

บ้านพักที่จะให้บริการ โฮมสเตย์แก่นักท่องเที่ยว นั้น มีการกำหนดข้อตกลงเป็นหลักการร่วมกันไว้ว่า “บ้านพักแต่ละหลังจะต้องมีความพร้อมสำหรับการให้บริการ” ซึ่ง “ความพร้อม” ในที่นี้ประกอบด้วยความสะดวกทั้งภายในบ้านและบริเวณรอบนอก ความสะดวกของกรรมวิธีในการประกอบอาหาร ความเป็นมิตรไมตรีกับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้เจ้าของบ้านพักจะต้องยอมรับความรู้สึกที่เกิดขึ้นว่าในบ้านของตนจะมีคนแปลกหน้ามาร่วมพักอาศัยใช้ชีวิตประจำวันร่วมกันอยู่ด้วยให้ได้เสียก่อน สิ่งสำคัญคือเจ้าของบ้านพักจะต้องไม่จัดการการค้ารงชีวิตประจำวันเพื่อเอาใจให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ แต่ควรเป็นไปในลักษณะการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งข้อตกลงดังกล่าวกำหนดไว้ร่วมกันดังนี้

1. เจ้าของบ้านที่รับลูกทัวร์ต้องเป็นสมาชิกชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อยและผู้มีอาชีพประมงพื้นบ้าน
2. เจ้าของบ้านที่รับลูกทัวร์ต้องสามารถบอกเล่าถึงกิจกรรมการปกป้อง ฟื้นฟู และการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของชมรม ตลอดจนแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในอำเภอพังงาได้
3. บ้านของสมาชิกที่จะรับลูกทัวร์จะต้องมีความพร้อม ความสะดวก และความปลอดภัยในเรื่องของที่พัก เช่น ห้องน้ำ ที่นอน การพาไปเที่ยวยังสถานที่ต่าง ๆ

“เราจะให้บ้านหลังที่ต้องการเป็นบ้านพักโฮมสเตย์มาแจ้งข้อกับคณะกรรมการก่อน จากนั้นคณะกรรมการจะพิจารณาความเหมาะสม โดยดูจากความพร้อมของบ้านและความสามารถในการดูแลนักท่องเที่ยวของเจ้าของบ้านเป็นหลัก เจ้าของบ้านควรจะบอกเล่าประวัติความเป็นมาของชุมชน ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยว การประกอบอาชีพ การก่อตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้าน โดยเฉพาะความสำคัญของงานอนุรักษ์ทรัพยากรให้ ตอนแรกมีคนสนใจกันเยอะมากเอาข้างจริงบางคนบ้านพร้อมแต่สมาชิกคนอื่น ๆ ในบ้านทำใจรับไม่ได้ที่จะมีคนแปลกหน้าเข้ามากินอยู่อาศัยหลับนอนร่วมชายคาเดียวกัน เจ้าของบ้านบางคนแม่นยำข้อมูลมาก ความรู้รอบตัวสูงแต่มีปัญหาเรื่องบ้าน เช่น มีสมาชิกอยู่ในบ้านกันหลายคนแต่บ้านมีพื้นที่จำกัดไม่สะดวกที่จะให้นักท่องเที่ยวเข้าพักด้วย บางบ้านห้องน้ำห้องส้วมไม่ถูกสุขลักษณะมีปัญหาเรื่องความสะดวก หรือบางบ้านเสียคารายได้ที่ตนจะต้องทิ้งไปหากถึงคิวบ้านตัวเองต้องรับนักท่องเที่ยวเข้าพัก เพราะกลัวเอาเรือออกหาปลาได้ไม่เต็มที่ แต่เราก็ไม่ได้ตัดโอกาสเขาเสียทีเดียว หากใครพร้อมเมื่อไหร่ก็สามารถมาเช่าซื้อใหม่ได้อีก” (ชำนาญ ราเขต, สัมภาษณ์ 27 มีนาคม 2545)

ปัจจุบันบ้านพักที่พร้อมให้บริการนักท่องเที่ยวมีอยู่ทั้งหมด 26 หลัง กระจายอยู่ในทุกหมู่บ้านยกเว้นหมู่ที่ 4 บ้านท่าเขา ที่คณะกรรมการตกลงร่วมกับสมาชิกว่าจะไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นป่ามีหุบเขาสูงชัน การคมนาคมไม่ค่อยสะดวก การดูแลความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวทำได้ลำบาก สำหรับการจ้ดนักท่องเที่ยวเข้าพักนั้นกำหนดให้บ้านพัก 1 หลัง รับนักท่องเที่ยวได้ไม่เกิน 4 คน ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการดูแลนักท่องเที่ยวของเจ้าของบ้านนั่นเอง โดยมีระบบการจัดคนเข้าพักอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1. ใช้ระบบคิวหมุนเวียนกันไปจนครบทั้ง 26 หลัง จากนั้นก็จะกลับมาเริ่มที่บ้านหลังแรกใหม่ในรอบถัดไป และ 2. ในกรณีที่นักท่องเที่ยวมาเป็นหมู่คณะ หรือกรุ๊ปทัวร์ที่มีจำนวนคนมาก ๆ จะมีการจัดบ้านพักในละแวกเดียวกันให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก ซึ่งอาจจะมีการข้ามคิวเกิดขึ้นบ้างแต่ก็ถือเป็นข้อตกลงร่วมกันในเบื้องต้นเพื่อที่หัวหน้ากลุ่มหรือมัคคุเทศก์จะสามารถดูแลลูกค้าทัวร์หรือรวมกลุ่มทำกิจกรรมกันได้ได้ง่ายกว่าการให้พักตามคิว

ตารางที่ 4.6 แสดงรายชื่อผู้ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์ของเกาะขาวน้อย

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนคน	ชื่อผู้ประกอบการ
หมู่ 1 บ้านท่าค่าย	11	1. นายชำนาญ ราชเขต (บังอิว) 2. นางอัมชะ ราชเขต (จ๊ะสาว) 3. นายชุมพล ราชรักษ์ (บังเซะ) 4. นางวรรณิตร ไวยวุฒิ (จ๊ะเก) 5. นายจำรัส หยังทะเล (บังดล) 6. นายอำนวย ภัทรกมลสุรกุล (บังฮับ) 7. นายสำราญ ราชเขต (บังหลี) 8. นายรอนันท์ อูหลัง 9. นายคุดิต บุควรี (บังบ่าว) 10. นายสำเริง ราชเขต (บังหมี่) 11. นายทรน ปานะ (บังทรน)
หมู่ 2 บ้านใหญ่	2	1. นางวิมล ดาวเรือง (จ๊ะไฝ) 2. นายประสิทธิ์ เก็บทรัพย์ (บังอิน)
หมู่ 3 บ้านน้ำจืด	3	1. นายสมพล เริงสมุทร 2. นายอนุชา จำนินา (บังหมั่น) 3. นายโสภณ เริงสมุทร (บังฮิม)

ตารางที่ 4.6 แสดงรายชื่อผู้ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์ของเกาะขวาน้อย (ต่อ)

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนคน	ชื่อผู้ประกอบการ
หมู่ 4 บ้านท่าเขา	-	-
หมู่ 5 บ้านริมทะเล	5	1. นายอ็อค เอกคณะ (บังอ็อค) 2. นายค้อเหลบ ศรีเหมาะ (บังเหลบ) 3. นายถนัด ศรีเหมาะ 4. นายเด่น แสงผล 5. นายดล นิลสมุทร
หมู่ 6 บ้านแหลมยาง	3	1. นายอุหมาด ห้ามอาจ 2. นายดล เรืองสมุทร 3. นายอาหมีด บ้านนบ
หมู่ 7 บ้านอันเป้า	2	1. นายอคุลย์ เรืองสมุทร 2. นางอาร์คนชามา เรืองสมุทร

ลักษณะของบ้านพักโฮมสเตย์ทั้ง 26 หลังแตกต่างกันไปตามฐานะทางเศรษฐกิจและลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ กล่าวคือ บ้านพักที่อยู่ในเขตเทศบาลจะมีความเป็นเมืองมากกว่าบ้านพักในบริเวณอื่น ๆ เพราะอยู่ใกล้ความเจริญมากกว่านั่นเอง ลักษณะของบ้านพักโดยทั่วไปเป็นบ้านชั้นเดียว หลังคามุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ ฝาผนังก่ออิฐฉาบปูน กั้นห้อง 2-3 ห้องตามความมากน้อยของจำนวนสมาชิกในครอบครัว โดยจะกั้นไว้หนึ่งห้องสำหรับให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก ในเวลาปกติสมาชิกในบ้านอาจเข้ามาใช้ห้องพักอยู่อาศัยด้วยก็ได้ ต่อเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาพักจึงค่อยเปลี่ยนย้ายที่อยู่ แต่โดยทั่วไปแล้วเจ้าของบ้านมักสงวนห้องพักนักท่องเที่ยวไว้เป็นการเฉพาะเพื่ออำนวยความสะดวกดูแลรักษาความสะอาด การจัดตกแต่งห้องนั้นเป็นไปอย่างง่าย ๆ มีชุดเครื่องนอนอันประกอบด้วยเสื่อลูกฟูกหรือเบาะนอน ผ้าห่ม หมอน มุ้ง มีชั้นเล็ก ๆ สำหรับให้นักท่องเที่ยววางของजूจิกและราวแขวนผ้า ส่วนบ้านพักที่อยู่ในแนวป่าชายเลนติดกับทะเลจะมีความโดดเด่นและแสดงออกถึงแบบฉบับของชาวประมงพื้นบ้านมากที่สุด เนื่องจากอยู่ในพื้นที่น้ำทะเลขึ้นลงอยู่ตลอดเวลา พื้นบ้านจึงต้องยกสูงเหนือพื้นดินประมาณ 3-4 เมตร โดยใช้เสาไม้กลมทั้งต้น พื้นและฝาเรือนส่วนใหญ่ใช้วัสดุที่พอลาได้ในท้องถิ่น เช่น ไม้กระดาน ไม้ขัดตะ เฉากไม้ไผ่ หรือไม้ไผ่สานเป็นลวดลายคาหมากรุก เป็นต้น หลังคามุงด้วยหญ้าคาและสังกะสี ซึ่งแต่เดิมนั้น ฮับชะ ราเขต (สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545) เล่าว่า “ชาวเกาะใช้หญ้ากามุงเพียงอย่างเดียวแต่ด้วยอายุการใช้งานที่สั้นต้อง

เปลี่ยนอยู่บ่อย ๆ จึงหันมาใช้สังกะสีมุงหลังคาแทน ส่วนคนที่พอมีเงินน้อยก็จะมุงหลังคาด้วยกระเบื้อง”

ส่วนบ้านพักที่อยู่นอกเขตเทศบาลออกไปไกล ๆ เช่น บ้านน้ำจืด บ้านอันเป่า จะสะท้อนความเป็นสังคมชนบทได้เป็นอย่างดี ด้วยลักษณะของบ้านเสาไม้กลมใต้ถุนสูง ใช้บันไดขึ้นลงแบบวางพาด 5-7 ขั้น โครงสร้างของบ้านส่วนใหญ่โดยเฉพาะฝาบ้านและพื้นเรือนสร้างด้วยวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น ไม้มะพร้าว ไม้ไผ่ เหลาะอะโอน ไม้แฝง ส่วนหลังคาแต่เดิมมุงด้วยหญ้าคาและเปลี่ยนมาเป็นสังกะสีและกระเบื้องด้วยเหตุผลเดียวกัน คืออายุการใช้งานสั้นต้องคอยเปลี่ยนอยู่บ่อย ๆ

อย่างไรก็ตาม แม้ลักษณะการก่อสร้างของบ้านพักโฮมสเตย์แต่ละหลังจะแตกต่างกันออกไป แต่ลักษณะการตกแต่งห้องพักนั้นอยู่ในรูปแบบเดียวกัน โดยบ้านพักทุกหลังจะต้องยึดถือข้อตกลงที่กำหนดเป็นหลักการร่วมกันดังกล่าวข้างต้นเป็นกรอบในการจัดการบ้านพักของตน ให้มีความพร้อมสำหรับการให้บริการ ทั้งในด้านของความสะอาดทั้งภายในบ้านและบริเวณรอบนอก ตั้งแต่ห้องนอน ห้องน้ำ ห้องครัว ส่วนต่าง ๆ ของบ้าน ความสะอาดของกรรมวิธีการประกอบอาหาร ความเป็นมิตรไมตรีในฐานะเจ้าบ้าน รวมถึงบทบาทการเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ภารกิจของชมรมทั้งในด้านการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันก็ต้องพร้อมที่จะเป็นฝ่ายเรียนรู้และรับข้อมูลจากนักท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน เพื่อให้วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนบรรลุตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้

- การจัดหาอาหารบริการนักท่องเที่ยว

อาหารที่บ้านพักจัดบริการนักท่องเที่ยวเน้นเน้นผลผลิตภายในชุมชนเป็นหลัก โดยเฉพาะอาหารทะเลประเภทกุ้ง หอย ปู ปลา ซึ่งจะนำมาปรุงในลักษณะต่าง ๆ ตามความแตกต่างของชนิดอาหาร แต่ที่นิยมทำมากที่สุดคือการเผา ลวก ต้ม และแกงส้มที่ใช้เครื่องแกงทำเอง ส่วนการผัดหรือทอดที่ต้องใช้น้ำมันนั้นชาวเกาะขาวน้อยไม่ค่อยนิยมนัก และนับเป็นจุดหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตแบบสังคมชนบทที่รูปแบบการดำเนินชีวิตกินอยู่เป็นไปแบบเรียบง่าย อิงความเป็นธรรมชาติมากที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงนิสัยแบบชาวปักษ์ใต้ที่นิยมปรุงและกินอาหารประเภทโรตีมัน ไร้กะทิ โดยเฉพาะแกงส้มหรือแกงเหลือง ซึ่งอาหารเหล่านี้ได้จากการออกรเรือเอง หรือซื้อจากแพปลาในหมู่บ้านในราคาที่ถูกลงกว่าห้องตลาดหลายเท่าตัว จึงไม่มีการจำกัดปริมาณอาหารที่จะให้บริการแก่นักท่องเที่ยวแต่อย่างใด ด้วยความเป็นชุมชนมุสลิม หมูและสุราจึงเป็นของต้องห้ามในชุมชน ไม่อนุญาตให้มีการซื้อและขายเมื่อนักท่องเที่ยวจะขอนำมาเองก็ไม่ได้รับอนุญาตแต่อย่างใด

“นักท่องเที่ยวที่เข้ามาโฮมสเตย์อยากกินอะไรบอกเจ้าของบ้านได้เลย ยิ่งเป็นของทะเลยิ่งไม่มีปัญหาใหญ่ ถ้าไม่ได้เอาเรือออกเลซื้อเอาที่แปปลาก็ได้ อย่างกั้งตลาดในภูเก็ตขายโลละ 200-300 บาท บั้งซื้อได้โลละ 60 บาทเอง” (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

“มาทะเลก็ต้องกินของทะเล ขออย่างเดียวเราเป็นมุสลิมอย่าให้ทำอะไรที่ต้องผิดหลักปฏิบัติ อย่างที่ทำเรือบางโรงฝั่งภูเก็ต โน่นมีเบียร์ก่องอยู่หลายร้อยถังเลยเพราะมีนายทุนจะขนเข้ามาขายให้นักท่องเที่ยวฝรั่ง คนเรือเองก็ไม่ยอมขนให้ พวกเราก็ไม่ยอมให้เอาเข้ามาต้องคงค้างอยู่ที่ท่าเรือเป็นเดือนแล้ว” (มาเทริน อุหลัง, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

ในการประกอบอาหารนั้น นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการทำด้วยได้ ซึ่งนอกจากนักท่องเที่ยวแล้ว พบว่า เจ้าของบ้านมักชวนเพื่อน ๆ บ้านใกล้เรือนเคียงหรือเพื่อนสนิทมาช่วยทำและอยู่ร่วมกินอาหารมื้อนั้น ๆ ที่บ้านพักด้วยซึ่งปกติแล้วมักจะเป็นมือเย็นมากกว่ามืออื่น ๆ จึงเท่ากับว่านักท่องเที่ยวจะมีโอกาสทำความรู้จักแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ และสร้างความคุ้นเคยกับเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ นอกจากเจ้าบ้านได้อีกทางหนึ่ง

นักท่องเที่ยวสามารถระบุมื้ออาหารได้ตามความต้องการ แต่โดยทั่วไปแล้วเมื่อเข้านั้นเจ้าของบ้านมักจะให้นักท่องเที่ยวออกมานั่งจิบน้ำชากินกาแฟร่วมกับชาวบ้านคนอื่น ๆ ตามร้านกาแฟประจำ เพื่อเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมการกินน้ำชาของชาวเกาะที่นิยมออกมานั่งในลักษณะสภากาแฟ จับกลุ่มพูดคุยสนทนา วิเคราะห์ข่าวสารบ้านเมืองกันก่อนจะแยกย้ายไปทำภารกิจของแต่ละคน ซึ่งมีเจ้าของชาวเกาะโดยทั่ว ๆ ไปนอกจากน้ำชากาแฟ ปาท่องโก๋ แล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นข้าวต้ม* ขนมหิน ข้าวมันไก่ ข้าวหมกไก่ หมี่ผัด ส่วนอาหารตามสั่งไม่เป็นที่นิยมนัก

1.3) การรักษาความปลอดภัย

ตามโครงสร้างการทำงานแล้ว ผู้ที่มีหน้าที่หลักด้านการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวในได้แก่ หรน ปานะ และพิน เริงกิจ ซึ่งเดิมทีทั้ง 2 คนอยู่ฝ่ายปราบปรามและเฝ้าระวังชายฝั่ง ไม่ให้กลุ่มนายทุนเรือประมงพาณิชย์โดยเฉพาะเรืออวนลากอวนรุนลักลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำในเขตหวงห้าม หรือในรัศมี 3,000 เมตรจากชายฝั่งซึ่งถือเป็นภารกิจอันหนักหน่วงและ

* ข้าวต้ม เป็นอาหารพื้นบ้านของชาวไทยปักษ์ใต้ที่ได้รับความนิยมมาก มีส่วนผสมได้แก่ 1) ข้าวสวย 2) ส้มโอหรือมะม่วง 3) กุ้งแห้งป่น 4) ถั่วฝักยาวหั่นละเอียด 5) ใบพวโหม (ผักเฉพาะถิ่นได้) 6) น้ำปูด 7) ใบขมิ้นหั่นฝอย 8) ใบมะกรูด 9) มะพร้าวหั่นฝอยคั่วไฟ 10) ตะไคร้ซอย 11) ถั่วลิสงคั่ว นอกจากส่วนผสมที่กล่าวมาแล้ว ผู้รับประทานอาจหาผักชนิดอื่นแถมด้วยก็ได้ เช่น แดงกวา ใบบัวบก กรรมวิธีการทำจะนำส่วนผสมดังกล่าวมาคลุกเคล้าให้เข้ากันและรับประทานได้เลย

ก่อนข้างเสียดังอันตราย เนื่องจากการออกตรวจการณ้ลาดตระเวนนั้นมีโอกาสที่จะปะทะกับผู้ลัก
ลอบอยู่ตลอดเวลา

“ปีสี่ศูนย์กลุ่มแกนนำออกเลลาดตระเวนกัน เจออวนรุนอวนลากเข้ามาจับปลา
พอดี เรายิงปืนขึ้นฟ้าส่งสัญญาณให้ถอยออกไป เขาไม่ยอมยิงสวนกลับมา เราจะหลบก็หลบไม่ทัน
แล้ว ต้องยิงสู้อย่างเดียว เสียงดังลั่นเลไปหมด โชคดีที่ฝ่ายโน้นยอมถอนสมออกออกไปไม่ต้องเสีย
เลือดเสียเนื้อกัน” (หรน ปานะ, สนทนากลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545) (เล – ทะเล, ผู้วิจัย)

“ช่วงปราบปรามใหม่ ๆ สถานการณ์ตึงเครียดมาก ต้องระวังตัวกันตลอดโดย
เฉพาะกลุ่มแกนนำ กลางวันออกเล็กก็พยายามเกาะกลุ่มกันไว้ อย่างบั้งนี้กลางคืนไม่นอนเลย
พยายามหลบแต่หัววัน” (ชำนาญ ราเขต, สนทนากลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545) (หลบแต่หัววัน –
กลับบ้านเร็วกว่าปกติ, ผู้วิจัย)

จากเหตุการณ์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าในอดีตที่ผ่านมาชมรมได้ใช้ความรุนแรงเข้าแก้
ไขปัญหาความเดือดร้อนจากการลักลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำของกลุ่มอวนลากอวนรุน โดยเฉพาะมาตร
การการออกตรวจตราลาดตระเวนชายฝั่งอย่างเข้มงวดกวาดขัน เท่ากับการเสี่ยงภัยของฝ่ายปราบ
ปรามมีมากขึ้นเป็นทวีคูณ แต่เมื่อชมรมได้หันมาใช้วิธีการรณรงค์ให้คนเลิกทำอวนลากอวนรุนโดย
เริ่มจากชุมชนของคนก่อนด้วยการเข้าไปพูดคุย ชักชวน ขอร้องให้เลิก ซึ่งก็ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ
เนื่องจากจำนวนผู้ทำอวนรุนอวนลากลดลง จนเหลือเพียงไม่กี่รายในปัจจุบัน รวมทั้งการเข้าร่วมกับ
เครือข่ายประมงพื้นบ้านในพื้นที่อื่น ๆ เคลื่อนไหวผลักดันนโยบายและกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์
ทรัพยากรชายฝั่ง การกำหนดเขตห้ามใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย และให้เจ้าหน้าที่ของรัฐโดย
เฉาะตำรวจน้ำ เจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้ และกรมประมงรับช่วงภาระการลาดตระเวนตรวจการณ้ต่อ
จากชมรม เท่ากับว่าสถานการณ์ความรุนแรงต่าง ๆ ได้คลี่คลายลง แม้อฝ่ายปราบปรามจะยังคงร่วม
มือกับเจ้าหน้าที่รัฐในการเฝ้าระวังชายฝั่งอยู่บ้างก็ตาม แต่ก็ไม่ต้องเสี่ยงภัยอันตรายเช่นในอดีต และ
เมื่อชมรมได้จัดกิจกรรมโฮมสเตย์ขึ้น ซึ่งโดยลักษณะทางสังคมของเกาะขนาดเล็กที่อยู่ภายใต้รูปแบบ
วัฒนธรรมอิสลาม ที่มีข้อห้ามและบทลงโทษอันรุนแรงต่อกรณีการทำร้ายในชีวิตและทรัพย์สินของ
ผู้อื่น ทำให้อัตราการเกิดคดีความและปัญหาด้านอาชญากรรมมีน้อยมาก แต่เพื่อความไม่ประมาท
เนื่องจากปัจจุบันมีคนต่างถิ่นเข้ามาพักอาศัยและทำงานอยู่ในชุมชนมากขึ้น ฝ่ายปราบปรามเดิมของ
ชมรมจึงได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ในการรักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวอีกภาระงาน
หนึ่ง

โดยลักษณะของการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว นั้น ฝ่ายรักษาความปลอดภัยได้
ประสานงานกับสถานีตำรวจภูธรอำเภอเกาะยาว เพื่อขอความช่วยเหลือส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามา
ช่วยดูแล เช่น จัดชุดสายตรวจออกตรวจพื้นที่ในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งเป็นภาระกิจหลักของเจ้าหน้าที่

คำรวจอยู่แล้ว เพียงแต่อาจจะเพิ่มวุฒิในรอบตรวจมากขึ้น หรือขอกำลังเข้ามาช่วยดูแลในการทำกิจกรรมหรือร่วมออกทำกิจกรรมนอกพื้นที่ด้วย เป็นต้น นอกจากนี้ชมรมยังมีสมาชิกกว่าห้าร้อยคนกระจายอยู่ทั่วทุกหมู่บ้าน เท่ากับช่วยเป็นหูเป็นตาในการดูแลความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวอีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งจากการที่ชมรมได้ดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวมา 7 ปี ยังไม่เคยเกิดปัญหาอาชญากรรมหรือภัยร้ายแรงใด ๆ แก่นักท่องเที่ยวเลย

2) เป็นกิจกรรมที่ไม่มุ่งหวังรายได้เป็นหลัก แต่สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยคณะกรรมการประกอบอาชีพ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเป็นเรื่องเดียวกัน มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

2.1) การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

รูปแบบการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว กำหนดระยะเวลาเบื้องต้นที่นักท่องเที่ยวสามารถร่วมกิจกรรมกับชุมชนได้อย่างครอบคลุมไว้จำนวน 2 คืน 3 วัน โดยกิจกรรมที่จัดให้จะมีรูปแบบดังนี้

วันที่หนึ่ง : เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงเกาะขวาน้อย ฝ่ายต้อนรับจะทำหน้าที่คอยต้อนรับอยู่ที่ท่าเรือ ก่อนจะนำนักท่องเที่ยวเดินทางมายังศูนย์ประสานงานเพื่อพูดคุยซักถามข้อมูลทำความเข้าใจกันเป็นเบื้องต้น ศูนย์ประสานงานจะประสานกับบ้านพักโฮมสเตย์ให้มารับนักท่องเที่ยวเข้าบ้านพัก จากนั้นจะให้อิสระแก่นักท่องเที่ยวในการเที่ยวชมสถานที่และสภาพภูมิประเทศรอบเกาะ โดยบ้านพักจะเตรียมพาหนะได้แก่รถจักรยาน และรถมอเตอร์ไซด์ไว้ให้ ส่วนการต้อนรับอย่างเป็นทางการจะเริ่มในช่วงอาหารมื้อค่ำ ซึ่งนอกจากนักท่องเที่ยว เจ้าของบ้านพัก และสมาชิกในครอบครัวจะร่วมกันอาหารด้วยกันแล้ว แแกนนำชมรม คณะกรรมการดำเนินงาน และสมาชิกคนอื่น ๆ ที่ว่างจะมาร่วมวงกินอาหารด้วยเพื่อทำความรู้จักสร้างความคุ้นเคย พูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน โดยกิจกรรมในช่วงเย็นนี้จะเริ่มต้นเวลาประมาณหกโมงเย็น และสิ้นสุดประมาณสี่ทุ่มครึ่ง

วันที่สอง : ช่วงเช้า เจ้าของบ้านพักจะนำนักท่องเที่ยวออกทะเลเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตแบบชาวประมง นักท่องเที่ยวจะมีโอกาสได้ลองใช้เครื่องมือประมงในการจับสัตว์น้ำซึ่งส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นอวนลอยกุ้งหรืออวนลอยปลา ความยาวของอวนตั้งแต่ 200 เมตรขึ้นไป ใช้เวลาแล่นเรือออกไปจากฝั่งประมาณชั่วโมงครึ่งจึงจะเริ่มวางอวนให้ลอยไปตามกระแสน้ำจนหมดความยาวของอวน ปลายทั้งสองข้างจะผูกธงสีเป็นท่อนเล็ก ๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องหมายในการสังเกตขณะวนเรือกลับมาสู่ ซึ่งแต่ละคนต่างก็จะมีแหล่งวางอวนเฉพาะเป็นของตัวเอง จากนั้นจะทิ้งช่วงเวลา

ประมาณ 3-4 ชั่วโมงจึงตื่นขึ้น ในระหว่างนี้ถือเป็นช่วงพักผ่อนที่เจ้าของบ้านพักจะเล่นเรือพานักท่องเที่ยวเที่ยวชมสถานที่ หรือค้ำน้ำดูประจักษ์ตามความใกล้ชิดไกลของแหล่งที่วางอวน

การจัดกิจกรรมเรียนรู้การประกอบอาชีพประมงกลางทะเลนี้ วันใดมีคลื่นลมแรงหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “คลื่นแข็งลมแข็ง” หรือมีฝนตกจะงดการจัดกิจกรรมเพื่อความปลอดภัยทั้งของนักท่องเที่ยวและเจ้าของเรือเอง อย่างไรก็ตามการออกทะเลวางอวนในแต่ละครั้งอาจกล่าวได้ว่ากระทำในลักษณะสาธิตให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สร้างประสบการณ์เป็นเบื้องต้น ดังกล่าวของแกนนำคนหนึ่งว่า

“ปกติถ้าออกเลหัวรุ่งก็จะกลับตอนเย็น ถ้าออกกลางคืนก็กลับตอนเช้าของอีกวัน วันหนึ่ง ๆ วางอวนกันประมาณ 2-3 รอบ แข่งกับเวลาด้วยแข่งกับเพื่อน ๆ ด้วย ถ้าเราช้าเพื่อนก็จะมาแย่งที่วางอวนไปหมด ถ้าทำเต็มทีแบบนั้นนักท่องเที่ยวไม่ไหวแน่ ๆ เอาพอประมาณให้ได้เห็นวิธีการทำและลองได้ทำก็พอแล้ว” (คูจิต บุตรี, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2545)

“ปกติเราไม่ค่อยให้นักท่องเที่ยวออกเลตอนกลางคืน แต่ถ้านักท่องเที่ยวไหวต้องการลองดูก็สามารถไปได้ แต่เราต้องดูสภาพดินฟ้าอากาศประกอบด้วยถ้าคลื่นแข็งลมแข็ง ถึงนักท่องเที่ยวอยากออกเลเราก็ไม่ให้ออก ให้ท่องเที่ยวอยู่บนเกาะหรือไปดูงานอนุรักษ์แทน” (บัตติราเขต, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2545)

ช่วงบ่ายหลังกลับจากทะเล นักท่องเที่ยวจะมีโอกาสได้เรียนรู้งานอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนกระทำอยู่ อาทิ การเดินเท้าศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน การกำหนดและแบ่งเขตป่าชายเลนชุมชน การเลี้ยงปลาแก้วและปูไข่ในกระชัง การทำเกษตรกรรมของชุมชน โดยเฉพาะการทำสวนยางพารา ซึ่งหากไม่เหนื่อยจนเกินไปนักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมด้วยได้ นับตั้งแต่การกรีดน้ำยางในตอนก่อนรุ่ง การเก็บน้ำยางและการรีดยางในตอนเช้า

“ตอนคืนสุดท้ายก่อนที่นักท่องเที่ยวจะกลับเราจะมีประชุมกลุ่มย่อยร่วมกัน ที่บ้านบังอิ้วบัง บ้านหลังที่นักท่องเที่ยวพักบ้าง ถ้านักท่องเที่ยวหลายคนจะไปประชุมรวมกันที่ศาลาแปดเหลี่ยม* ถ้ามีนักท่องเที่ยวมากันหลาย ๆ คนะยิ่งสนุกใหญ่เพราะเราจะให้นักท่องเที่ยวมาประชุมร่วมกัน นอกจากเรากับนักท่องเที่ยวจะรู้จักกันแล้ว นักท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยวก็จะได้รู้จักกันด้วยบ้านพักแต่ละหลังที่นักท่องเที่ยวเข้าพักจะช่วยกันทำอาหารมาเลี้ยง ส่วนสมาชิกที่ว่างก็จะมา

* ศาลาแปดเหลี่ยม เป็นศาลาเอนกประสงค์ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าทราย บ้านริมทะเล ก่อสร้างโดยงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะขวานน้อย และด้วยสภาพพื้นที่โคจรอนเป็นชายหาด มีทิวทัศน์สวยงามชาวเกาะจึงกำหนดให้เป็นเขตสวนสาธารณะประจำเกาะ ซึ่งนอกจากจะใช้พักผ่อนหย่อนใจในช่วงกลางวันแล้ว ยังอนุญาตให้นักท่องเที่ยวเข้ามากางเต็นท์นอนพักค้างคืน ได้อีกด้วย

ร่วมวงพูดคุยกันหลายสิบคนรวมทั้งเด็ก ๆ ที่เราอยากให้เขาซึมซับภารกิจของการอนุรักษ์ด้วย”
(มาห์เร็น อุห์ลิ่ง, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

ช่วงกลางคืน นักท่องเที่ยวจะมีโอกาสได้ร่วมประชุมกลุ่มย่อยกับคณะกรรมการหรือกลุ่มแกนนำชมรมประมงพื้นบ้านที่บ้านของชำนาญ ราชเขต ประธานชมรมเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะต่องานอนุรักษ์และการจัดกิจกรรมโฮมสเตย์ ทั้งสภาพของบ้านพัก อาหาร รวมถึงกิจกรรมท่องเที่ยวที่จัดให้เพื่อจะได้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป

วันที่สาม บ้านพักแต่ละหลังนิยมนักท่องเที่ยวสร้างความคุ้นเคยกับคนในชุมชน โดยการร่วมวงพูดคุยสนทนากับสภากาแฟในช่วงเช้า ซึ่งถือเป็นสถานที่อีกแห่งหนึ่งนอกเหนือจากมัชยัคที่คนในชุมชนจะมีโอกาสได้มานั่งปรึกษาหารือหรือสนทนากันถึงเหตุบ้านการณืเมืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เป็นโอกาสอันดีที่นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนอีกแง่มุมหนึ่งของพื้นที่ที่ตนเข้าไปท่องเที่ยว บ้านพักแต่ละหลังจึงไม่นิยมจัดอาหารเช้าไว้บริการนักท่องเที่ยวด้วยเหตุผลนี้เป็นหลัก

หลังอาหารเช้า นักท่องเที่ยวจะมีอิสระในการทำกิจกรรมส่วนตัว เช่น พักผ่อนเที่ยวชมสถานที่ หรือศึกษางานอนุรักษ์เพิ่มเติมขึ้น รวมทั้งจัดกระเป๋าเตรียมตัวเดินทางกลับ เวลาว่างในช่วงนี้จะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเที่ยวเรือที่นักท่องเที่ยวต้องการเดินทางกลับว่าอยู่ในช่วงเวลาใด

อย่างไรก็ตาม หากนักท่องเที่ยวมีวันหยุดมากขึ้นจะทำให้มีเวลาในการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้มากขึ้นด้วย เช่น เรียนรู้การทำเกษตรกรรมของชุมชนนอกเหนือจากการออกทะเลไปวางอวน การประดิษฐ์สินค้าที่ระลึก เช่น ดอกไม้เกลือปลา ผ้าบาติก เป็นต้น แม้บ้านพักที่นักท่องเที่ยวเข้าพักจะกระจายตัวอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งมีทำเลที่ตั้งต่างกันออกไป แต่ความแตกต่างที่เกิดขึ้นจะมีเพียงสภาพธรรมชาติของทำเลที่ตั้งเท่านั้น ส่วนรูปแบบการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวจะเป็นไปในลักษณะเดียวกันดังกล่าวข้างต้น ซึ่งถ้าหากมองในภาพรวมแล้วกล่าวได้ว่ากิจกรรมท่องเที่ยวที่ชมรมนำเสนอขึ้นเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตอันเป็นกิจวัตรปกติของผู้คนในชุมชน สิ่งเหล่านี้คือเสน่ห์ตามธรรมชาติที่นักท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ค้นหา และคาดหวังว่าจะพบเจอในทุกสถานที่ที่ตนเข้าไปพักค้างแรมอยู่ด้วย เท่ากับสะท้อนให้เห็นวิถีคิดของคนในท้องถิ่นที่แม้จะไม่ผ่านระบบการศึกษาตามหลักสูตรแต่ก็สามารถสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวที่ตรงกับหลักวิชาการได้โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมา สังคมจนเกิดเป็นภูมิปัญญา ส่งผลให้นักวิชาการในปัจจุบันกลับต้องเป็นฝ่ายกลับเข้าไปศึกษาเรียนรู้เพื่อค้นหาวิถีคิดของชาวบ้านแทน

2.2) การให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

ข้อมูลที่นักท่องเที่ยวจะได้รับเมื่อเข้ามาโฮมสเตย์อยู่ในชุมชนนั้น แบ่งออกเป็น 4 ประเด็นได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และข้อมูลด้านการท่องเที่ยว

1. ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนนั้น หากจะจัดหมวดหมู่ให้เห็นภาพชัดเจน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ข้อมูลทั่วไปของชุมชน ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ อาทิ สถานที่ตั้ง ภูมิประเทศ สภาพดินฟ้าอากาศ การปกครอง โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน เช่น การคมนาคม การติดต่อสื่อสาร การรักษาพยาบาล การรักษาความปลอดภัย เป็นต้น และข้อมูลเชิงวัฒนธรรมนับตั้งแต่ประวัติครั้งบรรพบุรุษอพยพเข้ามาบุกเบิกก่อสร้างสร้างถิ่นฐาน ผ่านพัฒนาการเรื่อยมาจนขยายเป็นชุมชนใหญ่เช่นในปัจจุบัน การประกอบอาชีพของผู้คน โดยเฉพาะการทำประมงพื้นบ้านที่ผ่านการตั้งสมประสงค์จนก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้น และถือเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชนในสายตาของสังคมภายนอกด้วยเช่นกัน เนื่องจากการทำประมงพื้นบ้านนั้นชาวประมงต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ของชาวประมงมากกว่าเทคโนโลยี นับตั้งแต่ความรู้เกี่ยวกับสภาพและลักษณะของน้ำทะเลที่แตกต่างกัน เพราะความแตกต่างของสภาพและลักษณะของน้ำทะเลย่อมหมายถึงความแตกต่างในแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำแต่ละประเภทด้วย ชาวประมงต้องเรียนรู้และจดจำเกี่ยวกับสัญญาณบอกเหตุต่าง ๆ ของท้องทะเล เช่น การแลบของฟ้า* ลักษณะของเมฆ** พายุกรรมของสัตว์ชนิดต่าง ๆ *** เป็นต้น นอก

* ปกติแล้วฟ้าแลบมักเกิดล่วงหน้าก่อนกระแสมแรงจะมา 1-2 วัน และลมมักพัดมาทางเดียวกับที่มีฟ้าแลบ หากสายฟ้าแลบลงเป็นเส้นแนวตั้งแสดงว่าลมที่จะเกิดนั้นอาจเป็น "ลมพัด" ซึ่งมีความแรงจัด หากสายฟ้าแลบลงเป็นเส้นแนวขวางจะมีแค่ฝนตกไม่มีลม และถ้าฟ้าแลบเรียวยาวนี้แสดงว่าลมจะมาถึงเร็ว แต่ถ้าแลบสูงจากผิวน้ำลมจะมาถึงช้า (ชลิตา บัณจุวงศ์, 2543 : 109)

** ทิศใดมีเมฆสีดำหรือสีขาวหม่นและมีรูปร่างเหมือนรากโสมแสดงว่าทิศทางนั้นกำลังมีพายุ แต่หากเมฆมีสีเหลืองแดงหรือที่เรียกกันว่า "อุกาฟ้าเหลือง" หมายถึงกำลังจะเกิดพายุที่รุนแรงมากแบบเดียวกับเหตุการณ์แหลมตะลุมพุก จังหวัดนครศรีธรรมราชและพายุเกย์ จังหวัดชุมพร ถ้าเมฆฝนดำเขียวติดกันเป็นทิวแสดงว่าลมไม่แรงมากนัก แต่หากมีเมฆฝนดำเขียวเป็นจุด ๆ แสดงว่าลมจะแรง และหากกำลังอยู่บนเรือท่ามกลางพายุก็ให้มองไปข้างหน้า ถ้าเห็นเมฆวางขวางอยู่ในทางใดแสดงว่าทางนั้นลมสงบ (ชลิตา บัณจุวงศ์, 2543 : 109)

*** เช่น หากเหยี่ยวส่งเสียงร้องดังตืด ๆ กัน หมายความว่าอีก 5-6 วันจะเกิดลมแรง แต่หากมีเสียงร้องขณะที่กำลังเกิดลมแสดงว่าลมกำลังจะหยุด หรือหากนางนวลบินเข้าฝั่งและร้องเสียงดังทั้งฝูงแสดงว่าพายุฝนกำลังจะมา รวมทั้งการสังเกตจากฝูงปลา เช่น หากฝูงปลาว่ายเข้าฝั่งแสดงว่ากำลังจะเกิดลมแรง เป็นต้น (ชลิตา บัณจุวงศ์, 2543 : 110)

จากนี้ยังรวมถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับกระแสการขึ้นลงของน้ำทะเล ที่สัมพันธ์อยู่กับการขึ้นลงของดวงจันทร์ เนื่องจากการขึ้นลงของน้ำทะเลส่งผลถึงปริมาณของสัตว์น้ำในแต่ละช่วงเวลานั้นเอง เราจึงมักพบว่า ชาวประมงโดยทั่วไปให้ความสำคัญกับข้างขึ้นข้างแรมมากกว่าวันที่ตามปฏิทิน ดังคำกล่าวของ ชำนาญ ราชเขต (สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545) ที่กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

“ถามชาวประมงว่าวันนี้วันที่เท่าไรหรืออาจไม่ได้คำตอบ แต่ถ้าถามว่าวันนี้กี่ค่ำ พรุ่งนี้กี่ค่ำจะได้คำตอบทันที”

นอกจากนี้ยังรวมถึงการนับถือศาสนาอิสลามของผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชน อันส่งผลถึงแบบแผนทางวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตทางสังคมแบบชุมชนมุสลิมซึ่งถือเป็นเส้นทางวัฒนธรรมอีกด้านหนึ่งด้วยเช่นกัน

2. ข้อมูลเกี่ยวกับชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะขาวน้อย นักท่องเที่ยวจะได้รับทราบอย่างละเอียดถึงตำนานการต่อสู้ในอดีตที่ผ่านมาของชาวประมงพื้นบ้านในท้องถิ่นที่ลุกขึ้นมาช่วยกันต่อต้านกลุ่มเรืออวนรุนอวนลากที่รุกล้ำเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรสัตว์น้ำในเขตรศมี 3,000 เมตรชายฝั่ง ซึ่งถือเป็นเขตหวงห้ามสำหรับการทำประมงขนาดเล็ก ด้วยขนาดของเรือที่ใหญ่กว่า มีทุนในการจัดหาอุปกรณ์และเทคโนโลยีในการจับสัตว์น้ำที่พร้อมกว่า ทำให้เรือเหล่านี้ได้เปรียบในการแข่งขัน อีกทั้งการเข้ามาของเรือขนาดใหญ่ยังทำลายเครื่องมือหากินของชาวประมงพื้นบ้านอีกด้วย ปัญหาเหล่านี้กลายเป็นมูลเหตุสำคัญในการรวมตัวกันก่อตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะขาวน้อย ในเวลาต่อมา เพื่อให้เป็นองค์กรหลักของชุมชนในการแก้ไขปัญหา รวมถึงคุ้มครองและเรียกร้องให้รัฐเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งข้อมูลในด้านนี้ยังครอบคลุมไปถึงการระดมทุนและการสร้างเครือข่ายของชมรมที่ได้ดำเนินการอยู่ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

3. ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น เชื่อมโยงมาจากการก่อตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ที่นอกจากจะตั้งขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์หลักในการเข้ามาดูแลแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพแล้ว ยังถือเป็นองค์กรหลักในชุมชนในการทำหน้าที่ฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในอ่าวพังงา อันถือเป็น “อู่ข้าวอู่น้ำ” สำคัญของคนเกาะขาวน้อย เพราะถ้าสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม สัตว์น้ำในอ่าวพังงาก็จะลดลง การดำรงอยู่ของชาวประมงก็จะพบกับวิกฤติทางเศรษฐกิจ ดังคำกล่าวของปิยะเคาะห์ * แกนนานอาวุโสของชมรม (มาห์เหริน อุหลัง, สทนากลุ่มย่อย 1 มิถุนายน 2545)

“ถ้าลมมีแต่น้ำ ชาวประมงจะทำพรื่อ” (ทำพรื่อ – ทำอย่างไรดี, จะแก้ไขปัญหาอย่างไร, ผู้วิจัย)

* ปิยะ เป็นคำสรรพนามที่ชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ใช้เรียกพ่อ บางกรณีใช้เรียกผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือในชุมชนนั้น ๆ

ซึ่งข้อมูลในส่วนนี้ นักท่องเที่ยวจะได้รับรู้ภารกิจด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับงานอนุรักษ์ของชมรม เช่น การจัดการเขตป่าชายเลนชุมชน การเลี้ยงปูไข่/ปลาเก๋าในกระชัง การเฝ้าระวังตรวจการณ์ชายฝั่งป้องกันการรुक้าเข้ามาทำประมงในเขตหวงห้าม เป็นต้น

4. ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ข้อมูลด้านนี้จะเกี่ยวข้องกับทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชน รวมถึงประวัติความเป็นมาของการจัดกิจกรรมโฮมสเตย์ที่ดำเนินการอยู่

ลักษณะของการให้ข้อมูลดังได้กล่าวข้างต้นนี้ นักท่องเที่ยวจะได้รับรู้ถึงเรื่องราวและข้อมูลนับตั้งแต่ก้าวแรกที่เดินทางเข้าสู่เกาะขวาน้อย ในเบื้องต้นคือการได้รับฟังจากฝ่ายต้อนรับที่ทำหน้าที่คอยต้อนรับอยู่ที่ท่าเรือ จากนั้นคือการได้รับฟังจากศูนย์ประสานงาน จากบ้านพักโฮมสเตย์ กลุ่มแกนนำ คณะกรรมการดำเนินงาน และสมาชิกของชมรม ซึ่งข้อมูลในบางส่วน เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน การประกอบอาชีพ การนับถือศาสนา หรือเรื่องทั่ว ๆ ไปของชุมชนนั้น ชาวเกาะที่ไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรมก็สามารถเป็นผู้ถ่ายทอดให้ข้อมูลเหล่านี้ได้ หากนักท่องเที่ยวรู้จักแสวงหาข้อมูลและชอบที่จะพูดคุยสนทนาผูกมิตรกับบุคคลรอบข้าง แต่บุคคลที่ดีว่ามีบทบาทสำคัญในการให้ข้อมูลที่ค่อนข้างจะครอบคลุมทุกประเด็นที่กล่าวถึงได้แก่เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ เนื่องจากนักท่องเที่ยวต้องใช้เวลาส่วนใหญ่กินอยู่หลับนอนร่วมชายคาที่บ้านพักโฮมสเตย์นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ความหลักการดำเนินงานแล้วบุคคลสำคัญที่ถือว่ามีหน้าที่หลักในการให้ข้อมูลเหล่านี้แก่นักท่องเที่ยวได้แก่

1. เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์

ถือเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับนักท่องเที่ยวมากที่สุด ระหว่างที่นักท่องเที่ยวพักอยู่บนเกาะขวานน้อย การอยู่ร่วมชายคาเดียวกัน ร่วมรับประทานอาหารด้วยกัน ย่อมสร้างความคุ้นเคยกับนักท่องเที่ยวได้มากกว่าคนอื่น ๆ คณะกรรมการจึงต้องคัดเลือกเจ้าของบ้านที่สามารถบอกเล่าให้ข้อมูลด้านต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยวได้ดีพอสมควร ซึ่งไม่ใช่แค่เพียงข้อมูลในการประกอบอาชีพประมงของคนและความรู้เกี่ยวกับงานของชมรมเท่านั้น นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนที่เมืองที่มีวิถีชีวิตแบบคนเมืองย่อมสนใจใคร่รู้ในทุกสิ่งทุกอย่างที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคน เจ้าของบ้านจึงต้องรอบรู้เพียงพอที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนของตน

2. ประธานชมรม โดยตำแหน่งแล้วประธานชมรมถือเป็นบุคคลอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทในการให้ความรู้และข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ทุกครั้งที่มึ้นักท่องเที่ยวเข้ามาพักโฮมสเตย์ประธานจะมาร่วมพูดคุยสนทนากับนักท่องเที่ยวเสมอ หากประธานไม่อยู่ก็จะมีผู้รักษาการณ์มาทำหน้าที่นี้แทน

3. คณะกรรมการ / แกนนำ / สมาชิกเป็นอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทในการให้ความรู้ และข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว แต่ด้วยความใกล้ชิดกับนักท่องเที่ยวที่มีน้อยกว่าเจ้าของบ้านพัก การให้ข้อมูลอาจจะไม่มากนักและเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป

3) มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม

การที่นักท่องเที่ยวเข้ามาโฮมสเตย์ในเกาะชวายน้อยนั้น จะมีค่าใช้จ่ายในกิจกรรมดังที่ชมรมกำหนดไว้ดังนี้

1. ค่าที่พัก 100 บาท/คืน
2. ค่าอาหาร 70 บาท/คน/มื้อ
3. ค่ากิจกรรมในการออกทะเล 200 บาท/คน
4. บริจาคให้องค์กรชาวบ้าน 100 บาท/คน
5. ค่าประสานงานและวิทยากรชาวบ้าน (ถ้ามี) 500 บาท/ครั้ง

รายได้ที่เกิดขึ้นจะมีการจัดสรรกันดังนี้

1. เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ จะได้รับรายได้ในส่วนที่เป็นค่าที่พัก ค่าอาหาร และค่ากิจกรรมในการออกทะเลทั้งหมด ซึ่งรายได้ในส่วนนี้บ้านพักแต่ละหลังจะได้รับมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เป็นตัวแปรต่อไปนี้ ได้แก่ จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าพัก จำนวนวันพัก จำนวนมื้ออาหารที่นักท่องเที่ยวให้บ้านพักจัดให้ จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมในการออกทะเล รวมถึงความสามารถในการดำเนินกิจกรรมทางทะเลในครั้งนั้น ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศเป็นหลัก

2. ชมรมชาวประมงพื้นบ้าน จะได้รับรายได้ในส่วนที่นักท่องเที่ยวบริจาคให้องค์กรชาวบ้าน ซึ่งถือเป็นรายรับที่แน่นอนตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรม รายรับในส่วนนี้จะป็นรายได้ที่นำเข้ามาสมทบเป็นเงินทุนสำรองในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชมรมต่อไป

3. ในส่วนของค่าประสานงานและวิทยากรชาวบ้านนั้น จะจัดสรรให้แก่สมาชิกอื่น ๆ หรือชาวบ้านทั่วไปในชุมชนที่เข้ามาช่วยเหลือเป็นล่ามในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับชมรมในกรณีที่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาโฮมสเตย์ในครั้งนั้น ๆ เป็นชาวต่างชาติ ซึ่งในปัจจุบันชมรมมีแนวคิดที่จะร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อจัดทำโครงการสอนภาษาต่างประเทศแก่สมาชิกเพื่อกระจายโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมกับชาวต่างชาติเพิ่มมากขึ้น

ในการจ่ายเงินค่ากิจกรรมโฮมสเตย์นั้น นักท่องเที่ยวสามารถจ่ายได้ 3 แห่งคือ
 1. จ่ายที่เจ้าของบ้านพักโดยตรง 2. จ่ายที่ประธานชมรม และ 3. ศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว

จากลักษณะการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น จะเห็นว่ารายได้ส่วนใหญ่ถูกจัดสรรให้แก่บ้านพักโฮมสเตย์ ซึ่งเป็นไปตามปณิธานในการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวของชมรมที่นอกเหนือจากการสร้างเครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแล้ว ยังต้องการให้สมาชิกมีรายได้เสริมนอกเหนือจากการทำประมง ส่วนชมรมนั้นได้รับผลประโยชน์เฉพาะเงินบริจาคที่กำหนดไว้ โดยรายได้ในส่วนนี้ชมรมจะมอบหมายให้ฝ่ายบัญชีทำการจัดบันทึกเป็นหลักฐานให้สมาชิกได้ตรวจสอบต่อไป

4.4.2.4 การควบคุมการดำเนินงาน

การควบคุมการดำเนินงานโฮมสเตย์ที่ชมรมดำเนินการอยู่นั้น แบ่งออกได้ 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

1) การติดตามตรวจสอบการดำเนินงาน

โดยลักษณะการดำเนินงานแล้ว การตรวจสอบการดำเนินงานโฮมสเตย์เกิดขึ้นตลอดเวลาทั้งโดยธรรมชาติและแบบเป็นทางการ นับตั้งแต่ก้าวแรกจนกระทั่งก้าวสุดท้ายที่เดินทางออกจากเกาะขาวน้อยของนักท่องเที่ยว โดยการตรวจสอบนั้นเป็นไปทั้งภายในชมรมและภายนอกจากสังคมบนเกาะ การตรวจสอบภายในนั้นตามโครงสร้างการทำงานผู้ที่ทำหน้าที่นี้ได้แก่ ปราชญ์อาวุโสของชมรมทั้ง 4 คน อันประกอบด้วย มาเหริน อุหลิง โต้ะอิหม่ามฮาโอรน ช่างเหล็ก ทวีป หยั่งทะเล และไข่ อุปมา ซึ่งจะมีการประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับคณะกรรมการแกนนำคนอื่น ๆ รวมถึงเจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ ซึ่งโดยปกติจะจัดขึ้นที่บ้านพักประธานชมรมทุกคืน เพื่อรับฟังความคิดเห็นและรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวและกิจกรรมที่จะจัดให้แก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้แกนนำและคณะกรรมการจะหาโอกาสพบปะพูดคุยกับนักท่องเที่ยวด้วยตัวเองเพื่อรับฟังและประมวลข้อมูลว่าสิ่งที่นักท่องเที่ยวได้รับนั้นตรงตามรูปแบบการทำงานที่ได้วางหลักการไว้หรือไม่ อีกทั้งการพูดคุยสนทนาดังกล่าวยังจะได้เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันไปด้วยในตัว

นอกจากนั้นการติดตามผลภายในอย่างเป็นทางการยังกำหนดให้มีขึ้นในคืนสุดท้ายของการพักโฮมสเตย์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโฮมสเตย์ทั้งหมด อันได้แก่ คณะกรรมการดำเนินงาน กลุ่มแกนนำ เจ้าของบ้านพัก นักท่องเที่ยว ตลอดจนผู้สนใจร่วมสังเกตการณ์จะไปรวมตัวกันที่

ศาลาแปดเหลี่ยม ซึ่งตั้งอยู่ริมชายทะเลในเขตพื้นที่หมู่ 5 บ้านริมทะเล การประชุมดังกล่าวโดยทั่วไปจะเริ่มตั้งแต่เวลาหกโมงเย็น โดยทุกคนจะร่วมรับประทานอาหารมื้อเย็นด้วยกันก่อน หลังมื้อเย็นผ่านไปประธานชมรมจะกล่าวต้อนรับนักท่องเที่ยวทุกคนอย่างเป็นทางการ ต่อด้วยการให้สมาชิกชมรมที่มาร่วมประชุมในครั้งนั้น ๆ แนะนำตัวเองให้นักท่องเที่ยวรู้จักทีละคน สลับด้วยการให้นักท่องเที่ยวแนะนำตัวเองให้ชมรมรู้จักด้วยเช่นกัน หลังการแนะนำตัวประธานจะบอกกล่าวประวัติความเป็นมา ภารกิจของชมรม และวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรมโฮมสเตย์โดยย่อให้นักท่องเที่ยวรับฟังอีกครั้งหนึ่ง ก่อนที่จะเปิดเวทีให้ทุกคนมีโอกาสดำเนินการแสดงความคิดเห็นและวิพากษ์การดำเนินกิจกรรมโฮมสเตย์อย่างเสรี จากการลงพื้นที่ศึกษา พบว่า สมาชิกชมรมจะให้ความสำคัญต่อการประชุมที่ศาลาแปดเหลี่ยมมากพอสมควร จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นนัดหมายหนึ่งที่ทุกคนรอคอย เนื่องจากถือว่าการประชุมในคืนสุดท้ายนั้นพรหมแดนความต่างทางวัฒนธรรมจะถูกละลายความต่างทั้งในด้านพื้นฐานทางสังคม ความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าบ้าน และระหว่างนักท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยวต่างคณะด้วยกันเองก็จะถูกนำมาเล่าสู่กันฟัง ชมรมอาจจะได้แนวทางใหม่ ๆ มาปรับใช้ในการทำงาน นักท่องเที่ยวเองก็จะได้รับความรู้ใหม่ ๆ คิดค้นกลับไป

จุดเด่นอีกประการหนึ่งในการประชุมที่ศาลาแปดเหลี่ยมในคืนสุดท้ายที่นักท่องเที่ยวจะพักอยู่กับชุมชน คือการที่ชมรมจะเปิดโอกาสให้เยาวชนรุ่นใหม่เข้าร่วมประชุมด้วย ซึ่งไม่เพียงแต่การนั่งฟังสังเกตการณ์เฉย ๆ เท่านั้น แต่เยาวชนเหล่านั้นยังมีโอกาสได้พูดได้ซักถาม และแสดงความคิดเห็นของคนใหญ่โตได้รับรู้ อันถือเป็นแนวทางสำคัญในการเพาะเชื้อความเป็นนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และผู้ที่จะสานต่อภารกิจของชมรมต่อไปในอนาคต ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ ที่ชมรมได้รับจากวงประชุมนี้ หากมีข้อบกพร่องที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขที่อยู่ในส่วนการดำเนินงานของบ้านพัก บ้านพักหลังนั้น ๆ จะต้องนำไปปรับปรุงเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามรูปแบบที่วางไว้ แต่ถ้าหากเป็นข้อบกพร่องในส่วนที่เป็นกระบวนการดำเนินงานของชมรม จะนำเข้าที่ประชุมใหญ่สมาชิกทั้งหมดเพื่อพิจารณาแก้ไขร่วมกัน ซึ่งการประชุมใหญ่สมาชิกทั้งหมดดังกล่าวกำหนดจัดขึ้นเดือนละ 2 ครั้ง คือในช่วงข้างขึ้นและข้างแรม 9 ค่ำ ซึ่งเป็นช่วง “น้ำตาย” สัตว์น้ำมีให้จับน้อยชาวประมงส่วนใหญ่จึงหยุดเอาเรือออกทะเล และสามารถมาเข้าร่วมประชุมได้อย่างเต็มที่โดยไม่ต้องกังวลว่าจะสูญเสียชีวิตได้ไป

ส่วนการถูกตรวจสอบจากสังคมภายนอกนั้น โดยทั่วไปเกิดจากชาวเกาะคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานโฮมสเตย์ แต่ทุกคนก็มีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะติดตามความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน ทั้งในส่วนของนักท่องเที่ยวที่ถือเป็นคนแปลกหน้าที่เข้ามาในชุมชน และในส่วนการดำเนินงานของชมรมเองซึ่งถ้าหากมีข้อผิดพลาดเกิด

ขึ้น ผลนั้นก็อาจกระทบถึงคนอื่น ๆ ในชุมชนด้วยเช่นกัน ดังคำกล่าวของผู้ประกอบการบังกะโลรายหนึ่ง “ถ้าชมรมเขาทำดีนักท่องเที่ยวก็อยากมาอีก มาแล้วชอบใจเขาก็บอกต่อ ๆ กันไป กลับกันถ้าชมรมทำไม่ดีนักท่องเที่ยวก็หายหมด อย่างที่บังกะโลบังก็มีนักท่องเที่ยวที่เขาเคยมาพักโฮมสเตย์กับชมรมเหมือนกัน แสดงว่าเขาชอบเขาถึงได้กลับมาอีก เพราะฉะนั้นโฮมสเตย์ต้องพยายามให้วัฒนธรรมที่ดี ๆ แก่นักท่องเที่ยวกลับไป” (เซาวลิต พรือชกาญจน์, สัมภาษณ์ 5 พฤษภาคม 2545)

นอกจากผู้ประกอบการธุรกิจบังกะโลที่ถือว่ามีผลกระทบโดยตรงจากผลการดำเนินงานของชมรมแล้ว การพูดคุยกันที่สภากาแฟของชาวเกาะทั่ว ๆ ไป ก็นับเป็นรูปแบบการติดตามตรวจสอบตามธรรมชาติได้อีกวิธีหนึ่ง เนื่องจากร้านกาแฟต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นแหล่งข่าวประจำวันที่สำคัญของคนเกาะขาวน้อย การวิพากษ์วิจารณ์ได้ถามหาคำตอบในข้อสงสัยของคนย่อมหมายถึงการเริ่มต้นกระบวนการตรวจสอบ ชมรมสามารถใช้กระแสวิพากษ์วิจารณ์เหล่านั้นเป็นเสียงสะท้อนวัดผลการดำเนินงานจากสายตาของคนภายนอกที่มองชมรมได้เป็นอย่างดี เพราะถ้าชมรมดำเนินงานได้ดีคำชื่นชมก็จะเกิดขึ้น ในทางกลับกันเสียงครหานินทาย่อมหมายถึงการมองชมรมในด้านลบด้วยเช่นกัน

2) การประเมินผลการดำเนินงาน

การประเมินผลการดำเนินงานโฮมสเตย์ของชมรม เป็นกระบวนการที่ถือว่าต่อเนื่องมาจากการติดตามตรวจสอบ ทั้งสองขั้นตอนอาจเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน และถือว่าสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาโดยทุกคนเช่นเดียวกัน ตามโครงสร้างการทำงานที่ปรึกษาอาวุโสทั้งสี่คน คือ ม่าเหริน อุหลัง โต๊ะอิหม่ามฮาโอรน ช่างเหล็ก ทวีป หยั่งทะเล และใจ อุปมา มีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านนี้โดยตรงเช่นเดียวกับงานติดตามตรวจสอบ โดยทั้งสี่คนจะประมวลข้อมูลที่ได้รับฟังทั้งจากภายในชมรม ภายนอกชมรม การสังเกตการณ์ และที่สำคัญที่สุดคือข้อมูลที่ได้จากการประชุมร่วมกับนักท่องเที่ยวที่สาลาแปลเหลี่ยม ซึ่งถือเป็นการประเมินผลเบื้องต้นโดยนักท่องเที่ยว ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดจะถูกนำไปตั้งเป็นประเด็นสำคัญในวาระการประชุมใหญ่สมาชิกทั้งหมด ซึ่งถือเป็นเวทีใหญ่ในการติดตามตรวจสอบและประเมินผลงานทุกด้านที่ชมรมได้กระทำไป เพื่อให้สมาชิกทุกคนร่วมรับฟังและร่วมกันพิจารณาหาทางออกในกรณีที่มีการดำเนินงานมีปัญหา มีข้อบกพร่องต้องแก้ไข แต่ถ้าผลการประเมินนั้นเป็นที่น่าพอใจก็จะเป็นการยินดีร่วมกัน

“อนาคตโฮมสเตย์เกาะขาวน้อยคงไม่เกินอีก 2-3 ปีข้างหน้าถ้าเราเห็นแก่เงินเห็นแก่ธุรกิจ เพราะธุรกิจทัวร์จะเป็นตัวเร่งให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวกันมากขึ้น ถึงเวลานั้นคำว่า “คุณภาพ” ก็คงไม่ต้องพูดถึงแล้ว นักท่องเที่ยวที่เข้ามาก็จะไปนอนแต่บังกะโลนอนแต่โรงแรมกัน

หมด มีเวลาว่างค่อยออกมาเดินเล่นวิถีชีวิตชาวบ้านเอา รายได้ที่ชาวบ้านอยากได้นักก็อยากได้หนาคง
เป็นแค่เงินค่าหัวรับจ้างแล่นเรือออกเลสองร้อยบาทเท่านั้นแหละ” (โต๊ะอิหม่ามฮาโหรน ช่างเหล็ก,
วงประชุมกลุ่มย่อย 1 มิถุนายน 2545) (แล - เทียวชม / ดู / มอง, ผู้วิจัย)

จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่า ชมรมไม่ได้ยึดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นหลักแต่
เพียงอย่างเดียว เนื่องจากชมรมเองก็มีจุดขึ้นในการดำเนินกิจกรรมโฮมสเตย์เป็นของตัวเองเช่นเดียว
กัน ดังกล่าวข้างต้นของโต๊ะอิหม่ามฮาโหรน ช่างเหล็ก แกนนำสำคัญคนหนึ่งในการดำเนิน
กิจกรรมโฮมสเตย์ของเกาะฆวน้อย ที่เป็นเสมือนบทสรุปสะท้อนให้เห็นถึงจุดขึ้นในการดำเนิน
กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะฆวน้อย

บทที่ 5

การอภิปรายผลการศึกษา

5.1 การอภิปรายผลด้านการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย

จากการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย ถือได้ว่าเกาะยวน้อยมีปัจจัยอยู่หลายประการที่เอื้อให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์จนประสบความสำเร็จ กลายเป็นชุมชนแบบอย่างที่สามารถผสมผสานความสมดุลระหว่างการท่องเที่ยว การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และความต่างทางวัฒนธรรมระหว่างเจ้าบ้านและนักท่องเที่ยวเข้าไว้ด้วยกัน จนได้รับการยอมรับจากนักท่องเที่ยวและสังคมภายนอกอย่างกว้างขวาง ซึ่งปัจจัยดังกล่าวประกอบด้วย ทุนทางบุคคล ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนภายนอก

5.1.1 ทุนทางบุคคล

1) ผู้นำ

ผู้นำเป็นหัวใจหลักของกลุ่มชนใด ๆ ก็ตามที่รวมตัวกันขึ้นเป็นองค์การ เป็นชุมชน หรือกลุ่มสังคม การนำพาให้ชุมชนของตนอยู่รอดปลอดภัย มีความแข็งแกร่ง และมีความเจริญเติบโตถือเป็นภาระหน้าที่สำคัญ หากได้ผู้นำที่มีความรู้ความสามารถโอกาสในการเจริญเติบโตของชุมชนก็มีอยู่สูงตามไปด้วย ชุมชนเกาะยวน้อยมีผู้นำชุมชนที่มีความรู้และมากด้วยประสบการณ์ทั้งผู้นำ

* การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย ได้รับรางวัลแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดีเด่น (Destination Stewardship Award) ประจำปี 2002 ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว 1 ใน 3 แห่งของโลก จากนิตยสารเนชั่นแนลจีโอกราฟฟิก แทรฟเวลเลอร์ (National Geographic Traveler Magazine) ในฐานะที่สามารถสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมและธุรกิจ พร้อมกับแหล่งท่องเที่ยวอีก 2 แห่ง คือโครงการอนุรักษ์ป่าซาฟารีแห่งริเวเนียงของแอฟริกาใต้ ที่ได้รับรางวัลแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติยอดเยี่ยม (Nature Travel Award) และเอทีจี อ็อกฟอร์ด ของประเทศอังกฤษ ได้รับรางวัลท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ดีเด่น (Heritage Tourism Award) เกาะยวน้อย 1 ใน 3 ของโลก, (24 มกราคม 2546. มติชน, หน้า 16)

แบบเป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ เช่น จำนวนู ราเขต ซึ่งดำรงตำแหน่งประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อยคนปัจจุบัน ด้วยความสามารถ ชื่อสัตย์ และเสียสละ ทำให้เขาได้รับความไว้วางใจและได้รับเลือกให้เป็นประธานตั้งแต่ชมรมเริ่มก่อตั้ง ในปี พ.ศ. 2537 จนถึงปัจจุบัน แม้เมื่อชมรมได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ขึ้นในปี พ.ศ. 2538 จำนวนู ราเขตก็ยังเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกให้ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการดำเนินงานด้านท่องเที่ยวอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย ทั้งนี้ด้วยความเชื่อมั่นว่าเขาจะสามารถนำพาชมรมเดินทางไปสู่ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายที่วางไว้ได้

ผู้นำคนอื่น ๆ ก็ล้วนมีความรู้ความสามารถสูงเช่นกัน เช่น สำเร็จ ราเขต น้องชายของจำนวนู ราเขต ผู้ที่ใช้ชีวิตประจำวันอยู่กับงานด้านวิชาการทั้งในและนอกชุมชนในฐานะเป็นตัวแทนเพื่อประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งเลขานุการสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้มาก่อน แม้ในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2545) สำเร็จก็ยังได้รับการยอมรับให้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้อีกสมัยหนึ่ง การได้คลุกคลีอยู่ในแวดวงวิชาการทั้งการประชุมสัมมนา ศึกษาดูงานภายในประเทศและนอกประเทศช่วยบ่มเพาะความรู้และสั่งสมประสบการณ์กลับคืนมาพัฒนาชุมชนในที่สุด จึงถือได้ว่าสำเร็จ ราเขต คือผู้ที่มีบทบาทและเป็นกำลังสำคัญที่สุดด้านงานวิชาการของชมรม และจากการที่เขาได้อุทิศตนทำงานเพื่อชมรมมาโดยตลอด ต้องเดินทางไปร่วมประชุมสัมมนา ปรึกษาหารือทางวิชาการกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนนอกชุมชนนั้น ทำให้สูญเสียบรรยากาศจากการทำประมงเพราะไม่มีเวลาเอาเรือออกทะเล ในที่สุดเขาได้ตัดสินใจขายเรือและเครื่องมือประมงทั้งหมด เพื่อใช้เป็นทุนเปิดร้านขายของชำแทน ซึ่งชมรมก็ได้ให้การสนับสนุนด้วยการให้สมาชิกช่วยอุดหนุนซื้อสินค้าเป็นการทดแทนรายได้ที่เขาต้องสูญเสียไป

“งานของชมรมก็สำคัญ ปากท้องลูกเมียก็สำคัญเหมือนกัน ถ้าชมรมช่วยสร้างรายได้ให้ลูกเมียอยู่สบาย บังหมี (สำเร็จ ราเขต) จะได้มาทำงานได้อย่างหมดห่วง” (อุทิศ บุตรี, สัมภาษณ์ 27 พฤษภาคม 2545)

“งานนอกชุมชนให้บังหมีทำไป เพราะเขาเก่งวิชาการ งานในชุมชนบังคับกับคนอื่น ๆ จะช่วยกันทำ เพราะเราถนัดลงมือลงแรงมากกว่า” (จำนวนู ราเขต, สัมภาษณ์ 27 พฤษภาคม 2545)

นอกจากนี้เกาะยวน้อยยังมีผู้อาวุโสที่ได้รับการยกย่องเป็นปราชญ์ชุมชน ได้แก่ ม่าเหริน อุหลัง (ปิยะเคาะห์) ไข่ อุปมา (ปิยะไข่) ทวีป หยั่งทะเล (ปิยะทอก) ผู้ซึ่งประชาชนในท้องถิ่นล้วนให้ความเคารพนับถือและไว้วางใจในความมีวิจรรณญาณ การวิเคราะห์ และประเมินสถานการณ์ในการประกอบกิจกรรมสำคัญ ๆ ของชุมชน ผู้อาวุโสเหล่านี้มักจะถูกขอให้เข้ามาช่วยให้คำปรึกษาให้ข้อเสนอแนะ หรือแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมอยู่เนือง ๆ และด้วยความที่เป็นชุมชนมุสลิม

โด้๊ะอิหม่ามจึงเป็นผู้นำตามธรรมชาติที่ได้รับความเคารพนับถืออย่างสูงสุดจากคนในชุมชนเช่นเดียวกัน บทบาทสำคัญของโด้๊ะอิหม่ามถือได้ว่าเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ทั้งทางด้านศาสนาและเรื่องของชาวบ้านไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่เป็นผู้นำการละหมาด พิธีกรรมทางศาสนา และอบรมสั่งสอนหลักปฏิบัติของศาสนาแล้ว โด้๊ะอิหม่ามยังเข้ามามีบทบาทในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งของชาวบ้านด้วยเช่นกัน โด้๊ะอิหม่ามฮาโหรน ช่างเหล็ก ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการช่วยไกล่เกลี่ยและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชมรมชาวประมงพื้นบ้านและกลุ่มชาวประมงในชุมชนที่ทำประมงโดยใช้อวนลากอวนรุน นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นคนในชุมชนได้เห็นว่าศาสนากับเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นภารกิจที่ผสมผสานไปด้วยกันได้ โดยการเข้าร่วมเป็นหนึ่งในแกนนำของชมรม

“คือปีะเฝ้าอยู่ก่อนตอนแรกเพราะคิดว่าเด็กพวกนี้เอาจริงเอาจัง ทำในสิ่งที่ดี ควรจะสนับสนุน แล้วปัญหาเรื่องเล็กก็พูดได้เพราะว่าเป็นปัญหาของพระเจ้าด้วย คือพระเจ้าสร้างสรรพสิ่งมาให้เรารักษา” (มาห์เร็น อุหลัง, อ้างจาก ชลิดา บัณจวงส์, “หัวโทอง” พัฒนาการ ลักษณะ และการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน , 2543 : 256)

“ความขัดแย้งระหว่างชาวประมงอวนลากอวนรุน และประมงพื้นบ้านในเกาะยาวน้อย เมื่อสมัยอดีตนั้นรุนแรงมาก ไม่คุยไม่มองหน้ากันเลย โชคดีที่ปีะโหรน (โด้๊ะอิหม่ามฮาโหรน ช่างเหล็ก) เข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยช่วยพูดเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรให้ ความขัดแย้งถึงได้ทุเลาลง คนที่ทำอวนลากอวนรุนก็ค่อย ๆ ลดลงด้วยถึงเดี๋ยวนี้มีทำอยู่ไม่มากเท่าไรแล้ว” (หรน ปานะ. สัมภาษณ์ 5 พฤษภาคม 2545)

“ชมรมมีผู้เฒ่าเป็นแกนนำอยู่ 4 คน เราเรียกผู้เฒ่าอันดามัน มีปีะไซ้ (ไซ้ อุปมา) เก่งทางวาดศิลป์เวลาสมาชิกขัดแย้งกันก็ได้ปีะไซ้ช่วยเป็นกาวใจให้ ปีะเดาะห์ (มาห์เร็น อุหลัง) นักคิดนักวางแผนและวิเคราะห์สถานการณ์ ปีะทอก (ทวีป หยั่งทะเล) กับปีะโหรน (โด้๊ะอิหม่ามฮาโหรน ช่างเหล็ก) แม่นข้อมูล ระเบียบกฎเกณฑ์ เวลาจัดเวทีปราศรัยให้ข้อมูล ขอความร่วมมือจากสมาชิกก็เป็นหน้าที่ทั้งสองปีะไป” (ฮาหมัด บ้านนบ, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545)

ด้วยความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และความมีวิจรรย์ญาณของกลุ่มผู้นำที่เป็นแกนนำสำคัญของชมรมเหล่านี้จะทำให้สามารถวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์เพื่อนำไปสู่การวางแผนการทำงานที่ดี และบรรลุสู่ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ในที่สุด

2) สมาชิกชุมชน

หากชุมชนมีผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถแต่เพียงอย่างเดียว ความสำเร็จในงานคงเกิดขึ้นได้ยากถ้าสมาชิกในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือด้วย ถ้าพึ่งแต่เพียงผู้นำไม่สามารถลงมือทำงาน

ต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเองทั้งหมดต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกทุกคน ความเป็นเครือญาติที่เชื่อมโยงกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ และลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเกาะแยกตัวออกมาเป็นเอกเทศจากแผ่นดินใหญ่คือสิ่งที่เอื้อให้สมาชิกในเกาะขายน้อยมีการรวมตัวและร่วมมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้นเนื่องจากการใกล้ชิดของผู้นำ ประจักษ์พยานแสดงศักยภาพของสมาชิกชุมชนเกาะขายน้อยคือการรวมตัวกันจัดตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้าน การร่วมเป็นพลังขับเคลื่อนเรียกร้องให้ภาครัฐมีการกำหนดแนวเขตการทำประมงประเภทต่าง ๆ และการออกนโยบายคุ้มครองการทำประมงพื้นบ้านตลอดเวลาที่ผ่านมา

5.1.2 ทูตทางสังคม

1) ระบบเครือญาติ

ด้วยความที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษร่วมกัน ผู้คนบนเกาะจึงเป็นเครือญาตินับโยงถึงกันได้เกือบทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ยามที่ชุมชนมีกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้น การออกปากให้ชาวบ้านมาช่วยทำงานจึงกระทำได้ง่าย แม้เมื่อมีปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ เกิดขึ้นความเป็นเครือญาติกันจะเป็นตัวช่วยลดความรุนแรงของปัญหาต่าง ๆ ลง ดังจะเห็นได้จากสถิติการเกิดคดีของเกาะขายน้อยในรอบปี พ.ศ. 2545 ที่ผ่านมานั้น ไม่มีคดีอุกฉกรรจ์สะท้อนขวัญเกิดขึ้นเลย นับเป็นตัวอย่างสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของระบบเครือญาติของผู้คนในเกาะขายน้อยได้ประการหนึ่ง

2) การเอาแรงไหว้วาน

ชุมชนเกาะขายน้อยยังมีลักษณะเป็นสังคมกึ่งเกษตรกรรม ชาวบ้านยังคงมีการทำนาปลูกข้าวไว้กินในครัวเรือนโดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ฉะนั้นการทำนาเพื่อให้ทันกับฤดูกาลผลิตจึงยังมีความจำเป็นที่จะต้องขอแรงจากเพื่อนบ้านมาช่วยหว่านไถและเก็บเกี่ยวผลผลิตตอนปลายฤดู โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนช่วยเหลือซึ่งกันและกันจนกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชน ระบบวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เหลืออยู่เหล่านี้ยังมีพลังในการขับเคลื่อนต่อการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะ เช่น กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น วัฒนธรรมการเอาแรงดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่แค่เพียงผู้ประกอบการอาชีพในการกสิกรรมเท่านั้น เพราะในขณะที่ผู้วิจัยพักโฮมสเตย์อยู่กับชำนาญ ราชเขต ขณะลงศึกษาภาคสนาม ซึ่งตรงกับวันที่บ้านหลังนี้ต้องการจะขุดบ่อน้ำไว้ใช้เพิ่มเติมจากบ่อเดิม การขุดบ่อน้ำ 1 ลูกนั้นต้องใช้เวลา นานกว่าจะลึกถึงชั้นล่างสุดและมีน้ำใช้ สังเกตได้ว่าในวันแรกนั้นเจ้าของบ้านขุดได้ประมาณ 2 ฟุต

และทิ้งเอาไว้เพื่อชุดต่อในวันหลัง แต่เพื่อนบ้านที่แวะมาเยี่ยมเยียนแต่ละคนจะมาช่วยกันชุดต่อมาก บ้างน้อยบ้างตามกำลัง จนเวลาผ่านไป 5 วันบ่อน้ำนั้นก็ถึงจนถึงชั้นที่มีน้ำใช้ได้

ลักษณะการเกื้อกูลกันทั้งระบบเครือญาติและระหว่างสมาชิกในชุมชน ที่ยังคงปรากฏให้เห็นอย่างเป็นทางการนี้นับเป็นทุนทางสังคมที่ช่วยสร้างศักยภาพแก่ชุมชนเกาะชวน้อยให้สามารถจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้ในที่สุด

5.1.3 ทุนทางวัฒนธรรม

1) ความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์โดยผ่านระบบความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั้น จะสังเกตได้ว่าสมาชิกแต่ละคนที่เป็นแกนนำหรือผู้ร่วมจัดตั้งชมรมจะไม่มีคำตอบแทนสำหรับการวางแผนและการขับเคลื่อนกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คำตอบแทนของคนเหล่านี้คือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ เหมาะสมสำหรับการทำอาชีพประมงได้ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลทางความเชื่อว่ามีมนุษย์กับธรรมชาตินั้นมีลมหายใจเดียวกัน การล่มสลายของธรรมชาติก็เท่ากับการสูญเสียดุลยภาพแห่งการดำรงชีวิต ทรัพยากรทางทะเลจึงเป็นปัจจัยชี้ขาดสำหรับคุณภาพชีวิตของชาวเกาะชวน้อย ความเชื่อดังกล่าวยังปรากฏเป็นเรื่องเล่าผ่านสัญลักษณ์ “ทวดทะเล” ผู้ทำหน้าที่คอยปกป้องรักษาท้องทะเล โดยชาวประมงเชื่อว่าก่อนหินที่มีรูปทรงคล้ายคนกำลังหาปลาริมทะเลทางทิศตะวันออกของเกาะคือปู่ทวดที่คอยคุ้มครองยามชาวประมงออกเรือหาปลา และคอยสอดส่องไม่ให้มีผู้ทำผิดคิดทำลายทรัพยากร ดังนั้นการทำลายทรัพยากรในทะเลหรือดักวางไว้เพื่อใช้ประโยชน์ส่วนตัวจึงคิดขัดด้วยระบบความเชื่อนี้ การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชาวเกาะชวน้อยจึงเป็นการปรับตัวของชุมชนให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงแต่ยังคงรักษารากเหง้าเดิมเรียงมนุษย์กับธรรมชาติเอาไว้อย่างเหนียวแน่น

2) ความเชื่อทางศาสนาอิสลาม

ด้วยความเชื่อเป็นสังคมมุสลิมที่เคร่งครัดในศาสนา ระบบความเชื่อที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานว่าพระเจ้านั้นสร้างโลกนี้สำหรับคนทุกคน มิใช่เพื่อคนใดคนหนึ่ง และสอนค่อเนื่องไปอีกว่ามนุษย์ทั้งหมดเป็นที่น้องกัน การเอาเปรียบเพื่อนร่วมชุมชนถือเป็นความผิดขั้นสูง และฝ่าฝืนเจตนาหมายของพระเจ้า ดังนั้นการรวมตัวกันของคนในชุมชนจึงยังคงเหนียวแน่น โดยมีโต๊ะอิหม่ามหรือครูสอนศาสนาเป็นผู้นำทางวิญญาณ โดยมีปอเนาะไว้เป็นสถานที่หลักในการบ่มเพาะความรู้ทางศาสนาเท่าที่ผู้วิจัยได้สัมผัสกับโต๊ะครูหลี รลมินทร์ ผู้นำสูงสุดของปอเนาะห้สันติสุข การบ่มเพาะ

โด้ะอิหม่ามให้ไปทำหน้าที่ประจำมีสยิดต่าง ๆ ที่มีอยู่ 6 แห่งบนเกาะแห่งนี้มีความหมายต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะปอเนาะแห่งนี้สอนให้สมถะและใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติที่สุด เช่น เมื่อผู้วิจัยสัมภาษณ์ว่ากิจการของโรงเรียนอยู่ได้ด้วยเงินสนับสนุนจากที่ใด คำตอบได้อย่างถ่อมตนว่า “อยู่ได้ด้วยเงินบริจาค และคนที่นี้ใช้สอยอย่างประหยัดกลมกลืนกับธรรมชาติ แต่มีข้าวกินก็ดำรงชีวิตอยู่ได้แล้ว” (โด้ะครูหลี รลมินทร์, สัมภาษณ์ 28 พฤศจิกายน 2545) ฉะนั้นถ้าหากชาวมุสลิมยึดคำสอนที่กล่าวว่า “พระเจ้าสร้างโลกนี้อย่างลงตัวและสมดุล” การทำลายทรัพยากรธรรมชาติก็เท่ากับเป็นการฝืนคำสอนของพระองค์

ศาสนากับการอนุรักษ์ทรัพยากรของชาวเกาะขาวน้อยจึงมีการเกาะเกี่ยวร้อยรัด และฝังลึกจนส่งผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในที่สุด

3) วัฒนธรรมการเมือง สภากาแฟ และวงสนทนายามค่ำคืน

การที่ชุมชนเว้นว่างเวลาส่วนหนึ่งไว้เพื่อการพบปะพูดคุย ทั้งเรื่องในชุมชนและเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ล้วนแต่ส่งผลให้คนในชุมชนกลายเป็นนักวิเคราะห์สถานการณ์ การวิเคราะห์ทำให้เกิดการโต้เถียง การหาเหตุผลประกอบการนำเสนอแนวคิด วัฒนธรรมเหล่านี้ทำให้ชุมชนมีนักคิดสมัครเล่นเกิดขึ้นมากมาย การเกิดวงสนทนามิได้ปรากฏขึ้นในยามเช้าที่ร้านขายกาแฟ แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เกิดขึ้นทุกค่ำคืนตามหมู่บ้านต่าง ๆ วัฒนธรรมอิสลามเรียกการประชุมยามค่ำคืนว่า “จังกาบ” หมายถึงการนัดหมายเพื่อสนทนาเรื่องต่าง ๆ เป็นประจำ แล้วแต่ว่าจะนัดพบกันที่บ้านหลังใด การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนจึงผ่านระบบคิดที่เรียกว่าการจังกาบ หรือสนทนากลุ่มย่อยตามหมู่บ้านต่าง ๆ ก่อนจะนำเสนอในเวทีการประชุมใหญ่ประจำเดือน ฉะนั้น การเป็นนักคิดทำให้ชุมชนได้นำความคิดเหล่านั้นไปทดลองทำกิจกรรมการอนุรักษ์แบบต่าง ๆ ที่สามารถผสมกลมกลืนกับสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างมีเหตุผล เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่ทำให้การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์มีระบบคิดที่แยกกายและແຕ່มคม

5.1.4 ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ

ปัจจัยที่สำคัญในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวของสถานที่ใด ๆ ก็ตาม คือ ทรัพยากรท่องเที่ยวในสถานที่นั้น ๆ โดยลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเกาะตั้งอยู่บริเวณเกือบใจกลางของเวียงอ่าวระหว่างจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า “อ่าวพังงา” และสภาพโดยรอบที่เป็นป่าเกาะเล็กเกาะน้อยตั้งอยู่รายล้อมอีกนับร้อยเกาะทำให้ชุมชนเกาะขาวน้อยอุดมด้วยแหล่งท่องเที่ยวทั้งในและนอกเกาะ หากนักท่องเที่ยวต้องการชมพระอาทิตย์ตกดินที่มีความงดงามไม่แพ้

แหลมพรหมเทพของจังหวัดภูเก็ตก็สามารถมาชมได้ที่สะพานยาวท่าค่าย สะพานท่าตันโต (ตันประจู่) และหาดอันเป็าของเกาะขวาน้อย นอกจากนี้นักท่องเที่ยวที่มาเยือนยังสามารถเลือกท่องเที่ยวได้อีกหลายแห่งทั้งแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นหาดทราย ป่าชายเลน หรือป่าเกาะใกล้เคียง เช่น ที่บ้านน้ำจืดมีบ่อน้ำจืดกลางทะเลซึ่งถือเป็นความมหัศจรรย์อย่างยิ่งเนื่องจากเมื่อน้ำทะเลลดลงจะปรากฏเป็นบ่อน้ำจืดขนาดเล็กอยู่กลางทะเลสามารถใช้ดื่มกินได้ ที่บ้านอันเป็ามีคันไถรัลย์กัญขนาด 30 คนโอบ นอกจากนี้ยังมีถ้ำชาวเลร่องไห้ซึ่งเป็นถ้ำที่มีหินงอกหินย้อยสวยงาม ภายหลังได้ค้นพบว่าถ้ำแห่งนี้ชาวทะเลในยุคลก่อน ๆ เคยใช้เป็นที่เก็บกระดูกของบรรพบุรุษ ใกล้เคียง ๆ กันนั้นมีถ้ำทะเลซึ่งเป็นถ้ำหินรูปร่างประหลาดคล้ายคนถูกสาปให้กลายเป็นหินนั่งเฝ้าทะเลอยู่ ชาวประมงเกาะขวานน้อยมีความเชื่อต่อ ๆ กันมาว่าหินรูปร่างคล้ายคนดังกล่าว เป็นทวดทะเลที่ลอยคัมครองพวกเขาออกมาเรือหาปลากัน ที่บ้านท่าเขามีหาดทรายขาวเงียบสงบประกอบด้วยโขดหินและก้อนหินเล็ก ๆ หลากสี เวลานั้นสามารถเดินจากหาดฝั่งนี้ไปตามแนวเชื่อมสันทรายสู่เกาะนกได้ หากนักท่องเที่ยวต้องการดำน้ำดูปะการังเกาะขวานน้อยก็มีจุดดำน้ำที่สวยงามอยู่หลายจุด เช่น เกาะไข่ เกาะเหลาลาดิง เกาะนอก เกาะห้อง เป็นต้น โดยเฉพาะที่เกาะห้องเป็นจุดสน็อกเกิ้ลที่นักดำน้ำให้ความนิยมมาก

หากพิจารณาจากหลักการสำหรับการพัฒนาโฮมสเตย์ของประเทศไทย ซึ่ง Mr. Michael Macnulty ที่ปรึกษาองค์การท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้ให้ไว้ในการบรรยายพิเศษเรื่องการท่องเที่ยวชุมชนและการจัดโฮมสเตย์ (Homestay and Rural Tourism in other Countries) เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2544 ณ โรงแรมดิอมเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร กล่าวถึงองค์ประกอบด้านพื้นที่ไว้ว่า

“การพัฒนาโฮมสเตย์จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบด้านพื้นที่ 3 องค์ประกอบ คือ 1. พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ 2. พื้นที่หลักหรือพื้นที่ชนบทอันเป็นที่ตั้งของโฮมสเตย์ มีกิจกรรมพื้นบ้านของชุมชน และ 3. พื้นที่สนับสนุนอันประกอบด้วยสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่จำเป็น”

เราจะพบข้อได้เปรียบอย่างเด่นชัดของเกาะขวานน้อยว่า แม้ชุมชนไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงเสริมแต่งสิ่งใด ๆ ขึ้นมาจัดฉากต้อนรับนักท่องเที่ยวก็ตาม แต่ความได้เปรียบด้านพื้นที่ก็ยังปรากฏอยู่เนื่องจากมีความครอบคลุมหลักการทั้ง 3 ประการที่ Mr. Michael Macnulty ได้ให้ไว้ ซึ่งหากแยกพิจารณาแต่ละองค์ประกอบแล้วจะพบว่า ประการแรก ศักยภาพของพื้นที่แสดงออกในความเป็นธรรมชาติของสถานที่ท่องเที่ยวทั้งหาดทราย เกาะน้อยใหญ่รอบเกาะ ที่ชุมชนยังคงรักษาสมดุลทางสิ่งแวดล้อมไว้ได้ ปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขประการหนึ่งเป็นเพราะชุมชนประสบกับมรสุมความวิกฤติเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติจนทำให้คุณภาพชีวิตตกต่ำในครั้งอดีตมาแล้ว เงื่อนไขประการที่สอง คือความเข้มแข็งของกลุ่มผู้นำชุมชนที่สามารถปลุกเร้าความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจ

เดียวกัน และกระตุ้นจิตสำนึกคนในชุมชนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการอนุรักษ์ได้เป็นผลสำเร็จ ซึ่งถือเป็นจุดแข็งของชุมชนที่ทำให้สมดุลทางธรรมชาติยังคงดำเนินอยู่ ดังคำกล่าวของสำเร็จราเชต (สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน) “เราจะทำให้ธรรมชาติกับการท่องเที่ยวเดินไปด้วยกันให้ได้”

ประการที่สอง ความเป็นชุมชนมุสลิมของเกาะชวายน้อยถือเป็นความต่างทางวัฒนธรรมที่คนต่างถิ่น ต่างชาติ ต่างศาสนา ใครเรียนรู้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกัน อีกทั้งวิถีชีวิตความเป็นชาวประมงพื้นบ้านที่อาศัยภูมิปัญญามากกว่าเทคโนโลยี และการประกอบอาชีพทางการเกษตร โดยเฉพาะสวนยางพาราซึ่งเป็นเอกลักษณ์บ่งบอกอาชีพของคนได้ การทำนาแบบขั้นบันไดที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวโฮมสเตย์สามารถเรียนรู้ได้นอกเหนือจากขนบธรรมเนียมปฏิบัติทางศาสนา

ประการที่สาม แม้เกาะชวายน้อยจะเป็นเกาะตั้งอยู่ห่างไกลจากแผ่นดินใหญ่แต่โครงสร้างพื้นฐานทางการท่องเที่ยวถือว่าได้รับการพัฒนาจนสามารถตอบสนองกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ในระดับหนึ่ง นับตั้งแต่การเดินทางที่มีเรือโดยสารประจำเส้นทางแล่นสู่เกาะชวายน้อยได้ทั้งจากจังหวัดพังงา กระบี่ และภูเก็ต ระบบไฟฟ้า น้ำประปา สถานพยาบาล สถานีตำรวจ ระบบการติดต่อสื่อสาร ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนช่วยสนับสนุนให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเพิ่มมากยิ่งขึ้น

5.1.5 ทูนทางเศรษฐกิจ

จากการศึกษาพัฒนาการของชุมชนเกาะชวายน้อยมาตั้งแต่ต้น จะเห็นได้ว่าปัญหาใหญ่และสำคัญที่สุดของชุมชนคือความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุหลักมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มุ่งนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เป็นฐานในการผลิต เช่น การออกนโยบายส่งเสริมการส่งออกผลิตภัณฑ์อาหารทะเล หรือเกิดจากการค้าเชิงพาณิชย์ที่สร้างกระแสทุนนิยมเข้าครอบงำวิถีชีวิตชาวบ้านแทนที่ระบบการผลิตเพื่อยังชีพที่เคยเป็นมาแต่เดิม และแม้กระทั่งการเปลี่ยนแปลงวิถีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่เคยอยู่แบบเกื้อกูลกันมาสู่การตัดดวงผลประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมแทน จะเห็นได้ว่าความประจวบเหมาะของเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้นทำให้คุณภาพชีวิตของชาวเกาะชวายน้อยต่ำแย่มาก ทรัพยากรในทะเลแทบไม่มีให้ยังชีพ ส่งผลสืบเนื่องถึงปัญหาการย้ายถิ่น การด้อยโอกาสทางการศึกษา แม้กระนั้นก็ตามในยามที่ชุมชนเกิดวิกฤตก็เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนต้องริเริ่มช่วยกันกู้ทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนมาอีกครั้ง โดยมีการตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้านขึ้นมาเพื่อเป็นแกนหลักใน

การสานต่อเจตนารมณ์การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร แม้เมื่อชมรม ได้จัดกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ขึ้นก็มีจุดยืนอยู่บนฐานของการอนุรักษ์ทรัพยากรแวดล้อมเป็นสำคัญ กล่าวได้ว่าบทเรียนจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงาในอดีตส่งผลถึงการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในปัจจุบันของชาวเกาะฆวน้อยให้คำนึงถึงทรัพยากรแวดล้อมเป็นสำคัญ เมื่อสิ่งแวดล้อมไม่ถูกทำลายท้ายที่สุดการประกอบอาชีพของชาวเกาะที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรเป็นหลักก็จะดำเนินไปอย่างมีสมดุล กลายเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมโฮมสเตย์ของชุมชน

5.1.6 ทูนภายนอก

ในการรวมตัวกันเพื่อดำเนินงานแก้ไขปัญหาคความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงา และดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะฆวน้อยนั้น มีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาให้การสนับสนุนเพื่อให้งานสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมาย เช่น การให้คำปรึกษาแนะนำ การสนับสนุนงบประมาณ ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้ ประกอบด้วย

1) องค์กรพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) หนึ่งในองค์กรพัฒนาเอกชนในโครงการความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันค้ำประกันที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมการรวมตัวกันเป็นชมรมประมงพื้นบ้านเกาะฆวน้อย เพื่อให้สามารถเข้าไปมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งได้อย่างเข้มแข็ง แนวทางการทำงานที่สำคัญขององค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้ก็คือการส่งเจ้าหน้าที่ภาคสนามลงไปศึกษาและประจำอยู่ในชุมชน เจ้าหน้าที่ภาคสนามเหล่านี้จะทำหน้าที่คล้ายกับพี่เลี้ยงช่วยให้ชาวบ้านได้รู้จักการวางแผนงาน และคิดค้นกิจกรรมซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง เป็นที่ปรึกษาในการเขียนโครงการเพื่อขอทุนสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกในการทำกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการดำเนินงานท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในเวลาต่อมาด้วย

“เอ็นจีโอที่เข้ามาเกาะฆวน้อยมีอยู่ 4 รุ่น รุ่นแรกคือจอร์จ แจ่มศรี เข้ามาตั้งแต่สมัย 36-37 โน่น ถัดมาก็เป็น ธนู แนนเพียร พิเศษฐ์ ปานคำ แล้วก็สุนิสา กามะนา เขาเข้ามาก็มาช่วยแนะแนวการรวมกลุ่มให้ พาพวกเราไปดูงานที่แหลมสัก กลับมากลุ่มถึงได้เกิด ช่วยดึงข้อมูลดึงงบประมาณมาสนับสนุนให้พวกเราทำกิจกรรมอนุรักษ์กัน รุ่นแรก ๆ นี่งานหนักมากเพราะชาวบ้านยังไม่เป็นอะไรกันซักอย่าง เหมือนเด็กยังแบเบาะอยู่นะแหละ งานก็เพิ่งเริ่มทำ ดั้งค์ทำงานก็ยิ่งต้องหาโครงการของบก็ยังไม่เขียนไม่เป็นกัน สักพักถึงได้คลำถูกทาง พออยู่กันได้พอรู้หลัง ๆ นี่ชาวบ้านเริ่มเก่งกว่าเอ็นจีโอแล้ว บางอย่างเราเรียนรู้จากเขา หลาย ๆ อย่างเขามาเรียนรู้จากเรานี่” (ชำนาญ ราเขต, สนทนากลุ่มย่อย 1 มิถุนายน 2545)

จากลักษณะการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนกับชมรมดังกล่าว จะเป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยเสริมกระบวนการทำงานให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

2) หน่วยงานและเจ้าหน้าที่รัฐ แม้ในช่วงเริ่มแรกของการทำงาน ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจะถูกมองในด้านลบจากหน่วยงานและเจ้าหน้าที่รัฐในการใช้ความรุนแรงเข้าตัดสินปัญหา บวกกับการรับความช่วยเหลือทั้งข้อมูลข่าวสาร งบประมาณ การแนะแนวจากองค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้ถูกมองว่าองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาเลี่ยมสอนให้ออกคิต่อภาครัฐ ชอบก่อกบฏเรียกร้องประท้วง ดังคำกล่าวของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลของตำบลเกาะขาวน้อยที่ว่า

“ที่เห็นด้วยกับการรวมกลุ่มกันของชาวบ้าน แต่อยากให้เขามีความคิดเป็นของตัวเอง ไม่ตามคนอื่น ๆ ตัวที่ที่เคยทำงานร่วมกับเอ็นจีโอมาก่อนตอนเรียนอยู่ที่รามฯ เคยไปเสิงสาง ก็เห็นพวกเขาไปสอนชาวบ้านให้รักให้สามัคคีกัน แต่ปัจจุบันเอ็นจีโอกลับมาปลุกฝังชาวบ้านให้เรียกร้องจากรัฐโดยไม่ได้ช่วยเหลือตัวเองก่อน” (ลลิตา สุวรรณโณ อ้างจาก ชลิตา บัณจุวงศ์, “หัวโพง” พัฒนาการ ลักษณะ และการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน, 2543 : 242)

ซึ่งท่าทีได้ตอบของกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านเองนั้นก็ค่อนข้างแข็งกร้าว ด้วยมองว่าหน่วยงานและเจ้าหน้าที่รัฐชอบลอยตัวอยู่เหนือปัญหาไม่จริงจังต่อการแก้ไขปัญหาปากท้องของชาวบ้าน รวมถึงการ “มีนอกมีใน” กับนายทุนที่ทำประมงผิดกฎหมาย จุดบรรจบของเส้นขนานนี้เกิดขึ้นหลังจากชมรมพิสูจน์การทำงานตามปณิธานของตนตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา และรู้จักประสานความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐโดยเฉพาะในระดับจังหวัดและท้องถิ่นของคน อาทิ การเชิญข้าราชการอย่างผู้ว่าราชการจังหวัด ประมงจังหวัดอำเภอ รวมทั้งนายอำเภอเข้าร่วมประชุมสัมมนาในหัวข้อเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งที่ชาวบ้านจัดขึ้น การเข้าพบเพื่อรายงานสรุปถึงผลการดำเนินกิจกรรม หรือขอรับทราบนโยบาย / แนวปฏิบัติจากข้าราชการที่ย้ายมาใหม่ หรือขอพบเพื่อขอสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของชมรม ซึ่งในช่วงหลังที่ชมรมดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานภาคใต้เขต 4 ที่ดูแลรับผิดชอบงานด้านการท่องเที่ยวในเขต 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ ได้เข้ามามีส่วนช่วยในการให้ข้อมูลและคำปรึกษาอีกหน่วยงานหนึ่ง โดยในเบื้องต้นทำหน้าที่เสมือนพี่เลี้ยงด้านงานวิชาการเกี่ยวกับแนวทางการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้แก่ชุมชน เช่น แนวทางเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การจัดกิจกรรมแบบโฮมสเตย์ รวมถึงการช่วยประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูลของเกาะขาวน้อยแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว นอกจากนั้นยังช่วยเป็นตัวกลางประสานงานกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานใหญ่ ให้อีกทางหนึ่ง เท่ากับว่ากิจกรรมโฮมสเตย์ของเกาะขาวน้อยมีแนวทางการดำเนินงานตามหลักวิชาการของหน่วยงานหลักที่ดูแลการท่องเที่ยวเข้าไปประยุกต์ใช้ นับเป็นการเพิ่มจุดแข็งได้อีกทางหนึ่ง

3) นอกจากหน่วยงานที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว สถาบันการศึกษาก็นับเป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่เข้ามามีส่วนช่วยเหลือในบทบาทของนักวิชาการที่ให้คำปรึกษา และให้การอบรมในหลักวิชาการต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินงานของชมรม โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต และสถาบันราชภัฏภูเก็ตซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่ถือได้ว่ามีความใกล้ชิดกับชมรมมากที่สุด ในการเข้ามาอบรมวิชาการดังกล่าวให้ เช่น การอบรมภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะการสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษ ให้ความรู้ในหลักการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือการฝึกหัดงานฝีมือให้แก่กลุ่มแม่บ้านประมง เช่น การแปรรูปอาหารทะเล การประดิษฐ์งานหัตถกรรมประเภทดอกไม้เกล็ดปลา ผ้าบาติก เป็นต้น ทั้งนี้รวมถึงเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านนอกชุมชนด้วยเช่นกันที่เปรียบเสมือนแรงหนุนเสริมซึ่งกันและกันในกระบวนการดำเนินงาน โดยเฉพาะกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นฐานสำคัญของความยั่งยืนทั้งในปัจจุบันและอนาคตของชุมชน

กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยวน้อย นับตั้งแต่นักท่องเที่ยวก้าวสู่ชุมชนจนถึงเวลากลับออกไปนั้น ชุมชนมีกระบวนการให้ผู้ที่มาเยือนได้รับรู้ระบบความเชื่อวัฒนธรรมแบบอิสลาม การดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ การทำประมงพื้นบ้านแบบพอเพียง นักท่องเที่ยวที่เข้ามายังชุมชนจำเป็นต้องปรับตนเองให้เข้ากับกติกาสังคมของชุมชน และได้เรียนรู้ว่าชีวิตกับสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ด้วยเหตุผลทั้งหมดนี้กระบวนการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย จึงเป็นการขัดเกลาให้นักท่องเที่ยวให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้เป็นอย่างดี จนนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

5.2 การอภิปรายผลด้านการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนเกาะยวน้อย

การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยวน้อยนั้น มีพัฒนาการมาจากการก่อตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้าน เพื่อการฟื้นฟูและดำเนินงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เคยเสื่อมโทรมทั้งพื้นที่ในชุมชนและในอ่าวพังงา กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าทำการท่องเที่ยวโดยมีจุดขึ้นพื้นฐานอยู่บนการให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม อันถือเป็นหัวใจหลักสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้การท่องเที่ยวของชุมชนเกิดความยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬา (2540 : 15) ที่ได้กล่าวถึงเรื่องความยั่งยืนของการท่องเที่ยวไว้ว่า จะต้องสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยที่มิมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย ซึ่งหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทาง

เศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศน์ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่วางหลักการไว้ว่า (มธุรส ปราบไพรี, 2544 : 27) การพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวใด ๆ ก็ตามจะต้องคำนึงถึง 1) ชีวความสามารถในการรองรับสภาพทางกายภาพของชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต 2) ต้องก่อให้เกิดการกระจายรายได้ (ผลประโยชน์) อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ให้เกิดการกระจุกตัวเฉพาะผลประโยชน์ที่เป็นรายได้เพียงแก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเท่านั้น 3) ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับชุมชน วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิต และ 4) การจัดการพื้นที่ต้องเป็นไปด้วยความยินดีของประชาชนในชุมชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่นั้น

หากจะพิจารณาจากหลักการข้างต้น โดยเฉพาะแนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในฐานะที่เป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบดูแลงานพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ จะเห็นได้ว่าการทำโฮมสเตย์ของเกาะยาวน้อยมีความสอดคล้องกับหลักการในแต่ละประการ กล่าวคือ

1) มีการคำนึงถึงชีวความสามารถในการรองรับสภาพทางกายภาพของชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ชมรมมีกระบวนการวิเคราะห์ถึงความพร้อมของชุมชนเป็นเบื้องต้นว่า หากจะทำโฮมสเตย์นั้นชุมชนมีความพร้อมมากน้อยเพียงใด มีความพร้อมในด้านใดบ้าง นอกจากนี้ยังมีการกำหนดหลักการไว้สำหรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นการคัดสรรและจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวโดยกลไกทางธรรมชาติ เพราะนักท่องเที่ยวที่รักแต่ความสะดวกสบาย ต้องการความเป็นอิสระ ต้องการเพียงแค่เข้ามาเที่ยวชม แล้วก็จากไปคงไม่ชอบใจที่จะถูกจำกัดสิทธิ และคงผลจากไปเพื่อแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่มีเสรีภาพให้ตน นักท่องเที่ยวที่ตั้งใจเข้ามาเรียนรู้บริบทของชุมชน ต้องการเข้ามาศึกษาวิถีชีวิตแบบชาวบ้านจริง ๆ หรือ “นักท่องเที่ยวชั้นดี” เท่านั้นที่จะมาโฮมสเตย์กับชุมชน

2) กิจกรรมโฮมสเตย์ที่เกิดขึ้นถือได้ว่ามีการกระจายรายได้สู่ชุมชน ไม่เฉพาะแต่กลุ่มสมาชิกชมรมชาวประมงพื้นบ้านเท่านั้น จะเห็นว่าชาวเกาะคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์ ไม่ได้ร่วมกิจกรรมโดยตรงก็สามารถได้รับรายได้ในทางอื่น ๆ ที่จะเกิดขึ้น เช่น ชาวเกาะที่เปิดร้านกาแฟ ขายอาหาร ขายของที่ระลึก รถรับจ้าง เรือโดยสาร ถือว่าเป็นการกระจายรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่นได้เช่นกัน

3) ทรัพยากรท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพทั้งการทำประมง การทำเกษตร วัฒนธรรมประเพณี ล้วนเป็นวิถีการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านทุกคนทั้งสิ้น เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนและศึกษาเรียนรู้สิ่ง

ต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมหมายความว่า การเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมท่องเที่ยวที่ดำเนินอยู่ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยมีชมรมชาวประมงพื้นบ้านทำหน้าที่เหมือนสะพานเชื่อมถึงเหล่านี้เข้าด้วยกัน

4) การรวมตัวกันของชาวประมงในชุมชนเกาะยวน้อยเพื่อก่อตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้านขึ้นมา จากนั้นได้เข้ามาดำเนินงานด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เคยเสื่อมโทรม พร้อม ๆ กับการรณรงค์ให้ชาวประมงในพื้นที่เลิกใช้อวนรุนอวนลากในการจับสัตว์น้ำ จนมีจำนวนลดน้อยลงในเวลาต่อมา เป็นเสมือนตัวชี้ให้เห็นการยอมรับในหลักการทำงานของชมรมได้เป็นเบื้องต้น เมื่อชมรมริเริ่มทำกิจกรรมโฮมสเตย์ในเวลาต่อมาก็ได้มีการวางหลักการเพื่อคัดสรรและจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน ตลอดเวลา 7 ปีที่ผ่านมานับตั้งแต่เริ่มทำโฮมสเตย์เมื่อปี พ.ศ. 2538 โฮมสเตย์ยังสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่ถูกขัดขวางจากคนในท้องถิ่น ย่อมเป็นตัวบ่งชี้ประการต่อมาให้เห็นถึงการยอมรับการทำงานด้านท่องเที่ยวของชมรม ซึ่งชมรมเองก็ดูเหมือนจะตระหนักถึงประเด็นนี้ จึงพยายามรักษาจุดยืนในการจัดการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความสมดุลของสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนควบคู่กันไปเพื่อคงไว้ซึ่งการยอมรับของทุกคนในชุมชน

การจัดการท่องเที่ยวแบบ โฮมสเตย์ที่ชมรมชาวประมงพื้นบ้านในนามของชุมชนเกาะยวน้อยได้ดำเนินการอยู่นั้น เกิดผลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนอย่างไรบ้าง สามารถสรุปได้ดังนี้

1) การท่องเที่ยวช่วยสร้างจิตสำนึกในการดูแลและปกป้องสิ่งแวดล้อมจากคนในชุมชน เมื่อคนในชุมชนเห็นว่าสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาเที่ยวชม การรักษาสิ่งแวดล้อมก็จะมีมากขึ้น ไปด้วยเพราะถ้าคนมาเที่ยวมากชาวบ้านก็จะมีรายได้จากท่าวท่องเที่ยวมาก ไม่เฉพาะแต่บ้านพักโฮมสเตย์เท่านั้น ร้านค้า ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึกก็พลอยมีรายได้ไปด้วย เมื่อสินค้าขายได้การผลิตก็เพิ่มขึ้นตามหลักการของคิมานด์ซัพพลาย กลายเป็นวงจรการกระจายรายได้ของชุมชน

ชุมชนเกาะยวน้อยนั้น ในอดีตสภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเคยเสื่อมโทรมจนถึงขีดสุด การประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนก็เริ่มลดน้อยถอยลง จนเมื่อมีการรวมตัวกันก่อตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้านขึ้นมาพลังความร่วมมือทางสังคมได้ช่วยพลิกฟื้นความเสื่อมโทรมของทรัพยากรให้เริ่มดีขึ้น แม้จะดีได้ไม่ถึงขั้นความอุดมสมบูรณ์เช่นสภาพดั้งเดิมก่อนหน้าถูกทำลายแต่ก็ถือว่าอยู่ในระดับสมบูรณ์ที่มีสัตว์น้ำมากพอให้ชาวประมงเริ่มกลับมาประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านกันได้อีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งเป็นแหล่งทำมาหากินของชาวประมงพื้น

บ้านจากแถบอื่นด้วย จากบทเรียนที่ผ่านมาในอดีตทำให้ชมรมซึ่งเป็นองค์กรชุมชนเพียงหนึ่งเดียวของเกาะขาวน้อยกระทำทุกวิถีทางเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรให้สมบูรณ์ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

การทำโฮมสเตย์วัตถุประสงค์เบื้องต้นก็เพื่อหาเครือข่ายนอกชุมชน ในการสานต่อเจตนารมณ์การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีสมาชิกบางส่วนไม่เห็นด้วยกับการทำธุรกิจท่องเที่ยว เนื่องจากเกรงว่าธุรกิจจะครอบงำคนจนเต็มเจตนารมณ์ที่แท้จริงไปจึงไม่เข้าร่วมกิจกรรมด้วย แต่ก็ไม่ได้ต่อต้าน เพียงแค่จับตามองระบบการดำเนินงานของชมรมอยู่ซึ่งชมรมถือว่าเป็นแรงกระตุ้นสำคัญที่ช่วยให้ชมรมดำเนินงานด้วยความรอบคอบมากขึ้น

“ป๊ะไม่ค่อยเห็นด้วยกับ โฮมสเตย์มาตั้งแต่ต้นเพราะกลัวพวกเราจะเปลี่ยน ไปเมื่อได้เงินได้ทองคล่องมือ จากรักใคร่กลมเกลียวก็จะต้องมาแตกกันเพราะหน้ามีคิดตามัวมุ่นแต่เรื่องเงินเรื่องทอง แต่เห็นว่าเป็นทางหนึ่งที่จะสร้างรายได้เงินเจือนอกจากออกทะเล ก็เอาร่วมด้วยช่วยกันคอยให้คำปรึกษาหารือเพื่อประสบการณ์ที่ผ่านมาก็บอกก่อนชีวิตของป๊ะจะช่วยเตือนให้พวกเขาเดินกันได้ถูกทิศถูกทางมากขึ้น อีกอย่างหนึ่งการที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเกาะขาวน้อยจะได้รู้ว่าพวกเราทำอะไรกันบ้างเพื่อเขาจะออกไปสานต่อเจตนารมณ์ จากหนึ่งเป็นสิบ จากสิบเป็นร้อยเป็นพันไปเรื่อย ๆ การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเจอปัญหาองหรืออก เรียนรู้ประสบการณ์จากพวกเราไปก็ได้...” (มาเหรี้น อุหลัง, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545)

จากการเข้าร่วมประชุมกลุ่มกับชมรมประมงพื้นบ้าน ผู้วิจัยพบว่าแกนนำมีการทำความเข้าใจกับสมาชิกในหน้าที่หลักด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน มีการกำหนดระบบการจัดกิจกรรม การนำสมาชิกในชมรมไปศึกษาดูงานจากพื้นที่อื่น ๆ ที่มีการจัดการท่องเที่ยวทั้งในพื้นที่ที่มีปัญหาและประสบความสำเร็จ มีการขอข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยวเพื่อมาสังเคราะห์ใช้กับชุมชนของตน

“ป๊ะว่าการท่องเที่ยวมันเป็นกระแสนิยมกระแสหนึ่งที่มาเป็นวูบ ๆ นักท่องเที่ยวเข้ามาแล้วก็ไปถ้าเราล้มดูแลสิ่งแวดล้อมของเราอีกหน่อยก็จะเหมือนกับที่อื่น ๆ ตอนนี้อะล้วย อ้อย เราพอขอกันได้ อนาคตกลัวหิวหนึ่ง ๆ อาจจะมียราคา 20-30 บาท ถ้าปล่อยให้ท่องเที่ยวเข้ามาเป็นธุรกิจเหนือชุมชนของเรา เหมือนที่เคยเกิดขึ้นกับป็นหี ภูเก็ต หรือสมุย” (ไฉ่ อุปมา, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545)

“หน้าที่สำคัญของชุมชนคือการรักษาความสมบูรณ์ของทะเล เพราะเดคือธนาคารของชาวประมงทุกคน คนอื่นเขากด A.T.M. เอาเงินออกมาใช้ เราชาวประมงก็กด A.T.M. เอากุ้ง หอย ปู ปลา สัตว์น้ำ ออกมาใช้เหมือนกัน ถ้ารู้จักกด รู้จักประมาณการก็จะมีเงินให้กอดอยู่ตลอด แต่ถ้ากดออกมาใช้มากจนเงินหมด นอกจากแบงค์จะล้มแล้ว คนกด A.T.M. ก็ล้มด้วยเหมือนกันเพราะไม่รู้

จะไปปกคจากที่ไหนอีก ทั้งเบงค์ทั้งคนกคดั่งค์ต้องรู้จักดูแลบริหารจัดการสินทรัพย์ของตนด้วยกัน ทั้งคู่” (มาห์เร็น อุห์ลิ่ง, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545)

“นักท่องเที่ยวนเข้ามาเกาะชว่น้อยมาและอะไรกัน ถ้างอกว่ามาแลเล ที่ไหน ๆ ก็มีเลเหมือนกันหมดผลอ ๆ จะสวยกว่าที่นี้อีก เดินทางก็ไม่ไกลไปมาสะดวก ป๊ะว่าแท้จริงแล้วเขาต้องการมาเลวิถีชีวิตชุมชนทั้งหมด มาศึกษาว่าการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่เกาะชว่น้อยเป็นยังงัย ถ้าความสมบูรณ์ในเลไม่มี กุ้ง หอย ปู ปลา ไม่มี อาชีพประมงจะอยู่ได้ยังงัยใครเขาจะอยากมาเที่ยว หัวใจหลักก็คือต้องช่วยกันดูแลสิ่งแวดล้อมก่อน พอเลสมบูรณ์ใคร ๆ ก็อยากมาดูว่าสมบูรณ์ยังงัยทำยังงัยถึงสมบูรณ์” (ทวีป หยั่งทะเล, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545) (แล - มอญ/ ลู/ มาล, ผู้วิจัย)

หลายครั้งที่ชมรมประชุมปรึกษาหารือร่วมกันกับสมาชิกในชุมชน ถึงแนวทางของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น ห้ามสมาชิกในชุมชนใช้จวนดาตีเกินไปในกรจับปลาเพื่อจะได้ปลาที่ได้ขนาดแล้วเท่านั้น ไม่ได้จับแบบกวาดล้างทั้งทะเลแล้วค่อยมาเลือกทั้งส่วนที่ใช้การไม่ได้ออกไป การที่ต้องอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำเอาไว้ นอกจากจะทำให้วิถีชีวิตชาวประมงดีขึ้นแล้ว ยังมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมกลางทะเลของโฮมสเตย์โดยตรงเพราะถ้าไม่มีสัตว์น้ำกิจกรรมนี้ก็ไม่สามารถอวดนักท่องเที่ยวได้เพราะถ้าออกทะเลแล้วไม่เจอปลาติดอวนขึ้นมาบ้าง บรรยากาศการท่องเที่ยวทางทะเลคงไม่น่าตื่นเต็นอีกต่อไป

การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ไม่เพียงแต่มีกิจกรรมทางทะเลเท่านั้น กิจกรรมนำเที่ยวสวนยางพารา การกรคิดขงชว่นบ้าน การเดินเท้าศึกษาระบบนิเวศน์ของป่าชายเลนหรือป่าโกงกางยังเป็นกิจกรรมหลักอีกอย่างหนึ่งที่นักท่องเที่ยวสามารถเลือกทำได้ กิจกรรมนี้แสดงให้เห็นว่าไม่เพียงแต่ทรัพยากรทางทะเลเท่านั้นที่ชุมชนต้องอนุรักษ์ไว้ ส่วนของภาคเกษตรกรรม ป่าโกงกาง และป่าชายเลนที่ได้รับการอนุรักษ์ก็สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนเช่นเดียวกัน

2) การท่องเที่ยวช่วยสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากคนภายนอกชุมชน ทางเลือกระหว่างการเปิดให้มีกรท่องเที่ยวเสริมบนเกาะกับการคัดสรรนักท่องเที่ยวเป็นประเด็นที่หารือกัน ในวงสนทนาเสมอและคนส่วนใหญ่ก็เห็นพ้องต้องกันว่าการคัดสรรนักท่องเที่ยวเป็นเรื่องจำเป็นหากมุ่งทำการตลาดอย่างธุรกิจเสรีความไม่ยั่งยืนก็จะเกิดขึ้น ดังที่มาห์เร็น อุห์ลิ่ง ที่ปรึกษาอาวุโสของชมรมประมงพื้นบ้านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

“กรท่องเที่ยวเป็นเพียงกระแสที่ถูกปลูกให้ตื่นขึ้นเพื่อต้องการดึงดูดเงินจากนักท่องเที่ยวคนส่วนใหญ่เข้าใจว่ากรท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่ลงทุนน้อยเพราะทุนทางธรรมชาติที่มีอยู่แล้วไม่ค่อยได้คิดกันว่าเป็นต้นทุน นอกจากนั้นยังเป็นความชอบธรรมของหน่วยงานรัฐเกี่ยวกับแนวทางการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นโดยใช้กรท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ กรท่องเที่ยวในปัจจุบันจึงถูกกระแสสร้าง

ขึ้นอย่างเร่งรีบเพื่อผลทางเศรษฐกิจ แต่ไม่ใช่ผลทางสิ่งแวดล้อม ดังนั้นชุมชนจึงควรมีสติรู้เท่าทันกระแสที่เกิดขึ้น” (มาห์เร็น อูห์ลิ่ง, สัมภาษณ์ 26 มิถุนายน 2545)

“การท่องเที่ยวบนเกาะต่างๆ ที่ไม่ได้ควบคุมดูแลเป็นอย่างดีนั้นส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมมาก การมาท่องเที่ยวในทัศนยะของคนทั่วไปคือการมาพักผ่อนและใช้ทรัพยากรธรรมชาติสนองความต้องการของตนเองให้สาสมกับความโหยหาการท่องเที่ยวและการพักผ่อน หากทิ้งช่วงไปสักระยะหนึ่งเมื่อทรัพยากรธรรมชาติบนเกาะหมดความสวยงาม การท่องเที่ยวแบบเลื่อนลอยเหมือนการทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขา คือเมื่อดินขาดความอุดมสมบูรณ์ก็บุกหักร้างวางพงในที่ใหม่เรื่อยไป” (ฮาโหรน ช่างเหล็ก, สัมภาษณ์ 26 มิถุนายน 2545)

ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมที่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสจากชุมชนจึงเป็นแรงเสริมอย่างดีที่จะทำให้นักท่องเที่ยวหันมาใส่ใจและช่วยกันดูแลสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนเมื่อกลับออกไปแล้ว เท่ากับช่วยสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กระจายในมุมมองที่กว้างขึ้นตามเจตนารมณ์ของชุมชน

3) การท่องเที่ยวทำให้ชาวประมงที่ประกอบอาชีพอวนลากอวนรุนลดน้อยลง ดังได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์นำมาซึ่งรายได้จากการท่องเที่ยว แม้คนในชุมชนจะไม่ได้ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์แต่ก็สามารถสร้างงานสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้เช่นเดียวกัน เช่น การจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก การขายสิ่งของเครื่องใช้ อาหาร หรือบริการอื่นๆ แก่นักท่องเที่ยว ดังจะเห็นได้จากการรวมกลุ่มประดิษฐ์ดอกไม้เก็ลปลาจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวของกลุ่มแม่บ้านเกาะยาวซึ่งสมาชิกบางคนในครอบครัวก็เคยทำอวนลากอวนรุนมาก่อน การจำหน่ายอาหารทะเลแปรรูป หรือมีรายได้จากการขายสัตว์น้ำให้แก่ร้านอาหารที่นักท่องเที่ยวมาใช้บริการ เป็นต้น

4) การท่องเที่ยวทำให้คนอยู่ในถิ่นฐานของตนเองมากขึ้น ผลพลอยได้ประการหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวคือการทำให้สมาชิกชุมชนอยู่ในถิ่นฐานของตนเองมากขึ้น เพราะเมื่อมีรายได้มีงานมีอาชีพคนเหล่านั้นก็ไม่จำเป็นต้องออกไปดิ้นรนแสวงหางานนอกชุมชนอีก

จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยาวน้อยตั้งอยู่บนพื้นฐานการจัดการที่เด่นชัดในความเชื่อเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นการท่องเที่ยวแบบด้านกระแสที่ไม่หวังรายได้จากนักท่องเที่ยวมากเกินไปจนยอมจัดฉากหรือยอมเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนเพื่อเอาใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวให้มากที่สุด

“ถ้านักท่องเที่ยวอยากดูพิธีสวดศพโดยการอ่านคัมภีร์อัลกุรอานในกุโบ ป๊ะต้องทำให้คนในชุมชนขายกันอาทิตย์ละเท่าไรหรือจะพอให้นักท่องเที่ยวดูกันได้ทุกคน” (ฮาโหรน ช่างเหล็ก, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545)

การท่องเที่ยวของเกาะยวน้อยจึงไม่มีการบีบบังคับธรรมชาติ ไม่เอาใจนักท่องเที่ยวแต่ นักท่องเที่ยวต้องเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและต้องช่วยกันดูแลด้วย มาห์เร็น อุหลัง ซึ่งเป็นผู้อาวุโสของชุมชนแสดงทัศนคติคนบนเกาะจะทำตัวเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ ให้ความสวยงามให้ ความรู้ ให้สิ่งแวดล้อมที่ดีแก่ผู้มาเยือน มูลค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีมหาศาลยากจะประเมิน ได้ หากเปรียบกับมือของมนุษย์แล้วคนบนเกาะยวน้อยถือเป็นมนุษย์มือหงายคือหงายมือขึ้นเพื่อ หยิบยื่นธรรมชาติให้แก่คนที่มาท่องเที่ยว แต่สังคมภายนอกทุกวันนี้มีแต่มือคว้า คือการคว้าฝ่ามือลง เพื่อจะหยิบฉวยของคนอื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์จึงเป็นการสร้าง มนุษย์ให้หงายมือหยิบยื่นธรรมชาติให้สัตว์น้ำในทะเลและมนุษย์ด้วยกันเอง

5.3 การอภิปรายผลด้านปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และ แนวทางในการดำเนินการแก้ไข

นับตั้งแต่เริ่มดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 ชมรมชาว ประมงพื้นบ้านผ่านการทำงานด้านการท่องเที่ยวมาเป็นเวลา 7 ปี ย่อมได้รับประสบการณ์มากมาย ทั้งในแง่ของความสำเร็จและความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในการทำงาน แม้จะมีการปรับเปลี่ยนระบบการ ทำงานอยู่เสมอทั้งโครงสร้างภายในและกระบวนการทำงานก็ตาม ทั้งนี้เพราะมีปัญหาตลอดจน อุปสรรคต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบและกลายเป็นข้อจำกัดต่อการทำงานของชมรม ดังนี้

5.3.1 ปัญหาภายใน

โดยทั่วไปแล้ว ปัญหาภายในจะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานภายในของ ชมรมเอง ซึ่งได้แก่ปัญหาดังต่อไปนี้

1) ปัญหาในการจัดสรรผลประโยชน์ รายได้ที่บ้านพักแต่ละหลังได้รับในการให้นัก ท่องเที่ยวเข้าพักนั้นแตกต่างกัน ไปขึ้นอยู่กับจำนวนคนและจำนวนวันที่นักท่องเที่ยวพักค้างแรม ชมรมจึงไม่สามารถกำหนดรายได้ที่แน่นอนให้บ้านพักแต่ละหลังได้ว่า เมื่อถึงคิวของบ้านพักหลัง นั้น ๆ จะได้รับรายได้เท่าใด อาจจะมีมากกว่า น้อยกว่า หรือเท่ากับบ้านพักคิวก่อน ๆ ความ เหลื่อมล้ำในการได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมจึงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาที่ตามมาคือ การปฏิเสธที่จะรับนักท่องเที่ยวของบ้านพักบางหลังที่จะประมาณการรายได้ของคนอย่างคร่าว ๆ เมื่อนักท่องเที่ยวติดต่อมาล่วงหน้า เมื่อชั่งน้ำหนักแล้วเห็นว่ารายได้จากการออกเรือมีมากกว่าที่จะ ปฏิเสธคิวของคนไป หรือบ้านพักบางหลังจะแจ้งกับคณะกรรมการบอกรับนักท่องเที่ยวตลอด

ช่วงฤดูออกทะเลหรือช่วงน้ำเป็น โดยอ้างเหตุผลบ้านพักไม่พร้อมบ้าง ไม่สะดวกที่จะให้นักท่องเที่ยวเข้าพักบ้าง เป็นต้น

อีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นปัญหาขึ้นระหว่างคณะกรรมการกับบ้านพักบางราย คือ แนวคิดในการจัดกลุ่มบ้านพักในละแวกเดียวกันให้คณะนักท่องเที่ยวที่มาด้วยกัน ส่งผลให้บ้านพักที่ถึงคิวของตนที่จะได้นักท่องเที่ยวครั้งนั้น ๆ สูญเสียรายได้แม้จะไม่ถึงกับมีการทะเลาะโต้เถียง แต่ก็กลายเป็นการกินแหนงแคลงใจต่อความโปร่งใสของระบบการจัดสรรผลประโยชน์ได้เช่นกัน

2) ปัญหาความไม่เชื่อใจกัน ปัญหานี้นับเป็นปัญหาต่อเนื่องมาจากการขาดระบบการจัดเก็บรายได้ที่มีประสิทธิภาพ ในการชำระค่าใช้จ่ายระหว่างที่นักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมโฮมสเตย์นั้นนักท่องเที่ยวสามารถชำระได้ทั้งกับเจ้าของบ้านพักโดยตรง ศูนย์ประสานงาน หรือคณะกรรมการคนไหนคนใดก็ได้โดยไม่ได้มีการออกเอกสารทางการเงินใด ๆ เช่น ใบเสร็จรับเงิน ไว้เป็นหลักฐานยืนยันจำนวนเงินที่รับมาจากนักท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดความระแวงต่อกันขึ้นได้ เช่น นักท่องเที่ยวอาจจ่ายค่าบ้านพักมากกว่าค่าใช้จ่ายจริง หรือบริจาคเงินเข้าชมรมมากกว่าอัตราที่กำหนดไว้ ผู้นำส่งเงินอาจจัดสรรให้ตามอัตราที่กำหนดไว้เท่านั้นและเก็บเงินส่วนที่เหลือไว้เสียเอง

“บังให้นักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่มอยู่บ้านใกล้ ๆ กัน เขาก็ว่าบังจัดให้แต่บ้านญาติ พอบังซื้อมอเตอร์ไซด์มาใช้เขาก็มองว่าไม่ได้เอาเรือออกทะเลแล้วเอาเงินมาจากที่ไหน ก็ระแวงสงสัยกันไปไม่รู้เลยว่าบังรับจ้างซ่อมเครื่องยนต์เรืออยู่เป็นเดือนถึงได้มีเงินมาควานรถได้” (ชำนาญ ราเขต, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545)

ในขณะที่บ้านพักบางรายกล่าวว่าตนไม่ได้เป็นญาติกับแกนนำ (หรือคณะกรรมการ) เลยไม่ค่อยได้แขกมาพัก บางรายแสดงความคิดเห็นว่านักท่องเที่ยวให้เงิน 100 บาทคนรับเงินบอกจะให้ 70 บาทก็ได้เพราะไม่มีหลักฐานอะไรมายืนยัน

3) ชมรมไม่สามารถขยายกลุ่มบ้านพักจากเดิมได้ บ้านพักที่ดำเนินการอยู่ส่วนใหญ่เป็นบ้านพักที่ดำเนินการมาตั้งแต่เริ่มทำโฮมสเตย์เมื่อ 7 ปีที่แล้ว จากการศึกษาพบว่าคณะกรรมการและสมาชิกมีแนวคิดในการทำโฮมสเตย์แตกต่างกันในบางประการ ในส่วนของคณะกรรมการเห็นว่าบ้านพักที่มีพอเพียงสำหรับการให้บริการนักท่องเที่ยวเนื่องจากนักท่องเที่ยวที่จะมาโฮมสเตย์จำกัดอยู่ในหมู่บ้านเฉพาะกลุ่มเท่านั้น จำนวนคนที่จะเดินทางเข้ามาเกาะยาวน้อยจึงมีไม่มากนัก แต่ถ้าบ้านใดต้องการเป็นบ้านพักก็เปิดโอกาสให้แจ้งชื่อได้ทั้งนี้ไม่ได้มีการถ่ายทอดข้อมูลในส่วนนี้ให้สมาชิกรับทราบอย่างครอบคลุมนัก ทำให้สมาชิกบางส่วนมองว่าแกนนำผูกขาดอำนาจ ไม่กระจายงานและรายได้สู่สมาชิกคนอื่น ๆ ทำให้เกิดอคติและไม่เข้าร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวด้วย บางส่วนมีปัญหาภายในครอบครัวจากสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจที่มีรายได้ลดลงเพราะไม่เวลาเอาเรือออกทะเลถูกเมียค่าทำให้หือเห่ไม่สบายใจจึงไม่เข้าร่วมด้วย บางส่วนมีฐานะยากจนบ้านไม่ค่อยพร้อม ชาวประมง

บางส่วนขอเข้าเป็นสมาชิกของชมรมประมงพื้นบ้านและทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอนุรักษ์แต่เพียงอย่างเดียว แต่ไม่ต้องการเข้ามาเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมโฮมสเตย์เนื่องจากเป็นห่วงว่าเมื่อทำโฮมสเตย์พอมีรายได้แล้วผู้ดำเนินการก็จะเห็นแก่เงินจนลืมคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชนดังปณิธานที่ตั้งไว้ ด้วยเหตุผลหลาย ๆ ประการที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชมรมไม่สามารถขยายกลุ่มบ้านพักจากเดิมได้

4) ศักยภาพของสมาชิกในการพัฒนา สมาชิกขาดความมั่นใจ เช่น การเชื่อว่าพวกเขา ยังคงต้องการการสนับสนุนจาก องค์กรพัฒนาเอกชน (เอ็นจีโอ) โดยเฉพาะการช่วยเหลือด้านข้อมูล งบประมาณ การเรียนรู้ และการเจรจาต่อรอง เป็นต้น สมาชิกเชื่อว่าเอ็นจีโอ เป็นพี่เลี้ยงคนสำคัญของพวกเขาซึ่งพร้อมจะเข้ามาช่วยเหลือเสมอยามเมื่อเขาต้องการ ความเชื่อเช่นนี้ยอมทำให้ศักยภาพของพวกเขาถูกจำกัดให้ดูคือยล และบางครั้งอาจทำให้ความเชื่อมั่นในผลสำเร็จน้อยลงไป หากไม่มี เอ็นจีโอ เข้ามาช่วยเหลือ

5.3.2 ปัญหาภายนอก

ปัญหาในส่วนนี้จะเกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งประกอบด้วยปัญหาดังต่อไปนี้

1) ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชน ซึ่งมีการแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มของชาวประมงพื้นบ้านที่ใช้เรืออวนลากอวนรุนในการทำประมง และกลุ่มของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน จากการศึกษาพบว่าไม่เพียงแต่กลุ่มชาวประมงอวนลากอวนรุนเท่านั้นที่เพิกเฉยต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ญาติหรือเพื่อน ๆ ของชาวประมงที่ทำอวนลากอวนรุนก็ไม่กล้าเข้าร่วมกิจกรรมด้วยเช่นกัน เนื่องจากกลัวจะทะเลาะหรือต้องแตกหักกับญาติพี่น้องหรือผู้มีพระคุณเหล่านั้น นอกจากนี้อีกกลุ่มหนึ่งที่วางตัวเป็นกลางไม่อยู่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งคือกลุ่มร้านค้า ร้านน้ำชา แม้จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ยังคงแสดงความคิดเห็น เนื่องจากกลัวเสียรายได้ไปเพราะถ้าหากคนเห็นด้วยกับกลุ่มชมรมชาวประมงพื้นบ้านก็จะเสียลูกค้ากลุ่มอวนลากอวนรุนไป แต่ถ้าเข้าข้างกลุ่มอวนลากอวนรุนก็กลัวจะเสียลูกค้าฝ่ายชมรมไปจึงต้องวางตัวเป็นกลางเอาไว้

2) ปัญหาการจัดการท่องเที่ยวซ้อนทับกัน ในชุมชน จากการศึกษาพบว่า ในชุมชนเกาะยาวน้อยมีกลุ่มที่ดำเนินการท่องเที่ยวอยู่ 3 กลุ่มหลัก ๆ ได้แก่ กลุ่มของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ตำบลเกาะยาวน้อย กลุ่มของธุรกิจบั้งกะโล และกลุ่มขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยแต่ละกลุ่มก็จะใช้โฮมสเตย์เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน ซึ่งแรกเริ่มนั้นกลุ่มธุรกิจบั้งกะโลเป็นกลุ่มแรกที่นำนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน โดยการติดต่อกับบริษัททัวร์ที่อยู่ในตัวจังหวัดภูเก็ต

กระบี่ และพังงา ในลักษณะเช่าเหมาเรือมาเที่ยวแบบไป-กลับก่อน จากนั้นจึงดึงนักท่องเที่ยวให้เข้ามาพักค้างคืนในบังกะโลของคนด้วยกิจกรรมการเที่ยวชมสถานที่และศึกษาวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน ส่วนกลุ่มของชมรมชาวประมงพื้นบ้านนั้นในขอบปีแรกของการก่อตั้งชมรมรู้จักกันดีในหมู่ของนักอนุรักษ์และนักกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนา ซึ่งเป็นแค่เพียงนักกิจกรรมแต่ยังไม่ใช่นักท่องเที่ยวเต็มตัว เมื่อชมรมเห็นว่าธุรกิจบังกะโลเอนักท่องเที่ยวมาพักบังกะโลแต่มาเอาความรู้จากพวกคนถือว่าไม่เป็นธรรมจึงดำเนินการบ้านพักโฮมสเตย์เพื่อกระจายรายได้สู่ชาวประมงเสียเอง ส่วนนักท่องเที่ยวของกลุ่มองค์กรการบริหารส่วนตำบลนั้นส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวเฉพาะกิจที่มาศึกษาดูการบริหารงานระบบราชการขององค์กร ถ้านักท่องเที่ยวต้องการเรียนรู้งานอนุรักษ์ทรัพยากรก็จะมาเรียนรู้จากชมรมชาวประมงพื้นบ้าน กลุ่มที่ดีว่ามีความเข้มแข็งและรู้จักกันแพร่หลายมากที่สุดคือกลุ่มของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาคือการไม่ร่วมมือกันเท่าใดนักในกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างชมรมชาวประมงพื้นบ้านกับองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งนี้ทางชมรมมีความคิดว่าจะขอจัดการบริหารส่วนตำบลอยากจัดท่องเที่ยวเสียเองเพื่อลดบทบาทของชมรมลงเพื่อหวังผลทางการเมือง เพราะถ้าปล่อยให้ชมรมดำเนินการแต่เพียงผู้เดียวเท่ากับว่าชมรมเป็นกลุ่มที่มีบทบาทหลักในการสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชน จะเป็นการทอนอำนาจและความเชื่อมั่นที่ชาวบ้านมีต่อ อบต. ลงท้ายที่สุดหากจะลงเล่นการเมืองชาวบ้านต้องทะเลาะแค้นให้ฝ่ายชมรมแน่นอน อบต. ชุดเก่าก็จะหลุดจากอำนาจไป ฝ่าย อบต. ก็มีความคิดค่อนข้างแข็งกร้าวต่อชมรมว่า “หัวหมอ ทำพอได้” เอ็นจีโอ เข้ามาสอนให้ชอบเรียกร้อง ชอบประท้วง ใช้ความรุนแรงในการคัดค้านปัญหามากกว่าการรวมขอม

3) ปัญหาระหว่างนักท่องเที่ยวกับบ้านพักโฮมสเตย์ ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวและบ้านพัก เช่น หากเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติก็จะมีปัญหาด้านภาษาที่ติดต่อดสื่อสารกันไม่ค่อยได้ ปัญหานักท่องเที่ยวไม่พอใจสภาพของบ้านพัก เช่น ห้องน้ำห้องส้วมไม่สะอาด “มีฝรั่งคู่หนึ่งมาทำกิจกรรมอนุรักษ์กับชมรม บังก็ประสานจัดบ้านพักให้ คนอื่น ๆ เรียบร้อยดีมีปัญหาคู่ที่ฝรั่งสามีภรรยาอยู่หนึ่งไม่พอใจบ้านพัก ฝรั่งผู้ชายไม่มีอะไรแต่ฝรั่งผู้หญิงโวยวายจะขอเปลี่ยนบ้านพักให้ได้เพราะไม่ชอบห้องน้ำบอกว่าเก่าไม่ค่อยสะอาดจะไปพักบังกะโลแทนแต่ฝรั่งสามีไม่ไป บังเลยต้องพาตระเวนดูบ้านทั้งหมดว่าจะพักหลังไหนได้บ้าง” (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545)

เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวจากกรุงเทพฯ ราชหนึ่งกล่าวถึงประเด็นปัญหาในเรื่องนี้ว่า “ผมว่าเจ้าของบ้านหลังที่ผมมาพักดูแลนักท่องเที่ยวดีเกินไป ทำทุกอย่างให้หมดเลย อีกหน่อยนัก

* พฤติกรรมค่อนข้างเป็นนักเลง ทำตัวเป็นผู้มีอิทธิพล

ห้องที่ขวก็จะเคยตัว คิดว่าบ้านขวบ้านเป็นโรงแรม ขวบ้านเป็นลูกจ้าง อยากรู้อะไรก็ได้ ผิด
วัตถุประสงค์โฮมสเตย์หมด" ("วีระ" (ชื่อสมมติ), สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2545)

ซึ่งปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้น ไม่บ่อยนักแต่ก็ถือว่าเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องนำมาปรับปรุงใน
การดำเนินงานเช่นกัน

5.3.3 แนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น

จากสภาพของปัญหาที่เกิดขึ้น ชมรมได้มีการนำมาพูดคุยปรึกษาหารือกันทั้งในการ
ประชุมกลุ่มย่อยของคณะกรรมการและในที่ประชุมใหญ่สมาชิกทั้งหมดของชมรม ซึ่งมีการเสนอ
แนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคดังนี้

1) สร้างความเข้มแข็งขึ้นในกลุ่ม สมาชิกมีความเห็นร่วมกันว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในบาง
กรณีนั้นเป็นเพราะความเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างผู้บริหารกับผู้ปฏิบัติ ทั้งนี้เป็นผลจากการขาดการ
ประชาสัมพันธ์หรือขาดการถ่ายทอดข้อมูลจากระดับแกนนำสู่สมาชิก ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบควรมี
การประสานงาน ชี้แจง ถ่ายทอดข้อมูล พูดคุยปรึกษาหารือกันให้มากขึ้น

2) ยืดระบบความโปร่งใสในการทำงาน งานทุกส่วนต้องมีความโปร่งใส มีระบบการ
ทำงาน ขอบเขตของงาน และการแบ่งงานกันให้ชัดเจน สามารถชี้แจงที่มาที่ไปและพร้อมที่จะให้
สมาชิกตรวจสอบได้ตลอดเวลา

3) ให้ผู้มีความรู้มาฝึกอบรมหรือถ่ายทอดความรู้ตรงส่วนงานที่มีปัญหาให้ เช่น การออก
เอกสารที่เป็นหลักฐานทางการเงิน ระบบการบัญชี หรือการฝึกสอนภาษาต่างประเทศที่จำเป็นต้อง
ใช้ในการสนทนาได้ต่อกันระหว่างบ้านพักโฮมสเตย์และนักท่องเที่ยวต่างชาติ ซึ่งในปัจจุบัน
ชมรมมีความพยายามที่จะหางบประมาณสนับสนุนเพื่อจัดทำโครงการตามแนวคิดดังกล่าวจากทั้งงบ
ประมาณในส่วนของภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน

4) ร่วมมือประสานงานกันให้มากขึ้นระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะกับ
องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ทั้งนี้หากมีการร่วมมือประสานงานกันเท่ากับต่างฝ่ายต่างเอื้อ
ประโยชน์ซึ่งกันและกันเพราะ อบต. สามารถจัดหางบประมาณมาสนับสนุนการทำงานของชมรม
ประมงพื้นบ้านในโครงการที่จะเกิดประโยชน์ต่อชุมชน ทั้งในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการ
ท่องเที่ยว ส่วนชมรมประมงพื้นบ้านก็สามารถเอื้อในเรื่องของข้อมูลและเป็นแหล่งเรียนรู้ภาคปฏิบัติ
ให้แก่การทำงานของ อบต. เช่นกัน ซึ่งแนวทางแก้ไขปัญหามาในประเด็นนี้ดูเหมือนจะพ้องต้องกัน
กับชาวเกาะทั่วไปที่แสดงทัศนะว่า ในชุมชนเกาะขาวน้อยมีองค์กรชุมชนหลักที่ชาวบ้านให้ความ
สำคัญอยู่ 2 องค์กร ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล และชมรมชาวประมงพื้นบ้าน แม้้องค์การ

บริหารส่วนตำบลจะมีภาพลักษณ์เป็นหน่วยงานรัฐแต่ก็เป็นภาครัฐที่มีความใกล้ชิดสัมพันธ์กับท้องถิ่น ในสายตาของชาวบ้านทั่วไปมองว่าทั้งสองหน่วยงานยังไม่ค่อยมีการประสานงานกันเท่าใดนัก นับตั้งแต่กรณีการอ้างสิทธิในเรือพะยูนทองเป็นต้นมา ชาวบ้านบางรายให้ทัศนะว่าทั้งสองหน่วยงานไม่ค่อยลงรอยกัน ต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำ ทั้ง ๆ ที่งานต้องคิดต่อกาบเกี่ยวกันอยู่ตลอด ถ้าต่างฝ่ายต่างหันมาร่วมมือกันความเข้มแข็งของชุมชนก็จะเพิ่มมากขึ้น ชาวเกาะขาวน้อยทุกคนก็จะเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ที่จะมีที่จะเกิดขึ้น ตามเจตนารมณ์ของทั้งองค์การบริหารส่วนตำบลและชมรมประมงพื้นบ้าน

ดังได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น จะเห็นว่าการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะขาวน้อย ดำเนินการโดยยึดหลักการว่าการท่องเที่ยวต้องเป็นกิจกรรมที่นำไปสู่กิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทั้งตัวนักท่องเที่ยว คนในชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยว ถือเป็น การอาศัยให้การท่องเที่ยวช่วยเป็นเครื่องมือให้คนในชุมชนช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีแนวคิดที่ว่า หากชุมชนช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนตลอดไป นอกจากจะมีรายได้จากการจับสัตว์น้ำอย่างเพียงพอแล้ว ยังส่งผลต่อการทำประมงพื้นบ้านได้อีกหลายชั่วอายุคน หากรู้จักจับสัตว์น้ำแต่เพียงพอโดยอาศัยหลักทางศาสนา การพึ่งพิงธรรมชาติ การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน ฯลฯ ซึ่งไม่ว่าการท่องเที่ยวจะมีหรือไม่ ชุมชนก็ควรเป็นผู้พิทักษ์เพื่ออนาคตของตนเอง

จากนั้นเมื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้ผนวกกับการท่องเที่ยว การขยายวงให้เกิดการอนุรักษ์จึงส่งผลต่อผู้ที่มาเยือนด้วย โดยผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ซึ่งชุมชนมีหน้าที่จัดกระบวนการให้นักท่องเที่ยวได้ทำกิจกรรม และกิจกรรมนั้นเปรียบได้กับเครื่องกรองชนิดหนึ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวที่ผ่านเครื่องกรองของชุมชนเข้าใจว่าธรรมชาตินั้นมีความสัมพันธ์กับมนุษย์อย่างแยกไม่ออก ถือเป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้ว่าเป็นธรรมชาติผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวนั่นเอง เช่น หากเจ้าของบ้านพักนำนักท่องเที่ยวออกเรือหาปลาแล้วได้ปลาจำนวนน้อยหน้าทีของชาวประมงคือการอธิบายเหตุผลของการลดลงของสัตว์น้ำในทะเล หรืออาจจะอธิบายเรื่องการใช้เครื่องมือแบบพื้นบ้านกับการใช้เครื่องมือแบบทำลายล้าง หรืออธิบายการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำประเภทต่าง ๆ นอกจากอธิบายให้เกิดความรู้แล้ว วิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชาวพื้นเมืองที่แสดงให้เห็นให้นักท่องเที่ยวเห็นว่ามนุษย์ไม่ควรเบียดเบียนธรรมชาติเกินขอบเขต และคนเมืองกำลังใช้ทรัพยากรเกินความจำเป็นทำให้ส่งผลกระทบต่อชาวชนบทอีกหลายชีวิต

จะเห็นได้ว่าทุกขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะขาวน้อย ล้วนแต่เป็นบทเรียนให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างลุ่มลึก การจัดการท่องเที่ยวเช่นนี้จึงได้ผล 2 ทาง คือ คนในชุมชนก็ตื่นตัวเรื่องการอนุรักษ์ ทั้งเพื่อตนเองและ

เพื่อการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวเองก็เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และกิจกรรมนี้ก็เชื่อมโยงไปถึงความเชื่อทางศาสนา การเคารพธรรมชาติ การลงแขกเอาแรงช่วยเหลือเกื้อกูลกันในงานต่าง ๆ ชุมชนมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น สามารถพึ่งพิงตนเองได้ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและรายได้จากการท่องเที่ยว องค์ประกอบทั้งหลายที่ผสมผสานให้ชุมชนเกิดกระบวนการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมถือเป็นแบบอย่างที่ดีที่ชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทชุมชนใกล้เคียงกับเกาะยวน้อยสามารถจะนำไปใช้ให้การท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น ๆ บรรลุสู่ความยั่งยืนได้

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาชุมชนเกาะฆวน้อย จังหวัดพังงา” ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการคือ 1) ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะฆวน้อยว่ามีกระบวนการดำเนินการอย่างไรบ้าง 2) ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนเกาะฆวน้อยว่า จะช่วยให้คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวเกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง และ 3) ชุมชนมีปัญหาและอุปสรรคใดบ้างในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหา โดยกำหนดขอบเขตพื้นที่วิจัยเฉพาะชุมชนเกาะฆวน้อย ตำบลเกาะฆวน้อย อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา

ส่วนระเบียบวิธีวิจัย ได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ 1) การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การวิจัยภาคสนามโดยเก็บข้อมูล 3 วิธีการ คือ 1) ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม 2) ใช้การสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยกำหนดแนวคำถามไว้ล่วงหน้า และ 3) ใช้การสนทนากลุ่ม โดยเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมสนทนาตามประเด็นที่ต้องการศึกษา โดยมีกลุ่มตัวอย่างประชากรดังนี้ 1) กลุ่มผู้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ 2) ผู้ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์ 3) นักท่องเที่ยวที่ร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ 4) ประชาชนทั่วไปในเกาะฆวน้อย และ 5) กลุ่มประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือมีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนในการดำเนินงานท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ได้แก่ เทศบาลตำบลเกาะฆวน้อย องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะฆวน้อย และสำนักงานการท่องเที่ยวภาคใต้ เขต 4 จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเชื่อมโยงจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัย และการศึกษาภาคสนาม เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ชุมชนเกาะฆวน้อย ตำบลเกาะฆวน้อย อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา พื้นที่ที่ทำการศึกษาดังอยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทยกลางอ่าวพังงาฝั่งทะเลอันดามัน เดิมพื้นที่บนเกาะเป็นป่ารกทึบร้างอยู่อาศัย ต่อมาในปี พ.ศ. 2328 กลุ่มชาวไทยมุสลิมจากชายฝั่งเมืองตรัง ได้อพยพหนีภัย

สงครามเมื่อครั้งพม่ายกทัพมาตีหัวเมืองฝ่ายใต้เข้ามาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นกลุ่มแรก หลังจากนั้นชุมชนก็เริ่มขยายตัวมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมนอกเหนือจากการทำประมง ทำให้ชุมชนมีผลผลิตมากพอสำหรับการบริโภคในครัวเรือนและมีส่วนเหลือพอที่จะนำไปทำการแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของเครื่องใช้อื่น ๆ ที่ไม่มีในชุมชน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาชุมชนก็มีการติดต่อกับชุมชนอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น ทั้งการติดต่อสื่อสาร การออกไปซื้อสิ่งของเครื่องใช้และรับจ้างแรงงาน ในปี พ.ศ. 2500 มีการนำเรือยนต์เข้ามาใช้ทำให้มีความสะดวกสบายเพิ่มมากขึ้น

เกาะขาวน้อยเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเมื่อรัฐบาลได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ขึ้นเพื่อเป็นกรอบในการพัฒนาประเทศ ภาคการประมงนั้นมีนโยบายส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตเพื่อใช้บริโภคภายในประเทศและเพื่อการส่งออก ทำให้มีการแสวงหาผลประ โยชน์จากทรัพยากรทางทะเลเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในอ่าวพังงาซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์สูง มีการลักลอบเข้ามาทำประมงในเขต 3,000 เมตรจากชายฝั่งของเรือประมงอวนลากอวนรุนซึ่งไม่เพียงแต่ส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลงเท่านั้น ยังทำลายเครื่องมือประมงของชาวประมงเกาะขาวน้อยด้วย เมื่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากรถึงขีดสุดชาวประมงรายหลายต้องเลิกทำประมงออกไปรับจ้างเป็นคนงานในเมืองแร่ในอำเภอโคกกลอย ทั่วยเมือง และภูเก็ต บางส่วนหันไปรับจ้างเป็นลูกเรือให้นายทุนเรืออวนลากอวนรุน หรือหันไปทำเรืออวนลากอวนรุนเสียเอง ชาวประมงที่ยังคงทำประมงพื้นบ้านอยู่ที่แบกรับภาระหนี้สินมากมายจากการ ไปกู้หนี้ยืมสินเพื่อหาทุนมาใช้ในการนำเรือออกทะเล ส่วนคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็ต้องประสบปัญหา ราคาผลผลิตตกต่ำหรือผันผวนไปตามกลไกตลาด อีกทั้งรัฐยังได้เข้ามาสำรวจที่ดินบนเกาะเพื่อออกเอกสารสิทธิ นส.3 ก ให้แก่ผู้ครอบครองเท่ากับซ้ำเติมปัญหาให้ชุมชนมากขึ้นเพราะมีนายทุนมากว่านซื้อที่ดินและบุกเบิกจับจองพื้นที่ป่าเพื่อขอรับสิทธิการครอบครอง ชุมชนเกาะขาวน้อยจึงอยู่ท่ามกลางสภาพปัญหาหอบด้าน

ชาวประมงกลุ่มหนึ่งได้รวมตัวกันเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและหาทางออกจากภาวะวิกฤติที่เกิดขึ้น ด้วยความเชื่อมั่นว่าพวกเขาสามารถดูแลและฟื้นฟูทรัพยากรที่เสื่อมโทรมนั้นให้คืนกลับมาได้เพื่อชีวิตของพวกเขาเองและรุ่นลูกหลานในอนาคต และด้วยความช่วยเหลือขององค์กรพัฒนาเอกชนไทยในโครงการความร่วมมือเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน การรวมตัวของชาวประมงกลุ่มนี้จึงสัมฤทธิ์ผลเป็นรูปเป็นร่างและตั้งขึ้นเป็นชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อยในปี พ.ศ. 2537 ในที่สุด ซึ่งแกนนำของชมรมได้พยายามพัฒนาประสิทธิภาพของชมรมเพื่อนำไปสู่การหาทางออกให้แก่ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มีการสร้างเครือข่ายในกลุ่มชาวประมงด้วยกันทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

ในปี พ.ศ. 2538 ชมรมชาวประมงพื้นบ้านได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ขึ้นด้วยเจตนารมณ์เบื้องต้นที่ต้องการเผยแพร่งานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลที่ชมรมได้ กระทำอยู่ และสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งการบรรลุ วัตถุประสงค์ของชมรมนั้นมีกระบวนการดำเนินงานอยู่ 4 ประการคือ

1. การวางแผนงาน ได้แก่ การกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ และหลักการในการทำงานไว้เป็นกรอบและแนวทาง นอกจากนี้ยังได้มีการเตรียมความพร้อมของชุมชนโดยการร่วมกัน วิเคราะห์ความพร้อมใน 3 ด้านหลัก คือ 1) ความพร้อมด้านพื้นที่ดำเนินการ ซึ่งศึกษาความพร้อมของชุมชนแสดงออกในความเป็นธรรมชาติของสถานที่ท่องเที่ยวทั้งหาดทราย เกาะน้อยใหญ่ รอบเกาะ ที่ชุมชนยังคงรักษาความสมดุลทางสิ่งแวดล้อมไว้ นอกจากนี้ชุมชนยังมีเอกลักษณ์ของ ท้องถิ่นที่สำคัญคือวิถีชีวิตชุมชน ทั้งในด้านของการนับถือศาสนาอิสลามซึ่งส่งผลให้เกิดวัฒนธรรม ในรูปแบบชาวมุสลิม และการทำการประมงแบบพื้นบ้านที่ส่งผลให้เกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นตลอดมา 2) ความพร้อมด้านบุคลากร ซึ่งเตรียมความพร้อมผ่านรูปแบบของการ ประชุมสร้างความเข้าใจ การส่งคนเข้าอบรมสัมมนาในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในหน่วย งานต่าง ๆ และการส่งคนไปศึกษาดูงานในพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีการจัดการท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์เพื่อ แลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน และ 3) ความพร้อมด้านการตลาด ซึ่งมีหน่วยงานที่เป็นองค์กร พัฒนาเอกชน คือ มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมเข้ามาช่วยสนับสนุนอีกแรงหนึ่ง

2. การจัดสายงาน ถือเป็นการจัดโครงสร้างการทำงานโดยเลือกบุคคลเข้ามาทำงานใน หน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งพิจารณาจากคุณสมบัติ ความรู้ความสามารถของบุคคลนั้น ๆ รวมถึง ความโปร่งใสในการทำงานสามารถให้สมาชิกตรวจสอบได้เป็นหลัก ประกอบด้วยตำแหน่ง ประธาน รอง ประธาน เลขานุการ ฝ่ายการเงินและบัญชี ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายประสานงาน ฝ่าย ข้อมูลและติดตามนโยบาย ฝ่ายปราบปรามและรักษาความปลอดภัย และฝ่ายตรวจสอบบัญชีและ ติดตามประเมินผล มีกาจัดตั้งคณะกรรมการ 2 ชุด ได้แก่ 1) คณะกรรมการที่ทำหน้าที่ให้คำ ปรึกษา มีหน้าที่หลักในการให้คำปรึกษาหารือ ให้ข้อเสนอแนะ รวมถึงช่วยในการตรวจสอบและ ประเมินผลการปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ และ 2) คณะ กรรมการดำเนินงาน ทำหน้าที่ตามตำแหน่งที่แต่ละคนได้รับการคัดเลือกเข้ามาให้มีประสิทธิภาพ มากที่สุด

3. การดำเนินงานท่องเที่ยว โดยยึดหลักการสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ 1) มีการคัดสรร นักท่องเที่ยวที่เคารพต่อธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชน ประกอบด้วยขั้นตอนของ การรับนักท่องเที่ยว การจัดบ้านพักและอาหาร และการรักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว 2) ต้องถือว่าการท่องเที่ยวไม่ควรมุ่งหวังรายได้เป็นหลัก แต่ควรเป็นกิจกรรมที่สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากร

ธรรมชาติ โดยผสานให้การประกอบอาชีพ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเป็นเรื่องเดียวกัน ประกอบด้วยขั้นตอน การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว และการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ทั้งข้อมูลที่เป็นในส่วนของชุมชน ชมรมชาวประมงพื้นบ้าน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ซึ่งผู้ที่มีหน้าที่หลักในการให้ข้อมูลดังกล่าว ได้แก่ เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ ประธานชมรม และคณะกรรมการ / แกนนำ / สมาชิกชมรม 3) ควรมีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม ซึ่งรายได้ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นจะจัดสรรให้แก่เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ที่รับนักท่องเที่ยวในคราวนั้น ๆ ชมรมชาวประมงพื้นบ้าน และวิทยากรชาวบ้านที่เข้ามาช่วยประสานงานหรือช่วยทำหน้าที่เป็นล่าม

4. การควบคุมการดำเนินงาน ทั้งในส่วนการดำเนินงานของบ้านพักโฮมสเตย์แต่ละหลัง และระบบการดำเนินงานในภาพรวมของชมรม โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ 1) การติดตามตรวจสอบการดำเนินงาน และ 2) การประเมินผลการดำเนินงาน ซึ่งโดยลักษณะการดำเนินงานแล้ว การตรวจสอบการดำเนินงานและการประเมินผลการดำเนินงานโฮมสเตย์เกิดขึ้นตลอดเวลาทั้งโดยธรรมชาติและแบบเป็นทางการ ทั้งภายในและภายนอกชมรมกล่าวคือตามโครงสร้างการทำงานคณะกรรมการที่ปรึกษาจะทำหน้าที่นี้ โดยใช้วิธีพูดคุยกับนักท่องเที่ยว บ้านพักโฮมสเตย์ คณะกรรมการ และสมาชิกคนอื่น ๆ เพื่อรับทราบข้อมูล ซึ่งผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดจะมีโอกาสได้ประชุมอย่างเป็นทางการร่วมกันในคืนสุดท้ายก่อนที่นักท่องเที่ยวจะกลับออกไปจากชุมชน โดยกิจกรรมนี้ถือเป็นจุดเด่นสำคัญประการหนึ่งของโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย ส่วนการติดตามตรวจสอบการดำเนินงานโดยภายนอกนั้น ถือได้ว่าชาวเกาะซึ่งเป็นเจ้าบ้านทุกคนมีสิทธิโดยชอบธรรมในการทำหน้าที่นี้ เนื่องจากทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นล้วนเกี่ยวข้องกับถึงทุกคนในชุมชน กระแสการวิพากษ์วิจารณ์จึงเป็นเสียงสะท้อนวัดผลการดำเนินงานจากสายตาของคนภายนอกที่มองชมรมได้เป็นอย่างดี

ปัจจัยเกื้อหนุนนำไปสู่การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยวน้อย ได้แก่ 1. ทูทางบุคคล ประกอบด้วย ผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ ความเข้มแข็ง เสียสละ และอุทิศตนทำงาน บวกกับการเป็นนักคิด นักวางแผน และนักวิเคราะห์สถานการณ์ทำให้เกาะยวน้อยมีผู้นำที่มีศักยภาพสูง นอกจากนี้สมาชิกชุมชนยังมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมด้วยอย่างเต็มความสามารถ ด้วยความทุ่มเทและอุทิศตน 2. ทูทางสังคม ได้แก่ ระบบเครือญาติ และระบบการเอาแรงไหว่วานกันได้ของชาวเกาะยวน้อย ถือเป็นทุนทางสังคมที่ช่วยให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากความเป็นเครือญาติจะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งให้ลดระดับความรุนแรงลง แม้มีปัญหาที่ไม่ส่งผลกระทบต่อผลรุนแรงมากนัก ผนวกกับระบบการเอาแรงกันที่ยังไม่

จางหายไปจากชุมชน ส่งผลต่อความสามัคคีที่จะร่วมแรงร่วมใจกันในการทำกิจกรรมให้สัมฤทธิ์ผล อีกด้วย 3. ทูทางวัฒนธรรม ถือเป็นผลบวกจากระบบความเชื่อทางศาสนาอิสลามของชาวเกาะชวา โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความเกื้อกูล ส่งผลเป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เชื่อมโยงของชุมชนขึ้นในเวลาต่อมา 4. ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ 5. ทูทางเศรษฐกิจ โดยใช้บทเรียนจากความเชื่อมโยงของทรัพยากรธรรมชาติในอดีตมาเป็นบทเรียนในการประกอบอาชีพให้เกิดสมดุลทั้งทางด้านเศรษฐกิจและธรรมชาติแวดล้อม และ 6. ทูภายนอก ซึ่งได้แก่การสร้างเครือข่ายสัมพันธ์ภาพกับองค์กรอื่น ๆ นอกชุมชนนั่นเอง ประกอบด้วย องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานรัฐและเจ้าหน้าที่รัฐ รวมถึงสถาบันการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และสถาบันราชภัฏภูเก็ตที่เข้ามาช่วยเหลือด้านการวิชาการ เช่น การอบรมภาษาอังกฤษ อบรมทักษะงานฝีมือ รวมถึงเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านที่ช่วยหนุนเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ซึ่งเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพการประมง และการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะชวาน้อย

การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะชวาน้อยมีความสัมพันธ์เกี่ยวพันซึ่งกันและกันกับสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชน เนื่องจากการดูแลสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์จะทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวชมในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ชุมชนก็จะมีรายได้จากการท่องเที่ยว ในทางกลับกันเมื่อมีรายได้จากการท่องเที่ยวชุมชนก็จะได้เรียนรู้ว่ารายได้ที่ได้นั้นมาจากสิ่งแวดล้อมที่มีความสมบูรณ์ การดูแลรักษาและการอนุรักษ์ก็จะมีมากขึ้นตามไปด้วย อีกทั้งยังสามารถสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวและศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนได้อีกทางหนึ่งด้วย

การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่ชมรมได้ดำเนินการอยู่มีปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อการทำงาน ดังนี้

1. ปัญหาภายใน ได้แก่ ปัญหาในการจัดสรรผลประโยชน์ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกรรมการกับสมาชิกในการจัดบ้านพัก เนื่องจากรายได้ที่เกิดขึ้นผันแปรตามจำนวนนักท่องเที่ยว และระยะเวลาที่นักท่องเที่ยวพักค้างคืน ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการได้รับรายได้ นอกจากนี้ในกรณีที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นหมู่คณะ คณะกรรมการจะจัดบ้านพักที่อยู่สะดวกเดียวกันให้นักท่องเที่ยวพัก ทำให้เกิดการข้ามคิวขึ้น ปัญหาความไม่เข้าใจกันของสมาชิกอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขาดระบบการจัดเก็บรายได้ที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากนักท่องเที่ยวสามารถชำระเงินได้ทั้ง

กับเจ้าของบ้านพัก ประธานชมรม คณะกรรมการ ศูนย์ประสานงาน สร้างความระแวงไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันเกี่ยวกับจำนวนเงินที่ได้รับในแต่ละครั้งขึ้น ปัญหาไม่สามารถขยายกลุ่มบ้านพักจากเดิมที่มีอยู่ได้ และปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพของสมาชิกในการพัฒนาเนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ยังต้องการให้มีองค์กรพัฒนาเอกชนคอยเป็นที่เล็งช่วยเหลือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ

2. ปัญหาภายนอก ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือกลุ่มของชาวประมงพื้นบ้านและกลุ่มของชาวประมงที่ทำอวนลากอวนรุน ปัญหาการจัดการท่องเที่ยวช้อนทับกันในชุมชน โดยเฉพาะการทำโฮมสเตย์ของชมรมชาวประมงพื้นบ้านและขององค์การบริหารส่วนตำบล และปัญหาระหว่างนักท่องเที่ยวกับบ้านพักโฮมสเตย์ซึ่งเป็นผลมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวและบ้านพัก

สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นนั้น สมาชิกชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ชาวบ้านในชุมชน รวมถึงนักท่องเที่ยว ได้เสนอแนวทางไว้ดังนี้ คือ 1) สร้างความเข้มแข็งขึ้นในกลุ่มโดยการพูดคุยทำความเข้าใจกันให้มากขึ้น 2) ยืดระบบความโปร่งใสในการทำงาน เพราะจะนำมาซึ่งความไว้วางใจของสมาชิกที่มีต่อคณะกรรมการ 3) เชิญผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาถ่ายทอดความรู้ให้ เช่น ระบบการจัดเก็บรายได้ ระบบการบัญชี และ 4) สร้างความร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนให้มากขึ้นเพื่อจะได้มีแนวร่วมในการทำงาน

6.2 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ชุมชนเกาะขาวน้อยควรมีการประชุมเพื่อวางแผนการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในชุมชนร่วมกัน ทั้งในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบล ชมรมชาวประมงพื้นบ้าน และผู้ประกอบการธุรกิจบังกะโล เพื่อให้ชุมชนมีจุดยืนและทิศทางเดียวกันในการจัดการท่องเที่ยว

2. ชุมชนเกาะขาวน้อยมีสภาพสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะศาสนาอิสลามที่เอื้อให้เกิดการรวมกลุ่มหรือกิจกรรมรวมหมู่อย่างมาก นับตั้งแต่การทำละหมาดร่วมกันที่มีสยิดรวมถึงวัตรปฏิบัติและพิธีกรรมอื่น ๆ ทางศาสนา คำสอนของศาสดาและพระวอของพระผู้เป็นเจ้า ความเป็นเครือญาติ ความเคารพในผู้อาวุโสและผู้เฒ่าที่มีความสามารถ นับเป็นปัจจัยบวกที่สำคัญ ดังนั้นการขยายชมรมสามารถที่จะกระทำได้ โดยเฉพาะการดึงเยาวชนรุ่นใหม่ และชาวบ้านที่ยังไม่มีส่วนร่วมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชน

3. ชุมชนเกาะขาวน้อยควรให้ภาครัฐเข้ามาหนุนเสริมการทำกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการจัดสรรงบประมาณในการจัดการ และการออกมาตรการทางกฎหมายที่เด็ดขาดต่อการทำผิดประมงแบบผิดกฎหมายของเรือประมงพาณิชย์ เพราะทรัพยากรธรรมชาติเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชน

6.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาเปรียบเทียบการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีการดำเนินการเพื่อให้ได้องค์ความรู้สำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่ครบถ้วน และสามารถเชื่อมโยงกันได้
2. ศึกษาศักยภาพความพร้อมในการตั้งชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกาะขาวน้อยขึ้นมาใหม่เพื่อกำกับดูแลงานด้านการท่องเที่ยวโดยตรง และเป็นอิสระจากชมรมประมงพื้นบ้าน
3. ศึกษาการรับรู้ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงอนุรักษ์ของนักท่องเที่ยวที่ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบ โฮมสเตย์ว่าสามารถสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้มากน้อยเพียงใด

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2537). การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. อัดสำเนา.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2545). ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดพังงา. [online]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.tat.or.th/thai/misc/environ/culture/south02.html/> [4 เมษายน 2545].
- _____. (2543). คู่มือการบริหารจัดการการท่องเที่ยวความบอบบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สต.). อัดสำเนา.
- _____. (2543). บ้านพักสัมผัสวัฒนธรรม. อัดสำเนา.
- _____. (2544). บ้านพักชุมชน : Home Stay. อัดสำเนา.
- เกษม จันทร์แก้ว. (2542). สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี และชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เกาะยาว 'พังงา' กระเทียม 1 ใน 3 ของโลก, (24 มกราคม 2546). มติชน, หน้า 16.
- คณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬา. (2540). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและให้เกิดศักยภาพในการแข่งขันในยุคของการค้าเสรี. กองกรรมการ สำนักเลขธิการวุฒิสภา. อัดสำเนา.
- จิตรารัตน์ โพธิามกะ, เฉฉฉฉ สุกปลั่ง, ปัญญา อนันตธนาชัย, ปิยดา สวัสดิพงษ์ และอมรรัตน์ วีระสัมฤทธิ์. (2542). ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- ชนรรค์ แดงแสง. (2539). ความรู้และความตระหนักของสมาชิกสภาเทศบาลและสมาชิกสภาจังหวัดที่มีต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โบราณสถาน : ศึกษากรณี พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชลิตา บัณจวงค์. (2543). "หัวโทอง" พัฒนาการ ลักษณะ และการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย (น.ส.พ.ฟ้าเมืองไทย).
- ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อย. (2540). สรุปการทำงาน 2 ปี ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อย. อัดสำเนา.
- ชุติมา จินดาพล. (2544). ศักยภาพในการพึ่งตนเอง : กรณีศึกษา ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อย อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชนบทศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

- เถาว์วัลย์ นันทากวีวัฒน์. (2520). หลักการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทวิวงศ์ ศรีบุรี. (2540). สภาวะแวดล้อมของเรา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทรงศักดิ์ พิริยะกฤต. (2543). องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.
- ทิววัฒน์ รัตนเกตุ. (2542). ศักยภาพของพื้นที่และความพร้อมของชุมชนในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประเภทอ่างเก็บน้ำ กรณีศึกษา : อ่างเก็บน้ำคลองระโงก จังหวัดระยอง. ปรินญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2531). หลักการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- นิพล เชื้อเมืองพาน. (2542). แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา : วนอุทยานภูชี้ฟ้า จังหวัดเชียงราย. ปรินญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นิวัติ เรืองพานิช. (2542). การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : ลินคอร์น โพรโมชัน.
- นาคม ธีรสวรรณจักร. (2541). ความคิดเห็นของประชาชนท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา : อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี. ปรินญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุสดี อาคมานนท์. (2543). การศึกษาสังคมวิทยาสิ่งแวดล้อม. อัดสำเนา.
- พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล. (2542). มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พรหมเมธ นาดมทอง. (2539). การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. สถาบันการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน กรุงเทพมหานคร.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 (มาตรา 4). (2535). อัดสำเนา.
- พิกุล สิทธิประเสริฐกุล. (2543). การจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ของอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. ปรินญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พิทยา บุรารัตน์ และคณะ. (2543). เกาะปายหมี : เวทีบูรกรรมกลางน้ำ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- พิรศิษฐ์ สมแก้ว. (2540). การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทำอย่างไรจึงจะได้ผล. อัดสำเนา.
- พชยอม วงศ์สารศรี. (2537). องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

- ภราดร พยัณวีเชียร. (2543). Home Stay. อัดสำเนา.
- มธุรส ปราบไพรี. (2544). ธุรกิจท่องเที่ยว : โสมสเคย์กับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.
กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ราตรี ภาว. (2540). ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์ จำกัด.
- วนิดา ข้าเขียว. (2541). ศาสนาเปรียบเทียบ. นนทบุรี : สำนักพิมพ์เจนเนอร์เพรส.
- วรรณ วลัยวานิช. (2539). ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี. (2528). การศึกษาเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดลำปาง-ลำพูน. อัด
สำเนา.
- ศรัณยา กิจสำรอง. (2535). ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของจังหวัดภูเก็ตในช่วงแผน
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7. อัดสำเนา.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2540). โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการ
ท่องเที่ยวของประเทศ. เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2543). ร่างนโยบายการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศ. เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สมพุทธ ชูระเจน. (2540). อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏ
นครศรีธรรมราช.
- สมยศ นาวิการ. (2537). การบริหารและพฤติกรรมองค์กร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตะวัน-
ออก.
- สุรศักดิ์ ขุนณรงค์. (2540). ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ : กรณีศึกษา
แหล่งท่องเที่ยวประเภทถ้ำ จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เสรีวัฒน์ สมินทร์ปัญญา. (2539). นิเวศวิทยา : สิ่งแวดล้อมกับการปรับปรุงความเป็นอยู่ของมนุษย์.
กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- สำนักงานสาธารณสุขตำบลเกาะข่าน้อย. (2544). ข้อมูลประชากรรายหมู่บ้าน ปี 2544. อัดสำเนา.
- สำนักงานเทศบาลตำบลเกาะข่าน้อย. (2545). แผนพัฒนาตำบลเกาะข่าน้อยประจำปี 2545. อัด
เนา.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะข่าน้อย. (2545). แผนพัฒนาตำบลเกาะข่าน้อยประจำปี 2545.
เอกสารเผยแพร่.

อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ. (2544). รายงานผลการศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการเสริมสร้างวัฒนธรรม
ประชาธิปไตยในระดับรากหญ้า : ประชาคมท้องถิ่นสุขสำราญ. อัดสำเนา.

Andrew J. Dubrin. (1994). Essentials of Management. 3rd ed. South -Western Publishing. Ohio.

Courtland L. Bovee, and others. (1993). International Edition Management. 4th ed. New York :
Mc Graw-Hill Inc.

Michael Macnulty. (2001). Homestay and Rural Tourism in other countries. A paper
prepared for The Conference "Home stay and Rural Tourism in Thailand"
6 August 2001 The Emmeral Hotel Bangkok.

Stephen P. Robins. (1988). Principles of Management. Prentice Hall, New Jersey, 1988.

ภาคผนวก ก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย

- นายไข่ อุปมา. 27 กรกฎาคม 2545. กรรมการที่ปรึกษาชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย. สัมภาษณ์.
- นายจรูญ หยั่งทะเล. 27 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นางจันทิรา ราเขต. 27 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นายจ้ารูญ หยั่งทะเล. 26 มีนาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นายจรัส หยั่งทะเล. 26 มีนาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นายชุมพล ราชรักษ์. 26 มีนาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นายเขาวลิต พรือชกาญจน์. 5 พฤษภาคม 2545. สัมภาษณ์.
- นายชำนาญ ราเขต. 26 มีนาคม 2545, 27 กรกฎาคม 2545, 13 ธันวาคม 2545. ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย. วงประชุมกลุ่มย่อย.
27 มีนาคม 2545, 30 เมษายน 2545, 27 พฤษภาคม 2545. สัมภาษณ์.
- นายณรงค์ ดาวเรือง. 30 เมษายน 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นายดุสิต บุตรี. 26 มีนาคม 2545, 17 พฤษภาคม 2545, 13 ธันวาคม 2545. เลขานุการชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย. สัมภาษณ์.
- นายเดชา เริงสมุทร. 5 พฤษภาคม 2545. กำนันตำบลเกาะขาวน้อย. สัมภาษณ์.
30 เมษายน 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย
- นายด้อเหลบ ศรีเหมาะ. 26 มีนาคม 2545. ฝ่ายประชาสัมพันธ์ชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะขาวน้อย. สัมภาษณ์.
- นายถนัด ศรีสมุทร. 26 มีนาคม 2545. ฝ่ายประชาสัมพันธ์ชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะขาวน้อย. สัมภาษณ์.
- นายทวีป หยั่งทะเล. 25 มีนาคม 2545, 26 มีนาคม 2545, 1 มิถุนายน 2545. กรรมการที่ปรึกษาชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย. สัมภาษณ์.
30 เมษายน 2545, 27 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นายนิเวศน์ กกล้าสมุทร. 30 เมษายน 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นางบุษบา บุตรี. 1 มิถุนายน 2545. สัมภาษณ์. 27 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย
- นางบัวดี ราเขต. 30 เมษายน 2545, 17 พฤษภาคม 2545, 28 กรกฎาคม 2545, 13 ธันวาคม 2545. สัมภาษณ์.

- นายประเสริฐ ศรีเหมาะ. 27 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นายประเวศน์ กล้าสมุทร. 27 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย
- นายพิน เรืองกิจ. 30 เมษายน 2545, 27 กรกฎาคม 2545. ฝ่ายรักษาความปลอดภัยชมรมชาวประมง
พื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นางมลชยา หยั่งทะเล. 30 เมษายน 2545, 27 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นายมาห์เร็น อุหลัง. 25 มีนาคม 2545. ที่ปรึกษาอาวุโสชมรมชาวประมงพื้นบ้าน. วงประชุมกลุ่ม
ย่อย.
- 27 มีนาคม 2545, 30 เมษายน 2545, 26 พฤษภาคม 2545, 1 มิถุนายน 2545, 26
มิถุนายน 2545, 27 กรกฎาคม 2545. สัมภาษณ์.
- นายรุณี อุหลัง. 30 เมษายน 2545, 27 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นางวรรฉัตร วิษุฒิ. 30 เมษายน 2545, 27 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นางวิมล ราเขต. 30 เมษายน 2545, 27 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นายวิญญู สุวรรณปิยะพงษ์. 30 เมษายน 2545, 27 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นายวิเชียร ภาณุวงศ์. 30 เมษายน 2545. กรรมการที่ปรึกษาชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะ
ขาวน้อย. สัมภาษณ์.
- นายสุภกิจ ทศพงษ์. 30 เมษายน 2545. กรรมการที่ปรึกษาชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาว
น้อย. สัมภาษณ์.
- นายสมาน เรืองสมุทร. 30 เมษายน 2545. กรรมการที่ปรึกษาชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะ
ขาวน้อย. สัมภาษณ์.
- นางสุจิตรา ราเขต. 1 มิถุนายน 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นายสำราญ ราเขต. 26 มีนาคม 2545, 27 กรกฎาคม 2545. ฝ่ายการเงินและบัญชีชมรมชาว
ประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย. สัมภาษณ์.
- นายสำเริง ราเขต. 1 มิถุนายน 2545, 27 กรกฎาคม 2545. ที่ปรึกษาสัมพันธ์ชาวประมงพื้นบ้าน
ภาคใต้. สัมภาษณ์.
- นายโสภณ เรืองสมุทร. 1 มิถุนายน 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นายไสว กล้าสมุทร. 1 มิถุนายน 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- นายhren ปานะ. 30 เมษายน 2545, 27 กรกฎาคม 2545. ฝ่ายรักษาความปลอดภัยชมรมชาว
ประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย. วงประชุมกลุ่มย่อย.
- สัมภาษณ์ 5 พฤษภาคม 2545, 13 ธันวาคม 2545. สัมภาษณ์.
- นายหลิ รลมินทร์. สัมภาษณ์ 28 พฤศจิกายน 2545. โต้ะครู.

นายอคุต เริงสมุทรผล. 30 เมษายน 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.

นายอรัดนชามา เริงสมุทร. 30 เมษายน 2545, 27 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.

นายอาหมีด บ้านนบ. 30 เมษายน 2545, 27 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.

นายอำนาจ กัทรกมลสุรกุล. 30 เมษายน 2545, 27 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.

นายอืด เอกคณะ. 30 เมษายน 2545, 27 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.

นายฮาโหรน ช่างเหล็ก. 25 มีนาคม 2545, 27 พฤษภาคม 2545, 26 มิถุนายน, 27 กรกฎาคม 2545. โต๊ะอิหม่าม. สัมภาษณ์.

30 เมษายน 2545, 26 กรกฎาคม 2545. วงประชุมกลุ่มย่อย.

นางฮับชะ ราชด. 30 เมษายน 2545. สัมภาษณ์.

ภาคผนวก ข

ภาคผนวก ข
ประมวลภาพวิถีชีวิตของชาวเกาะยาวน้อย

ชาวประมงพื้นบ้านนำเรือหัวโทงออกจับสัตว์น้ำในอ่าวพังงา

ท่าเลที่พักเรือกลางทะเลของชาวประมงพื้นบ้าน

สะพานปลาบ้านแหลมยาง หนึ่งในจุดซื้อขายสัตว์น้ำของชุมชน

ลอบดักปลาขนาดใหญ่ หนึ่งในเครื่องมือประมงพื้นบ้าน

การ “เอาแรง” ในฤดูเก็บเกี่ยว วิธีชีวิตที่ยังหาดูได้บนเกาะชวน้อย

มะพร้าวและขางพารา พืชเศรษฐกิจทางการเกษตร

ร้านขายอาหารยามเช้าของชาวเกาะ ได้แก่ ข้าวหมกไก่ ข้าวมันไก่ ห่อหมกปลา ขนมพื้นบ้าน

รถจักรยานยนต์ พาหนะหลักในการเดินทางติดต่อระหว่างกันภายในเกาะ

แพะ สัตว์เลี้ยงทางเศรษฐกิจของชาวเกาะชวน้อย

ปอเนาะห์สันติสุข ปอเนาะห์เก่าแก่กลุ่มชนเพียงแห่งเดียวของเกาะชวน้อย

ภาคผนวก ค

ภาคผนวก ก
 ประมวลภาพถ่ายอย่างกิจกรรมการประชุมกลุ่มย่อย

ชำนาญ ราชเขต ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขามน้อย

ซ้าย : มาห์เร็น อูห์ลิ่ง (ปีศาจเคาะห์), ปราชญ์อาวุโสของชุมชนเกาะขาวน้อย
 กลาง : ปีศาจไข่ อูปมา, กรรมการอาวุโสของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน

ซาโหรน ช่างเหล็ก (กลาง), โค้ชอิหม่ามและปราชญ์อาวุโสของเกาะขาวน้อย

บรรยากาศในการประชุม

บรรรยากาศการประชุม

รูปธรรมหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการประชุม

ภาคผนวก ง

ภาคผนวก ง

ประมวลภาพถ่ายตัวอย่างกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

กิจกรรมการศึกษาระบบนิเวศน์ป่าชายเลน

การเรียนรู้วิถีชีวิตด้านเกษตรกรรมจากชาวสวนยางพาราของนักท่องเที่ยว

การเรียนรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งร่วมกันระหว่างเยาวชนในชุมชนกับนักท่องเที่ยว

การร่วมความต่างทางวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน
ในคืนสุดท้ายก่อนกลับออกไปจากชุมชน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาววิษชุดา ไข่เจริญ
วัน เดือน ปีเกิด	11 กรกฎาคม 2515
สถานที่เกิด	จังหวัดเพชรบุรี
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2534 – 2538 ศิลปศาสตรบัณฑิต (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว) คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี พ.ศ. 2543 – 2546 สังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน

โปรแกรมวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ
สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
ตำแหน่ง : อาจารย์ 1 ระดับ 5